

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ

FAKULTETAS

ISTORIJS IR FILOSOFIJOS KATEDRA

ŽIVILĖ KAVALIAUSKAITĖ

Magistro studijų programos *Istorija ir politika*

II kurso studentė

TRĖMIMŲ REFLEKSIJA ATMINTIES TYRIMUOSE.

SAVIIDENTIFIKACIJOS PROBLEMA

Magistro darbas

Mokslinis vadovas prof. Arūnas Gumuliauskas

Darbas originalus – Živilė Kavaliauskaitė (.....)

ŠIAULIAI 2016

Turinys

<u>IVADAS</u>	3
<u>I. TEORINIAI TREMTIES IR ATMINTIES ASPEKTAI</u>	21
1.1. Tremties, tremtinių sąvokų esmė.....	21
1.2. Atmintis ir jos samprata.....	24
1.3. Prisiminimų, kaip istorinio šaltinio, privalumai ir trūkumai.....	28
<u>II. TREMTIS Į IRKUTSKO SRITĮ</u>	35
2.1. Mastas, aplinkybės.....	35
2.2. Gyvenimas tremtyje (sąlygos, buitis, statusas).....	43
2.3. Mokslas, kultūra, religija.....	50
<u>III. SAVIIDENTIFIKACIJOS PROBLEMA</u>	55
3.1. Grįžimas į Lietuvą. „Svetimo“ problema.....	55
3.2. Buvę tremtiniai Irkutsko srityje.....	62
3.3. Tremties padariniai ir vertinimas.....	67
3.4. Grįžimas į tremties vietas.....	75
<u>IŠVADOS</u>	80
<u>ŠALTINIAI IR LITERATŪRA</u>	82
<u>SANTRAUKA</u>	95
<u>SUMMARY</u>	96
<u>PRIEDAI</u>	97

IVADAS

1. Temos aptarimas. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenimis¹, per trėmimus – masinį gyventojų iškeldinimą iš jų gyvenamųjų vietų į tolimus Sovietų Sąjungos rajonus – buvo ištremta 132 tūkstančiai žmonių (1941 m. birželis ir 1945–1952 metai). Iš jų – 70 procentų buvo vaikai ir moterys. Apie 50 tūkstančių žmonių ilgai neturėjo galimybės sugrįžti arba nebegrižo į Lietuvą.

Dar kiti buvo priversti grįžti į Sibirą, nes negalėjo Lietuvoje prisiregistruoti, gauti darbo, nebepritapo prie pasikeitusių sąlygų. Pakitusioje politinėje, socialinėje aplinkoje buvo auginamos naujos kartos su naujomis pažiūromis ir tikslais, kol prievarta persmelktas „šviesaus rytojaus“ siekis negriuvo kartu su Sovietų Sąjunga. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vadovės istorikės Birutės Burauskaitės žodžiais, „trys kartos buvo paverstos trąša tai kada nors būsima gerovei“².

Skaičiuojama, kad pokario metais rezistencinėje kovoje žuvo pati energingiausia tautos dalis, trėmimais išnaikintas Lietuvos kultūrinis, politinis, karinis elitas, į Vakarų pasitraukė mokslinė, kūrybinė visuomenė. 1941–1958 metais Lietuva neteko apie 1,058 milijono žmonių³.

Ištremti nepilnamečiai subrendo Sibire, dalis jų grįžo jau suaugę. Grįžusiųjų biografijos dažnai užtrenkdavo duris studijuoti aukštosiose mokyklose ar užimti atitinkamas pareigas. Ši visuomenės dalis buvo stigmatizuota. Išsvajota Tėvynė, į kurią tremtiniai veržėsi iš tremties, jau buvo kitokia, nei likusi prisiminimuose ar sukurta vaizduotėje. Paradoksas: po Stalino mirties, palengvėjus gyvenimo sąlygoms, tremtiniai įsitvirtino tremties vietų bendruomenėse, pagerino buitį, buvo vertinami kaip patikimi darbuotojai. Bet, grįžę į Lietuvą, dažnai jautėsi svetimi ir atstumti.

Prie katalikų bažnyčios Irkutske stovi Irkutsko lietuvių kultūros bendrijos „Švyturys“ rūpesčiu pastatytas paminklas, skirtas „Lietuvos tremtinių vargams ir netektims Irkutsko krašte atminti (1946–1952)“. Rusų kalba pateikiama platesnė informacija, kad čia buvo atitremta 38 500 žmonių, į lagerius pateko 5 900 žmonių.

Irkutsko srityje, 2010 metų surašymo duomenimis⁴, gyveno 1 046 lietuviai (nurodoma, kad įskaičiuoti lietuviai, litvakai, litvinai, kurių kalba – lietuvių).

Irkutsko lietuvių kultūros bendrijai „Švyturys“ (Швитурис) (vadovė Julija Kudirkaitė) priklauso apie 200 asmenų (asmenys oficialiai neregistruojami). Šiuo metu bendrijos veikloje akty-

¹ Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras – Genocid.lt. Interaktyvus. [Žiūrėta 2015 m. gruodžio 18 d.] <<http://genocid.lt/>>.

² Vaiseta, Tomas. Istorikė B. Burauskaitė: „Trys kartos buvo paverstos trąša būsima sovietinei gerovei“. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.] <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/-12114290031209621968-istorik%C4%97-b-burauskait%C4%97-trys-kartos-buvo-paverstos-tr%C4%85%C5%A1a-b%C5%Absimai-sovietinei-gerovei-video.htm>>.

³ Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012. P. 280.

⁴ Национальный состав и владение языками и гражданство. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 14 d.] <http://irkutskstat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/irkutskstat/resources/275e41004ee5c917b10fb589d810d54e/pub-04-01_%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%3D25000000.xlsx>.

viai dalyvauja 10–12 tremtinių, kitus riboja solidus amžius. Lietuviškai kalba mažuma bendrijos narių.

Irkutsko srityje teko lankytis 2013 metais. Kelionės maršrutas: Irkutskas–Zima–Ukhtuy–Centralnyj Chazanas–Čeremchovas–Gryševas–Kirzavodas-II–Kasjanovka–Uzkij Lugas–Svirskas–Irkutskas–Talcas–Bolšaja Rečka–Kordonas–Olchono sala–Pivovaricha–Irkutskas.

Sibire bendrauta su lietuviais, pažymėtais tremtimi. Vieni iš jų grįžo į Sibirą, kitus pririšo šeima, darbas. Tai, kas skaityta prisiminimų knygose, virto artima realybe.

Lietuvoje gyvenantys buvę tremtiniai teigia, kad tremtis juos suartino labiau nei gimines. Pavyzdžiui, save vadinantieji „Irkutsko tremtinių jaunimu“, mokėsi, dalyvavę bendroje saviveikloje Irkutske, nuo Sąjūdžio pradžios susitinka kasmet.

Estijos istoriko Aigi Rahi Tamm teigimu, „Estijos istorikai peikiami už tai, kad per daug dėmesio skiria faktų ir dokumentų rinkimui, turint omenyje, kad faktus, skaičius, datas mes turime, įvykius žinome, bet kaip tų įvykių metu elgėsi žmonės, ką jie jautė, kaip jiems pavyko išgyventi, kitais žodžiais tariant, žmogiškasis aspektas tyrimuose neatskleistas“⁵.

Nuo tremties fakto skiria septyni dešimtmečiai. Surinkta medžiaga, publikuoti straipsniai iškelė klausimą dėl likusiųjų Sibire ir grįžusių į Lietuvą patirčių bei identiteto.

Tapatybė yra būtina socialinio gyvenimo sąlyga. Kas nutinka, kai asmens socialinės sąlygos prievarta kardinaliai pakinta? Tremtį išgyvenę asmenys patyrė kelis tapatybės lūžius: vaikystę nepriklausomoje Lietuvoje keitė gyvenimas tremtyje, vėliau – gyvenimas sovietinėje sistemoje, gyvenimas po jos žlugimo. Koks jų požiūris į tremtį šiandien?

Marija Juozapaitytė (žr. 25 priedą) išvardija praradimus: „<...> *Pavogta vaikystė-jaunystė, visas gražiausias gyvenimo tarpas praleistas toli nuo Tėvynės. <...> Prarasta gimtinė (nugriauta, išdraskyta), patirtas pažeminimo jausmas vaikystėje ir sugrįžus su diplomu į Tėvyne <...>*“ (žr. 12 priedą).

Politinės represijos priskiriamos prie pačių sunkiausių traumų, nes jos dažniausiai būna itin žiaurios ir ilgai trunkančios⁶. Lietuvos pokario istorija – vienas iš akivaizdžių represijų, persekiojimų ir žmonių kančių pavyzdžių.

Buvę tremtiniai nenukerta ryšio su skaudžia praeitimi – dažnas grįžo pamatyti tremties vietas, domisi, kaip ji atrodo dabar. Sibire likę buvę tremtiniai taip pat grįžta apsilankyti Lietuvoje, eilėje laukia butų.

Tremties išgyvenimus palengvina tai, kad ištremtiesiems tuo metu buvo vaikystės, jaunystės metai, todėl prisiminimuose atsiskleidžia ir šviesus naratyvas. Teigiama, kad tremtis suformavo tvirtą charakterį, bet likusi nuoskauda, kad gyvenimas galėjo susiklostyti kitaip, išgyvenama dėl tėvų patirčių.

⁵ Aigi Rahi-Tamm. Trėmimų tyrimai Estijoje: dabartinė padėtis ir perspektyvos. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 25 d.] <<http://genocid.lt/centras/lt/719/a/>>.

⁶ Gailienė, Danutė, sud. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004. P. 7

Istoriografija ir šaltiniai. Prasadėjus Sąjūdžiui, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, publikuota daugybė tremtinių prisiminimų, iki tol uždraustos temos ėmėsi istorikai. Jaunajai kartai dažnu atveju tremties faktas buvo nežinomas.

1988 metų liepos mėnesį buvo įkurta pirmoji Sąjūdžio komisija stalinizmo nusikaltimams tirti⁷. Jai vadovauti buvo paskirtas profesorius Julius Juzeliūnas.

1988 m. spalio 28d. pradėtas leisti Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos savaitraštis „Tremtinys“⁸.

LR Aukščiausioje Taryboje 1991 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr.I-1824⁹ buvo įkurta darbo grupė Sovietų Sąjungos KGB veiklos Lietuvoje dokumentacijai tvarkyti, vadovaujama Balio Gajausko.

LR Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. spalio 29 d. nutarimu Nr. I-3021 įsteigtas Valstybinis Lietuvos gyventojų genocido tyrimo centras¹⁰.

Centro paskirtis – tirti visas genocido bei nusikaltimų žmonijai ir žmoniškumui apraiškas ir Lietuvos gyventojų persekiojimą okupacijų metais.

Pasibaigus Sąjūdžio euforijai, kiek nuslopo ir domėjimasis tremties tema. Estų istorikas A. R. Tamm atkreipia dėmesį į analogišką problemą Estijoje: „<...> *Jaunimui ši tema nuobodi, o aukos ir jų artimieji kalba apie nepakankamą dėmesį* <...>“¹¹.

Teroro, represijų istoriją daugiausiai tiria Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro darbuotojai, straipsniai skelbiami periodiniame leidinyje „Genocidas ir rezistencija“¹².

Tremties tema organizuojamos konferencijos, dažniausiai sukakčių proga (pavyzdžiui, 2013 metais Seime organizuota mokslinė-praktinė konferencija „Tremties istorinė ir socialinė atmintis: gyvenimas po lemties ženklų“¹³. Vytauto Didžiojo universitete – „Tremties istorinė ir socialinė atmintis: asmens patirties perspektyva“¹⁴, 2016 m. Šiauliuose – tarptautinis mokslinis seminaras „Tremties istorijos: naujos kartos refleksijos ir bendrystės potyriai“¹⁵ ir t. t.).

⁷ Lggrtc istorija – Genocid.lt. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://genocid.lt/centras/lt/672/c/>>.

⁸ LPKTS. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.lpkts.lt/tremtinys/aktyvus>>.

⁹ Dėl darbo grupės Sovietų sąjungos KGB veiklos Lietuvoje dokumentacijai tvarkyti sudarymo. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=2932&Condition2=KGB>>.

¹⁰ Dėl valstybinio Lietuvos gyventojų genocido tyrimo centro įsteigimo ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl ypatingos reikšmės archyvų išsaugojimo“ įsigaliojimo tvarkos. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=1827&Condition2=genocido>>.

¹¹ Aigi Rahi-Tamm. Trėmimų tyrimai Estijoje: dabartinė padėtis ir perspektyvos. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 25 d.] <<http://genocid.lt/centras/lt/719/a/>>.

¹² Mokslinis žurnalas „Genocidas ir rezistencija“ – Genocid.lt. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://genocid.lt/centras/lt/1199/a/>>.

¹³ Mokslinė-praktinė konferencija „Tremties istorinė ir socialinė atmintis: gyvenimas po lemties ženklų“ (2013-06-12). Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=7410&p_k=1&p_t=136290>.

¹⁴ Mokslinė-praktinė konferencija „Tremties istorinė ir socialinė atmintis: asmens patirties perspektyva“ | VDU Socialinis Darbas / VDU Socialinio darbo katedra. Interaktyvus. [Žiūrėta 2015 m. gruodžio 29 d.] <<http://socialinisdarbas.vdu.lt/lt/content/mokslin%C4%97-%E2%80%94praktin%C4%97-konferencija-%E2%80%9Etremties-istorin%C4%97-ir-socialin%C4%97-atmintis-asmens-patirties-p>>.

Tremties tema (plačiaja prasme) nagrinėta įvairių šalių istorikų. Stalino metų teroras Lietuvoje ir jo dalis – trėmimai – daugiausiai Lietuvos istorikų tyrimų laukas, tarp užsienio istorikų ši tema dar nesulaukia didesnio dėmesio, tai labiau pavieniai atvejai. To paties laikmečio tremties temą savo šalyse analogiškai nagrinėja ir latvių, estų, lenkų istorikai.

Vyraujanti kryptis istoriografijoje – tremties organizacija, mastas, tremtinių atžvilgiu vykdyta politika, nusikaltimai žmogiškumui.

Lietuvoje, kaip ir kitose Sovietų Sąjungos okupuotose šalyse, tremties tema penkis dešimtmečius buvo neliečiama. Atgavus nepriklausomybę, kilo susidomėjimas, atsivėrė Lietuvos ir Rusijos archyvai, kurių medžiaga naudojama istorikai pradėjo pildyti istorijos spragas.

Atsivėrus archyvams, dokumentai, buvusi slaptųjų fondų medžiaga pradėta publikuoti serija „Lietuvos kovų ir kančių istorija“¹⁶.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras nuo 1999 metų pradėjo leisti išsamų daugiatomį tęstinį leidinį „Lietuvos gyventojų genocidas“ (sovietinio genocido aukų vardynas), leidinio atsakingosios redaktorės – Teresė Birutė Burauskaitė¹⁷ ir Rita Godliauskienė¹⁸. Šiuose leidiniuose pateikiami nukentėjusių asmenų duomenys, tremties, kalinimo ar žūties datos ir vietos.

Enciklopediniame žinyne „Tremties ir kalinimo vietos“¹⁹ aprašyta beveik 900 Sovietų Sąjungos vietovių ir koncentracijos stovyklų, į kurias buvo išstremti ar kuriuose kalėjo Lietuvos gyventojai. Žinyne straipsniai parengti pagal buvusių tremtinių ir politinių kalinių prisiminimus, tad galimi neatitikimai. Žinyne vietovardžiai transkribuoti į lietuvių kalbą, tai padeda taisyklingai pateikti pavadinimus. Nes, pavyzdžiui, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro interne-

¹⁵ Tarptautinis mokslinis seminaras „Tremties istorijos: naujos kartos refleksijos ir bendrystės potyriai“ – Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka (2016-05-17). Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.savb.lt/lt/renginiai/5735-tarptautinis-seminaras-tremties-istorijos>>.

¹⁶ Grunskis, Eugenijus. *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1945–1953 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas : Pasaulio lietuvių bendruomenė, 1996; *Lietuvos gyventojų trėmimai 1941, 1945–1952 m.:* dokumentų rinkinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.

¹⁷ *Lietuvos gyventojų genocidas, 1939–1941 (A–Ž)*. T. 1. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 1999; *Lietuvos gyventojų genocidas, 1944–1947 (A–J)*. T. 2. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 1999; *Lietuvos gyventojų genocidas, 1944–1947 (K–S)*. T. 2. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2002; *Lietuvos gyventojų genocidas (1944–1947) (Š–Ž)*. T. 2. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2005; *Lietuvos gyventojų genocidas (1948) (A–M)*. T. 3. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2007; *Lietuvos gyventojų genocidas, 1948 (N–Ž)*. T. 3. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2009.

¹⁸ *Lietuvos gyventojų genocidas, 1949 (A–M)*. T. 4. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2012; *Lietuvos gyventojų genocidas (1949) (N–Ž)*. T. 4. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2014.

¹⁹ Juodvalkytė-Suščenkienė, Aldona, sud. *Tremties ir kalinimo vietos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995.

tiniame puslapyje tremties vietos nurodomos nesunormintos.²⁰ Bet leidinį reikėtų atnaujinti, nes minima tik dalis tremties vietovardžių, tremties vietų būta gerokai daugiau.

Nagrinėjant tremties pasekmes, būtina suvokti, kokiomis aplinkybėmis, kaip buvo planuojamos operacijos, kokie buvo partijos ir represinių struktūrų veiksmai, nes LKP(b) okupacinį režimą galėjo įteisinti tik su represinių struktūrų (NKVD, MVD, MGB ir kitų) parama. Šią temą nagrinėjantis istorikas Juozas Starkauskas, naudodamas gausius archyvinis dokumentus, susijusius su LKP(b) CK biuru, LKP(b) apskričių ir valsčių komitetų ir eilinių partijos narių veikla, atskleidžia komunistų partijos ir represinių SSRS struktūrų ryšius: kaip vykdytos represijos, sudarinėtos bylos, verbuoti agentai. Autorius, prieina išvados, kad pasipriešinimas slopintas ir teroru, ir propaganda, būdavo, jog šiomis funkcijomis struktūros keisdavosi.²¹

Baltijos šalių istoriją 1940–1980 metais bendru žvilgsniu nagrinėja Romualdas J. Misiūnas ir estas Rein Taagepera. 1992 metais išleistoje knygoje autoriai dar neturėjo galimybės naudotis pirminiais šaltiniais, jaučiama sovietinės istoriografijos įtaka²².

Aktyviai teroro ir represijų tema rašo ir viešojoje erdvėje kalba istorikas, politikas Arvydas Anušauskas. Jo išleistose knygose daug dėmesio skiriama ir tremties temai.

1996 metais išleidęs knygą „Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais“²³, po 18 metų prie šios temos grįžta knyga „Teroras 1940–1958 metais“²⁴. Antroji knyga – papildyta pirmoji, esminė medžiaga atsikartoja.

Autorius nagrinėja teroro mastą, nusikalstamus žmogiškumui metodus, padarinius, temą plėtoja naudodamasis gausiais archyviniais šaltiniais ir dokumentais, pateikia Lietuvos ir Rusijos archyvų dokumentų kopijas, sudarytas statistines lenteles. Išskylanti problema – KGB yra sunaikinusi dalį dokumentų. Be to, skaičiai nėra tikslūs, nes mastas maskuotas, mažinant aukų skaičių, palaidojimo vietas. Būta ir žmogiškojo faktoriaus klaidų, neteisingai sudarytų tremtinių sąrašų. Autorius tikisi temą plėtoti atsivėrus Rusijos slaptiesiems archyvams.

Liudininkų A. Anušauskas neapklausia: tyrimuose naudoja anksčiau publikuotus buvusių tremtinių, politinių kalinių prisiminimus. Saviidentifikacijos klausimas į tyrimų lauką nepatenka.

Iš socialinių grupių didesnis dėmesys skiriamas tremtiniams vaikams. Absoliuti dauguma šiame darbe prisiminimus pateikusių asmenų tremties dieną taip pat buvo nepilnamečiai. Jų pasakojamos istorijos kartu padeda suvokti ir lietuvių šeimų tragediją.

²⁰ Tremties vietos – Lietuviai Sibire. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.lietuviaisibire.lt/lt/tremties-vietos>>.

²¹ Starkauskas, Juozas. *Represinių struktūrų ir komunistų partijos bendradarbiavimas įtvirtinant okupacinį režimą Lietuvoje 1944–1953 m.* Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007.

²² Misiūnas, Romualdas, ir Rein Taagepera. *Baltijos valstybės: priklausomybės metai, 1940–1980.* Vilnius: Mintis, 1992.

²³ Anušauskas, Arvydas. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais.* Vilnius: Mintis, 1996.

²⁴ Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012.

Į vaikų tremtinių temą (mastą, mirtingumą) gilinasi T. B. Burauskaitė, išsikeldama tikslą – „<...> neginčijamai moksliniu lygiu parodyti Europai, kad sovietinių okupantų vykdyti Lietuvos gyventojų trėmimai nebuvo paprastas gyventojų perkėlimas iš vienos geografinės vietovės į kitą, kaip tai siekia pavaizduoti represijų vykdytojai ar jų teisių perėmėjai. Tai buvo sąmoningas tautos naikinimas <...>“²⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad dažnas istorikas naudojasi tais pačiais geriausiai žinomais publikuotais tremtinių prisiminimais, todėl jų pateikėjai, šaltiniai kartojasi.

Sovietmečiu aktyvūs buvo Amerikos lietuviai, stengęsi pasauliui pranešti apie lietuvių patirtas represijas²⁶.

Pastaraisiais metais anglų kalba publikuojami ir Lietuvos istorikų darbai tremties tema. Taip ši tema tampa labiau prieinama užsienio istorikams²⁷.

Vienas iš naujesnių ir aktualių leidinių, nagrinėjant tremties, tapatybės, patirtų traumų problematiką – Violetos Davoliūtės ir Tomo Balkelio sudaryta knyga „Maps of Memory: Trauma, Identity and Exile in Deportation Memoirs from the Baltic States“²⁸.

Rinkinyje publikuojami straipsniai, susieti su sovietų vykdytais trėmimais iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos, straipsnius sieja atminties refleksijos aspektas. Rinkinyje pateikiami Lietuvos, Vakarų Europos, Kanados, JAV mokslininkų tyrimai, apimantys įvairialypius tremties sluoksnius ir paveldą: vaikų, moterų, vyrų, partizanų moterų trėmimus, tremties muziejus, todėl į tremties temą žvelgiama per įvairias prizmes: socialinės istorijos, lyčių studijų, kultūrologijos.

Pavyzdžiui, T. Balkelis kelia etniškumo ir identiteto klausimą, pasitelkdamas ištremtų vaikų prisiminimus²⁹. Kolorado universiteto (JAV) šiuolaikinės literatūros tyrinėtoją Jerilyn Sambrooke sudomino Dalios Grinkevičiūtės prisiminimai. Straipsnyje „Narratives of Identity: A Postcolonial Rereading of Dalia Grinkevičiūtė’s Lithuanians by the Laptev Sea“ (šis straipsnis spausdintas ir žurnale „Lituanus“³⁰) akcentuojama, kad postkolonijiniai tyrimai dar nėra atkreipę tinkamo dėmesio į Baltijos šalis, bet šis reiškinys – kylantis. Autorės manymu, Rytų Europos, o ypač – Lietuvos, postkolonijinis diskursas atveria galimybes naujai perskaityti dabartį ir skausmingą praeitį.

²⁵ Burauskaitė, Birutė. Konferencija. Lietuvos vaikai – 1948-ųjų tremtiniai – Genocid.lt. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://genocid.lt/centras/lt/718/a/>>.

²⁶ Prunskis, Juozas, sud. *Lietuviai Sibire*. Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1981; Kerulis, Leonardas, sud. *Išvežtųjų lietuvių sąrašas: Stalino teroras, 1940–1941*. Chicago: Pasaulio Lietuvių Archyvas, 1981; Tautvaišienė-Ahlandsberg, Hilda. *Tautų kapinynas Sibiro tundroje*. New York: Amerikos lietuvių socialdemokratų sąjungos literatūros fondas, 1962.

²⁷ Kuodytė, Dalia, ir Tracevskis, Rokas. *Siberia. Mass Deportations from Lithuania to the USSR*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004.

²⁸ Davoliūtė, Violeta, ir Balkelis, Tomas, sud. *Maps of Memory: Trauma, Identity and Exile in Deportation Memoirs from the Baltic States*. Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2012.

²⁹ Ten pat. P. 43.

³⁰ Sambrooke, Jerilyn. *Narratives of Identity: A Postcolonial Rereading of Dalia Grinkeviciute’s „Lithuanians by the Laptev Sea“* – Jerilyn Sambrooke. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.lituanus.org/2008/08_4_02%20Sambrooke.html>.

Identiteto tema, asmeninis gyvenimas užima ypatingą ir svarbią vietą šiuolaikiniame socialiniame diskurse³¹.

Identitetas tapo viena iš vienijančių socialinių mokslų temų devintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje ir tebėra populiariu tyrimo objektu³². Identiteto tema neatsiejama tremties kontekste. Pavyzdžiui, Stanfordo universiteto istorikė docentė Katherine R. Jolluck³³, nagrinėdama lenkių moterų tremčių atvejus, ieško atsakymo ir į klausimą, kas palaikė jas sunkiomis sąlygomis, padėjo kabintis į gyvenimą ir išlikti. Istorikės padaryta išvada, kad lenkėms išgyventi padėjo jų pastangos išlaikyti savo tapatybę – garbingų moterų ir patriočių. Moterų istorijas, nagrinėdamas išlikimo klausimą, pasitelkia ir estų istorikas T. Kirss³⁴.

Dar viena tyrimų kryptis historiografijoje, susijusi su tremtimi, – sunkių traumų psichologija. Lietuvoje ši tema pradėta nagrinėti ne itin seniai, daugiausiai šią temą plėtoja Danutė Gailienė³⁵. Daktaro disertaciją tema „Politinių represijų ilgalaikės psichologinės pasekmės 2006 metais Vilniaus universitete apgynė Evaldas Kazlauskas, kartu su D. Gailiene parengęs ne vieną publikaciją³⁶.

Sovietinių represijų aukos patyrė kelis dešimtmečius trukusį traumavimą. Dažnas šiame darbe prisiminimais pasidalijęs tremtinys kalba apie tai, kad slėpė savo praeitį, gyveno baimėje, kad vėl nebūtų represuotas.

D. Gailienė atkreipia dėmesį, kad „mokslinių tyrimų srityje neigimas ir ambivalencija komunizmo nusikaltimų atžvilgiu lemia didelį netolygumą – gausu holokausto traumų Antrojo pasaulinio karo aukų bei pasipriešinimo nacių okupacijai dalyvių tyrimų, bet traumos tyrimų pokomunistinėse šalyse, ypač buvusiose Sovietų Sąjungos respublikose, dar mažai“³⁷.

Estų istoriką T. Anepaio domina traumos ir atmintis represuotųjų išgyvenimuose: tai, kaip Estijos visuomenė priima represijų temą³⁸. Šio istoriko įžvalgos aktualios ir Lietuvai, nes estai, nagrinėdami tremties temą, susiduria su panašiais iššūkiais: tema praradusi susidomėjimą, nedidelis

³¹ Jenkins, Richard. *Social Identity*. 2nd ed. London ; New York: Routledge, 2004. P. 12.

³² Ten pat. P. 8.

³³ Jolluck, Katherine. *Exile and Identity. Polish Women in the Soviet Union during World War II*. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<https://www.upress.pitt.edu/BookDetails.aspx?bookId=35410>>.

³⁴ Kirss, Tiina. „Survivorship and the Eastern Exile: Estonian Women’s Life Narratives of the 1941 and 1949 Siberian Deportations“. *Journal of Baltic Studies*. T. 36, nr. 1, 2005. P. 13–38.

³⁵ Gailienė, Danutė, sud. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004; Gailienė, Danutė. *Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos žvilgsniu*. Vilnius: Tyto alba, 2008.

³⁶ Kazlauskas, Evaldas, ir Danutė Gailienė. „Politinių represijų metu patirto sunkaus ilgalaikio traumavimo psichologinių padarinių kompleksškumas“. *Psichologija. Mokslo darbai*. T. 27, 2003. P. 43–52; Kazlauskas, Evaldas, ir Danutė Gailienė. „Politines represijas išgyvenusiujų potrauminės simptomatikos ir trauminės patirties, demografinių, somatinių veiksnių bei vidinės darnos sąsajos“. *Psichologija. Mokslo darbai*. T. 32, 2005. P. 46–59.

³⁷ Gailienė, Danutė, sud. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004. P. 84.

³⁸ Anepaio, Terje. Konferencija – Sovietinės represijos Estijoje: atminimas ir įamžinimas XXI a. – Genocid.lt. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.archive-lt-2012.com/lt/g/2012-06-26_68391_103/Konferencija-Irena-%C5%A0utini%C4%97-Genocid-lt/>.

dėmesys skiriamas žmonių išgyvenimams tremtyje ir po tremties tirti, formuojama nuomonė, kad nebereikia dairytis į skaudžią praeitį, o kurti progresyvią ateitį.

Apie tai kalba ir D. Gailienė, teigdama, kad visuomenėje nebuvo gilesnės refleksijos apie penkiasdešimt metų trukusius okupacijos padarinius. „Priešingai, visomis išgalėmis siekiama kuo greičiau užmiršti praeitį ir vengti bet kokių diskusijų apie ją“³⁹.

Sovietinės okupacijos metais tremties tema leidiniai užsienio kalbomis buvo leidžiami išėivijoje. 1981 metais Stokholme (Švedija) anglų kalba buvo išleista estų istoriko Endel Krepp knyga „*Mass deportations of population from the Soviet occupied Baltic states: on the occasion of the 40th anniversary of first deportations of Estonians, Latvians, and Lithuanians*“⁴⁰.

Dailininko Žibunto Mikšio, gyvenusio Paryžiuje, archyve nurodomas leidinys (8 puslapių) prancūzų kalba „*La tragedie des etats baltés Estonie, Lettonie, Lithuanie. Commemoration des deportations massives des estoniens, lettons et lithuaniens. Paris, le 14 Juin 1955*“⁴¹.

Sovietų Sąjungoje tremties tema iš istoriografijos buvo išeliminuoata. Rusijoje Stalino represijų istorija daugiausiai ir laisviausiai tyrinėta praėjusio amžiaus dešimtojo dešimtmečio pradžioje, kai buvo atverti slaptieji archyvai. Šių dienų Rusijos istorijos politika pakitusi, naujojoje mokymo metodologinėje koncepcijoje represijų klausimas priskiriamas prie komplikuoatų. Rusų autorius Nikolaj F. Bugaj knyga, skirtą Baltijos šalims ir stalinizmui, 2005 metais išleido Vokietijoje, Štuthofe⁴².

Etninių valymų temai skirtoje knygoje „*Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*“ (2002 metais Duquesne universitete JAV vykusios konferencijos, skirtos šiai temai, medžiaga)⁴³ vengrų istorikas Janos Mazsu įvertinti istorinius procesus Rytų ir Centrinėje Europoje siūlo brėždamas koordinates. Vertikalios ašies viršuje – viršvalstybinė imperija, apačioje – homogeninė (etniškai gryna) valstybė. Horizontalės kairėje – totalitarinė (komunistų, fašistų) diktatūra, priešingoje pusėje – demokratija. Viršvalstybinė imperija atliepia į „problemų kėlėjų valymą“, totalinės diktatūros – į „socialinės klasės valymą“, tautinė valstybė – į „etninį valymą“, demokratija – į „socialinės klasės ir etninę toleranciją“. Pasak autoriaus, nė vienas iš šių tipų nėra grynos formos, o

³⁹ Gailienė, Danutė, sud. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004. P. 84.

⁴⁰ Krepp, Endel. *Mass Deportations of Population from the Soviet Occupied Baltic States: On the Occasion of the 40th Anniversary of First Deportations of Estonians, Latvians and Lithuanians*. Stockholm: Latvian National Foundation, Estonian Information Centre, 1981.

⁴¹ Mikšys, Žibuntas. Archyvas, S Nr. 42. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.lkma.org/pdf_files/miksys_archyvas.pdf>.

⁴² Бугай, Николай Фёдорович, sud. *Народы стран Балтии в условиях сталинизма (1940-е-1950-е годы) : Документированная история*. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2005.

⁴³ Béla Várdy, Steven. *Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.hungarianhistory.com/lib/vardy/vardy.pdf>>. P. 452.

tipologijos atpažinimas gali padėti orientuotis mišriais ir pereinamojo laiko atvejais, įvertinant istorinius procesus⁴⁴.

Kai kurie lietuvių autoriai tremties istorijoje išvelgia etninio valymo požymių („sovietinis komunistinis Lietuvos gyventojų naikinimas buvo nukreiptas prieš lietuvių tautą“)⁴⁵.

A. Anušauskas atkreipia dėmesį, kad trėmimų motyvai Sovietų Sąjungoje nuolat kito: etnis principas (Kaukazo, Krymo tautų trėmimas) keisdavo politinį, politinis pindavosi su etniniu (lietuvių, latvių, estų, ukrainiečių trėmimai)⁴⁶.

Estų istorikas T. Anepaio teigia, jog kalbėdami apie istoriją žmogišku veidu arba orientuotą į žmogų, reikia susitelkti ties šaltiniais. „<...> *Kuo turėtume remtis tirdami gyvenimo sąlygas, išlikimo strategiją, elgesį įvairiomis aplinkybėmis? Vėlgi iš esmės galime pradėti nuo atsiminimų, susirašinėjimo ir dienoraščių. Istorikų požiūriu, viena iš naudojimosi atsiminimais prielaidų yra didelė jų apimtis, nes tai leidžia lyginti ir analizuoti medžiagą, o turint atitinkamus archyvų dokumentus – sudaryti bendrą visumą <...>*“⁴⁷.

Atliekant tyrimą, šiame darbe stengtasi didesnę dėmesį skirti ne publikuotiems memuarams, bet surinkti, užrašyti autentiškų tremtinių prisiminimų, kad būtų papildyta jau surinkta informacinė bazė, plačiau atsiskleistų, išryškėtų įvairūs aspektai. Klausimai buvo užduodami lietuvių ir rusų kalbomis (žr. 4 priedą). Iš Irkutsko srityje gyvenančių lietuvių lietuviškai į klausimus atsakė vienas asmuo, kiti rinkosi rusų kalbą.

Šaltinių bazė – užrašyti, papasakoti prisiminimai, išsaugoti laiškai, retesnis atvejis – dienoraščiai, nes dėl baimės būti nubautiems asmenys dienoraščius rašė retai, o rašantieji vėliau naikindavo. Dalis išlikusių dienoraščių yra išleista knygomis⁴⁸.

Įdomus, išskirtinis šaltinis – Šiaulių miesto garbės piliečio profesoriaus Vytenio Rimkaus tremtyje ranka rašytas, iliustruotas ir „leistas“ žurnalas „Taiga“, už jį V. Rimkui buvo skirta mirties bausmė (pakeista į 25 metus lagerio, 10 metų tremties ir 5 metus – be teisės). Ši medžiaga išleista fotografuotiniu leidiniu „Taiga“ taigoje⁴⁹.

V. Rimkus gyvenimo prisiminimus, tarp kurių yra ir tremties metų patirtys, išleido ir atskira knyga⁵⁰.

⁴⁴ Béla Várdy, Steven. Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.hungarianhistory.com/lib/vardy/vardy.pdf>>. P. 452.

⁴⁵ Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012. P. 280.

⁴⁶ Ten pat. P. 8.

⁴⁷ Rahi-Tamm, Aigi. Trėmimų tyrimai Estijoje: dabartinė padėtis ir perspektyvos. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 25 d.] <<http://genocid.lt/centras/lt/719/a/>>.

⁴⁸ Alksninytė-Garbštienė, Onutė. *Sibire ... tremtinių žeme: dienoraštis, 1942–1956.* Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1993; Stulgienė, Elena, sud. *Tremties dienoraščiai. Bliūdžių šeimos tragedija.* Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2011; Šikšnys, Vytautas. *Gyvenimo ratas sukasi...: tremties dienoraštis.* Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2005; Katilius, Algimantas. *Tremtinio užrašai.* Vilnius: Gimtasis žodis, 2013.

⁴⁹ Rimkus, Vytenis. „*Taiga*“ taigoje. Šiauliai: Saulės Delta, 2014.

⁵⁰ Rimkus, Vytenis. *Epochų sandūros: mano takai takeliai.* Šiauliai: Saulės Delta, 2007.

Daug prisiminimų nuo 1988 metų publikuoti knygomis, žurnaluose, laikraščiuose. Ypač aktyviai tremtinių prisiminimai leisti 1989–1992 metais⁵¹. Vėliau susidomėjimas tremtinių memuarais išblėso: prisiminimai skaitytojo akimis tapo panašūs, skaitymo ir slėptų žinių „alkis“ buvo pateinkintas, be to, įtakos turėjo ir sunki ekonominė situacija: nedarbas, kitos problemos nukreipė interesus į kitas plotmes.

Prisiminimus galima grupuoti pagal ištrėmimo metus (chronologiją), tremties vietas (geografiją), išvežtųjų specialybę (mokytojai, karininkai, ūkininkai), dabartinę tremtinių gyvenamąją vietą⁵².

Išleista įvairios kokybės prisiminimų, tai priklausė nuo išsilavinimo, gebėjimo dėstyti mintis, gabumų rašyti. Žvelgiant kritiškai, nemaža dalis prisiminimų priskirtina grafomanijos kategorijai.

Dauguma publikuotų memuarų yra 1941 metų birželio 14-osios tremtinių. Galima daryti prielaidą: pirmojo didžiojo trėmimo tikslas buvo Lietuvos inteligentija, ko gero, šiai žmonių grupei buvo lengviau išdėstyti mintis popieriuje. Be to, tai daryti leido ir amžius bei jėgos. 1941 metų tremtinių prisiminimai ypač skaudūs, nes tremties faktas buvo visiškai netikėtas, bet to, dalis pirmojo trėmimo tremtinių buvo išvežti už poliarinio rato, nuo šeimų atskirti vyrai.

Pokario tremtiniai jau turėjo minimalių žinių apie tremtinius lietuvius (užsimezgę ryšys laiškais, 1946–1947 metais tremtiniai pradėjo bėgti į Lietuvą), žinojo ar bent nujautė, numatė, ko galima tikėtis.

⁵¹ Žemaitytė-Petrauskienė, Aldona, sud. *Amžino įšalo žemeje*. Vilnius: Vyturys, 1989; Gustainis, Valentinas. *Be kaltės: 15 metų Sibiro tremtyje ir lageriuose*. Vilnius: Mintis, 1989; Garbačiauskienė, Marija. *Jei laimė nebūtų lydėjusi: atsiminimai iš tremties laikų*. Vilnius: Vaga, 1989; Skebėra, Kazimieras. *Reikėjo mūsų kančių: atsiminimai*. Vilnius: Mintis, 1990; Daujotytė-Pakerienė, Viktorija, sud. *Tremtinio Lietuva: eilėraščiai*. Vilnius: Vaga, 1990; Gasiūnas, Jurgis. *Ledinio pragaro ratai: atsiminimai*. Vilnius: Mokslas, 1991; Masaitis, Albinas, sud. „*Tautų tėvo*“ *karalystėje: memuarai*. Kaunas: Šviesa, 1991; Šiaučiulis, Juozas. *Veidu į Šiaurę: pasitraukimas į Vakarus*. Kaunas: Ajeta, 1991; Slavickas, Albinas. *Viešpatie, sugrąžink Tėvynę*. Kaunas: Šviesa, 1991; Pukelis, Kęstutis, sud. *Leiskit į tėvynę: tremtinių atsiminimai*. Kaunas: Šviesa, 1991; Venskevičienė, Albina, sud. *Ešelonų broliai*. Vilnius: Vyturys, 1991; Toliušis, Zigmas. *Mano kalėjimai*. Vilnius: Mintis, 1991; Giedraitienė, Janina. *Kelionė į niekur...* Vilnius: Mintis, 1991; Antanaitis, Bronius. *Žodžiai iš pragaro*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1991; Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas*. Vilnius: Vaga, 1992; Ignatavičius, Eugenijus, sud. *Kryžius Šiaurėje*. Vilnius: Vyturys, 1992; Stanevičius, Leopoldas, sud. *Tremties keliais*. Vilnius: Mintis, 1992; Adomėnas, Vincas. *Kas apverks jų dalią...* Vilnius: Vaga, 1992; Preibytė-Valiūnienė, Rozalija. *Ir aš ten buvau*. Vilnius: Vyturys, 1992; Šarka, Vladas. *Pragaro turguje*. Vilnius: Mintis, 1992.

⁵² Vidrinskienė, Danutė, sud. *Juos lydėjo šventas jausmas*. Marijampolė: Piko valanda, 2001; Markevičius, Mindaugas. *Tremties kelias*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2006; Markauskas, Jonas, sud. *Lietuviai Arktuje*. Kaunas: Naujasis lankas, 2008; Banionienė, Konstancija. *Svetimaj padangėj*. Vilnius: Agora, 1996; Matulkaitė, Aldona. *Igarkos tremtiniai*. Vilnius: Atkula, 1998; Baršketytė, Zofija. *Lietuvių tremtinių gyvenimas Chabarovsko krašte*. Kaunas: Judex, 2001; Sabonaitytė-Burbienė, Antanina. *Kol dar viltis teberusena*. Vilnius: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2002; Juodviršis, Zenonas. *Mes išlikome...* Punkskas: Aušra, 1996; Mutersbachas, Egonas. *Per Sibirį iki Kolymos – mano mirties kelias: atsiminimai iš tremties*. Vilnius: Žuvėdra, 1993; Kuodis, Pranas. *Išdraskyto lizdo paukščiai*. Panevėžys: Panevėžio spaustuvė, 1997; Baublytė-Balčiūnienė, Izabelė. *Kančių saloj palaidota jaunystė*. Vilnius: Vaga, 1994; Babonas, Mindaugas. *Per kančias neprarandant vilties*. Vilnius: Valstiečių laikraštis, 1997; Avižienytė-Žukauskienė, Juzė. *Nelaukta kelionė*. Naujasis lankas, 2007; Tarasonienė, Jadvyga. *Esate ištremita pagrįsta*. Vilnius: Mintis, 2004; Merkienė, Olga. *Aš – Olga, Juozo žmona*. Mintis, 2006; Vaišnoras, Jonas. *Sudužusios jaunystės svajonės*. Šiauliai: Saulės delta, 1999; Racėnas, Rimvydas. *Į mielą šalį Lietuvą*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2013.

Pokariu ištremiti lietuviai nebeturėjo iliuzijų, kad nuo tremties juos gali apsaugoti karas, nebe kilo gandų, kad bus perplukdyti į Ameriką – apie ką kalbėjo 1941 metų tremtiniai. Pokario tremtiniai į gyvenimą kabinosi iš karto – nesitikėdami stebuklo. Viltis kada nors grįžti namo kovojo su nuosprendžiu „ištremiti visam laukui“.

1941 metų tremtiniai, inteligentija, dažniausiai nebuvo pratusi prie sunkaus fizinio darbo, didelių nepriteklių, tad sunkumus įveikti jiems buvo dar sudėtingiau. Pokario tremtin daugiausiai siūsti kaimo žmonės – žemdirbiai, jie racionaliau kovojo su pasikeitusiomis gyvenimo sąlygomis.

Išskirtinio istorikų ir visuomenės dėmesio yra sulaukę Dalios Grinkevičiūtės prisiminimai „Lietuviai prie Laptevų jūros“ (pavadinimą pasiūlė Kazys Saja). 1988 m. rugpjūčio mėnesį atsiminimai buvo išspausdinti „Pergalės“ (dab. „Metai“)⁵³ žurnale, publikuoti rinkinyje „*Amžino įšalo žemėje*“⁵⁴. Vėliau prisiminimai išleisti atskira knyga, leidimas kartotas kelis kartus⁵⁵. Ši knyga įtraukta ir į mokyklines programas, pirmasis prisiminimų variantas vertinamas ir iš grožinės literatūros pusės. Pirmąjį prisiminimų variantą (apie 1949–1950) autorė parašė su mama pabėgusi iš Sibiro, užkasė jį į žemę stiklainyje. Grįžusi po antrosios tremties ir neradusi vietos, kur užkasti rankraščiai, ji atsiminimus (šį kartą labiau koncentruodamasi į faktus, tekstas lakoniškas, dokumentiškas, primena kroniką, mažiau vietos palikta išgyvenimams apmąstyti) parašo dar kartą (apie 1974 m.). Atsitiktinumo dėka jau po autorės mirties pirmasis variantas buvo rastas, restauruotas ir publikuotas. Prisiminimai išversti į anglų kalbą pavadinimu „A Stolen Youth, a Stolen Homeland“⁵⁶, vokiečių kalba Vokietijoje išleista pavadinimu „Aber der Himmel – grandios“⁵⁷. Tai – plačiausiai visuomenei pristatyta tremties prisiminimų knyga.

D. Grinkevičiūtės prisiminimai išsiskiria tuo, kad autorė juose neidealizuoja lietuvių, atskleidžia, kaip kova už būvį apnuogina tamsiausius žmonių charakterio bruožus, moralinę degradaciją.

Tremtį patyrusių vaikų prisiminimai išleisti ir atskiromis knygomis⁵⁸. Tai – knygos apie mažuosius Sibiro tremtinius, kurie 1941–1952 metais su tėvais buvo ištremiti arba gimė gyvulinuose vagonuose, tremtyje. Knygose pateikiami vaikų prisiminimai, susieti su tremtimi, jų gyvenimo istorijos.

⁵³ Dalia Grinkevičiūtė. „Lietuviai prie Laptevų jūros“. *Pergalė*. Nr. 8, 1988. P. 151–165.

⁵⁴ Žemaitytė-Petrauskienė, Aldona, sud. *Amžino įšalo žemėje*. Vilnius: Vyturys, 1989. P. 20.

⁵⁵ Grinkevičiūtė, Dalia. *Lietuviai prie Laptevų jūros: atsiminimai, miniatiūros*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005; Grinkevičiūtė, Dalia. *Lietuviai prie Laptevų jūros (Mokinio skaitiniai)*. Vilnius: Žaltvykslė, 2006; Grinkevičiūtė, Dalia. *Lietuviai prie Laptevų jūros: atsiminimai, miniatiūros*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015.

⁵⁶ Grinkevičiūtė, Dalia. *A Stolen Youth, a Stolen Homeland*. Vert. Izolda Geniusiene. Vilnius: Vilnius: Lithuanian Writers' Union, 2002.

⁵⁷ Grinkevičiūtė, Dalia. *Aber der Himmel – grandios*. Berlin: Matthes & Seitz, 2014.

⁵⁸ Juškevičiūtė, Marytė. *Vaikų širdys okupuotoj tėvynėj*. Vilnius: Eugrimas, 2006; Abromavičius, Stanislovas. *Tremties vaikai*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2013; Abromavičius, Stanislovas. *Tremties vaikai. Antroji knyga*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2016.

Į vaikų temą atkreipė dėmesį ir dokumentinių filmų kūrėjai, 2011 m. lapkričio 29 d. pristatytas Ingos Berulienės ir Justino Lingio juosta „Ledo vaikai“. Joje pasakojama apie sovietinių represijų metu iš Baltijos šalių išstremtų ar tremtyje gimusių vaikų gyvenimą ir likimus⁵⁹.

Skaudi tema įkvėpė ir menininkus. Režisierė ir atlikėja Birutė Mar sukūrė vienos dalies monospektalį pagal 1941–1956 m. Lietuvos tremtinių Sibire, autorės tėvų prisiminimus⁶⁰.

Mara Zalite, garsi latvių poetė, dramaturgė, eseistė, pelniusi daugybę literatūros apdovanojimų Latvijoje ir užsienyje, išleidusi autobiografinį romaną „Penki pirštai“⁶¹ apie vaikystėje patirtą tremtį, teigia, kad Latvijoje „<...> liudijimų apie Sibirį surinkta daug, įvairiose saugyklose. Yra fondas „Sibirijas berni“ (Sibiro vaikai“), leidžiantis puikias knygas ir kuriantis filmus, yra organizacija „Dzives Stasts“ („Gyvenimo istorija“), kuriai rūpi sakytinė (žodinė) istorija. Yra Okupacijos muziejaus fondai. Dokumentiniai liudijimai, daugybė atsiminimų. Tačiau literatūros veikalų – nedaug <...>“⁶². Knygos tiražas kartotas septynis kartus, 2014, 2015 m. knyga tapo populiariausia Latvijos bibliotekose, 2013 m. išrinkta populiariausiu Latvijos prozos kūrinium⁶³.

Pastaraisiais metais daugiausiai knygų tremties tema leidžia Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, organizuojami mokinių rašinių ir piešinių konkursai, autoriai prisiminimus leidžia ir savo lėšomis bei iniciatyva.

Didelį darbą atliko buvęs tremtinys šiaulietis Romualdas Baltutis, surinkęs prisiminimus ir išleidęs šešetą leidinio „Sibiro Alma Mater“ tomų. Pirmoji dalis išleista 2005 metais⁶⁴. Leidinyje nemažai dėmesio skiriama ir Irkutsko tremtiniams. Tomų apimtis – didelė, informacijos pateikta daug, bet ji nesusisteminta, neapibendrinta, nėra asmenvardžių, vietovardžių rodyklės, todėl nelengva rasti reikiamos informacijos.

Iš gausiai išleistų tremtinių prisiminimų (knygų, periodikos) šiame darbe koncentruotasi ties medžiaga, kuri susijusi su tremtimi Irkutsko srityje⁶⁵. Retesnis atvejis – Irkutsko epizodas

⁵⁹ Ledo vaikai. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.llks.lt/Varpo%20straipsniai/ledo%20vaikai.html>>.

⁶⁰ Ledo vaikai (rež. Birutė Mar) – Lietuvos nacionalinis dramos teatras. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.teatras.lt/lt/spektakliai/ledo_vaikai_rez_birute_mar/>.

⁶¹ Zālīte, Māra. *Penki pirštai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016.

⁶² Musteikis, Audrius. „M. Zalytė: skrydis su nepakeliama našta“. *Lietuvos žinios*, 2016 m. gegužės 13 d. P. 12.

⁶³ Mara Zalytė. *Penki pirštai – Šiaurės Atėnai*. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.satėnai.lt/2016/01/15/penki-pirstai/>>.

⁶⁴ Baltutis, Romualdas, sud. *Sibiro Alma Mater: 1941–1991*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005; Baltutis, Romualdas, sud. *Sibiro Alma Mater: post scriptum*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009.

⁶⁵ Rimkus, Vytenis. *Epochų sandūros: mano takai takeliai*. Šiauliai: Saulės Delta, 2007; Pranckietis, Vincas Algirdas. *Baikalo žvejys*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998; Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas*. Vilnius: Vaga, 1992; Šikšnys, Vytautas. *Gyvenimo ratas sukasi...: tremties dienoraštis*. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2005; Kuodytė, Dalia, sud. *Tarp vakar ir šiandien*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2006. P. 52; Gudelytė, Rima, sud. *Gyvensime tėvų žemėje*. Vilnius: Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2004; Gudelytė, Rima, sud. *Gyvensime tėvų žemėje*. T. 2. Vilnius: Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2013; Teišerskytė, Dalia. *Ir aš ten buvau...: užrašai apie tremtį*. Vilnius: Alma littera, 2016; Armonas, John E. *Kaip aš tapau draugu*. Vilnius: Alma littera, 2016; Armonienė, Barbora. *Palik ašaras Maskvoje*. Vilnius: Alma littera, 2016.

aprašomas ir į lietuvių kalbą (iš danų kalbos) išverstuose Izraelio Rachlino ir jo žmonos Danijos pilietės Rachele prisiminimuose⁶⁶.

Vyraujančios prisiminimų temos – sunki buitįs, darbas, beteisiškumas, tėvynės ilgesys. Dažnai prisiminimai baigiasi ties ištremtųjų grįžimu į Lietuvą. Todėl tyrime stengiausi atskleisti, ką jie jaučia dabar, prisimindami tremtį, kaip tremtis juos keitė, kokias nuoskaudas jaučia, koks susiformavo santykis su praeitimi ir dabartimi.

Tremtiniai patyrė traumą, priverstinai pakeitus jų gyvenamąją aplinką, socialinį statusą. Drastiški pasikeitimai keitė savęs suvokimą ir paliko pėdsaką visam gyvenimui. Tremtis tapo neatšiejama asmenybės dalimi. Kokie bebūtų skaudūs prisiminimai, tarp jų yra ir šviesą skleidžiančių, patvirtinančių žmogaus stiprybę bet kokiose situacijos.

Dar vienas darbe naudojamas šaltinis – asmeninis archyvas. 2013 metais dvi savaites trukusios kelionės į Irkutsko sritį metu buvo sutvarkyta apie 150 lietuvių kapų dvylikoje kapinių, padaryta jų fotofiksacija, užfiksuoti ant paminklų, kryžių išlikę duomenys.

Aplankyti buvę tremtiniai ir jų palikuonys Irkutske, Zimoje, Balšaja Rečka, Centralnyj Chazane. Susitikimuose užrašyti buvusių tremtinių prisiminimai, pasakojimai.

Sibire surinkti prisiminimai, apmąstymai, pamatyta ir įvertinta dabartinė situacija buvusiose tremties vietose, patirti įspūdžiai buvo publikuoti dienraštyje „Šiaulių kraštas“ ciklu „Sibiro reportažai“⁶⁷.

Ciklas sulaukė didelio buvusių tremtinių Irkutsko srityje susidomėjimo ir dėmesio Jie skambino ne tik iš Šiaulių apskrities, bet ir visos Lietuvos. Žmonės atpažino aprašomas vietas, asmenis. Į straipsnius atsiliepę buvę tremtiniai sutiko pasidalyti savo prisiminimais, kuriuos atgaivino pamatytos nuotraukos, perskaityti tekstai. Ciklas buvo pratęstas pavadinimu „Sibiro atgarsiai“⁶⁸.

⁶⁶ Rachlin, Rachel. *Šešiolika metų Sibire*. Vilnius: Lietuvos žydų bendruomenė, 2012.

⁶⁷ Kavaliauskaitė, Živilė. „Trispalvė pasitiko Irkutsko karštyje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 14 d. P. 1, 3; Kavaliauskaitė, Živilė. „Zima: šaltas miesto vardas tremtinių kelyje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 17 d. P. 1, 8, 9; Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibire susitiko kaimynai“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 21 d. P. 1, 7; Kavaliauskaitė, Živilė. „Savi tarp svetimų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 23 d. P. 3, 7; Kavaliauskaitė, Živilė. „Praeitįs sustingo dabartyje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 24 d. P. 7, 8; Kavaliauskaitė, Živilė. „Sugrįžimas į gimtinę“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 27 d. P. 1, 5; Kavaliauskaitė, Živilė. „Svirskas – miestas su nutylėta istorija“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 30 d. P. 1, 7; Kavaliauskaitė, Živilė. „Baikalo ežero magija“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 31 d. P. 9, 10; Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuo didžiosios upės – į taigą“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 4 d. P. 6, 7; Kavaliauskaitė, Živilė. „Lietuviškas kampelis Olchono saloje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 6 d. P. 1, 5, 7; Kavaliauskaitė, Živilė. „Irkutskas susigražina istoriją“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 7 d. P. 8, 9; Kavaliauskaitė, Živilė. „Mirusieji šaukia gyviesiems“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 11 d. P. 7; Kavaliauskaitė, Živilė. „Toli nuo namų, bet savi“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 14 d. P. 8, 9; Kavaliauskaitė, Živilė. „Kai mirusieji sujungia gyvuosius“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 20 d. P. 2.

⁶⁸ Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuotrauka sugražino prie tėvo kapo“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 21 d. P. 1, 9; Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9; Kavaliauskaitė, Živilė. „Per Baikalą – pas brolių“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 5 d. P. 3, 8; Kavaliauskaitė, Živilė. „Lageris atskyrė pusseseres“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 12 d. P. 1, 7, 8; Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtinė tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10; Kavaliauskaitė, Živilė. „Aukščiausią bausmę gavo už kūrybą“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 26 d. P. 1, 7; Kavaliauskaitė, Živilė. „Susitikime prisiminta kelionė į Sibirą“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. lapkričio 8 d. P. 2; Kavaliauskaitė, Živilė.

Šiuo metu minėtų publikacijų pagrindu spaudai rengiama knyga „Trispalvė Irkutsko karštyje“.

3. Tyrimo problemos formavimas. Tyrimas nukreiptas į „žmogiškąjį aspektą“: tremties ir jos padarinių. Kaip tyrime gali pasitarnauti tremtinių prisiminimai? Kaip jie koreliuoja su šiandiena? Pasitelkiant tremtinių prisiminimus, siekiama atskleisti, kaip tremtinio gyvenimas – buities sąlygos, aplinka – darė įtaką asmenybėms, kaip, kokiomis priemonėmis ieškota išlikimo būdų. O vėliau – kaip formavosi ir kito grįžusių į Lietuvą tremtinių santykis su praeitimi? Ir kaip susiklostė likusiųjų Sibire požiūris į Lietuvą ir praeitį? Atliktu tyrimu siekta atskleisti asmeninius išgyvenimus ir patirtis, per tai parodyti, koks tremties vaizdas išlikęs pasakotojų atmintyje, kaip tremtis keitė asmenybes, kaip ir kokias savęs suvokimo problemas, traumas paliko.

Šiandien kyta aktualus klausimas dėl autobiografinės praeities įprasminimo postsovietiniu laikotarpiu. Tyrimas padeda atskleisti, kaip okupacinės valdžios teroras ir metodai keitė ir traumavo asmenybes.

4. Temos aktualumas ir naujumas. Istorikas neatsiejamas nuo laiko, kuriame gyvena. XXI amžiaus antrajame dešimtmetyje, viešojoje erdvėje daug kalbant apie nacionalinį saugumą, mano nuomone, verta sugrįžti prie temų, kurios atskleidžia okupacijos padarinius.

Įprastai tremties tyrimai remiasi į Lietuvą grįžusių tremtinių prisiminimais ir dokumentais, o likę gyventi Sibire į tyrimų lauką nepatenka. Jaunajai kartai tremties temą nagrinėti apsunkina rusų kalbos nemokėjimas.

Svarbu, kad tremties tema išliktų aktuali Lietuvos istorijos dalis, nes penkis dešimtmečius tyrimų lauke ji neegzistavo.

Kalbant apie istoriją „žmogiškuoju aspektu“, būtina susitelkti ties šaltiniais. Didelė jų apimtis leidžia lyginti ir analizuoti medžiagą, o pridėjus archyvų dokumentus, viską susisteminti į visumą. Būtina atkreipti dėmesį, kad tremties liudininkai jau yra garbaus amžiaus. Todėl šią temą nagrinėti reikia kuo skubiau, kol įvykių dalyviai dar gyvi. Tuo teko įsitikinti ir darbo autorei – keletas šiame darbe cituojamų asmenų jau išėjo amžinybėn.

Temos naujumas – praplėstas tyrimo objektas, nes įprastai istoriografijoje remiamasi į Lietuvą grįžusių tremtinių prisiminimais. Šiame darbe atlikta konkrečios geografinės apibrėžties – Irkutsko srityje gyvenančių buvusių tremtinių – apklausa ir analizė. Analizuojama jų patirtis, prisiminimai, šiandienos požiūris, skirtumai tarp tremtyje likusių ir Lietuvoje gyvenančių lietuvių. Pirmą kartą surinkta ir pateikta informacija apie Irkutske veikiančią Irkutsko lietuvių kultūros bendriją „Švyturys“, jos veiklą.

„Šiaulietis pildo istoriją apie partizanų vadą“. *Šiaulių kraštas*, 2014 m. sausio 17 d. P. 1, 3; Kavaliauskaitė, Živilė. „Dvynės tremtyje nepamiršo Lietuvos kvapo“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. balandžio 18 d. P. 1,3, 9; Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibiro užgrūdinti: Kazlauskų šeimos likimas“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. birželio 13 d. P. 1, 8, 12.

5. Temos chronologinės ribos. Kadangi aptariama praeities ir dabartis sąveika, darbo chronologinės ribos išsiplečia nuo 1941 metų iki šių dienų. 1941 metų birželio 14–17 dienomis Lietuvoje (kaip ir kitose Baltijos šalyse) vyko pirmieji masiniai trėmimai. Jų metu vežti įvairių sluoksnių žmonės, daugiausiai inteligentai. Po karo trėmimai atnaujinti. Nuo 1948 metų vykdytų masinių trėmimų tikslai buvo išstremti pasiturinčius valstiečius („likviduoti buožinę klasę“), partizanų, besislapstančiųjų, nuteistųjų šeimas.

Per 1948 metų gegužės 22–23 dienomis vykusį masiškiausią trėmimą „Pavasaris“ („Vesna“) į Irkutsko sritį buvo išstremta apie 11,5 tūkstančių asmenų. Į šią sritį tremta ir vėliau, 1949–1953 metais (tarp jų – masinis trėmimas „Priboj“ 1949 m. kovo 25–28 dienomis).

Vyko ir vidinė migracija. Į Irkutsko sritį (daugiausiai jau po Stalino mirties) pas artimuosius atvyko ir 1941 metų trėmimų tremtinių, iš lagerių, kalėjimų grįžtančių politinių kalinių. Į Irkutską važiavo jaunimas, siekdamas studijų aukštesniosiose, aukštosiose mokyklose.

Nuo 1955–1956 metų buvę tremtiniai pradėjo grįžti namo, nors dažnas neturėjo leidimo gyventi Lietuvoje. Iš kilo problemų registruojantis, ieškant darbo. Dalis tremtinių grįžo į tremties vietas, dalis (dėl amžiaus, šeimyninių aplinkybių, nepritapimo) ten ir liko.

Prasidėjus Sąjūdžiui, dalis tremtinių, jų palikuonių (gyvi ir karstuose) grįžo į Lietuvą. Taip pat pritapo ne visi: kaip ir šeštajame–septintajame dešimtmečiais, kai kurie iš jų grįžo į Sibirą. Priežastys – kalbos barjeras, pasikeitę socialiniai santykiai, prisirišimas prie vietos, kuri iš tremties per dešimtmečius tapo namais.

6. Tyrimo objektas. Tremtį į Irkutsko sritį patyrę bei iki šiol Irkutsko srityje gyvenantys lietuviai. Tai – ir oficialiai neregistruotos Irkutsko tremtinių bendruomenės Lietuvoje, save vadinančios „Irkutsko tremtinių jaunimas“, nariai, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Šiaulių filialo nariai, kurių tremties vieta buvo Irkutsko sritis, Irkutsko lietuvių kultūros bendrijos „Švyturys“ nariai, tremtyje gyventi likę lietuviai.

Irkutsko tremtinių bendruomenei Lietuvoje priklauso asmenys, kurių tremties vieta buvo Irkutsko srityje. Juos jungia saviveiklos veikla, studijos Irkutske. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Šiaulių filialo nariai – tremtiniai iš įvairių vietų.

Irkutsko lietuvių kultūros bendrijai „Švyturys“ priklauso asmenys, nebūtinai turintys Lietuvos pilietybę, bet vienais ar kitais saitais susieti su Lietuva (buvę tremtiniai, atvykę dirbti, sukūrę mišrias šeimas, palikuonys, ieškantieji lietuviškų šaknų).

7. Tikslas ir uždaviniai. Šio darbo tikslas – įvertinus istoriografiją bei šaltinius, per atminties tyrimus atskleisti iš tremties Irkutsko srityje grįžusių asmenų bei tremtyje likusiųjų santykį su praeimi ir dabartimi.

Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1) pateikti tremties į Sibirą (Irkutsko sritį) aplinkybes, vietas, mastą;

- 2) atskleisti gyvenimą tremtyje (sąlygos, butis, mokslas, darbas, statusas);
- 3) įvertinti grįžimo į Lietuvą, grįžimo į Sibirą, sprendimo likti Sibire aplinkybes;
- 4) pateikti buvusių tremtinių, gyvenančių Lietuvoje ir Irkutsko srityje, požiūrį į praeitį ir dabartį per tremties išgyvenimus;
- 5) išnagrinėti, kokį poveikį asmenybei padarė tremtis.

8. Tyrimo metodai. Prieiga atlikti tyrimą – atminties tyrimų laukas. Gvildenant tremties refleksijos, saviidentifikacijos klausimą, pasitelktas kokybinis tyrimas.

Darbe naudotas žodinės istorijos metodas (struktūruotas, pusiau struktūruotas, nestruktūruotas interviu, pagal atlikimo pobūdį – akis į akį, internetu).

Žodinės istorijos metodu yra renkami, saugomi ir apdorojami interviu metu gauti duomenys. Šis metodas apima žmonių tyrimus, siekiant sukaupti pirminius duomenis apie jų gyvenimą, įvykius ir išgyvenimus⁶⁹.

Pasak istorikės Lijanos Pušinskytės, Lietuvos istorikai žodinės istorijos metodą taiko keliose tyrimų srityse: 1) gyvenimo istorijos; 2) aktualios istorijos; 3) teminis studijavimas; 4) specifinis eksponato tyrimas. Pavyzdžiui, istorikės teigimu, remiantis gyvenimo istorijos tyrimais galima išsiaiškinti, kaip grįžusį į Lietuvą tremtinį priėmė sovietinė visuomenė, buvę kaimynai, vaikystės draugai, bendradarbiai ir valdžios atstovai: „<...> interviu metodu tiriant gyvenimo istorijas daugiausia dėmesio skiriama žmonių socialiniams santykiams, jų plėtotei <...>“⁷⁰.

Žodinė istorija apima žmogaus pragyventą laikotarpį, šiuo atveju – nuo trėmimo metų iki šių dienų. Interviu metu žmonės, iki tol nerašę, nepublikavę prisiminimų, turėjo galimybę papasakoti apie savo praeitį.

Interviu metu asmenų išsakyti išgyvenimai, patirtis, patyrimai, požiūris padėjo suprasti, kaip ir kokiomis sąlygomis formavosi tapatybė, kokia buvo jos kaita ir konstravimo būdai. Apklausiant asmenis, atsiskleidė ir atsakančiųjų reakcijos, emocijos, vertinimai. Kadangi tema yra jautri, buvo svarbu įgauti kalbėtojo pasitikėjimą. Teko įsitikinti, kad šia tema tremtiniams iki šiol sunku kalbėti, žodžius, atgijus išgyvenimams, gožia emocijos.

Anketinės apklausos metodas, uždavus atvirus klausimus, suteikė apklaustiesiems galimybę apgalvoję, be išorinių trukdžių, savarankiškai formuluoti atsakymus. Tai padėjo atskleisti traukines patirtis – kai kuriems asmenims rašyti yra lengviau, nei kalbėti.

Kylančios problemos – sunku nustatyti interviu metu gautų duomenų patikimumą, kitas pavojus – respondento atminties refleksija: žmogus gali ir specialiai, ir nesąmoningai nuslėpti savo gyvenimo įvykius arba išgyvenimus, juos pateikti kitomis spalvomis. Nereikia pamiršti, kad praėjo daug laiko nuo išgyvenimų, tremtiniai įvykius, emocijas, jausmus, išgyvenimus vertina iš

⁶⁹ Pušinskytė, Lijana. „Žodinės istorijos metodas, jo taikymo rezistencijos tyrimuose problemos“. *Genocidas ir rezistencija*. Nr. 24, 2008. P. 22.

⁷⁰ Ten pat. P. 24.

dabarties laiko, veikiami šiandienos aktualijų, sukauptos patirties. Todėl, suprantama, pateikiamuose pasakojimuose yra subjektyvumo, pasakojimus gali būti įtakoję perskaityti, girdėti kitų tremtinių atsiminimai – tai jau yra šiandienos pasakojimo versija.

Dar viena problema – liudininkų skaičius sparčiai mažėja, ne visada lengva rasti tų, kurie prisimintų, galėtų ir norėtų dalytis patirtimis su svetimu žmogumi. Be to, Lietuvą ir Irkutską skiria apie 6 tūkstančius kilometrų ir 5 valandos, todėl kontaktuoti teko elektroniniais laiškais, „Skype“ programa. Ne visiems garbaus amžiaus žmonėms tai prieinama.

Biografinis metodas pasitelktas siekiant įvertinti tremtinių pateiktus asmeninius gyvenimo liudijimus, tiriant, atskleidžiant, bandant suvokti ir įvertinti jų vidinį pasaulį.

Mokslinės literatūros ir šaltinių analizės metodas naudotas nagrinėjant įvairiakalbę istoriografine medžiaga, naudojant pirminius šaltinius. Siekiant kuo išsamiau išnagrinėti tremties ir atminties, saviidentifikacijos temą, darbe susisteminti bei analizuoti publikuoti ir ankščiau neskelbti rašytiniai, verbaliniai šaltiniai. Atliekant tyrimą, surinkta, užrašyta kelios dešimtys autentiškų tremtinių prisiminimų, naudotasi medžiaga, sukaupta kelionės Irkutsko srityje metu.

Informacijos suteikė ne tik pasakojimai, bet ir tremties meto liudininkai – laiškai, dienoraščiai, bet ir jais reikia kliautis atsargiai, nes laiškai buvo cenzūruojami, tad juose siuntėjai atvirai nedėstydavo minčių. Baimė įkliūti rašant dienoraštį taipogi galėjo veikti jų turinį.

Aprašomasis metodas naudotas siekiant pamatyti ir atskleisti kuo išsamesnį tiriamo objekto vaizdą.

9. Darbo struktūra. Darbas sudarytas iš įvado, trijų skyrių ir juos sukonkretinančių poskyrių, išvadų, šaltinių ir literatūros sąrašo, priedų.

Įvade aptariama tema, nurodomi tremties mastai ir padaryta žala, pateikiama statistikos duomenų, susijusių su praeitimi ir dabartimi, nurodomi gausūs šaltiniai ir istoriografija, akcentuojamas temos naujumas ir aktualumas, nurodomas temos objektas, iškeltas tikslas, uždaviniai ir darbo metodai.

Pirmasis skyrius skirstomas į tris poskyrius, juose aptariami teoriniai atminties ir tremties aspektai, problematika, tremties ir tremtinių sąvokos, atminties samprata, prisiminimų, kaip istorijos šaltinio, privalumai ir trūkumai.

Antrasis skyrius skirtas tremčiai Irkutsko srityje, jame pateikiama ir analizuojama tremtinių patirtis, išgyvenimai, vertinimai. Skyrius suskirstytas į tris poskyrius.

Pirmajame poskyryje kalbama apie tremties aplinkybes, mastą, pirmuosius su tremtimi susijusius prisiminimus. Antrajame poskyryje butis, kasdienybė padeda atskleisti, kokiomis sąlygomis turėjo formotis ištremtųjų asmenybės. Trečiajame poskyryje kalbama apie tai, kaip išlikti, neprarasti savivertės padėjo mokslas, kultūra, tikėjimas.

Trečiajame skyriuje nagrinėjama saviidentifikacijos problema, jis sudarytas iš keturių poskyrių. Pirmajame poskyryje aptariamas tremtinių grįžimas į Lietuvą, sunkumai, su kuriais teko susidurti, pasikeitusios sąlygos ir aplinkybės. Antrajame poskyryje pateikiama informacija apie buvusius tremtinius, gyvenančius Irkutsko srityje, bendrijos „Švyturys“ istorija ir veikla. Trečiasis poskyris skirtas tremties padariniams aptarti. Nagrinėjama, kokius pėdsakus, nuoskaudas paliko tremtis, kokius charakterio bruožus ir skirtumus suformavo tarp tremtį patyrusių ir nepatyrusių, tarp Lietuvoje ir Irkutsko srityje gyvenančių lietuvių. Aptariamas dabartis požiūris į tremtį – galimos baimės, valdžios požiūris į tremtinius. Ketvirtasis poskyris skirtas tremtinių grįžimui apžvelgti buvusių tremties vietų, nagrinėjami kelionių motyvai, priežastys, patirti išgyvenimai, gilinamasi, kodėl tremtiniai nori grįžti į buvusias tremties vietas.

Prieduose pateikiami su tremtimi susiję dokumentai, tyrimo metu atlikti interviu, trumpos tremtinių biografijos, Irkutsko lietuvių kultūros bendrijos „Švyturys“, jaunimo skyriaus „Aidas“ veiklos apžvalga ir planai.

I. TEORINIAI TREMTIES IR ATMINTIES ASPEKTAI

1.1. Tremties, tremtinių sąvokų esmė

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 9 straipsnis skelbia: „Niekas negali būti savavališkai areštuotas, suimtas ar išstremtas“⁷¹.

Masiniuose trėmimuose Lietuvos gyventojai į Sibirą tremti be teismo sprendimo – pagal sudarytus sąrašus.

„*Kiek mūsų tautiečių šioje žemėje palaidota, jūs nežinote, ir mes visi nežinome*“, – 2013 metais Irkutske sakė Jonas Vilkevičius. Sibire jis skaičiavo 66-erius metus⁷².

1948 metais Lietuvos SSR Ministrų tarybos pirmininko padėjėjo J. Girdvainio pasirašytame dokumente teigiama: „Į banditinių-buožinių šeimų iškėlimą už Lietuvos SSR ribų daugelis žmonių, ypač darbo valstiečių – mažažemiai ir vidutiniokai, – pažiūrėjo kaip į teigiamą reiškinį, prisidedantį prie banditizimo likvidavimo mūsų krašte“⁷³.

Tremčiai pasmerktos ryšių su rezistencine kova, pasipriešinimu turėjusios šeimos įvardijamos kaip „banditinės“, ūkius turėjusios – kaip „buožinės“.

Sovietmečiu tremtiniam apibūdinti vartoti įžeidžios sąvokos: „liaudies priešai“, „banditai“, „banditai-nacionalistai“, „fašistai“ (išstremti dėl ryšių su partizanais, dėl partizaninės veiklos), „buožės“ (dėl turėtos žemės).

Tremties vietose ne vienas tremtinys prisimena buvęs vadintas „fašistu“, „banditu“, vaikai prisimena į juos skriejusius akmenis. Šie ir panašūs „epitetai“ tremtinius lydėjo iki nepriklausomybės, viešojoje erdvėje praspūsta ir iki šiol.

Websterio žodyne⁷⁴ nurodomos šios žodžio „exile“ reikšmės: „tremtis – 1a: prievartinis išsiuntimas iš gimtosios šalies; iškeldinimas (išvarymas) iš namų; ištrėmimas, b: savanoriškas pasišalinimas iš šalies, tremtinys – 2a: asmuo, valdžios išvarytas iš savo šalies, b: asmuo, atsiskyres nuo savo namų“.

Išsiuntimas/deportacija/ištrėmimas (deportation) – a) veiksmas arba būseną tremiant: pagal Romėnų teisę: ilgalaikis/nuolatinis išsiuntimas/ištrėmimas į salą dėl neteisėtos kriminalinės veiklos, neteikiant pilietybės ir konfiskuojant turtą; b) perkėlimas iš šalies, kurioje svetimšalio buvimas yra

⁷¹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/zmogaus_teises/Visuotine_zmogaus_teisiu_deklaracija.pdf>.

⁷² Kavaliauskaitė, Živilė. „Toli nuo namų, bet savi“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 14 d. P. 8, 9.

⁷³ Tyla, Antanas, sud. *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1944–1953 metais sovietinės okupacinės valdžios dokumentuose: dokumentų rinkinys*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1995. P. 304.

⁷⁴ Gove, Philip Babcock, sud. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language 'Unabridged: Utilising All the Experience and Resources of More than One Hundred Years of Merriam-Webster® Dictionaries*. Cologne: Könnemann, 1993. P. 796.

neteisėtas arba yra laikomas žalingu visuomenės gerovei (ekstradicija, transportavimas). Tremtinys (deportee) – žmogus, kuris buvo/bus ištremtas arba yra nuteistas ištrėmimui⁷⁵.

Visuotinė lietuvių enciklopedija⁷⁶ nurodo, kad tremtis yra bausmės forma, kai asmuo prievarta iškeldinamas iš jo gyvenamosios vietos draudžiant gyventi tam tikrose vietose (ištrėmimas) arba priverstinai apgyvendinamas tam tikroje vietoje (nutrėmimas).

Lietuvius tremtys į Sibirą palietė po 1831 ir 1863–1964 metų sukilimų (sukilėlių palikuonių Sibire dar gyvena iki šiol).

Svarbiausios tremties vietos tuo metu buvo Užbaikalė, Jakutsko sritis, Jenisiejus, Irkutsko ir Tomsko gubernijos, Sachalinas. SSRS tremtis naudota kaip priemonė susidoroti su politiniais priešininkais ir įbauginti gyventojus. Ketvirtajame dešimtmetyje, susiformavus stalininiam totalitariniam režimui, pradėta tremti tam tikras gyventojų grupes, tautas. Nuo septintojo dešimtmečio tremties bausmė daugiausiai taikyta disidentams.

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje tremties bausmę numatė Ypatingieji valstybės apsaugos įstatai (1919 m.). Dažniausiai buvo tremiama į kilimo vietą, dauguma tremtinių buvo komunistai, taip pat – Antano Smetonos autoritarinio režimo priešininkai. 1931 metais tremtis apribota kaip mažoje valstybėje mažai veiksminga bausmė.

Enciklopedijoje aptariama ir sąvoka *deportacija* – prievartinis gyventojų ar jų grupių, net tautų perkėlimas iš jų gyvenamosios vietos į kitą. Masinė deportacija tarptautiniu mastu smerkiama kaip genocido ar etnocido atmaina. Nurodomą terminą dažniau vartoja užsienio lietuviai⁷⁷.

Pagal asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymą⁷⁸, „tremtiniais pripažįstami asmenys, okupacinių režimų struktūrų arba teismų sprendimais dėl politinių ar kilmės motyvų priversti išsikelti iš Lietuvos arba prievarta iškeldinti iš nuolatinės gyvenamosios vietos (ištrėmti) už Lietuvos ribų, jų vaikai, sutuoktiniai, asmenys kuriems draudžiama grįžti namo pasibaigus trėmimo laikui. Perkeltaisiais asmenimis pripažįstami: 1) asmenys, pagal Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos 1941 m. sausio 10 d. susitarimą dėl gyventojų mainų atkelti į Lietuvą; 2) asmenys, okupacinio režimų struktūrų sprendimais perkelti iš vienu Lietuvos vietovių į kitas“.

Profesorius V. Rimkus kelia klausimą, kad Lietuvoje iki šiol nėra aiškiai apibrėžtos nei tremtinio, nei politinio kalinio sąvokos. Jo teigimu, nėra abejonių dėl ištremtųjų be teismo, pagal sąrašus, bet buvo ir teismo nuteistųjų, kuriems po kalėjimo ar lagerio pridėta tremtis – į šią katego-

⁷⁵ Gove, Philip Babcock, sud. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language ' Unabridged: Utilising All the Experience and Resources of More than One Hundred Years of Merriam-Webster® Dictionaries*. Cologne: Könnemann, 1993. P. 605.

⁷⁶ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. XXI. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012. P. 108.

⁷⁷ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. IV. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003. P. 622.

⁷⁸ VIII-342 Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymas. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 31 d.] <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FA7CC8021E9D>>.

riją patenka ir nusikaltėliai. Dar vienas pavyzdys – pas ištremtuosius atvykdavo artimieji, dalis jų patekdavo komendantūros įskaiton, o kai kurie gyveno kaip laisvieji. V. Rimkaus nuomone, ir jie turėtų atsispindėti tremtinio sąvokoje⁷⁹.

NKVD (MVD) dokumentuose tremtiniai skirstyti į tris kategorijas: 1) išsiųstieji (vyslanyje – высланные) – išvežti NKGB ir NKVD, teismų sprendimais; 2) prievarta apgyvendintieji (ssylno-poselency – ссыльно-поселенцы) – išsiųsti į tremtį pasibaigus kalnimo laikui lageriuose ir kalėjimuose, 3) specialiai apgyvendintieji (specpereselency – спецпереселенцы) – ištremti vyriausybės sprendimu, dažnai tik kaip tam tikros tautybės žmonės. Lietuviai daugiausiai priklausė specialiai apgyvendintų (1941) ir prievarta apgyvendintų kategorijai. Pagal 1945 metų sausio 8 dienos nutarimą, tremtiniai negalėjo palikti tremties vietų ir turėjo reguliariai registruotis specialiose komendantūrose⁸⁰.

Rusiškoje literatūroje terminu „ssylnyje liudi“ (ссылные люди) apibūdinami ir XIX amžiaus sukilimų dalyviai, dekabristai, petraševskininkai. Specialieji perkeltieji – stalininių represijų aukos.

„Memorial“ internetiniame puslapyje⁸¹ teigiama, kad „ssylnyje“ (ссылные) – ištremti pagal teismų ar kitų organų, prilyginamų teismams, nutarimus tam tikram arba visam laikui. Specperkeltieji – ištremti be teismo pagal tam tikrus požymius ir visam laikui be teisės grįžti iš tremties.

Pavyzdžiui, 1948 metų SSRS nutarimuose sąvokos aiškiai išskiriamos: „Apie tremtį, prievartinį ir specialųjį perkėlimą“ (vasario 21 d.) ir „Apie prievarta apgyvendintuosius“ (lapkričio 24 d.)⁸².

Irkutske stovinčiame paminkle tremtinių kančioms atminti iškalti žodžiai: „massovoj ssylke“ (массовой ссылке).

Čeremchove juodo granito paminklo viršuje iškaltas pjautuvas ir javų varpos, po jais tekstas: „Išbuožintiems valstiečiams, specperkeltiesiems (спецпереселенцах), darbininkams ir tėvynės gynėjams atminti“.

Statusas „specpereselenec“ (спецпереселенц) apribojo teises, judėjimo laisvę, kas mėnesį buvo privaloma registruotis komendantūroje, už pabėgimą grėsė 25 metų bausmė. Vaclovo Petrausko (ištremtas 14 m.) po reabilitacijos gautame pase buvo įrašas „spec“. „<...> Pasą suliejau su rašalu ir gavau geresnį <...>“ (žr. 18 priedą).

Irkutske gyvenančio Rimanto Makavecko teigimu, būdavo, kad dokumentuose naudoti abu variantai, nesigilinant į aplinkybes (žr. 24 priedą). Jonas E. Armonas prisiminimuose rašo, jog, komendanto paliepiamu, „<...> mama turėjo pasirašyti dokumentą, kad liksime čia visam gyvenimui, nors mamos deportacijos dokumentuose buvo nurodyti dešimt metų <...>“⁸³.

⁷⁹ Rimkus, Vytenis. *Epochų sandūros: mano takai takeliai*. Šiauliai: Saulės Delta, 2007. P. 158.

⁸⁰ Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012.

⁸¹ Книга памяти жертв политических репрессий Республики Хакасия. Том 3. Интерактивус. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.memorial.krsk.ru/Articles/XKP/3/11.htm>>.

⁸² Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012. P. 260.

⁸³ Armonas, John E. *Kaip aš tapau draugu*. Vilnius: Alma littera, 2016. P. 44.

Šiandien sąvoka „tremtis“ viešajame diskurse pavartojama ir kalbant apie emigrantus („išsitrėmimas iš Lietuvos“), imigrantus, pabėgėlius.

Pasak Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotojos Monikos Kareniauskaitės,⁸⁴ šis aspektas – labiau metaforinis, nes skirtumai tarp šiuolaikinių emigrantų, imigrantų „trėmimų“ ir sovietinių trėmimų – labai aiškūs.

Emigrantas šalį palieka laisvu pasirinkimu, laisvai renkasi kryptį ir išvykimo laiką, pats sprendžia, kiek šeimos narių išvykti, kiek turto pasiimti, kokį rinktis transportą.

Tremtinys skiriasi ir nuo pabėgėlio. Nors pabėgėlis dėl karo veiksmų tiesioginio pasirinkimo neturi, bėgimas nėra kryptinga valstybės politika atsikratyti tam tikros dalies piliečių, procesas nėra organizuotas. Tremtinys skiriasi ir nuo gulago kalinio – didžioji tremtinių dalis nebuvo teisti.

Poetas, eseistas, Dainius Sobeckis, nagrinėdamas asmens tapatybės klausimo problemą išėivijoje, taipogi prieina išvados, kad *išeivis*, *tremtinys* ir *pabėgėlis* yra trys visiškai skirtingos sąvokos, jų nereikėtų tapatinti, kaip tai daro kai kurie išėivijos ekspertai⁸⁵.

2.2. Atmintis ir jos samprata

Tremtiniam nuo vaikystės iki brandos teko išgyventi kelis tapatybės lūžius, priverstinai prisitaikant prie naujų gyvenimo (išgyvenimo) sąlygų, kardinaliai kintančių socialinių, politinių aplinkybių. Lūžio kreivė sminga iki nužmoginimo, nuasmeninimo. Patirti lūžiai veikė ir atmintį. Itin skaudžiai ir tiksliai apie tai kalba D. Grinkevičiūtė:

„<...> Štai aš šiame ledo urve kartu su padarais, kurie kadaise vadinosi žmonėmis, kurie kadaise juokėsi, flirtavo, eidavo į svečius ir pas save kviesdavosi, rūpindavosi, kur praleisti vasarą, pavargę po žiemos darbų mieste, kitiems nusivylimą teikdavo blogai pasiūtas rūbas, dviejų kambarių butas buvo per ankštas. Jie dabar tyli. Betgi jų jau nėra. Tokių, kokie jie buvo, jau seniai nėra. Jie mirė birželio keturioliką, o dabar čia, tryliktame barake, guli tik merdinčios būtybės. Čia tik tokios kategorijos: 1) lavonai, 2) merdintys, 3) ligoniai, kurie gal dar pasveiks. Tie, kurie išliks, galės paliudyti kitiems žmonėms, nepatyrusiems tokių velniškų išbandymų. Bet tai jau bus kito tipo žmonės <...>“⁸⁶.

Žmonės skirtingai išgyvena, skirtingai atsimena, todėl ir skirtingai papasakoja apie tuos pačius istorinius įvykius.

2012 metais Lietuvos Respublikos Seimui svarstyti buvo pateiktas Tautos istorinės atminties įstatymo projektas, sukėlęs ne vieną ginčią audrą. Į ją įsijungė istorikai, filosofai, kultūrologai,

⁸⁴ Kavaliauskaitė, Živilė. „Seminare prisiminta tremtis“. *Šiaulių kraštas*, 2016 m. gegužės 18 d. P. 5.

⁸⁵ Sobeckis, Dainius. Leonardo Andriekaus tapatybės klausimas: išėivis, tremtinys ar pabėgėlis? Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://litlogos.eu/L67/Logos67_124_131_Sobeckis.pdf>. P. 129.

⁸⁶ Grinkevičiūtė, Dalia. *Lietuviai prie Laptevų jūros: atsiminimai, miniatiūros*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015. P. 101.

aktyvūs visuomenininkai, buvę disidentai, represijas patyrę asmenys. 2013 metais Lietuvos nacionalinis istorikų komitetas kreipėsi į šalies valdžios institucijas, išreikšdamas susirūpinimą dėl siūlomo priimti įstatymo projekto – ar jis netaps atminties cenzūra.

Įstatymu siūlyta, kad, nustatant Tautos istorinės atminties objektus ir apibrėžiant valstybės istorinio paveldo atminimo įprasminimą ir įgyvendinimą, dalyvautų Seimas, Prezidentas, Vyriausybė ir institucija, nustatanti ir koordinuojanti istorinės atminties veiklos kryptis – Tautos istorinės atminties taryba. 2015 metų pavasarį Seimas projektą gražino tobulinti⁸⁷.

Islandijos filosofijos profesorius Mikael M. Karlsson teigia, kad istorija – sisteminis ir kritiškas tyrimas, padedantis suvokti praeities įvykius, kurių atranka ir vertinimas priklauso nuo to, kiek reikšmės jie turėjo žmonėms; tai tyrimas, paremtas pripažintais akivaizdumo, loginių išvedžiojimų bei solidžios praktikos standartai⁸⁸.

Filosofas Leonidas Donskis istoriją yra pavadinęs moralizavimo terpe, dėl ko niekada nebus objektyvaus istorinio tyrimo⁸⁹.

Istorijos interpretavimas yra susijęs ir su informaciniais karais. Istorija išlieka vienu iš svarbiausių nedraugiškų valstybių propagandos taikinių. Pastaraisiais metais fokusuojamasi į holokausto Lietuvoje, galimo partizanų dalyvavimo žydų naikinyje, 1941 metų birželio sukilimo temas.

L. Donskio teigimu, „<...> *Informacijos epochoje galime manipuluoti masių sąmone kaip niekada anksčiau, todėl istorija turbūt dar niekad nebuvo tokia svarbi kaip šiais laikais. Todėl kyla pavojus, kad visuomenės atmintį gali iškreipti šiuolaikinės informacinės technologijos, kurios perteikia tendencingą sampratą ir iškreiptą įvykių traktavimą <...>*“⁹⁰.

Informaciniai karai itin suaktyvėjo pastaraisiais metais. Humanitarinė šiuolaikinio informacinio karo dalis apima ir istorijos problemas. Vienas iš tokio karo tikslų – keisti visuomenės nuostatas, pažiūras, įsitikinimus. Informacinio karo laukas, esant šiandieninėms informacijos sklaidos galimybėms, yra labai platus, pasiekiamumas – didelis. Technologijų kaita ir sparta padidino ir informacijos sklaidos greitį, ir auditorijos pasiekiamumą. Ypač aktyviai veikiama socialiniuose tinkluose.

Apie šias grėsmes 2016 m. vasario 16 dieną Šiaulių „Aušros“ muziejaus Ch. Frenkelio viloje paskaitas skaitė Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamento specialistai Tomas Čeponis („Propaganda ir priešiškos informacinės operacijos Lietuvoje“), Auksė Ūsienė („Istorija ir geopolitika: gąlimos falsifikacijos pasekmės valstybingumui“)⁹¹.

Informaciniame kare pasitelkiami įvairūs būdai, manipuliacijos, žmogus gali nepastebėti, kad yra veikiamas. Po patraukliai atrodančiais kultūros projektais gali glūdėti manipuliacinio pobūdžio,

⁸⁷ Seimas gražino tobulinti Tautos istorinės atminties įstatymo projektą. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_k=1&p_d=156168>.

⁸⁸ Karlsson, Mikael M. „Ar istorija gali būti mokslas?“ *Kultūros barai*. Nr. 7, 2005 m. P. 21.

⁸⁹ Bajarūnas, Mindaugas. „Pašnekesys su filosofu Leonidu Donskiu“. *Splius Šiauliai*, 2005 m. liepos 8 d. P. 3, 4.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Chaimo Frenkelio viloje paminėta Vasario 16-oji. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.ausrosmuziejus.lt/Naujienos/Chaimo-Frenkelio-viloje-pamineta-Vasario-16-oji>>.

iškreipta informacija. Ypač sudėtinga informaciją išskaidyti ir atrinkti teisingus faktus, kai kartu profesionaliai suplakama tiesa ir melas.

Pavyzdžiui, partizaninių kovų, tremties temos (istorikų pasisakymai) internetinėje erdvėje sulaukia aktyvaus vadinamųjų trolių dėmesio, komentarais kuriama alternatyvi istorija, siekiama pasėti kuo daugiau abejonių; dažni atvejai – antraštės neatitinka turinio, manipuluojama iš konteksto ištrauktais faktais ar liudijimais. Todėl būtinas kritiškas mąstymas, informacijos analizė.

Filosofas L. Donskis yra iškėlęs mintį, kad masinio raštingumo eroje praeities studijos pasidarė prieinamos kone visai visuomenei, todėl ir propagandinės kovos už žmonių atmintį bei istorinę vaizduotę pasidarė itin aršios ir rafinuotos⁹².

Tremties tema formuojama viešoji nuomonė – „nieko be reikalo nevežė“, „jei vežė, buvo už ką“, „vežė buožes“, „vežė išnaudotojus“, „vežė žydšaudžius“.

Todėl galima manyti, kad buvusių tremtinių tremtyje girdėti užgaulūs žodžiai: „<...> *Jūs – lietuviai, fašistai, liaudies priešai, jus čia atvežė, kad išdvėstumėte* <...>“⁹³ ar „<...> *Visą Pabaltijį reikėjo išvežt* <...>“⁹⁴ šiandien vėl įgauna naujų formų.

Istorikas Alvydas Nikžentaitis atminties kultūra vadina visuomenėje dominuojantį istorinį pasakojimą, apraizgytą įvairiais ritualais, dažnai – institucionalizuotą, turintį ryšį su tapatybe: „<...> *Turėtumėme skirti, kaip praeitis atsimenama, ir turime skirti istoriją. Viešojoje erdvėje terminai labai supainiojami, nėra skiriamosios ribos tarp atminties ir istorijos* <...>“⁹⁵.

Kaip tyrime gali pasitarnauti tremtinių prisiminimai? Kaip jie koreliuoja su šiandiena? Pirmiausia reikėtų apsibrėžti atminties sąvokas. Atminties teoretikė Aleida Assmann⁹⁶ pateikia šias atminties sąvokas: veiklioji (funkcinė) atmintis ir kaupiamoji (sandėlio) atmintis.

Veiklioji atmintis susijusi su specifiniu nešėju (grupe, institucija, individu). Ji selektyviai komponuoja atsiminimus iš dabarties ir ateities perspektyvų bei išreiškia vertybes, kurios formuoja tapatumą ir paties nešėjo normas.

Veikliosios atminties svarbiausias tikslas – dabarties legitimacija. Kaupiamoji atmintis, priešingai, yra nepriklausoma nuo specifinio nešėjo ir atskiria praeitį nuo dabarties bei ateities. Skirtingai nei selektyvią veikliąją atmintį, kaupiamąją atmintį domina viskas. Ji nustato tiesą ir susilaiko nuo vertinimų bei normų.

Kaupiamoji atmintis neformuoja tapatumo, tačiau išlaiko daugiau ir skirtingos informacijos, kuri gali būti pasitelkta veikliosios atminties ir pertvarkyta bei perdaryta į pasakojimus, į prasmę,

⁹² Bajarūnas, Mindaugas. „Pašnekesys su filosofu Leonidu Donskiu“. *Splius Šiauliai*, 2005 m. liepos 8 d. P. 3, 4.

⁹³ Kavaliauskaitė, Živilė. „Širdis dainuoja Lietuvoje“. *Šiaulių kraštas*, 2011 m. gegužės 25 d. P. 1, 5.

⁹⁴ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

⁹⁵ Mokslo ekspresas. Kuo istorinė atmintis svarbi valstybės išlikimui ar visuomenės darnai?. Interaktyvus. Bernardinai.lt. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-01-30-mokslo-ekspresas-kuo-istorine-atmintis-svarbi-valstybes-islikimui-ar-visuomenes-darnai/94523>>.

⁹⁶ Assmann, Aleida. *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. New York: Cambridge University Press, 2011.

kuri formuoja kolektyvinį tapatumą. Kaupiamoji atmintis gali būti suvokta ir kaip saugykla ateities veikliosioms atmintims, ir kaip korektyva dabarties veikliosioms atmintims.

Amerikiečių istorikas Alfred Erich Senn kolektyvinę atmintį išskiria į mažiausiai dvi šakas: kognityviają – tai, ką atsimena patys individai, ir kultūrinę, tą, kuri buvo užrašyta⁹⁷. Kognityvioji atmintis, asmeniniai atsiminimai gali gyvuoti dviejuose ar trijose kartose, kultūrinė atmintis yra užrašyta, todėl gyvuoja ilgiau.

Pasak L. Pušinskytės, atmintį visada formuoja kolektyviniai, socialiniai įvykiai, todėl jos kilmė yra socialinė, o pati atmintis (nors ir individuali) neišvengiamai yra kolektyvinė. Individo atsiminimai susiję su specifine socialine aplinka, tačiau jis mąsto kaip konkrečios grupės ar kelių grupių narys⁹⁸.

Egiptologas Jan Assmann išskyrė dvi atmintis: komunikacinę, kuria apima kelias kartas (iki šimto metų), ir kultūrinę, kuri siekia kelis šimtus metų. A. Nikžentaitis mano, kad XX amžiuje dėl masinės informacijos priemonių pobūdžio pasikeitimo tai, kas buvo vadinama komunikacine atmintimi, galima laikyti ir kultūrine atmintimi⁹⁹.

XXI amžiaus pradžioje Lietuvoje atminties kultūroje labiausiai ryškūs Lietuvos nepriklausomybės praradimo ir atgavimo laikotarpiai.

Pasak istoriko Vasilijaus Safronovo, svarbiausiomis viešo atminimo orientavimo kryptimis Lietuva nesiskiria nuo kitų Europos valstybių. Vyraujančiose Europoje atminimo kultūrose patys aktualiausi yra siužetai, susiję su Europos šalių totalitarine bei autoritarine praeitimi, ypač su Antrojo pasaulinio karo patirtimi, o Vidurio Rytų Europoje tai apima ir pokario periodą. Šių siužetų skirtybės gali būti prilygintos atsiminimų nešėjų skirtumams. Vis dėlto esama siužetų, kuriuos tyrinėtojai jau senokai vadina bendraeuropiniais. Tai, priklausomai nuo konkretaus regiono, visų pirma siužetai apie holokaustą, stalinines represijas, o kai kuriose šalyse dar ir siužetas apie kolonijinę praeitį¹⁰⁰.

Kokios problemos kyla, nagrinėjant „einamąją“ istoriją? Kiek istorijos tyrimas turi rūpėti visuomenei ir kiek istorikas turi atsižvelgti į visuomenę?

⁹⁷ Senn, Alfred Erich. „Naujausiųjų laikų istorija ir kolektyvinė atmintis“. *Kultūros barai*. Nr. 1, 2005 m. P. 19.

⁹⁸ Pušinskytė, Lijana. „Žodinės istorijos metodas, jo taikymo rezistencijos tyrimuose problemos“. *Genocidas ir rezistencija*. Nr. 24, 2008 m. P. 28.

⁹⁹ Mokslo ekspresas. Kuo istorinė atmintis svarbi valstybės išlikimui ar visuomenės darnai?. Interaktyvus. Bernardinai.lt. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-01-30-mokslo-ekspresas-kuo-istorine-atmintis-svarbi-valstybes-islikimui-ar-visuomenes-darnai/94523>>.

¹⁰⁰ Safronovas, Vasilijus. Kas turi formuoti Tautos istorinę atmintį?. Interaktyvus. DELFI. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/v-safronovas-kas-turi-formuoti-tautos-istorine-atminti.d?id=63685004>>.

Istorikas Rimvydas Petrauskas yra iškėlęs mintį, kad „<...> įtampa tarp istoriografijos ir visuomenės istorinės sąmonės yra neišvengiama, tačiau būtina šį atotrūkį nuolat mažinti, antraip istorijos mokslas praras visuomeninę paskirtį <...>“¹⁰¹.

Alfredas Bumblauskas siūlo prancūzų ir vokiečių plėtojamą „istorinės atminties“, kartais dar įvardijamos „atminties vietomis“, koncepciją. „Atminties vietomis“ gali tapti įvairiausios istorinei sąmonei aktualios temos. Istorikas privalo būti dabarties istorinės sąmonės ekspertas¹⁰².

A. E. Senn teigia, kad istorikas, kuris imasi analizuoti XX amžiaus istoriją, neišvengiamai susiduria su specifinėmis darbo su šaltiniais problemomis: „Anglai tai vadina „tiesos momentu“ – sėdėti ir žiūrėti, kaip nuodugniai žmonės, apie kuriuos rašei, ištiria tai, ką tu parašei“¹⁰³.

Pasak A. E. Senn, rašantieji šiandieninę istoriją autoriai turėtų daugiau naudotis atsiminimais ir interviu bei drąsiai peršokti tradiciniuose dokumentuose pasitaikančias spragas. „<...> Istorikas galėtų prieštarauti, sakydamas, kad šiandieniai arba dar neseni įvykiai nėra istorija. Istorikams gali būti sunku vertinti tebegyvų ir aktyviai besireiškiančių asmenų veiklą. Daug kas teigia, kad kritiški istorikų sprendimai įmanomi tik tuomet, kai svarbiausios figūros jau yra išskelavusios amžinybėn. <...> Kadangi senesnioji Lietuvos istorikų karta turi mažai patirties, kaip reikėtų dirbti su gyvais subjektais, tikėtina, kad imtis šios problemos sprendimo galės jaunesnieji istorikai, kol kas dar tik tobulinantys savo įgūdžius <...>“¹⁰⁴.

„Einamajai“ istorijai įtaką daro ir autoriaus asmeninis patyrimas bei atmintis. Antra – nedera pamiršti, kad dar gyvi žmonės savaip atsimena tą laikotarpį, kurį tirti imtasi.

A. E. Senn klausia: „<...> Kas teisus – dokumentas ar atmintis? O gal abu jie neteisingi? Kiek individai gali redaguoti savo atmintį, kad pasirodytų ryškesnėje šviesoje, išreikštų nostalgiją praeičiai atsiribodami nuo dabarties <...>“¹⁰⁵.

M. M. Karlsson pažymi, kad istorikus visada labiausiai domino ir domina žmonių veiksmai. Jis kelia klausimą, ar žmonių veiksmai paklūsta tam tikriems dėsningumams? Jis teigia, kad suvokimas, kurio siekia istorikai, gali būti apibūdinamas kaip praeities įvykių žmoniškosios reikšmės suvokimas. Siekdamas tokio suvokimo, istorikas privalo aprašyti, kas įvyko ir kodėl tai įvyko¹⁰⁶. Todėl istorija įkūnija reikšmės žmonėms perspektyvą.

¹⁰¹ Petrauskas, Rimvydas. „Istorikas – dabarties istorinės sąmonės ekspertas?“ *Kultūros barai*. Nr. 11, 2005 m. P. 2

¹⁰² Ten pat.

¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ Senn, Alfred Erich. „Naujausiųjų laikų istorija ir kolektyvinė atmintis“. *Kultūros barai*. Nr. 1, 2005 m. P. 19.

¹⁰⁵ Ten pat. P. 19.

¹⁰⁶ Karlsson, Mikael M. „Ar istorija gali būti mokslas?“ *Kultūros barai*. Nr. 7, 2005 m. P. 21.

2.3. Prisiminimų, kaip istorinio šaltinio, privalumai ir trūkumai

Tarptautinių žodžių žodyne nurodoma ši memuarų (prisiminimų) sąvoka: memuarai – autobiografiniai užrašai, prisiminimai apie praeities įvykius ir žmones, su kuriais tiesiogiai ar netiesiogiai buvo susidūręs autorius¹⁰⁷.

Prisiminimai suteikia žinių apie žmonių išgyvenimus, konkrečias vietas, buitį, darbą, aplinką, susiformavusias tradicijas, įvykius, subjektyviau ar objektyviau atsako į klausimus „kas“, „kur“, „kada“, „kodėl“, „kaip“.

Bostono universiteto profesorė Jūra Avižienis, išskirdama dvi identiteto reikšmes: individualų savęs apibrėžimą ir tapatinimąsi su tautiniu kolektyvu – kolektyvinį apibrėžimą, teigia, kad prisiminimai jų autoriams suteikė galimybę parodyti savo kančias ir kitaip save apibrėžti. Dalis skaitytojų, perskaitę publikuotus memuarus, sutapatino save su pasakotojais, Lietuvos kančias suteikusiais žmogiškąjį pavidalą¹⁰⁸.

Reikia atkreipti dėmesį, kad šių dienų tremties prisiminimais gyvai besidalijantys asmenys ištrėmimo metu buvo vaikai, paaugliai arba jaunuoliai. Pasak V. Rimkaus, šiandien yra išlikęs tremties jaunimas, vaikai, jų tremties priėmimas jau šiek tiek kitoks – tai yra šiandieninio suaugusio žmogaus perėjimas į vaiko būseną¹⁰⁹.

Dalis tremtinių prisiminimų yra perimti iš artimųjų: tėvų, brolių, seserų.

Irkutske gyvenantis R. Makaveckas, ištrėmtas ketverių, apie pirmuosius tremties prisiminimus kalba taip: „<...> *Asmeniškai nieko neatsimenu. Mama pasakojo, kad rankiodavau duonos trupinius. Tap pat, kai susirgau ji pasikeisdama su kita moterimi – tremtine iš gretimo su Ripaičiais kaimo Lietuvoje, nešė mane į kaimą pas daktarą. Tai pasakojo jau 80 metais moteris, kuri padėjo nešti <...>*“. Kitas jo prisiminimas pagrįstas išlikusia nuotrauka – „<...> *Mano amžiaus vaikams, man rodos, visi atsiminimai šviesūs. Nors nuotraukoje iš mokyklos metų antroje ar trečioje klasėje pirmoje eilėje aš sėdžiu basas. Aš, jei ne nuotrauka, neprisiminčiau <...>*“ (žr. 15 priedą).

Tremtyje 1953 metais gimęs Albertas Martinaitis šiais žodžiais apibūdina pirmąjį prisiminimą, susijusį su tremtimi: „<...> *Realus prisiminimas yra kelionė į Lietuvą, vaizdai vagone, aš tada dar buvau 3 metų. Bet visada kažką tokio jaučiau, tik negalėjau prisiminti, kas ten man veikė atmintį <...>*“ (žr. 16 priedą).

Apie tėvo žūtį Alytė Babonaitė-Petunina (tuo metu buvo ketverių) kalba: „<...> *Nežinau, ar mama pasakojo, ar aš pati prisimenu: tetis guli, o jo šalikas atmestas į šalį <...>*“ (žr. 6 priedą).

¹⁰⁷ Bendorienė, Aldona, sud. *Tarptautinių žodžių žodynas*. 4-asis leid. Vilnius: Alma littera, 2005. P. 469.

¹⁰⁸ Jūra Avižienis. *Performing Identity. Lithuanian Memoirs of Siberian Deportation and Exile*. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 30 d.] <<https://books.google.lt/books?id=7T8zAAAAQBAJ&pg=PA512&lpg=PA512&dq#v=onepage&q&f=false>>.

¹⁰⁹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Seminare prisiminta tremtis“. *Šiaulių kraštas*, 2016 m. gegužės 18 d. P. 5.

Vaiko akys kitaip vertina aplinką, pasaulis atrodo didesnis. Zita Jakubauskaitė-Bilevičienė (1955 m. gimusi Sibire) apie vaikystės epizodą Sibire pasakoja: „<...> *Mažai ką prisimenu. Prisimenu, kad labai sirgau, mama veždavo rogutėmis pas gydytoją į namus, kad suleistų vaistus, atsimenu gydytojos namą, didelį (pati maža buvau) ir pusnis sniego, virš galvos <...>*“ (žr. 9 priedą).

Prisiminimams įtaką gali daryti ne tik iš kitų išgirsti pasakojimai, bet ir vėliau pamatytos fotografijos. Gali būti, kad prisiminimą atvirkščia tvarka pašmonė sukuria pamačiusi reikiamą vaizdą.

Marytė Jakubauskaitė-Kolegova (ištremta 8 m.): „<...> *Iš trėmimo nakties prisimenu stribuką. Ir dabar prieš akis jį matau. Nedidelio ūgio, su barzdžike. Kokį atsimenu, toks ir yra nuotraukoje kapuose <...>*“¹¹⁰.

Todėl neturėtų kelti nuostabos tai, kad pateikiamuose prisiminimuose neišvengiami prieštaravimai, pasikartojimai, chronologijos iškraipymai, kuriems įtaką daro ne tik praėjęs laikas, bet tai, kad įvykių metu respondentai buvo per maži.

Jonas E. Armonas, rašydamas prisiminimus, rėmėsi mamos Barboros Armonienės publikuotais memuarais, kurie yra detalesni, skaudesni. Vaiko prisiminimuose daugiau šviesesnės kasdienybės: vaikiškų išdaigų, žaidimų.

„<...> *Sunkumus patyriau kartu su visais, bet daug detalių neprisimenu. Kiti pamena daugiau. <...> Man ėjo devinti ir žinojau tik tiek, kad laikai neramūs ir baisūs. Nežinau, kas galėtų smulkiai nupasakoti savo patirtį sulaukęs amžiaus, kai dar tik pradeda samprotauti. <...> Tik suaugusieji lygina gėrį su blogiu. Vaikas gyvena šia diena, laukdamas nurodymų <...>*“¹¹¹.

Imant interviu sudaromos asmeninių prisiminimų kolekcijos, kurios tampa istoriniu dokumentu. Taigi žodinė istorija tyrėjams ypač naudinga, nes dokumentuoja žmonių prisiminimus ir daugialypes istorijas¹¹².

Tyrime pašnekovai apklausti dviem būdais: gyvai bei suteikta galimybė prisiminimus užrašyti patiems, atsakant į pateiktus klausimus. Todėl galima palyginti atsakymus. Pastebėtina, kad kalbėdamiesi pašnekovai dažniausiai atskleidžia daugiau detalių, kalba plačiau, o atsakydami į klausimus raštu, mintį koncentruoja, dažniausiai atsako jau išgryninę mintį.

Kai kurie asmenys, pasakodami gyvenimą raštu, jaučiasi saugiau ir lengviau atsiveria popieriaus lapui nei konkrečiam žmogui. Pavyzdžiui, viena tremtinė prisipažįsta iki šiol neištesėjusi anūkuui pažado papasakoti apie tremtį, bet išsamiai atsakė į šiame darbe pateiktus klausimus.

Nors dažnai sakoma, kad lietuviai džiaugiasi, kai kaimyno tvartas dega, tremtiniai prisiminimuose nekalba apie konfliktus su kitais lietuviais, nekritikuoja. Atvirkščiai – randa daug šiltų, pagiriamųjų žodžių.

¹¹⁰ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹¹¹ Armonas, John E. *Kaip aš tapau draugu*. Vilnius: Alma littera, 2016. P. 39.

¹¹² Pušinskytė, Lijana. „Žodinės istorijos metodas, jo taikymo rezistencijos tyrimuose problemos“. *Genocidas ir rezistencija*. Nr. 24, 2008 m. P. 25.

Z. Bilevičienė: „<...> *Lietuviai stengdavosi vieni kitiems padėti. (...) mama 1951 metais ištekėjo – svarbu, ne rusas, o lietuvis <...>*“ (žr. 9 priedą).

Teodora Laimutė Banevičiūtė-Daunienė: „<...> *Geras buvo santykis su savais lietuviais. Vyresni auklėjo jaunesnius <...>*“ (žr. 8 priedą).

Iš tremtinių prisiminimų atrodytu, kad lietuviai buvo išskirtiniai tremties vietose: darbštūs, atkaklūs, siekiantys mokslo, negirtuokliaujantys, nesiveliantys į muštynes.

Atviresni lieka dienoraščiai, juose kasdienybė atsiskleidžia ir kiek kitomis spalvomis. „<...> *Steponas nupirko pusę litro vyno, tai ir išgėrėm <...>*“, „<...> *Visas šventes praleidau šiaip sau, nes nei lašo neišgėriau <...>*“, „<...> *Nugėrėm ir visi išsiskirstėm po įvairius Sibiro kampelius <...>*“¹¹³.

Paliečiamas ir skaudus aspektas – galimų išdavikų, sekusių ir skundusių aplinkinius. T. L. Daunienė: „<...> *Veikė savų šnipų tinklas dėl geresnės gyvenimo padėties Mūsų kaimyną – agronomą, kuris gyveno už barako lentinės sienos, ryte su triukšmu išvežė. Paaiškėjo – už sekma-dienį, kai kapinėse susirinkus maldai, padainavo lietuvišką dainą. Gavo 25m lagerio <...>*“ (žr. 8 priedą).

2013 metais, lankantis Olchono salos Chužyro muziejuje, direktorė Kapitolina Litvinova citavo lietuvių tremtinio Vytauto Aneliausko 1990 metais rašytą laišką: „<...> *Publika buvo įvairi. Buvo darbščių žmonių ir „užnugario žiurkių“, tikinčių ir netgi šventųjų, Lietuvos patriotų ir skundikų <...>*“¹¹⁴.

Nors prisiminimais pasidaliję buvę tremtiniai tremties metais buvo jauno amžiaus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurie vaizdiniai užsifiksavę itin stipriai. Vaikai ypač pagavūs detalėms, pavyzdžiui, smulkmeniškai atsimena turėtus gyvulius ar uogavimo vietas („*įsigijom karvę, vardu Šura, juodmargę*“, „*paršiuką parsivedėme už virvučių*“, „*kaipe už upės tik viena rusė turėjo karvę. Ją dėl to vadindavo Bagočka (Turtuole)*“, „*Kur einame uogauti? Prie kasos. Kasa buvo prikalta prie pušies, kur medis užmušė lenkę, turėjusią storą kasą*“, „*Kiaulaites ten šaukia Maša, paršiukus – Vasia.*“).

Labai svarbu, ir kaip, kokių laiku, kokiomis sąlygomis prisiminimai pateikti. Ar tai – esamuoju laiku rašyti dienoraščiai, ar po kelių dešimtmečių viešam (ar ne viešam) publikavimui pateikta įvykių versija; ar prisiminimai užrašyti paties autoriaus, ar kito asmens.

Šiuo atveju veikia su abiem pusėmis – adresatu ir adresantu – susiję subjektyvūs faktoriai: asmeninis santykis, išsilavinimas, pasaulėžiūra, religija, atmintis, psichologinė būseną, pokalbio tikslas.

Irena Šutinienė straipsnyje „Sovietinių represijų atminties reikšmės lietuvių autobiografijose“ teigia, kad „lietuvių autobiografinių pasakojimų bruožai rodo esant nemažą atstumą tarp patirties ir

¹¹³ Šikšnys, Vytautas. *Gyvenimo ratas sukasi...: tremties dienoraštis*. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2005. P. 148.

¹¹⁴ Kavaliauskaitė, Živilė. „Lietuviškas kampelis Olchono saloje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 6 d. P. 1, 5, 7.

pasakojimo – daugeliui pasakotojų sunku tiek įvardyti represijų atmintį, tiek susieti ją su identiteto tęstinumą liudijančia gyvenimo linija. Kai kurie žmonės vengia tiesioginę represijų atmintį įsileisti į dabartį. Jie apie represijas pasakoja glaustai, abstrakčiai, nesileisdami į detales ir ilgą represijų laikotarpį nusakdami keliais gana abstrakčiais sakiniais¹¹⁵.

Pavyzdžiui, į klausimą raštu, kas sudėtingiausia buvo pirmaisiais tremties metais, Petras Balčiūnas (Sibire buvo tris kartus. 1951 metų rugsėjį ištremtas su šeima, 1959 metais į tremtį grįžo, nes Lietuvoje neregistravo, 1989 metais su sūnumi važiavo aplankyti tėvo kapo ir tremties vietų) atsakė itin lakoniškai vienu sakiniu: „<...> *Pirmaisiais tremties metais buvo gana sunkios gyvenimo sąlygos* <...>“ (žr. 7 priedą).

„<...> *Atsiminti, kai privalai užmiršti* <...>“ – vienu iš pasipriešinimo būdų prisiminimuose įvardijo D. Grinkevičiūtė¹¹⁶. Šį pasipriešinimo būdą ji įgyvendino ryžtingai. Kalbinti tremtiniai dabar išsako panašią mintį: kalbėti reikia, nes jaunimas jau nebežino, kas yra tremtyje patirta kančia, nesuvokia padarinių.

Istorijos mokslas atsiminimus vertina kaip antraeilį šaltinį, ypač, jei jie rašyti, pasakoti, užrašyti po daugelio metų. Laikas, politinė, socialinė, ekonominė situacija, psichologinė būseną, žmogaus brandos kitimas ir atminties daugialypiškumas nėra pajėgus visiškai objektyviai atkurti tikrovę, pasakotojas gali sąmoningai, o gal ir nesąmoningai (pavyzdžiui, dėl skaudžių patirčių atminties blokavimo) nutylėti apie kai kuriuos įvykius, patirtis, išgyvenimus, o kai kuriuos – pagražinti.

Tą rodo ir du D. Grinkevičiūtės prisiminimų variantai. Nesutampa kai kurie faktai (pavyzdžiui, skirtingai nurodomas barako numeris, neatitinka duonos vagystės istorijos detalės). Tam įtaką daro laikas, pasikeitusios emocijos, įvykių vertinimas.

Atsiminimus gali paveikti ir istoriografija, publikuoti šaltiniai, pasakotojai svetimas patirtis gali perduoti kaip savas.

Nors patirtas sukrėtimas, gyvenimas (ir išgyvenimas) betesio sąlygomis atmintyje įsirežia iki gyvenimo pabaigos, jaunystė lieka jaunyste. Todėl prisiminimuose atsiranda ir jaunų dienų ilgesio momentas, kuris veikia prisiminimus. Dalia Teišerskytė: „<...> *Įspūdžiai iš to kaimo – patys nuostabiausi, nes jaunystė, kad ir kur ji būtų prabėgusi, visada būna graži. Ir kaimo šokiai, ir romanai, ir berniukai, draugės, visokie pramanai – visko buvo* <...>“¹¹⁷.

Vertę prisiminimams suteikia tai, kad jų autorius yra gyvas įvykių liudininkas, pats patyrė, išgyveno vienus ar kitus istorijos procesus, bendravo su amžininkais – to paties likimo žmonėmis

¹¹⁵ Šutinienė, Irena. „Sovietinių represijų atminties reikšmės lietuvių autobiografijose“. *Genocidas ir rezistencija*. Nr. 2, 2008 m. P. 128.

¹¹⁶ Grinkevičiūtė, Dalia. *Lietuviai prie Laptevų jūros: atsiminimai, miniatiūros*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015. P. 9.

¹¹⁷ Dovidavičienė, Snieguolė. Tremtinė Teišerskytė kažkada ruošėsi bėgti atgal į Sibirą. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.alfa.lt/straipsnis/14810194/tremtine-teiserskyte-kazkada-ruosesi-begti-atgal-i-sibira>>.

bei buvusiais priešingoje barikadų pusėje. Pateikti prisiminimai padeda suvokti praeitį, gretinti, vertinti faktus.

Sudėtinga, nes ir praėjus ne vienam dešimtmečiui, tremties tema, prisiminimai tebėra skaudūs, apie juos liudininkams sunku kalbėti, sudėtinga apnuoginti jausmus, atlikti savotišką išpažintį.

Garbaus amžiaus pašnekovams tai sukelia ir sveikatos problemų.

Su pašnekovais būtina užmegzti glaudų ryšį, įgauti pasitikėjimą. Tam prireikia ne vieno susitikimo. Buvusi Šiaulių universiteto profesorė Ona Danutė Klumbytė, vargo mokyklą išėjusi Sibire, su ašaromis akyse yra sakiusi: „<...> *Lengviau buvo tremtį išgyventi, nei dabar apie ją papasakoti <...>*“¹¹⁸.

T. L. Daunienė: „<...> *Tikrojo tremties 10 metų pojūčio niekad nesugebėsiu perteikti. Ir nesinori. Rašydama sudeginau ir taip nebedaug likusių smegenų ląstelių. Krikštasūnis yra prašęs parašyti apie Sibirą – neprisiruošiau <...>*“ (žr. 8 priedą).

Memuarai atspindi atskirą istorijos periodą, įvykį, momentą. Taip atsiminimų knygos tampa konkretaus istorinio laikotarpio dokumentais, pirminiais epochos liudytojais, svarbiais istorijos šaltiniais. Memuarus reikia vertinti kritiškai. Būtina lyginti prisiminimų pasakojimą su išlikusiais dokumentais ar jų fragmentais, išspausdinta medžiaga ir kitais istoriniais šaltiniais. Prisiminimai tampa vertingais istorijos šaltiniais, padedančiais išryškinti istorinių įvykių detales, nustatyti jų prasmę ir reikšmę, papildyti vieno ar kito laikotarpio supratimą¹¹⁹.

Pavyzdžiui, išlikusiuose Šiaulių miesto garbės piliečio, menotyrininko profesoriaus V. Rimkaus Sibiro užrašuose – lakoniška kasdienybė, žmonių sąrašai, pajamų ir išlaidų apskaita. Vargani, bet išgyvenimą žymėję skaičiai, atspindintys realią situaciją.

1949 metai: „<...> *Liepos mėn. Pajamos. Atkelta iš birželio mėn. 110 RUB (turėjo būti 159 RUB, tačiau 49 RUB kažkur dingę). Algos už birželio mėn: mano – 345 RUB, Elytės – 385 RUB, Renytės – 175 RUB, tėtės – 127 RUB. Avansai (07-24): mano 200 RUB, Elytės – 150 RUB, tėtės – 150 RUB. “ Mėnesio išlaidos daugiausiai skirtos maistui. Vien duonai – per 300 rublių <...>*“¹²⁰.

Papildomos informacijos suteikia ir materialusis paveldas, likęs tremtyje – kapinės. „Grįžęs į Tėvynę“, „Randasi namie“ – užrašai kapinėse liudija apie namo parvežtus tremtyje mirusių lietuvių palaikus. Antkapiuose mirusiųjų gyvenimą simboliškai pratęsia trečioji data – palaikų grįžimo į Lietuvą.

Lietuvių kapai akivaizdžiai byloja apie tradicijų išlaikymą – kapai išsiskiria masyviais mediniais kryžiais, metalo tvorelės atkartoja tautinius motyvus, cementinius antkapius puošia išdažyti rūtų motyvai, iki šiol želia akacijų sąžalynai. Savos šalies ilgesys pabrėžiamas ir paminklų užra-

¹¹⁸ Kavaliauskaitė, Živilė. „Profesorės Sibiro universitetai“. *Šiaulių kraštas*, 2009 m. birželio 27 d. P. 7, 9.

¹¹⁹ Milevičienė, Danutė, ir Pukienė, Vida. „Мемуары как исторический источник“. *Vėsture: avoti un cilvėki: Humanitārās fakultātes XIV starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture VIII*, 2004 m. P. 105–111.

¹²⁰ Rimkus, Vytenis. *Epochų sandūros: mano takai takeliai*. Šiauliai: Saulės Delta, 2007. P. 94.

šuose („Tegul būna jums lengva negimtoji Sibiro žemelė“). Kitaip atrodo vėliau laidotų buvusių tremtinių kapai – atsiranda įrašai rusų kalba, lietuviams nebūdinga mėlyna spalva.

Vytautas Kubilius ragino: „<...> *Išryškinkime kuo autentiškiau viską, ką patyrėme Sibiro lageriuose ir partizanų bunkeriuose, bet nemanykime, kad buvome vienintelė XX a. totalitarizmo auka Pasaulinė revoliucija ir imperinis didžiavalstybingumas varė ir tebevaro daugybę tautų Golgotos keliu Kančios visuotinumą suteiktą lietuviškam „kraujo lašeliui“ universalumo prasmę, jei sugebėtumėm pamatyti savo kruvinas pėdas Sibiro sniege kaip nesibaigiantį istorijos košmarą <...>“¹²¹.*

„Atvykote visam laikui“, – Sibire vietiniai garantavo tremtiniams. Bet išsipildė kita, lietuvių tremtinio, kaimo žmogaus, pasakyta pranašystė: „Pamatysite, apie mus kada nors rašys knygas“¹²². Tyrime apklausti kuo skirtingesni respondentai. Tarp prisiminimus pateikusių žmonių yra dvynės (abi pateikė vieną atsakymų variantą), brolis ir sesuo, Sibire gimęs asmuo, du kartus iš tremties į Lietuvą grįžęs asmuo, savanoriškai po tremties metų į Sibirą išvykęs asmuo, 1993 metais gyventi į Lietuvą grįžęs asmuo, tremtyje mirties bausmė nuteistas (bausmė pakeista 25 metais lagerio) asmuo, tremtyje susituokusi šeima, tremtyje susituokusios šeimos atžala, gimusi tremtyje, Sibire iki šiol gyvenantys asmenys.

Geografija taip pat plati – minėti asmenys tremti iš skirtingų Lietuvos vietų. Tremtinių šeimos išvežtos iš Pasvalio, Raseinių, Šiaulių, Kelmės, Radviliškio, Utenos, Marijampolės, Tauragės, Biržų, Kaišiadorių, Anykščių, Panevėžio rajonų. Jų tremties vieta – skirtingose Irkutsko srities vietovėse. Tremtiniai atstovauja skirtingiems tremties metams (1948 m. – trėmimas „Pavasaris“ („Vėsna“ – „Весна“), 1949 m. – „Bangų mūša“ („Priboj“ – „Прибой“), 1951 m. – rugsėjo 20–21 dienomis (SSRS MT 1951 m. rugsėjo 5 d. nutarimas Nr. 3309-1568-vs)). Skirtingos grįžimo į Lietuvą datos (nuo 1955 iki 1993 metų). Jauniausias asmuo gimė tremtyje, vyriausiajam tremties dieną buvo 21 metai. Trumpos biografijos pateikiamos prieduose (žr. 25 priedą).

¹²¹ Kubilius, Vytautas. „Apie istorinę savimone“. *Knygų aidai*. Nr. 1–2, 2003 m. P. 2, 4.

¹²² Kavaliauskaitė, Živilė. „Dvynės tremtyje nepamiršo Lietuvos kvapo“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. balandžio 18 d. P. 1, 3, 9.

II. TREMTIS Į IRKUTSKO SRITĮ

2.1. Mastas, aplinkybės

Per vieną brutaliausių teroro formų, kurios sovietinis režimas griebėsi prieš Lietuvos gyventojus, – trėmimus – masinį gyventojų iškeldinimą iš jų gyvenamųjų vietų į tolimus Sovietų Sąjungos rajonus – buvo ištremta 132 tūkstančiai žmonių (1941 m. birželis ir 1945–1952 metai). Iš jų – 70 procentų buvo vaikai ir moterys. Apie 28 tūkstančiai žuvo nuo ligų, bado, sunkaus darbo. Apie 50 tūkstančių žmonių ilgai neturėjo galimybių sugrįžti arba visiškai negrįžo į Lietuvą¹²³.

Prie skaičių figūruoja žodis „apie“, nes tiksliai suskaičiuoti aukas ir praradimus, ko gero, nebus įmanoma niekada.

Šiame darbe apklausti skirtingų metų trėmimo į Irkutsko sritį tremtiniai. Taip siekta išplėsti tyrimo lauką, kad pavyktų išsamiau atspindėti faktus, laikotarpį, būsenas, emocijas, išgyvenimus.

Pavyzdžiui, M. Kolegovos, R. Makavecko šeimos buvo ištremtos 1948 metų gegužės 22 dieną, aštuonių asmenų Rimkų šeimą – 1949 metų kovo 25 dieną, dvynių Irenos ir Reginos Audzevičiūčių – 1949 metų balandžio 14 d., Balčiūnų šeima – 1951 metų rugsėjo 27 dieną (1951 m. rugsėjo 14 d. nutarimu šeimą siūloma ištremti dėl ryšių su „banditais“, o 1951 m. lapkričio 30 d. dokumente patikslinti ištremtų šeimos narių duomenys (žr. 2 priedą).

1948 metų gegužės 22–23 dienomis trėmimu „Pavasaris“ („Vėsna“) (SSRS MT 1948 m. vasario 21 d. nutarimas nr. 447–160) išvežta 40 002 asmenų. Ištremtos 11 365 šeimos, iš jų beveik 12 tūkstančių vaikų, apie 5 tūkstančius asmenų, vyresnių nei 60 metų. Skaičiuojama, kad apie 1 200 šeimų ir nemažai pavienių asmenų nuo tremties pasislėpė, bet kvota įvykdyta, ištremiant asmenis iš rezervinio sąrašo. Dauguma 1948 metų tremtinių apgyvendinti Krasnojarsko krašte – per 22 tūkstančius, apie 11,5 tūkstančių – Irkutsko srityje, per 4 tūkst. – Buriatijos-Mongolijos ASSR¹²⁴.

1948 m. birželio 6–10 d. į Irkutsko sritį devyniais ešelonais iš Lietuvos atgabenti 11 644 žmonės. Šio vežimo tremtiniai buvo išskirstyti po pietvakarinius Irkutsko srities rajonus: Taišeto – 3318 asmenų, Irkutsko – 2208, Zimos – 2128, Usolės – 1326. Po 300–800 asmenis – Golumetės, Čeremchovo, Alzamajaus, Nižneudinsko, Zalarių rajonuose¹²⁵.

1949 metų kovo 25–28 dienomis įvyko antroji pagal išvežtų žmonių skaičių pokario trėmimo akcija, slaptuose dokumentuose užkoduota „Priboj“ („Bangų mūša“) pavadinimu.

¹²³ Lietuvos tremtys: 1948-ieji. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.lnm.lt/old/virtualios-parodos/lietuvos-tremtys-1948-ieji>>.

¹²⁴ Lietuvos tremtys: 1948-ieji. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.lnm.lt/old/virtualios-parodos/lietuvos-tremtys-1948-ieji>>.

¹²⁵ Irkutsko srityje. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.lnm.lt/old/virtualios-parodos/lietuvos-tremtys-1948-ieji?task=view&id=619>>.

Pasirengimas operacijai „Priboj“ prasidėjo po to, kai buvo priimtas SSRS Ministrų Tarybos 1949 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 390–138ss „Dėl buožių ir jų šeimų, nelegalioje padėtyje gyvenančių, nužudytų ginkluotų susirėmimų metu, nuteistų banditų ir nacionalistų šeimų, legalizuotų, tęsiančių priešišką veiklą banditų ir jų šeimų, o taip pat – represuotų banditų rėmėjų šeimų ištrėmimo iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijos“. 1949 m. kovo 12 d. buvo išleistas visiškai slaptas SSRS vidaus reikalų ministro įsakymas Nr. 00225 „Dėl buožių su šeimomis, banditų ir nacionalistų šeimų ištrėmimo iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijų“. Įsakyme nustatyta, kad šeimos bus tremiamos į Krasnojarsko kraštą, Novosibirsko, Omsko, Tomsko ir Irkutsko sritis neterminuotai, t. y. – visam likusiam gyvenimui (dokumente rusų kalba – „навечно“)¹²⁶.

Trėmimas prasidėjo 1949 m. kovo 25-ąją, penktadienį, 6 val. ryto. Per kelias dienas, Lietuvos genocido ir rezistencijos centro duomenimis, į geležinkelio stotis buvo suvežtos, prekiniuose vagonuose uždarytos ir iš Lietuvos išvežtos 8 765 šeimos – beveik 29 tūkstančiai žmonių. Per operaciją „Priboj“ ir papildomus trėmimus, radus trėmimo išvengusius asmenis, buvo ištrėmta per 32 tūkstančius žmonių. Dauguma tremtinių, 78 procentai (25 161 asmuo), buvo įkurdinti Irkutsko srityje¹²⁷.

A. Anušauskas nurodo, kad 1949 metais pagal tą patį įsakymą į Irkutsko sritį vežta dar keletą kartų: 1949 m. kovo 10–20 dienomis (apie 3000), 1949 m. birželio 6 d., (apie 500), 1949 m. liepos 7 d. (apie 300), 1950 m. balandžio 14, rugsėjo 1–2 d., rugsėjo 19 d. (apie 1 300). 1951 metų kovo 31 – balandžio 1 dienomis (SSRS MT 1951 m. vasario 13 d. nutarimas Nr. 377–190, SSRS MT 1951 m. kovo 3 d. nutarimas Nr. 667–339) į Irkutsko ir Tomsko sritis išvežta apie 400 asmenų. 1951 rugsėjo 20–21 dienomis (SSRS MT 1951 m. rugsėjo 5 d. nutarimas Nr. 3309-1568-vs) į Irkutsko sritį ištrėmta apie 3000 asmenų¹²⁸.

Irkutsko srityje tremta į Kačiugo, Golumetės, Irkutsko, Golumetės, Sliudiankos, Zimos, Čeremchovo, Šitkos, Taišeto, Olchono, Alzamajaus, Ikejaus, Nižneudinsko, Tulūnoj, Kirovsko, Usolės rajonus, Ust Ordos Buriatų autonominę apskritį¹²⁹.

Jei 1941 metais į pirmąją tremties bangą pateko daugiausiai inteligentija – mokytojai, karininkai, visuomenės veikėjai, patriotinių organizacijų nariai bei stambūs ūkininkai, po karo išvežtųjų šeimų likimą dažnai nulėmė ryšiai su mišku – su pasipriešinimo okupacinei valdžiai dalyviais – bei turėta žemė (vyko kolektyvizacija).

Ne viena šeima jau buvo patyrusi sovietines represijas, šeimos nariai (dažniausiai tėvas, broliai) ar giminaičiai jau buvo ištrėmti, kalėjo ar jau buvo mirę lageriuose, žuvę partizaninėje kovoje Lietuvoje.

¹²⁶ Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba – Virtualios parodos. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.archyvai.lt/lt/lya_parodos/operacija-priboj-bangu-musa.html>.

¹²⁷ 1949 m. masinė gyventojų trėmimo operacija kodiniu pavadinimu „Priboj“. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://genocid.lt/UserFiles/File/Atmintinos_datos/2014/04/20140403_priboj.pdf>.

¹²⁸ Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012. P. 210–211.

¹²⁹ Tremties vietos – Lietuviai Sibire. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.lietuviaisibire.lt/lt/tremties-vietos>>.

A. Petuninos tėvas partizanas Stanislovas Babonas 1947 metais buvo nušautas žmonos akivaizdoje¹³⁰.

Didelė dalis Rimkų giminės buvo 1941 metų tremtiniai, du mamos broliai žuvę 1941 metais rūdos lageriuose: „<...> *Tėvai nujautė, jog bus išvežti <...>*“¹³¹.

R. Makavecko tėvas Kazys Makaveckas nuo 1945 metų kalėjo Vorkutoje (žr. 15 priedą).

Birutės Jankauskaitės-Petrauskienės tėvas Jonas Jankauskas jau buvo 1945 m. miręs Vorkutoje (žr. 10 priedą).

Valerijos Kazlauskaitės-Jokubauskienės tėvas partizanų ryšininkas J. Kazlauskas suimtas 1948 metais ir išvežtas į Mordoviją (žr. 13 priedą).

M. Kaluginos tėvas Bronius Jakubauskas dar 1947 metų rudenį buvo suimtas, kalintas Šiauliuose ir išvežtas į Norilsko lagerį (Krasnojarsko sritis)¹³².

1949 metais kovo 27 dieną partizanas Dzūkas (Lionginas Baliukevičius) dienoraštyje rašė:

„<...> *Nuo trėmimo žmonės stengiasi gelbėtis kaip įmanydami. Pamiškės gyventojai sulindo su visa manta į mišką. Visi kaip apkvaišę: nežino, nei kur eiti, nei ką daryti. Kaimuose žmonės iš vienu namų eina į kitus, kad tik namie neliktų, nors „kitur“ irgi tas pats. Ir taip per visą dieną Jonas eina pas Petrą, o Petras – pas Joną <...>*“¹³³.

Nerimas, kad bus išvežti, privertė žmones slapstytis, einant iš vietos į vietą, glaustis miškuose, pas patikimus kaimynus, giminaičius, tikėtis, kad bent šį kartą pavyks išvengti tremties. Jau anksčiau trėmimų matę žmonės įvertindavo nerimą keliančius ženklus: traukinių vagonus, represinių struktūrų pagausėjimą.

Informacija apie galimus vežimus sklido iš lūpų į lūpas. Šis leitmotyvas atsispindi ir pateiktuose prisiminimuose.

Z. Bilevičienė: „<...> *Seneliai žinojo, kad bus tremiami. Kaimynai, kurie pasirašė dėl jų ištrėmimo, pranešė, kad jiems patiems grasino, jei nepasirašys – pačius išveš <...>*“ (žr. 9 priedą).

Kai kurioms šeimoms nuo pirmosios paieškos pavyko apsisaugoti palikus namus, bet pasmerktųjų buvo ieškoma labai intensyviai, neatsižvelgiant, kad pastarieji dar nebuvo pilnamečiai. Jonas Vaitkevičius prisimena: „<...> *Lankiau Skuodo gimnaziją. Pavasarį buvo mokinių atostogos. Parėjau namo, galvojau, pailsėsiu, atsipalaiduosiu – savaitę nebuvau. Tėvukai sako: „Šneka, kad veš žmones <...>*“¹³⁴.

Šeima dviem dienoms išėjo iš namų. Grįžę sužinojo, kad buvo ieškomi. Ramybė truko neilgai. Kaimo paštininkas pranešė, kad vėl veža žmones. Tėvams tremties išvengti nepavyko. Išvežus

¹³⁰ Kavaliauskaitė, Živilė. „Toli nuo namų, bet savi“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 14 d. P. 8, 9.

¹³¹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

¹³² Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹³³ Kašėta, Algis, sud. *Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2002. P. 116.

¹³⁴ Kavaliauskaitė, Živilė. „Per Baikalą – pas brolių“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 5 d. P. 3, 8.

tėvus, penkioliktus metus ėjęs J. Vaitkevičius buvo ir toliau atkakliai ieškomas. „<...> *Aš tik galvojau, į kurią pusę dėtis: pas dėdę ar į tėviškę? Per tiltą laukais pasileidau į tėviškę. Vėliau sužinojau, kad vežti prisistatė už 15 minučių <...>*“¹³⁵.

Kazlauskų šeimą į Sibirą vežė tris kartus: „<...> *Kai geri žmonės mamą įspėdavo: „Šiąnakt tavo veš“, ji vaikus palikdavo nakčiai – pasislėpdavo tarp krūmų. Sukrauna mus, vaikus, nuveža į Batakių geležinkelio stotį vežimu. Tikisi, kad mamos širdis neatlaikys, atbėgs. Palaiko iki ryto ir parveža atgal <...>*“¹³⁶.

Kai kuriems tremiamų šeimų nariams pavyko išvengti Sibiro. R. Makavecko sesuo Jura (5 m.) liko Lietuvoje, nes tą naktį su senele nakvojo pas kaimynus – už 1 kilometro pamiškėje (žr. 15 priedą).

J. Vaitkevičius prisimena tėvo žodžius: „<...> *Visi jauni žmonės pasilieka, pasilik ir tu. Eik pas siuvėją. Jei neišveš, vakare kitur susitikime. <...> Aš taip ir išėjau. Apėjau aplinkui miškais. Sugrįžau. Žiūriu, kad pas mus jau arkliai stovi. Veža. Vakare nuėjau į sutartą vietą pas žmogų. Jis sako, kad pats padėjo išvežti – su arkliu reikėjo atvažiuoti. Parėjau verkdamas namo <...>*“¹³⁷.

Sąrašuose pasitaikydavo ir klaidų, netikslumų, būdavo įrašyti kiti asmenys, ne šeimos nariai.

Irena Audzevičiūtė-Burkauskienė prisimena: „<...> *Pasmerktųjų sąrašė buvo mama, mamos sesuo Lidija Silantjevienė ir dukra Angelė. Mama bandė situacija pasinaudoti: jei dukrų nėra sąrašė, tegul lieka namie. Bet jiems reikėjo trijų žmonių. Juk, jei trūkdavo, ir kaimyną galėjo paimti <...>*“ (žr. 5 priedą).

Kartais lemtį pakeisdavo atsitiktinumas, kai į sąrašus įtrauktas žmogus dėl susiklosčiusių aplinkybių tą momentą tiesiog nebuvo namuose ar pavykdavo pasprukti.

A. Martinaitis: „<...> *Iš tėvo pusės senelis Antanas Martinaitis stebuklingu būdu sugebėjo per langą į miško pusę pabėgti, kai sribai paryčiais atėjo jo vežti į stotį dėl 80 ha žemės ir 20 h miško <...>*“ (žr. 16 priedą).

Devyniolikmetis V. Kazlauskaitės-Jokubauskienės brolis Alfonsas, likęs pabendrauti po Kalnų giedojimo pas kaimynus, grįžęs pamatė jau apsuptus namus ir į juos nebegrižo¹³⁸.

Pasilikus Lietuvoje ramaus gyvenimo nebuvo galima tikėtis. Teko slapstyti.

Z. Bilevičienė: „<...> *Lietuvoje buvo likę mamos broliai Vytautas ir Vaclovas, ir sesuo Janina. Jie mokėsi Šiauliuose, nebuvo tuo metu kartu su tėvais, gerų žmonių pagalba pavyko išvengti tremties. <...> Likusiems Lietuvoje be tėvų irgi buvo labai sunku išgyventi reikėjo slapstyti <...>*“ (žr. 9 priedą).

¹³⁵ Kavaliauskaitė, Živilė. „Per Baikalą – pas brolių“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 5 d. P. 3, 8.

¹³⁶ Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibiro užgrūdinti: Kazlauskų šeimos likimas“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. birželio 13 d. P. 1, 8, 12.

¹³⁷ Ten pat. P. 1, 8, 12.

¹³⁸ Ten pat. P. 1, 8, 12.

Kiti rinkosi pagrindžio gyvenimą. Išgyventi ar išvengti lagerio, tremties, įsitraukus į partizaninę kovą, galimybės buvo menkos. Sprendimas likti Lietuvoje galėjo reikšti ir mirties nuosprendį, o tremtis – ir išlikimą.

A. Kazlauskas (Girėnas) įsiliejo į Kęstučio apygardą Tauragės miškuose ir žuvo 1952 metais (visi šeimos nariai grįžo gyvi į Lietuvą)¹³⁹.

Kad tremtis galėjo išgelbėti gyvybę, svarsto V. Rimkus: „<...> *Dabar galvoju, jei man būtų pasisekę pasprukti ir pasislėpti, gyvenimo gija tuo gal ir būtų pasibaigusi. Prievartinė kelionė Sibiran gelbėjo nuo galutinio taško <...>*“¹⁴⁰.

Paradoksali mintis, kad tremtis galbūt išsaugojo gyvybę, palankiau pakreipė likimą (Lietuvoje tuo pačiu metu vyko aktyvi kova su partizaniniu judėjimu), nuskamba ir kitų tremtinių lūpose. To neaptinkama 1941 metų tremtinių prisiminimuose.

Buvę tremtiniai įvardija tremties priežastis: jau kalintys artimieji, artimųjų ryšiai su mišku (rezistencine kova), įskundimas, ūkis (žemė), turėta profesija, priklausymas tarpukario organizacijoms ar artimieji Amerikoje. Ne visi buvę tremtiniai iki šiol žino, kodėl šeimai buvo paskirta tokia bausmė. Atsakydami į šį klausimą, tremtiniai dažnai vartoja ano meto sąvokas „liaudies priešas“, „banditas-nacionalistas“, „buožės“, „išbuožino“.

R. Makaveckas: „<...> *Nežinau. Nebuvom nei buožės, nei tarnautojai <...>*“ (žr. 15 priedą).

Valerija Kazlauskaitė-Jokubauskienė: „<...> *Mano tėvas – Kazlauskas Jonas buvo ryšininkas nuo 1945 metų. 1948 m. jį suėmė, uždarė į kalėjimą 10-čiai metų. Kalėjo Mordovijos lageriuose. Mus ištrėmė todėl, kad vyras – tėvas yra „liaudies priešas“, palaiko ryšius su partizanais <...>*“ (žr. priedą).

I. Burkauskienė: „<...> *Šeima išbuožinta. Turėjome 82 ha žemės <...>*“ (žr. 5 priedą).

A. Martinaitis: „<...> *Išvežė galbūt dėl to, kad mamos brolis būdamas 16 metų Kelmėje iš komjaunimo kabineto nukniaukė rašomą mašinėlę atsišaukimams spausdinti, bet buvo areštuotas ir ištrėmtas. Kiti mamos broliai irgi buvo tardomi Liolių stribyne, nes dirbo eiguliais ir „privalejo“ pasakyti, kur yra miškinių partizanų. Eitmantis Jonas po tardymo neišgyveno ir mirė Šiluvos ligoninėje <...>*“ (žr. 16 priedą).

A. Petunina: „<...> *Ištrėmė kaip bandito-nacionalisto šeimą <...>*“ (žr. 6 priedą).

B. Petrauskienė: „<...> *Šeima ištrėmta kaip buožės – turėjo 18 ha žemės, naudojo samdomą jėgą, tėvas priklausė šaulių organizacijai, sukilimo dalyvis <...>*“ (žr. 10 priedą).

P. Balčiūnas: „<...> *Ištrėmė už tai, kad buvo palaikomi ryšiai su partizanais. Taip parašyta tremties byloje. Be to, dar per vieną patikimą veterinarijos gydytoją buvo gaunami vaistai sužeistų*

¹³⁹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibiro užgrūdinti: Kazlauskų šeimos likimas“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. birželio 13 d. P. 1, 8, 12.

¹⁴⁰ Kavaliauskaitė, Živilė. „Vytenio Rimkaus gyvenimo paradoksai“. *Šiaulių kraštas*, 2010 m. sausio 16 d. P. 1, 3, 6.

partizanų gydymui. Įskundė kaimynas. Kalėjimo pavyko išvengti – skundikas nežinojo, kad mūsų namuose buvo J. Žemaitis apsilankęs <...>“ (Skundai dėl Balčiūnų šeimos užfiksuoti agentūriniuose pranešimuose, duomenis pranešė asmuo, slapyvardžiu „Žibiene“ (žr. 1 priedą).

Prisimenant išvežimą, tremtinių prisiminimuose iškyla mistinių momentų: čigonės burtas, pranašiškas sapnas, kamuojanti nuojauta.

P. Balčiūnas: „<...> *Aš neatsimenu, bet pasakojo, kad į senuosius namus atėjusi čigonė metė kortas. Tėvui sako, tamsta šituos namuos amžiaus nebaigsi. Visą tą laiką tėvai galvojo: senąsias trobas nugriovė, pastatė naujas – čia ir bus tas burtas. Pasirodė, kad viskas daug skaudžiau. Čigonė teisi buvo <...>*“¹⁴¹.

Irkutsko srityje gyvenančios Vandos Valiūtės pusseserė Stefa Gumuliauskienė (gyv. Kelmės r., Mockaičiuose) pasakoja: „<...> *Tą naktį, kai ją išvežė, sapnavau vyšnių. Tokia neaukšta, bet tiek apkibusi uogomis! O Vanda visas uogas nuvalgiusi! Aš taip pykstu ant jos, mat kokia, suėdė visas uogas, man tik kelias paliko... Sako, sapnais netikėk... Jai ašarų daug kliuvo, mums – truputį mažiau <...>*“¹⁴².

Mistikos momentą S. Gumuliauskienė atskleidžia ir savo gyvenime: jos teigimu, likimą 1948 metais, prieš Šventą Petrą, išklojo čigonė. „<...> *Užsipirk mišias prie šv. Antano, tada neišvažiuosi į tolimą kelią. Į valdiškus namus pakliūsi, vargo daug turėsi, bet į tolimą kelią neišvažiuosi <...>*“¹⁴³.

Nuojautos momentas atsispindi ir Onos Vaitkevičienės (gyv. Šiaulių r., Kuršėnuose) pateiktame pasakojime apie klieriką V. Vaitkevičių. Moteris šią istoriją išgirdo iš šviesaus atminimo Telšių vyskupo Antano Vaičiaus – vyrai kartu mokėsi, kartu įstojo į seminariją. Vakarą prieš išvežimą Valerijus pasakęs: „<...> *Kaip man skauda širdį. Turbūt šiąnakt bus vežimas <...>*“ . Tik spėjus užmigti, nakties tylą perskrodė buožėmis daužomų durų garsas¹⁴⁴.

Ričardas Kalytis savo prisiminimų knyga¹⁴⁵ taip pat pradeda nuo pranašiško tėvo susapnuoto sapno: „<...> *Mano tėvas, Kauliniškio Adomas Kalytis, vienas tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimtųjų metų pavasarį sapnavo baisų sapną. Jam rodės, kad mūsų sodybą užplūdo juodi apšepę žmonės. Jie lindo pro langus, vedė iš tvartų arklius, mušė juos per galvas, skynė neprinokusius obuolius <...>*“ . „Juodi apšepę žmonės“ atėjo 1948 metų kovo 25 dieną.

Nuojautą aštrino žinojimas, kaimynų, giminių patirtys: „<...> *Mums Sibiras jau seniai švietė, mintyse jau seniai po jį vaikščiojom ir sapnuose jau jutom jo šaltį <...>*“¹⁴⁶.

„<...> *Dar prieš tremtį į Sibirą kai kurie kurso draugai, nujausdami savo likimą, kalbėjo: „Na kai mus išveš į Sibirą, žiūrėkite, siųskite riebius siuntinius <...>*“¹⁴⁷.

¹⁴¹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuotrauka sugražino prie tėvo kapo“. Šiaulių kraštas, 2013 m. rugsėjo 21 d. P. 1, 9.

¹⁴² Kavaliauskaitė, Živilė. „Lageris atskyrė pusseseres“. Šiaulių kraštas, 2013 m. spalio 12 d. P. 1, 7, 8.

¹⁴³ Ten pat. P. 1, 7, 8.

¹⁴⁴ Kavaliauskaitė, Živilė. „Per Baikalą – pas brolių“. Šiaulių kraštas, 2013 m. spalio 5 d. P. 3, 8.

¹⁴⁵ Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas*. Vilnius: Vaga, 1992. P. 5.

¹⁴⁶ Ten pat. P. 8.

¹⁴⁷ Pranckietis, Vincas Algirdas. *Baikalo žvejys*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. P. 77.

Sapnų pranašystės lydėjo ir vėliau, jau grįžus iš tremties. M. Kolegova: „<...> *Jeį sapnuo-
davau, kad Sibire renku bruknes, žinojau, kad laukia ašaros. Dabar Sibiro nebesapnuoju <...>*“¹⁴⁸.

T. L. Daunienė: „<...> *Apie 1998 m. susapnavau: sutemos, einu link kapinių. o nuo jų ateina
vyrai, lyg kareiviai, bet pilki rūbai, o taip gražiai dainuoja, nežemiška melodija. Aš jiems ir sakau:
sveiki, broliai lietuviai, o jie man chorų: sveika, sesė... Labai gaila išvykstant buvo atsisveikinti su
liekančiais tuose kapuose. Jų tarpe ir mano dedienė, kuri mirė vos 32 metų, ir jos 9 mėnesių dukra
<...>*“ (žr. 8 priedą).

1941 metų birželio 14–17 dienos tremtiniai, prisimindami lemtingąją naktį, akcentuoja nelauktą sunkvežimio motoro garsą, netikėtą naktinį beldimą į duris. Iš miego pakirdę žmonės sunkiai galėjo suvokti, kas jų laukia.

Nors vėlesniųjų masinių trėmimų aukos jau galėjo numatyti, ko gali tikėtis (ne vienu atveju šeimos jau buvo nukentėjusios: suimti ir kalinti šeimos nariai, artimieji, išstremti kaimynai, giminės), bet nuosprendžio akimirka, nors ir gana tikėtina, vis tiek buvo pribloškianti.

Dažno tremtinio prisiminimuose itin ryškiai užsifiksavo naktinis beldimas į duris. Atsakydami į klausimą, koks pirmasis prisiminimas, susijęs su tremtimi, dauguma buvusių tremtinių minėjo ne įvykį iš Sibiro, bet būtent namų patirtį: beldimą, kilusią paniką.

Elzbieta Rimkutė-Bagdonienė: „<...> *Prisimenu beldimą į langą. Nors ir nebuvo naujiena, bet pasimetimas – baisus. Per keletą valandų privalai susiruošti <...>*“¹⁴⁹.

P. Balčiūnas: „<...> *Kaip neprisiminsi tos nakties! Laukėme, jautėme, kad taip bus <...>*“¹⁵⁰. „<...> *Pirmąjį prisiminimą sunku ir paaiškinti, viduryje nakties pabudinti iš miego ir pasakyta, kad visam laikui važiuojate į Sibirą <...>*“ (žr. 7 priedą).

I. Burkauskienė: „<...> *Stiprus beldimas į duris iš lovų išvertė naktį <...>*“ (žr. 5 priedą).

T. L. Daunienė: „<...> *Klaiki baimė. Verkė mama, aimanavo senutė auklė, buvo atidaryti langai ir į mamos prašymą Lapinskas, su kurio mama mokykloje mokėsi, suriko, kad vaikas nudvės pakelyje. <...> Išbėgau į kiemą. Norėjosi bėgti, bėgti, bėgti. Už lango buvo javų siena. Pagalvojau: jei tiesiai per lauką, perbėgi keliuką ir vėl javai iki pat krūmų. Už jų gyvena mamos sesuo ir 2 mano pusseserės... Bet ta pati baimė sugrąžino manę į trobą <...>*“ (žr. 8 priedą).

Nors nuo šios streso kupinos arba, kaip tremtiniai įvardija, siaubo pilnos nakties skiria ilgas laiko tarpas, jie gana smulkiai, detalai – iki skaičių – nusako, kokius daiktus šeima pasiėmė. Per sumaištį dažnai imta ne tai, kas galėjo labiausiai praversti tremtyje, bet griebta, kas buvo po ranka. Imtas ne tik maistas, rūbai, indai, bet ir darbo priemonės (pavyzdžiui, verpimo ratelis, siuvimo mašina), religiniai reikmenys.

¹⁴⁸ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹⁴⁹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

¹⁵⁰ Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuotrauka sugrąžino prie tėvo kapo“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 21 d. P. 1, 9.

Padėtį sunkino tai, kad dažnu atveju į kelionę šeima ruošėsi be tėvo, kuris jau seniau buvo suimtas ar žuvęs. Be to, šeimose buvo daug mažamečių vaikų. Šiame tyrime minimos M. Kolegovos brolis gimė po dviejų savaičių nuo kelionės traukiniu pradžios – pakeliui į tremties vietą.

Dvynės Audzevičiūtės prisimena, kad mama į kelionę paėmė du tėvo paltus. Panevėžyje kažkas iš pažįstamų perdavė du spirito butelius – atstojo vaistus.¹⁵¹

E. Bagdonienės mama pasiėmė keptuvę, bet kas tikrai buvo reikalinga, liko namie.¹⁵²

B. Petrauskienė: „<...> *Mama verkia balsu, nejuda, nesikrausto, o aš su broliu Jonu keliame klykiančius mažuosius, rengiame ir krauname į maišus savo turtą <...>*“ (žr. 10 priedą).

T. L. Daunienė: „<...> *išvarė mūsų arklių traukiamų vežimu su 1 čuguninių podelių atsigerti, 1 čugūninių puodu ir 1 keptuve, 1 pagalve keliolika kiaušinių ir paltele plonų lašinių <...> Mama garsiai verkė, blaškėsi nes galvojo, kad mus išvaro sušaudyti. Pinigų neturėjome, nes penktadienį tėvas atsiskaitė <už pyliavas>, 25 rublius, mane bučiuodama, į kišenuką stovint ir laukiant sunkvežimio, ikišo artimiausia kaimynė <...>*“ (žr. 8 priedą).

V. Jokubauskienė: „<...> *Mama į tremtį pasiėmė Marijos skulptūrą, kantičką, 120 kiaušinių, lašinių paltį, patalus, verpimo ratelį, įsidėjo triušinius kailinukus <...>*“¹⁵³.

Labai daug priklausė ir nuo atvykusių vežti asmenų geranoriškumo, kurio, sekant tremtinių prisiminimus, visgi kartais pasitaikydavo: leisdavo daiktus krauti ilgesnį laiką ar pasipjauti gyvulių, kad galėtų įsidėti mėsos kelionei. Atpasakodami rengimąsi ilgai kelionei, kai kurie tremtiniai išskiria rusų tautybės žmonių pagalbą.

P. Balčiūnas: „<...> *Mums pavyko, nes viršininkas rusas leido prisikrauti pilną maišą – kiek galėjome. Dar ir kiaušę leido pasipjauti. Ryte, kol išvežė, nusiųsinome. Kai veždavo lietuviai, mažai ką duodavo pasiimti <...>*“ (žr. 7 priedą).

Z. Bilevičienė: „<...> *Mamos šeima spėjo į traukinį pasiimti kubilą sūdytų lašinių, bulvių. Pasitaikė, kad vežimui į stotį atvažiavo pažįstami žmonės: senelis gerai mokėjo rusų kalbą, dažnai kviesdavo į valsčių vertėjauti, todėl apsupę sodybą ir atsukę kulkosvaidžius į miško pusę, mašiną pasiuntė kitų kaimynų surinkti, susiruošimui leido apie valandą laiko. Padėjo net rusų kareiviai: kai mama, norėdama pasidaryti maišų daiktams susidėti, ardė pagalves ir patalus, pylė lauk plunksnas, vienas rusas neleido, sako: „dievka, dura, tam holodno budiet“, pats sumetė pagalves į mašiną. O tėčio šeima – buvo atvežti į stotį taip, kaip stovėjo, nieko neleido pasiimti <...>*“ (žr. 9 priedą).

¹⁵¹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Dvynės tremtyje nepamiršo Lietuvos kvapo“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. balandžio 18 d. P. 1, 3, 9.

¹⁵² Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

¹⁵³ Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibiro užgrūdinti: Kazlauskų šeimos likimas“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. birželio 13 d. P. 1, 8, 12.

Vėliau kai kuriuos daiktus, išsaugoję visą tremties laiką, buvę tremtiniai parsivežė namo kaip relikvijas, perduoda iš kartos į kartą, skolina parodoms, dovanoja muziejams.

2.2. Gyvenimas tremtyje (sąlygos, butis, statusas)

Į Irkutsko sritį ir Krasnojarsko kraštą 1948–1951 m. pateko apie 80 procentų tremtinių. 1953 m. lietuviai Irkutsko srityje sudarė 42 procentus visų tremtinių¹⁵⁴.

„<...> *Vagono durys, kurios traukiniui sustojus buvo atstumiamos ir žmonės išeidavo vandens atsinešti <...>*“ (žr. 15 priedą). Toks pirmasis R. Makavecko prisiminimas, susietas su tremtimi.

Eugenijai Matuliauskaitei-Buitvydienei pirmasis prisiminimas – taip pat iš kelionės: „<...> *Buvo labai baisu ir savo namus palikti, ir važiuojant traukiniu uždarytame gyvuliniam vagonė, kai girdėjai suaugusiųjų verksmą, aimanas ir tokia ilga kelionė į nežinią <...>*“ (žr. 17 priedą).

Po varginančios kelionės gyvuliniais vagonais tremtiniai buvo išsiunčiami į tremties vietas – „pirkliai“ skirstydavo tremtinius į kolūkius, ūkius darbams.

Tremtiniai gabenti ne tik sausuma, bet ir plukdyti Baikalu, upėmis. Pavyzdžiui, 74 SSRS MVD Pervežimų skyriaus tremtinių gabenimo vandens transportu plane (Maskva, 1948 m. balandžio 30 d.) nurodoma dalį tremtinių plukdyti Angaros ir Lenos upėmis: „Į Irkutską ešelonu Nr. 97928 ir 97929 atvyksta šeimų (apie 3 200 žmonių), kurie turi būti pasiųsti trestui Jakutės“¹⁵⁵.

R. Kalytis atsiminimuose vaizdžiai perpasakoja tremtinės verksmą tik išlipus iš traukinio tremties vietoje ir šalia sugretina tai, kas tremtinių laukė dramatiškoje ateityje, tai – tarsi žvilgsnis į ateitį: „<...> *Išmirsim čia kaip musės rudenį. Vai tu mūsų Lietuvėle, kur tu dabar esi, eičiau keliais aš į savo Vyžuonas...“ Praeis nemažai metų. Grįš Puodžiai į savo Vyžuonas, tačiau nebenorės niekas jų, invalidų, priimti, ir verkdami kaip dabar, susikabinę už rankų, išlips jie Kutuliko soty, kad vėliau rastų sau amžiną atilsį netoliese jau paaugusiame beržynėly, prismaigstytam kuolų su raudonomis žvaigždėmis <...>*“¹⁵⁶.

Norint aptarti, kokią įtaką asmenybėms darė tremtis, būtina panagrinėti sąlygas, kuriomis jie gyveno.

Tremtiniam ypach įsiminė pirmieji metai, nes skurdas buvo didelis, trūko maisto, kankino itin vargingos buties sąlygos. Žmonės buvo apgyvendinti nedideliuose kambariuose po kelias šeimas, kai kurie tremtiniai naujose gyvenvietėse patys sau statėsi barakus. Pavyzdžiui, lietuviams teko pastatyti Kirzavod Nr. 2 gyvenvietę šachtų rajone.

¹⁵⁴ Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012. P. 163.

¹⁵⁵ Grunskis, Eugenijus. *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1945–1953 metais.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas : Pasaulio lietuvių bendruomenė, 1996. P. 162.

¹⁵⁶ Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas.* Vilnius: Vaga, 1992. P. 13.

I. Burkauskienė: „<...> *Apgyvendino naujai statomoje gyvenvietėje prie Čeremchovo – šachtų rajone. Tremtiniai glaudėsi, kur tik rado stogą virš galvos. Pastatė gyvenvietę. Joje gyveno apie 80 lietuvių šeimų. Rusų – tik viena. Apgyvendino trečiajame barake. Jame buvo 25 kambariai. Nėdūkėje patalpoje įsikūrėme penkiese <...>“ (žr. 5 priedą).*

Giliai į atmintį įsirėžė kasdienė aplinka: barakai, jų apstatymas – kur stovėjo lovos, krosnys, menki baldai. Kasdieniniai vargo „palydovai“ – blusos, utėlės, blakės, mažytės muselės, vadinamos „maškėmis“. Gyventi buvo ankšta, į vieną patalpą talpintos kelios šeimos. Trūko elementariausių buities reikmenų.

M. Kolegova atsimena Zulumajaus barako kampuose pūpsančius tremtinių šeimų ryšulius. „<...> Kambarėje stovėjo krosnis – ne maistui gaminti, o pakūrenti. Nedideliame kambaryje stovėjo dvi lovos, stalas, krosnis, ant kurios jau galėjo virti valgi <...>“¹⁵⁷.

E. Bagdonienė: „<...> *Kai nuvežė į Alzamajų ir visus iš mūsų ešelono iškrovė kultūros namų kieme, mama turėjo tik keptuvę. Nei šaukšto, nei lėkštės, nei puoduko. Pirmas pirkinys buvo medinis bliūdukas ir šaukštas. Barakų plyšiai buvo pilni sudžiūvusių į permatomą lapelį blakių. Pajutusios žmonės, jos negailestingai puolė. Visi buvo sukramtyti <...>“¹⁵⁸.*

Ypač sudėtinga tapo rudenį, žiemą, kai lauke pradėjo spausti šaltis. Lietuviams klimato sąlygos buvo neįprastos, ypač vargino ir kankino stingdantis žiemos speigas (pirmosios šalnos prasideda jau rugpjūčio pabaigoje). Barakų sienos ledijo, trūko maisto, drabužių, kuro, krosnys nepajėgdavo įšildyti patalpų. Grįžus iš darbų, nebuvo, kur išsidžiovinti sustingusių drabužių.

P. Balčiūnas: „<...> *Mažam kambarėlyje buvome apgyvendintos dvi šeimos, buvome 10 žmonių, nors lauke buvo virš 30-ies laipsnių šalčio, visi miegodavome ant grindų, nors grįžę iš po sunkaus darbo <...>“ (žr. 7 priedą).*

Z. Bilevičienė: „<...> *Iš darbų parėję žmonės aplink pečių pastatydavo, taip – pastatydavo, savo sušalusius viršutinius rūbus, kad apdžiūtų <...>“ (žr. 9 priedą).*

V. Jokubauskienė: „<...> *Viename nedideliame kambaryje (maždaug 30 kv. m.) gyvenome trys šeimos, atsiskyrusios širmomis – paklodėmis. Pro lubas tekėjo vanduo, žiemą langai užšaldavo visiškai, nenutirpdavo per visą žiemą. Tualetas lauke. Gal būtume visiškai sušalę: žiema labai šalta, aprangos neturėjome. Seneliukas sentikis pagailėjo, atnešė savo buržuiką. Nežinau, kaip be jos būtume išgyvenę <...>“ (žr. 13 priedą).*

R. Makaveckas: „<...> *Buvo geležinė krosnelė „Buržuika“, įkaisdavo iki raudonumo <...>“ (žr. 15 priedą).*

¹⁵⁷ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹⁵⁸ Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

M. Juozapaitytė: „<...> *Namelyje buvo šalta. Mes, vaikai, eidavome rinkti malkų, kurios buvo po sniegu. <...> Dar ir dabar prisimenu tas gyvenimo sąlygas, pirmą tremties žiemą <...>*“ (žr. 12 priedą).

Nuolat trūko maisto, tad didžiulė paspirtis tremtiniais buvo iš Lietuvos pasiekiantys siuntiniai. Apie tai pabrėžiama ir prisiminimuose. Bet ne visi ištremtieji turėjo tėvynėje artimųjų, kurie būtų galėję paremti. Vieni iš jų patys gyveno skurdžiai, kiti taip pat buvo išvežti.

M. Kolegova: „<...> *Šeimai gyventi ir išgyventi tremtyje padėjo mamos giminių Lietuvoje siuntiniai su kruopomis, miltais, lašiniai <...>*“¹⁵⁹.

M. Juozapaitytė: „<...> *Antrais tremties metais gavome siuntinuką iš tetos. Ten radome labai skanių lašinukų, džiovintų obuolių ir naminės lietuviškos duonos džiovėsėlių. Buvo labai didelė šventė su džiaugsmo ašaromis <...>*“ (žr. 12 priedą).

Pirmuosius tremties metus tremtiniai įvardija ir kaip „bado“, ir kaip „pusbadžio“. Kiek lengviau buvo vėlesnių metų tremtiniais.

T. L. Daunienė: „<...> *Badas, neturėjome auksinių papuošalų iškeisti į duoną, neturėjome maisto iš namų, retai ir siuntinuko iš Lietuvos sulaukdavome. <...> Svajojome apie likusius namus. Aš – apie mūsų lepūnėlio, didelio juodo šuns Meškio ėdalą. Blogo jis neėsdavo <...>*“ (žr. 8 priedą).

Aldona Juodsnukytė-Ajupova: „<...> *Šalti barakai, blakės, alkis, stoka visko – duonos, drabužių lovos <...>*“ (žr. 11 priedą).

P. Balčiūnų šeima badauti nebadavo, bet maisto, kiek buvo įpratę, neturėjo. „<...> *Šprotai, silkė, forminė duona, ir ta ne iš geriausių. Mama keptavo naminę duoną. Dešrelių, mėsos, gink Dieve, parduotuvėje nepamatysi. „Šlapiankos“ po 1 kilogramą duodavo per šventes – Gegužės pirmąją <...>*“¹⁶⁰.

I. Burkauskienė: „<...> *Duona ir silkė. Duona ir cukrus. Pasakysiu atvirai. Man iki šiol nesvarbu, ką į burną įsidedu. Maistas – tik skrandžiui užpildyti <...>*“¹⁶¹.

Vasarą gelbėjo gamta. Tremtiniai ir patys stengėsi užsiauginti maisto. Įpratę triūsti savo ūkiuose (dauguma buvo atvežti iš kaimo vietovių), ir Sibire pradėjo sodinti daržus – Irkutsko srities žemė derlinga. Svarbi raciono dalis buvo bulvė. Ji pabrėžiama ir atsiminimuose.

M. Kolegova: „<...> *Augindavome bulvių. Su kastuvėliu reikėdavo sukasti žemę, pasodinti bulves ir iškasti. Vyriškos rankos nebuvo. 1,5 metro rūšį po kambariu pilną pripildavo bulvių, jos užaugdavo kaip geras kumštis <...>*“¹⁶².

¹⁵⁹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹⁶⁰ Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuotrauka sugražino prie tėvo kapo“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 21 d. P. 1, 9.

¹⁶¹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Dvynės tremtyje nepamiršo Lietuvos kvapo“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. balandžio 18 d. P. 1, 3, 9.

¹⁶² Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

E. Bagdonienė: „<...> 1951 metų vasarą jau kažkiek buvome apsipratę buityje, žmonės daržiukus įsitaísė <...>“¹⁶³.

B. Petrauskienė: „<...> Tarp medžių, išsikasę žemę, pasodinom bulvių <...>“ (žr. 10 priedą).

T. L. Daunienė: „<...> Mama, kaip ir kiti, kastuvu susikasė nedirbamą žemę ir susodino bulvių AKUTES. Rudenį buvo nuostabios, didelės bulvės, tik mažai <...>“ (žr. 8 priedą).

Dar vienas maitintojas – miškas. Tremtiniai grybaudavo, uogaudavo, gėrybes stengėsi išsaugoti žiemai. Vitaminų teikė laiškiniis svogūnas (čeremša), ne vienam padėjęs išgyventi. Dažnai į mišką tekdavo eiti tiems, kurie nedirbo: vaikams, vyresnėms moterims.

M. Kolegova: „<...> Aš, paauglė, į taigą vesdavau 6–7 žmones uogauti. Pilnus kibirus didelių bruknių, spanguolių pririnkdavome greitai. Grybų prisidžiovindavome, marinuodavome statinaitėse. Žiemai spanguolių pripildavome pilnas siuntinių dėžutes. Uogas sušaldydavome. Bruknes perbarstydavome cukrumi ir užpildavome vandeniu <...>“¹⁶⁴.

V. Jokubauskienė prisimena: „<...> pievose nokdavo braškės – mažesnės už įprastas, didesnės už žemuoges. Grybų statines prisidėdavo. Laukinio česnako (čeremša) svogūniukus valgydavo tarsi obuolius – tik savybėmis penkiskart vertesnius <...>“¹⁶⁵.

M. Juozapaitytė: „<...> Antri tremties metai buvo geresni, vasarą <...> prisiuogavome bruknių, mėlynių. Jas sušaldėme, tai visą žiemą valgėme <...>“ (žr. 12 priedą).

Visgi Irkutsko srityje geografiškai klimato sąlygos buvo tinkamesnės kiek lengviau prisitaikyti, vyraujantis klimatas žemyninis, vidutinė vasaros temperatūra +25, žiemos –25 (bet žiemą spaudžia ir daugiau nei -50 laipsnių šaltis). Dirbama žemė derlinga. Apie tai prisiminimuose rašo Stasė Makutėnienė, 1941 m. ištremta į Altajaus kraštą, o 1942 metais – į Bykovą: „<...> Kai atlikome bausmę Volgos-Dono lageryje, čia kartu buvome ir dirbome su viena mergina kupiškiete (...) jos tėvukai buvo ištremti į Irkutsko sritį, Čeremchovo rajoną. Po bausmės atlikimo ją ištrėmė pas tėvelius. O Irkutsko sritis – tai „rojus“. Graži gamta, augmenija, auga gražūs beržynai ir beržynėliai, auga bulvės, didelės, gražios, augurkai, pomidorai, morkos <...>“¹⁶⁶.

Nors sąlygos buvo varganos, atkreiptinas dėmesys, kad Sibiro gamtos grožis iki šiol giliai įstrigęs prisiminimuose. Tremtiniai gyvai piešia gamtovaizdį, kuriame – be kraščiai miškai su juose gyvenančiais gyvūnais, vardija augalų pavadinimus, gėlių spalvas. Net prisipažįsta – tokių gražių gėlių net Lietuvoje nėra.

¹⁶³ Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

¹⁶⁴ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹⁶⁵ Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibiro užgrūdinti: Kazlauskų šeimos likimas“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. birželio 13 d. P. 1, 8, 12.

¹⁶⁶ Ignatavičius, Eugenijus, sud. *Kryžius Šiaurėje*. Vilnius: Vyturys, 1992. P. 130.

Šiomet „Poezijos pavasario“ laureate tapusi buvusi Zimos (Irkutsko sr.) tremtinė (tremties metai 1949–1956) poetė Ramutė Skučaitė, paklausta apie tremties metus, lakoniškame atsakyme pamini: „<...> Aš, tarkime, ir dabar kartais imu ilgėtis raudonai pražyduusių Sajanų <...>“¹⁶⁷.

Rašytojas R. Kalytis prisiminimų knygoje užfiksavo: „<...> Jau pradėjo žaliuoti Sibiro žemė. Apie miškelius sužydo neregėtai gražios gėlės <...>“¹⁶⁸.

M. Kolegova: „<...> Pavasarį, dar nenutirpus sniegui, prasiskleisdavo pirmieji žiedai. Birželį taiga sužysdavo lelijomis. Arčiau Sajanų augdavo kedrynai, rudenį į juos atklysdavo meškų. Aplink – miškų begalybė: 100 kilometrų iki Sajanų, 20 kilometrų iki kito kaimo <...>“¹⁶⁹.

V. Jokubauskienė prisimena: „<...> tik pradėjus šildyti saulei, galvas iškeldavo šilagėlės (pod-snežnik). Net uolose, radusios žemės gabaliuką, išsiskleisdavo <...>“¹⁷⁰.

D. Teišerskytė: „<...> Meždugrankos kaimas stovėjo nepaprastai gražioje vietoje, taigoje, kuri pavasarį pražysdavo nuostabiomis spalvomis <...>“¹⁷¹.

Kiek vėliau, kaip apsiprato su sąlygomis, susitaupė lėšų dirbdami, tremtiniai nusipirkdavo ir ypač reikalingą pirkinį – gyvulių. Tai – svarbus įvykis tremtinių gyvenime, suteikęs kiek ramesnį rytojū dėl maisto: atsirado pieno, mėsos.

M. Kolegova: „<...> Pavasarį nusprendėme pirkti paršiuką. Paršiuką parsivedėme už virvučių. Su mama kalvoje iškasėme tvartą-žeminę. Per vasarą paršiuką penėjome, rudenį papjovėme. Kaime už upės tik viena rusė turėjo karvę. Ją dėl to vadindavo Bagočka (Turtuole). Jiems įskiepyta, kad negali turtingai gyventi. Jei turėsi ūkį, atims, kitur iškels <...>“¹⁷².

R. Makaveckas: „<...> Įsigijom karvę, vardu Šura, juodmargę. Laikėme paršiuką, vištas. Jos žiemą nedėdavo kiaušinių. Iš mamos pasakojimų stebėjausi, kaip skyrėsi buitis Lietuvoj ir Sibire. Mama pasakodavo, kad vištos išperėdavo viščiukus vyšnių krūmuose ir tik tada suaugusieji pamatydavo. O aš atsimenu, kad kiekvieną kiaušinį prieš Velykas Sibire skaičiuodavom. Obuolius aš gal ir buvau valgęs, bet atsimenu tik, kaip obuolius pirmą sykį valgiau rudus ir juodus – papuvusius gal 1953 m. <...> (žr. 15 priedą).

Lietuviai dažniausiai dirbo miško darbus, triūsė anglies, metalo rūdos šachtose, plušo plytinėse, lentpjūvėse, statybose. Tremtiniai Olchono saloje dirbo žvejybos pramonėje. Moterys dirbo kartu su vyrais, paaugliais. Namuose palikti mažamečiai vaikai augino vieni kitus. Iš pradžių į lietuvius žiūrėta įtariai, iš aukšto su panieka.

¹⁶⁷ Gerbutavičius, Ramūnas. „Poetę išmušė iš vėžių“. *Lietuvos rytas*, 2019 m. gegužės 28 d.

¹⁶⁸ Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas*. Vilnius: Vaga, 1992. P. 17.

¹⁶⁹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹⁷⁰ Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibiro užgrūdinti: Kazlauskų šeimos likimas“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. birželio 13 d. P. 1, 8, 12.

¹⁷¹ Dovidavičienė, Snieguolė. Tremtinė Teišerskytė kažkada ruošėsi bėgti atgal į Sibirą. Interaktyvus. alfa.lt. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.alfa.lt/straipsnis/14810194/tremtine-teiserskyte-kazkada-ruosesi-begti-atgal-i-sibira>>.

¹⁷² Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

„<...> Traktorininkai jau užvis aukšto rango. Jie komsomolcai, patriotai. Su pereselencais kalba pasibjaurėdami <...>“¹⁷³.

Darbo vieta dažnai buvo toli nuo namų, o darbas – varginantis, sekinantis, mažai apmokamas.

T. L. Daunienė: „<...> *Vergų dalia, nes vakare tikrindavo, ar nepabėgo. Sunkus darbas buvo apmokamos labai menkai ir niekam nepasiskūsi. Prisimenu tėvus kalbant: mažas, vaikų žaislinis kibirėlis bulvių birželio mėn kainavo 40 rublių. Tėvas, statybų brigadininkas, už mėnesį gavo 116 rublių.(...) Tėvas dirbo taigoje ir sugriždavo retai. Kada su traktoriumi, aplipę jį, kada pėstute visus 40 km. Parnešdavo sutaupyto aliejaus ir net didelį cukraus rafinado gabalą <...>“ (žr. 8 priedą).*

M. Kolegova: „<...> *Zulumajuje lietuviai į darbus eidavo 15 kilometrų. Visą savaitę kirsdavo medžius, šeštadienį vakare pareidavo namo, sekmadienio vakare vėl išeidavo. Mama vasarą dirbo plytinėje. Žiemą giliose pusnyse pjaudavo storiausius medžius. Nuleisdavo pušį, supjaustydavo ir kraudavo į rietuves. Medieną veždavo į plytines krosnims kūrenti <...>“¹⁷⁴.*

M. Juozapaitytė: „<...> *Teta Onutė dirbo prie smėlio-žvyro plovimo. Reikėdavo stovėti vandenyje, o vanduo labai šaltas, sraunus, kalnų. Ji dirbo gal 1–1,5 mėn., susirgo, labai karščiavo, vėliau sutino labai viena koja <...>“ (žr. 12 priedą).*

I. Burkauskienė: „<...> *Statybose dirbusi mama nusilpo, dėl išsekimo gulėjo ligoninėje. Dirbti buvo galima tik 12 kilometrų spinduliu, bet trys krovikės buvo išsiųstos toliau. Už tai atsėdėjo kalėjime <...>“ (žr. 5 priedą).*

Dažnas tremtinys atkreipia dėmesį, kad ilgainiui lietuviai tapo gerbiami už darbštumą, buvo geri specialistai, negirtuokliavo.

P. Balčiūnas pirmus metus dirbo miške. Susipažinęs su seniau dirbančiais lietuviais, išėjo dirbti į „zavodą“ – Irkutsko apskrities Zalari traktorių, mašinų, variklių kapitalinio remonto gamyklą: „<...> „Zavode“, kur dirbau, pagrindiniai specialistai buvo lietuviai. Tekintojai, velenų šlifotojai – ką svarbesnio, tą lietuviai darydavo <...> Tėvas buvo visų galų meistras, tad jį, „kaip kokį inžinierių“ veždavo į mokyklą, kultūros namus – visur, kur prireikdavo. Jis buvo ir stalius, ir statybininkas, ir kalvis, ir baldžius statybininkas, ir kalvis, ir baldžius. <...> Nebuvo taip blogai, ne taigoje buvome <...>“¹⁷⁵.

Šviesus vaikams tremties prisiminimas – grįžtantys iš įkalinimo vietų tėvai. Bet kilo ir psichologinių problemų – dažnai vaikai nebeatsiminė tėvų iš vaikystės Lietuvoje, tad teko kovoti ir su jausmu, kad namuose atsirado nepažįstamas žmogus – svetimas vyras. Prie šeimos prisijungus maitintojui, šeimos jautėsi tvirčiau, keitė gyvenamąsias vietas.

¹⁷³ Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas*. Vilnius: Vaga, 1992. P. 17.

¹⁷⁴ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹⁷⁵ Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuotrauka sugražino prie tėvo kapo“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 21 d. P. 1, 9.

M. Kolegova: „<...> Kai tėvukas grįžo, beveik iš karto pervaziavome į Zimą. Tėvas įsidarbino medienos perdirbimo gamykloje („lesozavode“). Per vasarą totoriams statė namus. „Lesozavod“ rajone buvo lyg aštuoni barakai, visuose gyveno lietuviai. Medienos rietuvės Zimoje buvo prikrautos kaip penkių aukštų namai. Lietuviai išmokė vietinius, kaip gyventi <...>“¹⁷⁶.

R. Makaveckas: „<...> Po dviejų metų, kai atvažiavo paleistas tėvas, pervaziavom į kaimą Tiličet, rogėse žiemos keliu. Apgyvendino mus viename kambaryje 2 šeimas ir vieną vyrą. Rodos apie pusmetį taip gyvenom. Po to buvo suręsti kiti namai ir gyvenom viena šeima kambaryje ir virtuvėje <...>“ (žr. 15 priedą).

Vienintelis tiesioginis tremtinių ryšys su Lietuva buvo laišakai. Tremtiniai laiškus dažniausiai siųsdavo giminaičiams, paaugliai – buvusiems klasės draugams. Laiškuose daug neatviravo, žinojo, kad laiškus skaito cenzūra. Gautomis žiniomis buvo dalijamasi su kitais tremties vietoje gyvenančiais lietuviais. Visus jaudino, kaip klostosi gyvenimas Lietuvoje, ar tarp ištremtųjų neatsirado kitų artimųjų.

V. Jokubauskienė: „<...> Pirmaisiais metais į Lietuvą buvo galima parašyti tik vieną laišką, juos cenzūruodavo, gaudavome atplėštus vokus, todėl rašydavome labai atsargiai, užuominomis. Labai norėjome žinoti, kas dedasi Lietuvoje, ar daug ištrėmė giminių, kaimynų. Gavę laišką, bėgdavome pas kaimynus – tremtinius ir visi skaitydavome, aptarinėdavome įvykius Lietuvoje <...>“ (žr. 13 priedą).

M. Juozapaitytė: „<...> Mes rašydavome apie gyvenimą, bet labai skūstis mamytė neleido, sakydavo, negalima, neteisybė <...>“ (žr. 12 priedą).

T. L. Daunienė: „<...> Manau, kad visi rašydavo laiškus atsargiai. Veikė savų šnipų tinklas dėl geresnės gyvenimo padėties. <...> Net vaikai žinojome, ką kalbėti, su kuo kalbėti ir apie ką kalbėti viešai, mokykloje. Bijojome, kad tėvų neišvežtų <...>“ (žr. 8 priedą).

B. Petrauskienė: „<...> Su klasiokais susirašinėjimas truko neilgai, nebesinorėjo, turbūt dėl nuoskaudos dėl tremties <...>“ (žr. 10 priedą).

I. Burkauskienė: „<...> Mama mokėjo rusiškai, tad barako kambario durys neužsiverdavo. Šeimos buvo išdraskytos, žmonės ieškojo artimųjų. Grįžusi po 10 valandų darbo, mama palinkdavo prie laiškų <...>“ (žr. 5 priedą).

Laiškus baimintasi rašyti ne tik todėl, kad galėjo pakenkti sau, bet buvo stengiamasi nuo galimų neramumų apsaugoti giminaičius, likusius Lietuvoje.

P. Balčiūnas: „<...> Iki Stalino mirties, galima sakyti, kontaktų su Lietuva neturėjome, nors laiškus rašyti buvo galima, bet nenorėjome pakenkti artimiesiems <...>“ (žr. 7 priedą).

¹⁷⁶ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

A. Petunina: „<...> *Tremties metais rašyti buvo bijoma, kalbėti – taip pat. Mama nuolat tylėjo, apie nieką nepasakojo. Susirašinėjo su seserimi, bet laiškų turinys man nežinomas <...>*“ (žr. 6 priedą).

V. Petrauskas: „<...> *Susirašinėjome su mamos seserimi, kuri siuntiniais padėjo, kad nenumirtume badu. Rašėme paprastai – žinojome, kad laišakai yra tikrinami <...>*“ (žr. 18 priedą).

E. Buitvydienė: „<...> *Rašydavome, bet skųstis savo likimui negalėjome <...>*“ (žr. 17 priedą).

Tremtinius žemino statusas – beteisio be kaltės žmogaus padėtis, reikalavimas nuolat registruotis komendantūroje. Skaudino, kad yra atskirti nuo tėvynės, nežinojo, ar kada dar grįš. Menkino šaltas, žeminantis elgesys, nepagarba žmogui, įsakantis tonas.

Valentinas Kemėšis: „<...> *Tremtinių priežiūrai buvo paskirtas komendantas – KGB karininkas ir jo padėjėjas iš vietinių. Be komendanto leidimo negalėjome išvykti už kolchozo ribų. Jis labai mėgo tardyti tremtinius, verbavo šnipinėti <...>*“ (žr. 14 priedą).

Laisvėjimo vilčių sieta su Stalino mirtimi. Apie didelius pokyčius nesvajota – tikėtasi, kad atsiras daugiau judėjimo laisvės, galimybių.

P. Balčiūnas: „<...> *Manėme, Stalinas numirs, gal kas pasikeis. Apie namus nelabai galvojome, tik tikėjomės, gal komendantūrą nuims, galėsime laisvai gyventi. Iki Stalino mirties tremtiniai laisvai galėjo vaikščioti tik po Zalari <...>*“ (žr. 7 priedą).

I. Burkauskienė: „<...> *Mamos statusas iki reabilitacijos nesikeitė. O mes, kaip gimusios 1939 metais nuo tremties buvome atleistos (po Stalino mirties vaikai nuo 1938 m. buvo atleisti nuo tremties) <...>*“ (žr. 5 priedą).

V. Petrauskas: „<...> „*Specpereselenc*“ – *statusas nesikeitė, registruokis kas mėnesį, pabėgsi – 25 metai kalėjimo. Kai reabilitavo, gavome pasą, kuris rodė, kad esame „spec.“ <...>*“ (žr. 18 priedą).

Vainučio Urbonavičiaus gautame dokumente nurodoma, kad šeima reabilituota tik 1988 metais (žr. 3 priedą).

2.3. Mokslas, kultūra, religija

Kad ir kokios buvo sudėtingos sąlygos, žmonės stengėsi neprarasti savivertės, orumo.

Kaip gyvenant beteisio sąlygomis nepaminti žmogiškumo? V. Rimkaus atsakymas – „<...> *Dirbti pagal suteiktas galimybes. Todėl tremtiniai po kelerių metų adaptacijos veržėsi į mokslus, kad nepasmerktų savęs juodam egzistavimui <...>*“¹⁷⁷.

¹⁷⁷ Kavaliauskaitė, Živilė. „Vytenio Rimkaus gyvenimo paradoksai“. *Šiaulių kraštas*, 2010 m. sausio 16 d. P. 1, 3, 6.

Kad ir kokios buvo gyvenimo sąlygos, lietuvių vaikai atkakliai mokėsi. Iš pradžių problemų kėlė kalbos barjeras – lietuvaičiai nemokėjo rusų kalbos. Įveikus šį sunkumą, pažymiai pakilo aukštyn.

V. Rimkus, aptardamas tremtį, atkreipia dėmesį ir į surusinimo per mokyklas problematiką: „<...> tai buvo rusiškojo imperializmo politika savo pakraščius, visas į besiplėtojančią imperiją įeinančias tautas surusinti. Sibire nebuvo nė vienos lietuviškos mokyklos <...>“¹⁷⁸.

D. Teišerskytė prisimena, kad „<...> beveik visi mokiniai mokykloje buvo lietuviukai, bet mokslai vyko „didžiojo brolio“ kalba, apie lietuvių kalbos pamokas negalėjo būti nė kalbos <...>“¹⁷⁹.

B. Petrauskienė: „<...> Iš pradžių sunkiai sekėsi rusų kalba, vėliau, kai gerai įsisavinau tą kalbą, rašiau geriau už ruselius, gaudavau vien penketus <...>“ (žr. 10 priedą).

A. Ajupova: „<...> Sunkiausia buvo priprasti prie rusų kalbos ir Sibiro šalčių, mokytis mokykloje rusiškai <...>“ (žr. 11 priedą).

M. Kolegova: „<...> Beveik pusė klasės – lietuvaičiai. Kai Zulumajuje baigiau septynias klases, norėjau eiti mokytis akušerijos, bet mama sakė baigti vidurinę. Tolimesniuose planuose buvo juridiniai mokslai Irkutske <...>“¹⁸⁰.

Užsispyrimas davė savo rezultatų: įveikę daug kliūčių dėl savo statuso, dauguma kalbintų tremtinių baigė aukštuosius mokslus Irkutske arba Lietuvoje.

Irkutskas iki šiol Rusijoje išsiskiria kaip akademinis, kultūrinis centras. Po Stalino mirties lietuvių jaunimas į šį miestą veržėsi siekti mokslo. „Irkutsko mokslo įstaigos viliojo lietuvių jaunimą: daug aukštųjų mokyklų ir, svarbiausia, arti. „<...> Lietuvių bendruomenė čia buvo labai stipri <...>“¹⁸¹.

1953 m. vasarą, kai buvo leista srities ribose keisti gyvenamąją vietą, į Irkutską iš rajono suvažiavo jaunimas tęsti mokslo aukštosiose mokyklose.¹⁸²

Buklete, išleistame 1994 m. Pasaulio lietuvių dainų ir šokių šventei ir skirtame lietuvių meno saviveiklai Irkutske 1955–1962 m. ir po trisdešimties metų Lietuvoje, apibendrinama, kad 21 asmuo įsigijo mediko specialybę, 6 muzikai, 2 dailininkai, 6 dėstytojai bei mokytojai, 68 įvairių specialybių inžinieriai, 9 ekonomistai, 3 buhalteriai ir 1 lakūnas modeliuotojas, keletas technikos mokslų kandidatų, docentų ir profesorių¹⁸³.

¹⁷⁸ Kavaliauskaitė, Živilė. „Seminare prisiminta tremtis“. *Šiaulių kraštas*, 2016 m. gegužės 18 d. P. 5.

¹⁷⁹ Dovidavičienė, Snieguolė. Tremtinė Teišerskytė kažkada ruošėsi bėgti atgal į Sibirą. Interaktyvus. alfa.lt. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.alfa.lt/straipsnis/14810194/tremtine-teiserskyte-kazkada-ruosesi-begti-atgal-i-sibira>>.

¹⁸⁰ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹⁸¹ Baltutis, Romualdas, sud. *Sibiro Alma Mater: 1941–1991*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005. P. 36.

¹⁸² Jankauskienė, Rožė, sud. *Maža Lietuva Irkutske*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1994. P. 5.

¹⁸³ Ten pat. P. 70.

Tremtiniai, apspratę su sąlygomis, nepamiršo kultūros. Jungėsi į saviveiklą, statė spektaklius, dainavo, šoko, grojo. Muzikoje, šokyje rasdavo nusiramimą, atokvėpį.

M. Kolegova: „<...> *Zulumajuje dainavau lietuvių chore, o Zimoje šokau suaugusiųjų ansamblyje, kuris pastatė „Jūratę ir Kastytį“.* Teko Bangelės vaidmuo. Mergaitės dėvėjo sukneles, siūtas iš marlės <...>“¹⁸⁴.

Dvynės Audzevičiūtės: „<...> *Kai Kirzavod Nr. 2 pastatė klubą, lietuviai įsitraukė į saviveiklą <...>*“¹⁸⁵.

P. Balčiūnas: „<...> *Zimoje gyveno 300 lietuvių šeimų. Muzikantus du turėjome, šokius padarydavome. Kartais pavykdavo per radiją pasiklausyti laidos iš Vilniaus ar koncertą <...>*“¹⁸⁶.

Ypač stipri saviveikla susiformavo Irkutske.

„<...> *Jaunimas bet kokiomis sąlygomis lieka jaunimu. Jis nori bendrauti, linksmintis, žodžiu, gyventi. Ir jaunystei ne taip svarbu, kad pusalkanis, nemigęs. Tad nenuostabu, kad labai greitai mes, lietuviai studentai, suartėjome, pasijutome draugais <...>*“¹⁸⁷.

Suburto kolektyvo vadovai kreipėsi į Irkutsko skyrių, prašydami jį įregistruoti. Kolektyvą priglaudė Irkutsko Kuibyševo sunkiosios pramonės mašinų gamyklos kultūros namai¹⁸⁸.

Tautinių šokių kolektyvą sudarė 24 poros, šokti tautiniai šokiai. Chorų repertuarą sudarė lietuvių, rusų, ukrainiečių, meksikiečių harmonizuotas liaudies dainos, įvairių kompozitorių dainos chorui. Nerusiškų dainų tekstus reikėdavo versti į rusų kalbą ir tvirtinti kultūros skyriuje. Choras buvo vienintelis saviveiklinis choras srityje, dainavęs a cappella 4, 6 ar 8 balsais. Pirmasis koncertas įvyko 1956 m. birželio 7 d. Kuibyševo kultūros namuose. „<...> *Pasisekimas buvo didžiulis – niekaip negalėjome nueiti nuo scenos <...>*“¹⁸⁹.

1957 m. Irkutsko srityje vykusiame II pasaulinio jaunimo ir studentų festivalio srities etape be Irkutsko lietuvių dalyvavo Vesiolos lietuvių ansamblis, atstovavęs Alzamajaus rajonui. Irkutsko lietuvių chorui profesionalų komisija suteikė laureatų vardą, o 1958 m. pavasarį Irkutsko srities Dainų ir šokių šventėje laimėta I vieta¹⁹⁰.

T. L. Daunienė: „<...> *Po Stalino mirties pakruojiečiai darydavo bendrus balius Sambarius – berods, taip vadino. Gražiai dainuodavo, bet kai nuvažiavome į Irkutską mokyti ir nuėjome į lietuvišką chorą – mes sutrikome. Dainos tokios patriotiškos. o vertimas... socialistinis. Matomai ten*

¹⁸⁴ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

¹⁸⁵ Kavaliauskaitė, Živilė. „Dvynės tremtyje nepamiršo Lietuvos kvapo“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. balandžio 18 d. P. 1, 3, 9.

¹⁸⁶ Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuotrauka sugražino prie tėvo kapo“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 21 d. P. 1, 9.

¹⁸⁷ Jankauskienė, Rožė, sud. *Maža Lietuva Irkutske*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1994. P. 5.

¹⁸⁸ Ten pat. P. 5.

¹⁸⁹ Ten pat. P. 6.

¹⁹⁰ Ten pat. P. 6.

nebuvo šnipinėjančių. Dauguma – besimokantis jaunimas. Pusantrų metų dalyvavau chore <...>“ (žr. 8 priedą).

Lietuvių saviveikla Irkutske gyvavo iki 1962 m.¹⁹¹.

V. Rimkus atkreipia dėmesį į kultūros raidą tremtyje – mažai kas pagalvoja, kad būtent Sibire daug žmonių, o ypač moterų, kaimiečių, pradėjo rašyti eilėraščius, kūrė dainas, piešė. Po Sibiro prasidėjus kasdieniniam gyvenimui, darbams, ši veikla nutrūko. „<...> *Paradoksas – tremtis skatina kūrybinę dvasią ir veiklą?* <...>“ – retorinį klausimą kelia V. Rimkus¹⁹².

Itin svarbus tremtinių gyvenime buvo tikėjimas. Ne vienas prisimena įrengtus kambarėlius su altoriumi, kur būdavo melžiamasi, giedamos gegužinės giesmės. Lietuviai laikėsi tradicijų: sėsdavo prie Kūčių, Velykų stalo. Jei atvykdavo kunigas – krikštijami vaikai, tuokiamasi.

1949 m. kovo 25 d. iš Kauno kunigų seminarijos į Irkutsko sritį buvo ištremta 13 studentų – 7 klierikai ir 6 paankstintai įšventinti kunigai¹⁹³.

Į Olchono salą ištremtas kunigas Vincas Algirdas Pranckietis tremtinius kunigus vadina „žmonių žvejais“: „Kartais ateidavo mintis, kad mes esame Apvaizdos siųsti apaštalauti Sibire, krikštyti visų tautų žmones ir taip kurti Dievo Karalystę žemėje“¹⁹⁴.

2000–2003 metais Vilniaus universiteto Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedros kartu su Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centru vykdyto tyrimo projekto „Sovietų ir nacių represijų psichologiniai padariniai“ rezultatai parodė, kad dvasinės vertybės, įsitikimai, tikėjimas, kančios įprasminimas represuotiems žmonėms buvo labai svarbūs veiksniai, padedantys išverti traumos sunkumą¹⁹⁵.

Tremtiniai pabrėžia maldos religinių švenčių, apeigų, sakramentų svarbą. Savotiška bažnyčia tapdavo ne tik patalpa barake, bet ir kapinės ar net medis su religiniu simboliu.

V. Petrauskas: „<...> *Po nutrėmimo jau gegužės mėnesį įsirengę altorėlį lietuviai meldėsi gegužinėse pamaldose. Vietiniams buriatams per langus buvo smalsu žiūrėti į susikaupusius lietuvius <...>*“ (žr. 18 priedą).

Z. Bilevičienė: „<...> *Pati svarbiausia susiėjimo vieta – kapinės. Kapinėse buvo laikomos Mišios. Jose prie aukščiausios pušies padėdavo staliuką, apipuošdavo gėlėmis, pastatydavo kas kokius turėdavo kryželius, šv. paveikslus...tai būdavo altorius. Iš Taišeto lagerio atsiveždavo kunigą. Vienas tremtinys iš medžio išskobė šv. Marijos statulėlę, pritvirtino ant kamieno. Tai buvo – Pušis-Bažnyčia. Čia susituokė tėvai, čia ir aš buvau pakrikštyta <...>*“ (žr. 9 priedą).

¹⁹¹ Jankauskienė, Rožė, sud. *Maža Lietuva Irkutske*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1994. P. 7.

¹⁹² Kavaliauskaitė, Živilė. „Seminare prisiminta tremtis“. *Šiaulių kraštas*, 2016 m. gegužės 18 d. P. 5.

¹⁹³ Vincas Algirdas Pranckietis – Genocid.lt. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://genocid.lt/centras/lt/2626/a/>>.

¹⁹⁴ Pranckietis, Vincas Algirdas. *Baikalo žvejys*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. P. 119.

¹⁹⁵ Gailienė, Danutė, sud. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004. P. 88.

A. Ajupova: „<...> *Saugojome ir iki šiol tebesaugome tikėjimą, papročius, šventes. 1951–1957 metais buvo įrengtas kambarys maldoms, kai atvykdavo iš kalėjimo grįžę katalikų kunigai <...>*“ (žr. 11 priedą).

T. L. Daunienė: „<...> *Malda sekmadieniais. Gegužinės pamaldos-mojavos kiekviename barake. Kuris barakas turėjo subrendusius, stiprius bernus – abi jo duris puošdavo dideli 2 beržai per devintines. Mūsų, 12 barake, merginos vyravo, bet visi, bendromis jėgomis, ir mes po 2, vos prasiskleidusiais lapeliais, išdidžiai pasidabindavome. Per adventą ir gavėnią negalima buvo dainuoti ir jau jokiū būdu – eiti į šokius. <...> Lietuvos statusas įpareigodavo laikytis SAVO <...>*“ (žr. 8 priedą).

P. Balčiūnas. „<...> *Lietuviai visada sėsdavo prie Kūčių stalo, švėsdavo šv. Velykas. Per jų šventes gaudavome pagyrimus, po Velykų – papeikimus, nes antrąją Velykų dieną, pirmadienį, neidavome į darbą <...>*“ (žr. 7 priedą).

Kunigas V. A. Pranckietis prisiminimuose rašo, jog „<...> jauni žmonės greitai susipažįsta ir vienas kitą pamilsta. Šventėme daug gražių vestuvių, paskui ir krikštynų <...>“¹⁹⁶. Kitas kunigų darbas – katekizacija. „<...> *Sibire lankęsi kunigai pamokydavo vaikus ir net suaugusius. Tos šeimos nenutautėdavo, netapdavo bedieviškos <...>*“¹⁹⁷.

Nors ir buvo pavojinga, pasitaikydavo bandymų švęsti draudžiamas valstybines šventes. Pabrėžiama, kad lietuvių išsaugoti buvo svarbu, namuose mokytasi lietuviško rašto.

I. Burkauskienė: „<...> *Įsimintina Vasario 16-oji, kai vyrai su dainomis pražygiavo per visus barakus. Kitą dieną juos tampė – kažkas įskundė <...>*“ (žr. 5 priedą).

E. Buitvydienė: „<...> *Labai svarbu buvo išlaikyti lietuvių, todėl susirinkę kartais rašydavome lietuviškus diktantus <...>*“ (žr. 17 priedą).

R. Makaveckas: „<...> *Mama mane išmokė rašto. Nuo jos sužinojau apie Vasario 16, kad buvo Vytė Nemunėlis, Pupų Dėdė <...>*“ (žr. 15 priedą).

T. L. Daunienė: „<...> *Dar vagone Tėvas KASDIENĄ prašydavo pakartoti savo vardą, pavardę ir Lietuvos adresą <...>*“ (žr. 8 priedą).

Užsimenama ir apie sportą, kaip tapatumo dėmenį, tremtyje. I. Bartulienė: „<...> *Išlaikyti tapatumą-lietuvių nebuvo sunku, nes visi gyveno, dirbo kartu ir bendravo visą laiką. Jauni vyrai subūrė krepšinio komandą <...>*“ (žr. 23 priedą).

Kalbėdami apie tai, kas padėjo prisitaikyti prie svietimos aplinkos, tremtiniai pateikia įvairių atsakymų, dažniausiai atsakyta, jog tikėjimas: tikėjimas ir lietuviškas darbštumas; tikėjimas Dievu, noras išgyventi, tikėjimas ir viltis, kad kada nors vis tiek grįš į Lietuvą; užsispyrimas, noras neprazūti, bet įrodyti, kad yra gerai; geri santykiai su kitais lietuviais ir vietiniais, mokslo siekimas ir net siuvimo mašina, kuri išmaitino šeimą sunkiausiu metu.

¹⁹⁶ Pranckietis, Vincas Algirdas. *Baikalo žvejys*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. P. 56.

¹⁹⁷ Ten pat. P. 117.

III. SAVIIDENTIFIKACIJOS PROBLEMA

3.1. Grįžimas į Lietuvą. „Svetimo“ problema

Į Chužyro salą Baikalo ežere ištremtas klierikas Valerijus Vaitkevičius iš tremties atsiųstoje nuotraukoje užrašė: „*Dieve, palaimink mūsų kelius, nes žinome, kad painūs yra, bet tikime, kad esi Kantrus ir Gailestingas, todėl duok, kad galėtume įgauti tvirtybės ir stiprybės vėl pasimatyti. Tėveliams nuo sūnaus. Chužyr, 1950*“¹⁹⁸. Klierikas buvo pirmoji lietuvių tremtinių netektis saloje – mirė 1953 metais.

Ginkūnų tremtinių kapinėse galima perskaityti užrašą: „*Dėkoju tau, gerasis Dieve, kad leidai numirt Lietuvoj*“¹⁹⁹.

Lietuviai iš tremties vietų į tėvynę pradėjo bėgti po karo. Ieškoti užuovėjos vertė nepritekliai, sunkus darbas, ilgesys. Nors ir pasiekę Lietuvą, paprastai ilgai gimtąja žeme nepasidžiaugdavo: beveik neįmanoma prisiregistruoti, buvo persekiojami, gana greit susekami, sugaudomi ir siunčiami atgal, tik jau su sunkesnėmis pasekmėmis.

Iki 1949 m. iš tremties pabėgo 1 722 lietuviai, iš jų 1 070 buvo sulaikyti, 600 bėglių įkalinti lageriuose, 470 grąžinti į tremties vietas²⁰⁰.

Kad gyvenimas Lietuvoje nėra saldus, tremtiniai prisimena girdėję iš suaugusiųjų pokalbių.

M. Kolegova: „<...> *Nugirdau, kaip apie 1954 metus į Sibirą atvykęs mamos brolis sakė: „Jūs čia ramiau gyvenat nei Lietuvoje <...>*“²⁰¹.

Apie pasikeitusią Lietuvą rašyta ir laiškuose. „<...> *Atsiųsti laišakai bylojo: nebe tie mūsų sodžiai, viskas atimta (...) Lietuvos ūkininkai jau tapo kolchozninkais ir patys dirba netgi mažiau kaip už pavalgymą, taip kaip ir čia, Sibire <...>*“²⁰².

1954–1955 metais tremtinius imta labai lėtai išlaisvinti²⁰³.

Grįžtančiųjų iš Sibiro skaičius sparčiai pradėjo augti nuo 1955–1956 metų. Paskutiniai lietuviai iš tremties paleisti paskelbus Sovietų Sąjungos Aukščiausios Tarybos Prezidiumo 1960 metų sausio 7 d. įsaką²⁰⁴.

Paskutinėse M. Kaluginos tremties nuotraukose – 1956 metų vasara.

Pirmuosiuose grįžtančiųjų tremtinių prisiminimuose – džiaugsmas, vėl pamačius įprastą gamtovaizdį, susitikus artimuosius.

¹⁹⁸ Kavaliauskaitė, Živilė. „Per Baikalą – pas brolių“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 5 d. P. 3, 8.

¹⁹⁹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

²⁰⁰ Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012. P. 263.

²⁰¹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

²⁰² Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas.* Vilnius: Vaga, 1992. P. 132.

²⁰³ Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012. P. 270.

²⁰⁴ Ten pat. P. 273.

M. Kalugina: „<...> Į Lietuvą grįžome 1956 metų lapkritį. Kai traukinys įvažiavo į Baltarusiją, tėvai net aiktelėjo: „Ažuolai...“ Grįžome pas mamos seserį, gyvenusią Radviliškyje. Tėvai džiaugėsi: jų tėvai, broliai dar gyvi <...>“²⁰⁵.

Z. Bilevičienė: „<...> Sugrįžimas buvo labai jaudinantis. Akys godžiai gėrė Lietuvos gamtos grožį <...>“ (žr. 9 priedą).

Apie tai, kaip buvo išsiilgta gimtojo krašto, byloja tremtiniai pasakojimai apie pažintą Lietuvos kvapą.

E. Bagdonienė: „<...> Ties Bazilionais pamačiau šviežiai suartą dirvą. Šitiek metų prisimenu akimirką, kai pajutau, kad esu Lietuvoje, kad kvėpia Lietuva! Toks žemės kvapas! Apėmė be galo geras jausmas <...>“²⁰⁶.

I. Burkauskienė: „<...> Sibire gėlės buvo gražios, bet nekvepėjo. Visą laiką galvodavau, kuo kvėpėjo Lietuva. Gal dobilais? Tą kvapą iš vaikystės atpažinau akimirksniu <...>“²⁰⁷.

Pirmosios džiaugsmo minutės netrukdavo apkarsti: dažno namuose jau gyveno kiti, buvo nelaukiami ir svetimi, vėl jautėsi be vietos. Po maždaug dešimties metų žmonės grįžo į pakitusią visuomenę, realybė neatitiko lūkesčių. Gana uždaroje lietuvių bendruomenėse, kurios stengėsi išlaikyti lietuvių kalbą, gyvenusius tremtinius šokiravo, kad Lietuvoje plačiai kalbama rusiškai.

E. Bagdonienė: „<...> Vilniuje net nepajutau, kad čia – Lietuva, nes aplink skambėjo rusų kalba<...>“²⁰⁸.

B. Petrauskienė: „<...> Nuvylė, kad beveik visur buvo kalbama rusiškai <...>“ (žr. 10 priedą).

I. Bartulienė: „<...> Vilniuje buvau šokiruota, nes užkalbinti lietuviškai praeiviai atsakydavo lenkiškai arba rusiškai <...>“ (žr. 23 priedą).

Dvynės Audzevičiūtės: „<...> Pirmas įspūdis, kai išlipome Vilniuje iš traukinio labai nuvylė ir išgąsdino, niekas su mumis nekalbėjo lietuviškai. Šiauliuose taip pat jautėmės nejaukiai ir su baime. Bijojome sutikti milicininką, kad prie ko nors neprikibtų ir atgal neišsiųstų. Tai – tremties pasekmės <...>“²⁰⁹.

Aplinka buvo pasikeitusi įvairiais aspektais – ir asmeniniu santykiu, ir visos šalies mastu. Vyko rusifikacija, sovietizacija, žemės ūkis buvo sukolūkintas.

Algimantas Žižiūnas: „<...> 1967 m. grįžau visam laikui į Lietuvą. Radau ją pasikeitusią. Vaikystės draugai užaugo. Dingo laisvi ūkininkai. Visur kolūkiai, kaip Sibire <...>“ (žr. 22 priedą).

Vėl teko ieškoti stogo virš galvos. Dažno namuose gyveno svetimi žmonės, namai buvo nugriauti ar pritaikyti visuomeninėms reikmėms. Savo namuose teko būti kampininkais.

²⁰⁵ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

²⁰⁶ Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

²⁰⁷ Kavaliauskaitė, Živilė. „Dvynės tremtyje nepamiršo Lietuvos kvapo“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. balandžio 18 d. P. 1, 3, 9.

²⁰⁸ Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

²⁰⁹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Dvynės tremtyje nepamiršo Lietuvos kvapo“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. balandžio 18 d. P. 1, 3, 9.

E. Buitvydienė: „<...> Skaudžiausiai buvo, kai buvome reabilituoti, bet neturėjome, kur važiuoti, nes mūsų namus buvo jau nugriovę ir pasistatę kiti žmonės <...>“ (žr. 17 priedą).

E. Bagdonienė: „<...> Tėviškėje leido apsigyventi savo namų virtuvėje. Name buvo įsikūrusi kolūkio kontora, gyveno šeimos, vėliau įrengta biblioteka. Grįžome į nuniokotą virtuvę. Plūktinių grindų per tą laiką niekas neremontavo. Sienos laikraščiais kažkiek sluoksnių iškljuotos. Plėšėme laikraščius ir, kaip Sibire, išbalinome sienas kalkėmis. Pasidarė šviesu <...>“²¹⁰.

V. Jokubauskienė: „<...> Grįžome, o mūsų niekas nelaukia. Namų nebėra – nugriauti. Niekas (net giminės) nenori priimti gyventi. Apylinkėje neregistruoja, o neregistruotą nepriima į darbą. Labai buvome nusiminę. Jautėmės kaip svetimi. Nuvylė Lietuvos gyventojai. Tarsi visai kitokią Lietuvą radome, kiti žmonės. Kas atsitiko su mūsų tautiečiais? <...>“ (žr. 13 priedą).

Irena Žlabytė-Bartulienė: „<...> Tėvynė sutiko nelabai svingingai, su nepasitikėjimu. Ieškant darbo pasijutau svetima savame krašte. Tai skaudino. Vadovai stropiai vykdė rajonų partijos komitetų nurodymą – „jokių apdovanojimų buvusiems tremtiniam“. Geru darbu jie turi išpirkti savo kaltę <...>“ (žr. 23 priedą).

Grįžusiųjų laukė dar vienas iššūkis: vėl prisitaikyti prie naujų sąlygų. Ne visiems pavyko įsitvirtinti: nebuvo registruojami, negalėjo rasti darbo. Kai kurių situacija buvo tokia kritiška, kad tekdavo priimti sprendimą grįžti atgal į buvusią tremties vietą. Vieni ten ir liko, kiti laimę grįžti atkakliai bandė dar kartą.

P. Balčiūnas: „<...> Jautėme, kad bus sunku prisiregistruoti, rasti darbo. Gyvenimas Lietuvoje nesiklostė. Negalėjome prisiregistruoti. Nelabai tokie žmonės buvo reikalingi. Nutarėme dar kartą važiuoti į tremtį. Kai pirmą kartą vežė, atrodė, veža į nežinią. Antrą kartą važiauvau be jokios baimės, galvojau, ten tikrai galėsiu gyventi, dirbti. Galima sakyti, kad Sibire tuomet buvome reikalingesni. <...> Buvome prasigyvenę, nusipirkę savo namelį, sklypą, laikėme karvę, kiauliu. Bet ta trauka... 1962 metais keturiese visam grįžome į Lietuvą. Beveik visą vasarą prasitryniau. Neregistruoju. Susituokęs galiausiai prisiregistruoju pas žmoną. Gauti darbo buvo sunku <...>“²¹¹.

E. Buitvydienė: „<...> Grįžau į Lietuvą 1961 m., kaip ir daugelis „sibiriokų“ neregistruoju niekur ir į darbą nepriėmė <...>“ (žr. 17 priedą).

Ieškodami išeičių, kai kurie sugebėdavo priimti netikėtus sprendimus ir taip palengvinti sau gyvenimą.

A. Martinaitis: „<...> Mano tėvas, kai grįžom į Lietuvą ir nerado, kur įsidarbinti, susigrąžinti užimtų namų su kažkokiu biču išlėkė atgal į tą patį kolūkį Sibire, ten įsigudrino įstoti į kompartiją ir po dviejų metų grįžo kaip ponas. Buvo paskirtas ūkvedžiu ir todėl tarsi problemų nebuvo <...>“ (žr. 16 priedą).

²¹⁰ Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

²¹¹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuotrauka sugražino prie tėvo kapo“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 21 d. P. 1, 9.

Jei tremtyje vaikams buvo iššūkis suprasti rusiškai, grįžę į mokyklas Lietuvoje susidūrė su analogiška problema: tik šį kartą teko vargti mokantis lietuviškai, ypač kliuvo rašyba.

M. Kalugina: „<...> *Radviliškyje nuėjau į lietuvių mokyklą, bet nesupratau, kas kalbama per pamokas. Jei tėvai nebūtų grįžę, mes, vaikai, būtume surusėję <...>*“²¹².

R. Makaveckas pirmajame diktante padarė penkiasdešimt klaidų. Po ketvirčio pradėjo gauti ketvertus²¹³.

Buvo daromos įvairios kliūtys siekiantiems aukštojo mokslo. Biografija persekiojo kaip šešėlis.

I. Burkauskienė: „<...> *Stojant į KPI Šiaulių vakarinę fakultetą nurodymu iš viršaus gamyklos direktorius nepasirašė charakteristikos. Nevertos <...>*“ (žr. 5 priedą).

Kabinantis į gyvenimą, teko dirbti bet kokius darbus, vėl viską pradėti iš naujo.

V. Rimkus: „<...> *Pirmasis darbas Šiauliuose – klubo dailininko Zoknių kariniame aerodrome, po kelių savaičių perėjau į Autobusų taksomotorų ūkį. Buvau įformintas autošaltkalviu, o realiai dažiau automobilius <...>*“²¹⁴.

Dirbdamas šaltkalviu-dažytoju, V. Rimkus pradėjo neakivaizdines studijas Leningrado Iljos Repino dailės institute. Jas baigė su pagyrimu. Apgintos dailėtyros daktaro, habilituoto daktaro disertacijos, suteiktas profesoriaus laipsnis. V. Rimkus – S. Šalkauskio, J. Basanavičiaus premijų laureatas, Šiaulių miesto garbės pilietis²¹⁵.

Dauguma tremtinių tvirtina, kad grįžę į Lietuvą, jautėsi kitokie, nepilnaverčiai, nepatikimi. Kai kurie tremtiniai, atsakydami į klausimą, ar jautėsi svetimi Lietuvoje, atskiria santykį su žmonėmis ir valdžia. Įvertinę esamą situaciją, vėl stengėsi prisitaikyti, išlikti.

Z. Bilevičienė: „<...> *Seneliai ir tėvai mokė nesakyti teisybės mokykloje, kad lankome bažnyčią, kad buvome ištremiti, nebuvo pionierė, nesakiau – kodėl. Pasitarę su namiškiais, įstojau į komjaunimą, nes būtų buvęs užkirstas kelias į aukštąją mokyklą <...>*“ (žr. 9 priedą).

I. Burkauskienė: „<...> *Jautėmės svetimi, nes tai pastoviai valdžia duodavo suprasti. Budėti per tarybines šventes neleisdavo – nepasitikėjo. Kai gamykla pristatydavo rimtam apdovanojimui už gerą darbą – saugumas išbraukdavo <...>*“ (žr. 5 priedą).

P. Balčiūnas: „<...> *Tarp žmonių jautėmės savi, o dėl valdžios žmonių jautėmės svetimi, nereikalingi <...>*“ (žr. 7 priedą).

B. Petrauskienė: „<...> *Nuo čia gyvenusių lietuvių skyrėmės tuo, kad nemokėjom gražiai, taisyklingai lietuviškai kalbėti, buvom surusėję <...>*“ (žr. 10 priedą).

²¹² Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

²¹³ Kavaliauskaitė, Živilė. „Trispalvė pasitiko Irkuto karštyje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 14 d. P. 1, 3.

²¹⁴ Kavaliauskaitė, Živilė. „Vytenio Rimkaus gyvenimo paradokasai“. *Šiaulių kraštas*, 2010 m. sausio 16 d. P. 1, 3, 6.

²¹⁵ Ten pat. P. 1, 3, 6.

V. Petrauskas: „<...> *Po 15 metų tremties tėvynė labai jaudino, nors stengiausi to neparodyti. Po kokių dvejų metų atsirado pripratimas būti kaip visi, neišsiduoti, kad esi iš „ten“ <...>“* (žr. 18 priedą).

A. Martinaitis: „<...> *ne kartą pajausdavau kad esu „ne toks“. Kažkodėl neįstojau į Šiaulių pedagoginį. Bet tai dabar laikau kaip sėkmingą likimo pokštą <...>“* (žr. 16 priedą).

J. Armonas požiūrį į pasikeitusią visuomenę, skirtumus tarp lietuvių ir rusų įvardija lygindamas savo ir motinos požiūrį. Mamos atskaitos taškas – nepriklausoma Lietuva, sūnus lygina iš sovietinės sistemos taško: „<...> *mama atkreipė dėmesį, kad giminės ir draugai vengia politinių temų, nuolankiai kalba apie mirtis ir deportacijas, atrodo apatiški. <...> Man atrodė savaime suprantama, kad negalima kalbėti apie politiką ir kritikuoti santvarkos. Mane labiau pribloškė lietuvių ir rusų elgesio skirtumai. Nors lietuviai materialiai gyveno geriau, savo nuomonę jie reikšdavo labai atsargiai ir atrodė savanaudiški <...>“²¹⁶.*

Grįžę tremtiniai akylai buvo sekami vietos KGB. Pavyzdžiui, Kelmės KGB 1985 m. sausio 16 d. saugumo vadovybės patvirtintame slaptame „Lietuvos SSR KGB Kelmės rajono poskyrio pagrindinių agentūrinio-operatyvinio ir organizacinių priemonių plane 1985 metams“ nurodoma, kad „situacija ir toliau išlieka sudėtinga“, nes „rajone yra nemažai asmenų, anksčiau teistų už anti-sovietinę nacionalistinę veiklą, o taip pat ir buvusių specialiose gyvenvietėse (tremtyje – aut.)“²¹⁷.

„<...> *Sunku mums buvo, atvykėliams. Valdžioje sėdėjo pikti žmonės ir kratėsi mūsų. (...) Daug sveikatos padėjom, kol įsikibom į savo Lietuvą <...>“²¹⁸.*

Leidinyje „Maža Lietuva Irkutske“²¹⁹ pristatomose trumpose saviveiklininkų biografijose taip pat nurodomi nepritapimo grįžus pavyzdžiai: viena iš lietuvių meno saviveiklos organizatorių Liudvika Gužaitė-Kalpokienė 1958 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno Kaune, dirbo įvairius darbus, nes į Dramos teatrą buvusios tremtinės tuometinė valdžia nepriėmė²²⁰ Zigmąs Tumosa, tenoras, 1960 m. grįžo į Lietuvą, bet buvo priverstas važiuoti atgal į Irkutską²²¹.

Sėkmingai saviveiklą Irkutske vystęs ir propagavęs, ne vieną apdovanojimą už tai pelnęs jaunimas, grįžęs į Lietuvą, susidūrė su skaudžia realybe.

„<...> *Netikome sekretorių Lietuvai nei mes, nei mūsų dainos. Tremtyje, nepaisant sunkios priespaudos, mūsų dainos prasiveržė pro spygliuotas užtvaras ir buvo įvertintos svetimųjų. O kai Lietuvoj pabandėme susitikti, tuoj prasidėjo persekiojimai, grasinimai. Tokio dvasinio žmonių artumo, koks buvo ten, Sibire, nebepatyrėme <...>“²²².*

²¹⁶ Armonas, John E. *Kaip aš tapau draugu*. Vilnius: Alma littera, 2016. P. 183.

²¹⁷ Ūksas, Egidijus. „Kelmės KGB veikla perestroikos metais: Vakarų baimėje (I)“. *Bičiulis*, 2016 m. balandžio 27 d. P. 2.

²¹⁸ Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas*. Vilnius: Vaga, 1992. P. 136.

²¹⁹ Jankauskienė, Rožė, sud. *Maža Lietuva Irkutske*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1994.

²²⁰ Ten pat. P. 21.

²²¹ Ten pat. P. 48.

²²² Ten pat. P. 7.

Nors jaunimas, išvykdamas iš Sibiro, buvo sutaręs susitikinėti Lietuvoje, bandymai surengti susitikimus 1962 m. Kaune ir 1965 m. Vilniuje baigėsi nesėkme. Vengdami tolesnių persekiojimų, daugiau nebesusitikinėjo. Susitiko po 30 metų – 1988-aisiais – per I politinių kalinių ir tremtinių suvažiavimą²²³.

V. Urbonavičius, 1955 m., būdamas trylikos, slapta pabėgęs iš Sibiro, prisimena: „<...> 1958 m. iš Sibiro grįžo tėvai. Jiems nebuvo, kur prisiglausti, nes jie buvo paleisti be teisės gyventi Lietuvoje. Tėvai nelegaliai apsigyveno Ukmergės rajone, Siesikų miestelyje. Tačiau neišgyvenus nei metų, buvo atleisti iš darbo ir liepta išvažiuoti iš Lietuvos. Teko bėgti į Lietuvis pakraštį prie Baltarusijos. <...> Klajokliškas gyvenimas ir nuolatinė baimė labai išvargino visą šeimą <...>“ (žr. 21 priedą).

Pasak R. Kalyčio, „<...> Geriausias mūsų gyvenimo dienos praėjo su tremties ženklų. Mes ir savo gimtinėje tapom atėjūnais. Mūsų akys griovė dar išlikusius mūsų namus, keikė ir smerkė mus, vertė gailėtis už nesamas kaltes <...>“²²⁴.

Būta ir sėkmingų išimčių, iš dalies tai lėmė ir charakteris, ir atsitiktinumai – kelyje pasitakiusių žmonių geranoriškumas, supratingumas.

M. Kalugina: „<...> Lietuvoje aš nesijaučiau svetima, buvau drąsi. Kur reikėjo biografijos, rašydavau, kad tėveliai ne išvežti, o „persikėlė“. Lietuviškai savaime išmokau. Dėl rusiško akcento kitiems kyla klausimų, ar aš rusė, ar lietuvė <...>“²²⁵.

Irkutsko srityje tebegyvenančių buvusių tremtinės atsakymuose taip pat išryškėja „svetimo“, „kitokio“ jausmas, kuris atitolino nuo Lietuvos, nuo galimybės grįžti ir gyventi pilnavertį gyvenimą.

A. Ajupova: „<...> Baigus rusų mokyklą, buvo sunku įstoti į Lietuvos aukštąsias mokyklas. Sovietinė Lietuvos valdžia mus laikė svetimais <...>“ (žr. 11 priedą).

A. Petunina: „<...> Į mamą žiūrėjo kaip į kitokią, vadino ją „kacapka“ (nežinau, ką tai reiškia), Buvo skaudu dėl mamos <...>“ (žr. 6 priedą).

1992 metų Lietuvos vyriausybės nutarimu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos buvo įsteigta Vyriausybinių tremtinių grįžimo komisija. Tremtinių grįžimas į Lietuvą įgavo valstybinės politikos pobūdį²²⁶.

Bet sunkumų kildavo ir toliau, pasitaikydavo dirbtinai sudaromų kliūčių. Susiformavusi sovietinė visuomenė akimirksniu nepasikeitė – ir toliau įtariai žiūrėjo į grįžtančius tremtinius.

M. Juozapaitė į Lietuvą grįžinėjo du kartus: sovietmečiu ir atgavus nepriklausomybę. Pirmą kartą grįžo 1968 metais, Irkutske baigusi medicinos institutą ir gavusi laisvą diplomą. Visam gyve-

²²³ Jankauskienė, Rožė, sud. *Maža Lietuva Irkutske*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1994. P. 7

²²⁴ Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas*. Vilnius: Vaga, 1992. P. 136.

²²⁵ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

²²⁶ Gudelytė, Rima, sudarytojas. *Gyvensime tėvų žemėje*. Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2004. P. 8.

nimui išlikęs skaudulys – dirbti Lietuvoje nebuvo priimta. Tąkart sau pasižadėjo: mirti vis tiek grįš į Lietuvą. Sugrįžo 1993 metais, bet ir šį grįžimą mena su nuoskauda: net tris mėnesius negalėjo gauti dokumentų, specialiai buvo vilkinamas procesas, ieškoma priekabių (žr. 12 priedą).

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1992 m. sausio 11 d. nutarimu Nr.19 „Dėl politinių kalinių ir tremtinių ir jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą bei aprūpinimo butais ir darbu“²²⁷ numatė pagrindines priemones, kurių įgyvendinimas užtikrintų grįžtančių asmenų gyvybiškai svarbių poreikių patenkinimą. Per dešimtmetį grįžti norą pareiškė per du tūkstančius šeimų²²⁸.

1992 metais, pradėjus vykdyti tremtinių grįžimo programą, norinčių ir turinčių teisę nustatyta tvarka gauti valstybės sąskaita pastatytus butus įskaitoje buvo 250 šeimų²²⁹.

Iš viso miestų ir rajonų savivaldybėms nuo 1992 metų iki 2003 metų skirti 45 mln. litų valstybės investicijų ir 27,2 mln. litų Europos Tarybos vystymo banko paskolos²³⁰.

Visą grįžtančių tremtinių butų statybos (pirkimo), eilių sudarymo, butų skyrimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinti norminiai teisės aktai. Savivaldybių duomenimis, 2004 metais grįžtančių į Lietuvą politinių kalinių ir tremtinių sąrašuose buvo 856 šeimos²³¹.

Genovaitė Trumpaitė-Novickaja iš Balšaja Rėčka tebelaukia eilėje butui Lietuvoje gauti. Prieš septynerius metus eilėje buvo 288-oji. 2013 metais eilė nebuvo pajudėjusi.

Politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą programos internetiniame puslapyje pateikiama tokia naujausia statistika²³².

Lietuvos savivaldybių teritorijose 1992–2015 metais gyvenamosiomis patalpomis aprūpintos 1 997 grįžusių politinių kalinių ir tremtinių šeimos. Lietuvos savivaldybių teritorijose 2015 metais gyvenamosiomis patalpomis aprūpintos 63 grįžusiųjų politinių kalinių ir tremtinių šeimos. Absoliuti dauguma – 45 – Vilniuje. 2016 metais butų laukia 219 šeimų.

Lietuvos savivaldybės 1992–2015 metais grįžtančių politinių kalinių ir tremtinių butams įgyti panaudojo 31746,69 tūkst. Eur valstybės biudžeto lėšų.

Tremtinių grįžimo procesas – labai ilgas ir sudėtingas, besitęsiantis iki šių dienų. Grįžusiųjų skaičiaus niekas tiksliai nežino, jį sunku nustatyti²³³.

²²⁷ Dėl politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą bei aprūpinimo butais ir darbu Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos metmenų. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.B24D63AA5657&lang=lt>>.

²²⁸ Gudelytė, Rima, sudarytojas. *Gyvensime tėvų žemėje*. Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2004. P. 26.

²²⁹ Ten pat. P. 27.

²³⁰ Ten pat. P. 28.

²³¹ Ten pat. P. 28.

²³² Statistika. Tremtiniai. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.tremtiniai.lt/lt/statistika/>>.

²³³ Istorija. Tremtiniai. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.tremtiniai.lt/lt/istorija/>>.

3.2. Buvę tremtiniai Irkutsko srityje

Lietuvos užsienio reikalų ministerija nurodo, kad Rusijoje veikia 21 lietuvių bendruomenė²³⁴.

2006 metais Irkutske atidarytas Lietuvos Respublikos Garbės konsulas (Garbės konsulo pareigas vykdo Tatjana Munina²³⁵. Jos tėvas, garsiosios dainininkės Beatričės Grincevičiūtės brolis Stanislovas Grincevičius, ir motina buvo ištremti į Altajų.

Irkutske veikiančios lietuvių kultūros bendrijos „Švyturys“²³⁶ istorija nėra fiksuota. Informaciją apie ją pateikė bendrijoje lietuvių kalbos mokytoju dirbantis R. Makaveckas (žr. 26 priedą).

Jo teigimu, pradžią bendrijai 1999 metų rugpjūčio mėnesį davė Lietuvos valdžios ir visuomeninių organizacijų atstovų apsilankymas Irkutske, jam vadovavo Gabrielius Žemkalnis.

Šią kelionę mini Antanas Seikalis tekste „Atgal į Sibirą“²³⁷, jis nurodo tikslus – delegacijos dalyvavimas Lietuvos piliečių deportacijų penkiasdešimtmečio paminėjime, lietuvių tremtinių paieška, lietuvių bendrijų organizavimas bei kultūrinių ir ekonominių ryšių užmezgimas su Ulan Udė ir Irkutsko miestais. Delegacijoje – aštuoniolika įvairių sričių specialistų, ministerijų atstovų. Delegacijos vadovas – Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininkas Gabrielius Žemkalnis.

Lietuvius subūrė Stasys Sausaitis (1943–2016), kuris ir tapo bendrijos pirmininku.

Iniciatyvinėje grupėje buvo Angelė Spycina (g. 1958), Leonardas Jonušas (g. 1937, 1863 metų sukilimo dalyvio, ištremto po sukilimo numalšinimo, palikuonis), Irena Marinskaitė (g. 1938), Laurynas Stupuras (g. apie 1937–1938 metus, tiksliai gimimo datos nežinojo, nerado įrašų archyve, mirė 2007 metais. Jis tremties su šeima išvengė, nes sirgo ir buvo sanatorijoje. Po vidurinės mokyklos baigimo 1956 metais išvažiavo pas šeimą į Irkutską. Čia baigė mokslus, dirbo matematikos ir muzikos mokytoju, grojo akordeonu; Irkutske daug metų būdavo nugalėtoju ar prizininku dviejų laikraščių šachmatų konkursuose. Vyresnis jo brolis Vytas liko Lietuvoj ar Latvijoje, brolis Antanas gyveno Irkutske, atvažiavęs jau po kariuomenės, čia sukūrė šeimą), Julijona Stupurienė (1937 – apie 2011 m., pirmoji Antano Stupuro žmona) su sūnumis, Paulina Navickaitė, Liudmila Strižniova (g. 1947).

Juridiškai bendruomenė įregistruota 2000 metais.

Pirmoji bendruomenės valdyba: A. Spycina, L. Strižniova, J. Stupurienė, J. Lychin, G. Banaitis, Jadvyga Zujeva. Valdybos nariai S. Sausaitis (1943–2016 m. sausio mėn.) ir J. Vilkevičius (1929–2015) iškeliavę amžinybėn.

²³⁴ Rusija. Artimiausia lietuvių bendruomenė. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<https://www.urm.lt/default/lt/rusijos-lietuviu-bendruomenes>>.

²³⁵ Garbės konsulai. Atstovybė. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://ru.mfa.lt/ru/lt/atstovybe/garbes-konsulai>>.

²³⁶ Литовский национальный центр „Швитурис“. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.svyturys38.ru/>>.

²³⁷ Gudelytė, Rima, sudarytojas. *Gyvensime tėvų žemėje*. Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2004. P. 53.

2001 metais bendrijos pirmininku buvo išrinktas J. Vilkevičius. Nuo 2007 metų – pirmininkė L. Strižniova, po jos pirmininkavimą perėmė J. Mašalas. Dabar bendrijai vadovauja Julija Kudirkaitė. Lietuvių kalbos dabartinė pirmininkė nemoka. Internetiniame bendrijos puslapyje beveik visa informacija pateikiama rusų kalba.

Pasak R. Makavecko, lietuviškai kalbančių nedaug, „<...> kurie užsuka pas mus į Nepriklausomybės šventę, pamėginau suskaičiuoti apie 20 suskaičiau, įskaitant ir jaunesnius, kurie jau iš nepriklausomos Lietuvos atvažiavo. Vienas po tarnybos kariuomenėje atvyko, kitas vėliau. Jei prieš 20 metų mano lietuviškas knygas skaitė 5-6 žmonės, tai dabar liko vienas kitas. <...> Skaitė tik žmonės virš 70 metų. Antra karta tremtinių lietuvių kalbos nemoka. Pirmojo pirmininko St. Sausaičio sūnus baigė Kauno žemės ūkio akademiją ir neliko Lietuvoje <...>“ (žr. 24 priedą).

Pasak R. Makavecko, suėjimuose lankosi, yra aktyvesni 10–12 tremtinių. „<...> Jų, žinoma, yra daugiau, bet solidus amžius nebeleidžia dalyvauti veikloje. Veiklos pradžioje tremtinių buvo per 25: bet daug jau mirė, buvo iš rajonų, dabar retai atvažiuoja iš toliau, ir kaip juos skaityti. Daugiau jau antroji karta <...>“ (žr. 24 priedą).

Bendrijos patalpose veikia lietuvių kalbos mokykla. Pirmuoju mokytoju mokykloje buvo Antanas Kulikauskas (g. 1918). Vėliau mokė Eugenija Nepomniaščich (g. 1931), dabar – R. Makaveckas. Norinčių išmokti lietuvių kalbos, R. Makavecko teigimu, dar atsiranda, bet jau kita karta. Šiuo metu kartais pamokas lanko BAM'o statybų savanorio sūnus su savo sūnumi. Lanko rusė, gyvenusi Vilniuje, bet baigusi rusų mokyklą, nors buvo galimybė pasirinkti lietuvių (jos mama gyvena Vilniuje). 2014 m. jaunimo centras „Aidas“ organizavo nemokamą anglų kalbos mokyklą.

20013 metais teko lankytis „Švyturio“ bendrijoje. Sienos nukabintos lietuviška simbolika, informacija apie Lietuvą. Kruopščiai surinktose albumų nuotraukose atspindėti svarbiausi įvykiai. 2006 metais čia lankėsi ir „Misija: Sibiras“ dalyviai. Ant sienos pakabinti savamokslės lietuvių tremtinės V. Valiūtės paveikslai. Ten, kur lietuviškos mokyklėlės kampas, ant sienos kabo lenta su išasmenuotais, išlinksnuotais žodžiais. Šalia – rašytojos Šatrijos Raganos, lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno portretai.

Irkutsko srityje, 2010 metų surašymo duomenimis, gyveno 1 046 lietuviai, iš jų 527 vyrai ir 519 moterų (nurodoma, kad įskaičiuoti lietuviai, litvakai, litvinai, kurių kalba – lietuvių). Miestuose gyvena 753 lietuviai (377 vyrai ir 376 moterys), kaimuose – 293 (150 vyrų ir 143 moterys)²³⁸.

2013 metais Irkutsko lietuvių kultūros bendrijos „Švyturys“ pirmininkės pavaduotojos L. Strižniovos²³⁹ (g. 1947 m., į Irkutską atvyko savanoriškai su vyru kariškiu) pateiktais duome-

²³⁸ Национальный состав и владение языками и гражданство. Интерактивус. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 14 d.] <http://irkutskstat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/irkutskstat/resources/275e41004ee5c917b10fb589d810d54e/pub-04-01_%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%3D25000000.xlsx>.

²³⁹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Trispalvė pasitiko Irkutsko karštyje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 14 d. P. 1, 3.

nimis, 150 šeimų (įskaičiuojant mišrias) gyvena Bratske, 100 – Angarske, tiek pat – Ust-Ilimske, 18 – Alzamajuje.

Daug žmonių išvažiavo Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Kiti tebelaukia butų Lietuvoje. Dėl amžiaus buvusių tremtinių skaičius mažėja. V. Valiūtė apie Centralnyj Chazan kapines sakė: „<...> Lietuvius daug prilaidota. Ne tik pirmųkščiai, bet ir paskutiniai <...>“²⁴⁰.

Sibire lietuviai liko dėl įvairių priežasčių: vieni nebeturėjo, kur sugrižti, nebematė prasmės, jautėsi dar kartą atstumti, kiti baigė mokslus, gavo darbus, įsitvirtino, sukūrė šeimas, tretį atvyko dirbti. Sugrižti dabar į Lietuvą trukdo kalbos barjeras, nusistovėję ryšiai, įprasta aplinka.

V. Valiūtė, apie 1973–1974 metus aplankiusi Lietuvą, giminėms rašė: „<...> *Būtų gerai į Lietuvą, bet pripratau, man jau ir čia patinka <...>*“²⁴¹.

G. Novickaja: „<...> *Mama sakydavo: „Ką rasime grįžę – neturime nė namų. O čia turime kur gyventi. Sunku buvo. Iš pradžių čia buvome priešai, paskui priešai – Lietuvoje“ <...>*“²⁴².

Yra ir buvusių tremtinių, kurie atvyko iš Lietuvos į Irkutską dirbti. R. Makaveckas, Lietuvoje baigęs vidurinę mokyklą, išvažiavo mokytis į Charkovą: „<...> *Baigiau institutą, gavau paskyrimą, pasirinkau Irkutską. <...> Svetimas jaučiausi besimokydamas aukštojoje ir jaučiausi netvirtai dėl biografijos dėmių beveik iki 80-jų metų praėjusio šimtmečio <...>*“ (žr. 15 priedą). R. Makaveckas į Lietuvą grįžta kasmet, planuoja ir šiemet.

Irkutske gyvenančių buvusių tremtinių istorijų pateikta Lietuvoje išleistose knygose. Knygoje „Gyvensime tėvų žemėje II knyga“ Olga Vaičiulytė pasakoja apie tėvą ir šeimos gyvenimą tremtyje Irkutske²⁴³, Denisas Lichanovas užrašė senelės pasakojimą apie tremtį Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro organizuotam moksleivių rašinių konkursui „Lietuvos kovų už laisvę, kariuomenės bei netekčių istorija“²⁴⁴. Jo senelė Nijolė Juodelytė (g. 1938) su tėvais 1941 m. birželio 14 d. ištremta į Altajų, po to – prie Laptevų jūros. Dabar gyvena Irkutske.

Represijų istorijos spragas pildo ir vietos entuziastai. Tatjana Kuliš išleido represijoms skirtą knygą, joje savo gyvenimo istoriją pasakoja ir A. Ajupova²⁴⁵.

Knygos tiražas – 1000 egzempliorių, apimtis – 588 puslapiai. Į knygos pristatymą atkreipė dėmesį spauda. Apie pristatymą Čeremchove rašyta: „<...> *Į Kultūros namus „Šachtininkas“ miesto pakraštyje, kur dar galima pamatyti buvusių barakų griuvėsių, atėjo knygos „Represijos. Kaip tai buvo“ straipsnių ir atsiminimų autoriai. Už tuos, kurie negalėjo ateiti, kalbėjo giminaičiai arba kaimynai. Čeremchovo skyrius knygoje užima antrą vietą po Usolės. Kartu su gyvenvietėmis ir*

²⁴⁰ Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibire susitiko kaimynai“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 21 d. P. 1, 7.

²⁴¹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Lageris atskyrė pusseseres“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 12 d. P. 1, 7, 8.

²⁴² Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuo didžiosios upės – į taigą“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 4 d. P. 6, 7.

²⁴³ Gudelytė, Rima, sudarytojas. *Gyvensime tėvų žemėje*. T. 2, Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2013. P. 189.

²⁴⁴ Kuodytė, Dalia, sudarytojas. *Tarp vakar ir šiandien*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2006. P. 52.

²⁴⁵ Кулиш, Татьяна. *Репрессии. Как это было*. Усолье-Сибирское: Иркутская типография № 1, 2010. P. 194.

*Svirsko miestu, tai – didžioji dalis storokos, kokybiškai įrištos mėlynos spalvos su auksiniu įspaudu knygos <...>*²⁴⁶.

Apie lietuvių bendriją yra rašiusi vietos spauda, bendrijoje saugomos straipsnių iškarpos. „Komjaunimo tiesos“ Irkutsko laida 2003 metais bendrijai skyrė visą puslapį. Vienas tekstas skirtas buvusiam tremtiniui Laurynui Stupurui²⁴⁷. Jį jautriai parašė buvusi L. Stupuro mokinė, straipsnyje atkreipiamas dėmesys į lietuvių kitoniškumą ir jo praeitį, susietą su tremtimi: „<...> *Mano mokykloje jis nebuvo panašus į kitus mokytojus, laikydavosi truputį nuošaly ir buvo uždaras. Tarp mokinių sklandė gandai, kad jis iš represuotųjų ir jo vardas visai ne Leonidas Vasiljevičius Stupurov <...> Tik praėjus daugeliui metų aš vėl sutikau savo muzikos mokytoją ir sužinojau tą paslaptį. Jo tikras vardas – Laurynas Stupuras, Vinco. Ir jo likimas panašus į visų kitų lietuvių, kurie buvo ištremti į Sibirį Stalino represijų laikotarpiu <...>.*“

Kitame straipsnyje „Ieško savo praeities, arba Kaip žaibas padėjo nustatyti pavardę“ apžvelgiama bendrijos „Švyturys“ (nurodoma „Irkutsko srities visuomeninė organizacija „Kultūrinis lietuvių tautybės invalidų ir veteranų centras „Švyturys“) veikla: „<...> *2,5 tūkstančio lietuvių gyvena Irkutsko srityje <...>*“ – toks skaičius minimas 2003 metų straipsnyje²⁴⁸.

Atskiras skyrelis „Skanaus!“ pristato lietuvišką virtuvę – pateikiamas cepelinų receptas.

2015–2016 metais lietuvių bendruomenės filialai įsikūrė Irkutsko srities miestuose Ust-Ilimske, Bratske. Yra ir rajonuose susibūrusiųjų – Usolje Sibirskoje, Tulune.

Rusijos lietuvių suvažiavime, 2016 m. balandžio 16–19 dienomis vykusiame Peterburge, „Švyturio“ bendrijos pirmininkė J. Kudirkaitė pateikė naujausią informaciją apie bendrijos veiklą (žr. 28 priedą).

Pagrindiniai veiklos tikslai – išsaugoti lietuvių kultūrą, tradicijas ir papročius lietuvių bendrijoje; mokytis lietuvių kalbos; skatinti lietuvių kilmės jaunąją kartą veikti bendrijoje, sudominti juos Lietuvos gyvenimu, kultūra ir lietuvių kalba; supažindinti lietuvių kilmės žmones su grįžimo į Tėvynę programa; pagelbėti ruošiant dokumentus; užsiimti lietuvių tremtinių kapaviečių paieška ir jų priežiūra; stiprinti ir vystyti kultūrinius ryšius su lietuvių bendrijomis Sibire ir su „istorine Tėvyne – Lietuvos Respublika“.

Pateiktoje prezentacijoje nurodoma, kad šiuo metu bendrijai priklauso apie 200 narių. Jai vadovauja valdyba (14 narių). 2003 m. bendrijoje organizuotas jaunimo centras „Aidas“. Dabar jame – 49 žmonės.

²⁴⁶ Ковальская, Татьяна. В подарок соавторам – книга. Interaktyvus. «Восточно-Сибирская правда». [Žiūrėta 2016 m. gegužės 31 d.] <http://www.vsp.ru/culture/2010/07/21/503211?call_context=embed>.

²⁴⁷ Рудых, Мария. „Лауринас – значит, лавровая ветвь“. *Комсомольская правда. Иркутский выпуск*, 2003 m. kovo 24 d. P. 18.

²⁴⁸ Хоста, Марина. „Ищут свое прошлое, или Как молния помогла установить фамилию“. *Комсомольская правда. Иркутский выпуск*, 2003 m. kovo 24 d. P. 18.

R. Makavecko teigimu, jau seniai bandoma įvesti dokumentus bendrijos nariams, bet nesiseka. „<...> *Valdžia įstatymu numatė, kad tai būtina, bet visi prieštarauja. Todėl mūsų duomenys nėra tikslūs, sąrašų gal ne vienas <...>*“ (žr. 24 priedą).

Viena pagrindinių bendrijos veiklos krypčių įvardijama tragiškų įvykių lietuvių tautos istorijoje atminties išsaugojimas. Irkutske, Švč. Mergelės Marijos Nekaltosios širdies katedros šventoriuje, buvo pastatytas paminklas lietuviams tremtiniam. 2006–2008 m. pastatyti 3 kryžiai lietuvių kapavietėse gyvenvietėse Ust-Ordynskij, Bajandai ir Baikalo ežero saloje Olchone.

2015 metais įgyvendintas bendras projektas su „Bistrampolio dvaru“, vadovaujant R. Gudeliui, tvarkytos lietuvių kapavietės Sibire. Pastatyti 3 kryžiai: Usolje-Sibirskoje mieste, Šamanka, Pivovariča gyvenvietėse.

Išlieka aktyvi kultūrinė veikla. 2006 m. Irkutske vyko „Lietuvių kultūros dienos“, koncertavo dainų atlikėjai iš Lietuvos, vyko „apskriti stalai“, parodos. 2013 metais „Lietuvių kultūros dienos“ eksponuoti Sibiro lietuvių tapyti paveikslai, surengtos Lietuvoje išleistų knygų, keramikos būrelio dirbinių, Lietuvos fotomenininkų darbų parodos, vyko Lietuvos operos solistų koncertas.

2011 m. bendrijos iniciatyva įgyvendintas projektas „Irkutskas ir Vilnius – susigiminiavę miestai“. Vaikų šokių ansamblis „Perliukai“ (vadovė Inda Šleider) dalyvavo užsienio lietuvių koncertuose (2013 m. Kaune, 2015 m. Vilniuje). Bendrijos saviveiklinis dainų ansamblis „Gintaras“ (vadovai Julija Kudirkaitė, Sergej Ivezincev) pasirodė I-ojoje tautų mugėje Vilniuje 2011 m. Organizuoti teminiai vakarai: muzikos vakaras, skirtas M. K. Oginskio 250-ečiui; literatūriniai vakarai, skirti Maironio 150-ečiui, K. Donelaičio 300-ečiui, S. Nėries kūrybai; lietuvių pasakoms, istorijos vakaras, skirtas transatlantinio Dariaus ir Girėno skrydžio 80-mečiui.

Nepamiršta liaudies kūryba: keramikos studijai „Vozroždaju“ („Возрождаю“, vadovauja O. Čechavičiūtė-Jaroslavceva), rankdarbių sambūriui – G. Kočiūnaitė-Predanova. 2015 m. organizuotas pynimo iš karklo vytelių ratelis (vadovas Arvydas Kulikauskas).

Bendrija yra organizavusi parodų Irkutsko miesto muziejuje, Kraštotyros muziejuje, Sukačiovo sodyboje-muziejuje, Utkino vardo vaikų ir jaunimo bibliotekoje. Paroda „Lietuva, žavi tavo grožis“ pristatyta Rogalio vardo galerijoje, lietuvių šeimų genealogijos medžių knygos – organizacijoje „Rodoslovije“ („Родословие“).

Svarbiausia bendrijos šventė įvardijama Lietuvos Nepriklausomybės diena. Ji švenčiama Garbės konsulato patalpose. Švenčiamos šv. Kalėdos ir šv. Velykos. Internetiniame bendrijos puslapyje²⁴⁹ matyti, kad švenčiama ir Pergalės diena, gegužės 9-oji, bendrijos nariai (kai kurie pasi-puošę tautiniais rūbais) tradiciškai padeda gėlių prie Amžinosios ugnies. Prie šiemetinio sveikinimo, iliustruoto gvazdikų puokšte, Georgijaus juoste ir ordinu, nurodoma, kad bendrijos nariai verslininkai 70-čiai karo veteranų ir karo vaikų tradiciškai įteikė maisto produktų.

²⁴⁹ Литовский национальный центр „Швитурис“. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.svytury38.ru/>>.

Tarp šių metų jaunimo skyriaus „Aidas“ planų (žr. 27 priedą) – projektas „Litva–Pribaikalje“ („Литва-Прибайкалье“), lietuvių kalbos pamoka, vakaras, skirtas M. K. Čiurlioniui, lietuviškų kalėdinių žaisliukų dirbtuvės.

Lietuvių bendrijos veikla yra pastebėta ir įvertinta: Irkutsko miesto tautinių mažumų konkurse „Geriausias tautinės kultūros centras“ „Švyturys“ 2013 ir 2014 m. pelnė prizines vietas ir gavo piniginius prizus.

3.3. Tremties padariniai ir vertinimas

Tremtį buvę tremtiniai šiandien vertina iš septynių dešimtmečių atstumo.

„<...> Tremtis – tai tamsių ir šviesių spalvų kaleidoskopas. Tamsioje tremtyje mūsų jaunystės metai. Tos pačios akys verkia, tos pačios juokiasi. Žmonių tremtis – tai nužmogėjusių komunistų pakaruokliška orgija <...>“ – teigia I. Bartulienė (žr. 23 priedą).

Pasak D. Gailienės²⁵⁰, tremtiniai ir kiti represuoti labiau galėjo jaustis patekę į sąlygas, formuojančias „išmokto bejėgiškumo“ sindromą. Represuoti jie dažnai buvo ne dėl savo aktyvių veiksmų ar apsisprendimų, o dėl to, kad priklausė tam tikroms etninėms, socialinėms grupėms. Kartu su tėvais išvežti arba kalėjimuose, tremtyje gimę represuotųjų vaikai, kiti artimieji taip pat buvo persekiojami dėl priklausymo šioms „antisovietinių elementų“, „liaudies priešų“ grupėms.

Net ir „buvimas tremtinio vaiku iš karto sukeldavo socialines pasekmes. Tremtinio vaikas papuola į įtartinų žmonių kategoriją“²⁵¹.

Lietuvoje gyvenantys buvę tremtiniai teigia iki šiol jaučiantys skirtumą nuo kitų lietuvių, nebuvusių tremtyje. Minimi skirtumai – tvirtesnis, užgrūdintas charakteris, sugebėjimas nesiskusti, nedejuoti.

Z. Bilevičienė: „<...> Geriausiai jautėmės susitikę sibiriokus, būdavo apie ką kalbėti, nuotaika kita. Bendravome ir bendraujame kaip artimiausi giminės, likimo broliai/sesės.<...> Nežinau, kaip būtų, jei nebūtų buvę tremties... Gal ir aš sakyčiau, kaip kad dabar sako nebuvo Sibire žmonės (na, ne visi, bet teko girdėti): „Nesąmonė, išsigalvojat, taip būti negalėjo <...>“ (žr. 9 priedą).

V. Petrauskas: „<...> Jei esame kitokie, tai todėl, mažiau dejuojame negu kiti <...>“ (žr. 18 priedą).

B. Petrauskienė: „<...> Jaučiamės skirtingi, nes mes nedejuojame. Esame laimingi <...>“ (žr. 10 priedą).

²⁵⁰ Gailienė, Danutė, sud. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004. P. 118.

²⁵¹ Vaiseta, Tomas. Psichologė D. Gailienė: „Sovietmečiu represuoti žmonės iš traumų nėra išsilaisvinę iki šiol“. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.sovietika.lt/486442/straipsniai/atmintis/psichologė-d.gailiene-sovietmečiu-represuoti-zmones-is-traumu-nera-issilaisvine-iki-siol>>.

T. L. Daunienė: „<...> *Mes KITOKIE sugrįžome. Aš gerai jaučiuosi tik <savų>tarpe. Keista: nepažįstu žmogaus, bet sužinojus, kad TREMTINYS – mano emocijose tolygu, kaip TIKINTIS Dievą. Protas šifruoja vieną, o jausmai – kitą. Kodėl? Kad buvau kalta be kaltės <...>“ (žr. 8 priedą).*

Buvusio Irkutsko tremtinių jaunimo choras apibūdinamas šiais žodžiais: „<...> *Mūsų kolektyvas ne toks, kaip kiti: mes su spygliuotų vielų žaizdomis širdyje, bet daina gydo mus ir daro geresniais <...>“²⁵².*

Tai, kad buvę Irkutsko saviveiklininkai ir po 60 metų renkasi švęsti vieni kitų jubiliejinių sukakčių, rodo, kokia svarbi ir tvirta bendruomenė susiformavo ne pagal giminystės ar karjeros, o pagal tremties faktą. Susiburti vieni kitiems davė žodį dar 1955 metais, kai pradėjo grįžti į Lietuvą. Pažado nepavyko įgyvendinti dėl persekiojimų, bet susitinkama nuo Sąjūdžio laikų. Šiomet į susitikimą Šiauliuose buvo pakviesta apie 50 žmonių. Jaunesnių nei 75 metai tarp jų nebėra. Buvusių irkutskiečių susitikimas Šiauliuose organizuotas ketvirtą kartą. Kiti susitikimai vyko Vilniuje, Kaune, Alytuje, Tauragėje.

Tremtiniai telkiasi į susitikimus ir pagal kitas tremties vietas. D. Teišerskytės teigimu, Šiluvoje kas penkeri, dešimt metų surengiami Irkutsko srityje, Zimos rajone, Meždugrankos kaime, gyvenusių žmonių susitikimai²⁵³.

Kunigas V. A. Pranckietis prisiminimuose nurodo, kad „<...> *baikaliečiai jau tris kartus buvo suvažiavę į susitikimą Jonavoje. Laikas daro savo. <...> Ir vaikai Baikalo istorijų klauso kaip pasakų <...>“²⁵⁴.*

Sibire gyvenantys lietuviai taip pat teigia jaučiantys skirtumus tarp savęs ir Lietuvos gyventojų. Ypač tie, kurie neturi nuolatinio ryšio su Lietuva. Šiame darbe Sibiro lietuviams siūsti klausimai buvo pateikti dviem kalbomis (vienas asmuo atrašė lietuviškai). Jei atsakymuose minima, jog pirmaisiais tremties metais sunkiausia buvo dėl rusų kalbos, dabar situacija pasikeitusi – lietuvių kalba pasimiršta, o rašybos beveik nesimokyta.

Skirtumai jaučiami ne tik dėl kalbos, bet ir dėl kultūros, asmeninių dalykų – sukurtų rusakalbių šeimų.

A. Petunina: „<...> *Kita kultūra, sąlygos, klimatas... Atskirtis nuo kultūros centrų, dideli atstumai, ribotos galimybės ir taip pat daug visko asmeniško – rusiška šeima (vyras, vaikai) ir dar daug, daug visko <...>“ (žr. 6 priedą).*

²⁵² Jankauskienė, Rožė, sud. *Maža Lietuva Irkutske*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1994. P. 8.

²⁵³ Davidavičienė, Snieguolė. Tremtinė Teišerskytė kažkada ruošėsi bėgti atgal į Sibirą. Interaktyvus. alfa.lt. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.alfa.lt/straipsnis/14810194/tremtine-teiserskyte-kazkada-ruosesi-begti-atgal-i-sibira>>.

²⁵⁴ Pranckietis, Vincas Algirdas. *Baikalo žvejys*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. P. 82.

A. Ajupova: „<...> *Prasčiau mokame literatūrinę lietuvių kalbą, atitrūkstame nuo lietuviškos kultūros. Lietuviai, kurių nepalietė tremtis, to niekada nesupras <...>*“ (žr. 11 priedą).

2013 metais J. Vilkevičius, kreipdamasis į atvykusius lietuvius, taip pat minėjo kitoniškumą ir savotišką auką už Lietuvoje gyvenančius lietuvius: „<...> *Brangūs tautiečiai, iš mūsų Lietuvos, mūsų Tėvynės! Man atrodo, kad ir žmonės visai kitokie, kaip mes. Visuomet labai malonu ir linksma matyti savo tautiečius čia. Paskutiniaisiais metais dažniau atvažiuoja, dažniau susitinkam. Neilgam. Ką padarysi. Galbūt niekas čia ir nenorėtų ilgai būti. Mes jau per ilgai už jus čia būsim <...>*“²⁵⁵.

Kitokia situacija, jei buvęs tremtinys kasmet grįžta į Lietuvą, daug bendrauja šiuolaikinėmis ryšio priemonėmis su Lietuvoje gyvenančiais giminaičiais. Tai padeda įveikti skirtumus.

Ilgą laiką patyrę represijas asmenys buvo priversti slėpti savo praeitį, dažnai apie tai nekalbėjo net su vaikais. D. Gailienė atkreipia dėmesį, kad psichologai nėra įvertinę, kokie gali būti ilgalaikio, dešimtmečius trunkančio, su politinėmis priežastimis susijusio traumavimo psichologiniai padariniai²⁵⁶.

Mokslininkė kelia prielaidą, kad šiandieninis savižudybių skaičius, alkoholizmo problemos, dvyliplumas gali būti sovietmečiu patirtų traumų pasekmė²⁵⁷.

Apie tremties pažeistą emocinę būklę kalba ir buvę tremtiniai. Minėtini padariniai – užsisklendimas, baimė, praeities išstūmimas, atminties blokavimas. Patirti išgyvenimai turėjo ir turi pasekmių sveikatai.

A. Petuninos mama tremtyje apie Lietuvą nepasakodavo. Dėl sunkių išgyvenimų buvo pažeisti nervai, todėl vis tylėdavo. „<...> *Kai atvažiuodavau į Lietuvą, ji, kaip ir Igarkoje, nieko nepasakodavo <...>*“²⁵⁸.

Tremtinės sūnus Virginijus Steponavičius prisimena, kad mama iki 1990 m. vengdavo pasakoti apie tremtį: „<...> *bet labiausiai įsiminė tai, kad neleisdavo žaisti su viena toje pačioje gatvėje gyvenančia mergaite. Vieną kartą, įpykusi, kai klausiau, kodėl negalima su ja draugauti, pasakė, kad jos tėvas buvęs sribas, ir kad tai – žmonės, kurie nelinki mums gero ir negali būti draugais <...>*“ (žr. 19 priedą).

Tremtinių dvynių Audzevičiūčių pasakojimu, jų mamai senatvėje atbudo siaubinga mintis: vež į Sibirą. Raminama, kad virš tuometinio vykdomojo komiteto jau iškelta Lietuvos vėliava, nerimo: „*Už vėliavas ir vežė*“²⁵⁹. Pasąmonėje įsirežusi baimė liko visam gyvenimui.

²⁵⁵ Kavaliauskaitė, Živilė. „Toli nuo namų, bet savi“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 14 d. P. 8, 9.

²⁵⁶ Gailienė, Danutė, sud. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004. P. 85.

²⁵⁷ Vaiseta, Tomas. Psichologė D. Gailienė: „Sovietmečiu represuoti žmonės iš traumų nėra išsilaisvinę iki šiol“. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.sovietika.lt/486442/straipsniai/atmintis/psichologe-d.gailiene-sovietmečiu-represuoti-zmones-is-traumu-nera-issilaisvine-iki-siol>>.

²⁵⁸ Kavaliauskaitė, Živilė. „Toli nuo namų, bet savi“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 14 d. P. 8, 9.

²⁵⁹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Dvynės tremtyje nepamiršo Lietuvos kvapo“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. balandžio 18 d. P. 1, 3, 9.

Garsi latvių rašytoja M. Zalite, kalbėdama apie autobiografinį romaną tremties tema, teigia: „<...> Šią knygą rašiau visiškai slaptai. Mano mama neturėjo nieko žinoti, nes būtų be galo jaudinusi, verkusi kiekvieną dieną. Kaip verkdamo visą savaitę prieš Birželio 14-ąją ir dar savaitę po jos. Neretai dėl to atsidurdavo ligoninėje <...>“²⁶⁰.

R. Makaveckas pasakoja: „<...> Pamėginau duoti Aldonai Juodsnukytei tremtinių atsiminimus, keletą paskaitė ir atsisakė – „verkiu skaitydama, negaliu miegoti <...>“ (žr. 24 priedą).

Didelius sukrėtimus patyrę asmenys neturėjo laiko išgyventi praradimų gedulo laikotarpio. Nebuvo galimybių nei deramai atsisveikinti su mirštančiuoju, nei išgedėti.

Z. Bilevičienė: „<...> Skaudžiausia, kad tais pačiais pirmaisiais tremties metais nuo plaučių uždegimo mirė mamos sesuo. Senelis dirbo taigoje už 80km. nuo Kvitoko. Sužinojęs apie nelaimę, per naktį parbėgo į namus. Vienas per taigą, o meškos...vilkai <...>“ (žr. 9 priedą).

Buvusių tremtinių klausta, ar jie iki šiol jaučia nuoskaudą dėl prievarta pakeisto likimo. Atsakymuose svarstoma, kad gyvenimas, jei ne tremtis, galėjo susidėlioti kitaip. Kai kuriuos tremtinius ši mintis kamuoja visą gyvenimą.

A. Petunina: „<...> Visą laiką galvoju: jei būčiau gyvenusi tėvynėje, gyvenimas būtų kitaip susiklostęs <...>“ (žr. 6 priedą).

A. Ajupova: „<...> Jaučiu, gyvenimas galėjo kitaip susidėlioti <...>“ (žr. 11 priedą).

Nuoskauda jaučiama ir dėl suaugusiųjų artimųjų, kuriems teko sunkiausia tremties našta: alinantis darbas, išgyvenimas, baimė ir rūpestis dėl šeimos narių.

R. Makaveckas: „<...> Gaila mamos, ji kentėjo už mus <...>“ (žr. 15 priedą).

M. Juozapaitytė: „<...> Man labai buvo gaila mamytės, ji grįždavo labai, labai pavargusi <...>“ (žr. 12 priedą).

Jaučiama nuoskauda ir dėl prarastų namų – materialinė, moralinė skriauda.

I. Bartulienė: „<...> Nepelnyta, skaudi netektis gimtųjų namų. Ten, kur stovėjo graži sodyba tuoj už Papilio dvaro Biržų rajone, nebeliko nei medžio, nei akmens. Liko moralinė ir materialinė skriauda ir slegiantis praradimo bei neteisybės jausmas <...>“ (žr. 23 priedą).

Nuoskaudos nuosėdas paliko ir artimųjų išdavystės, skundai, lėmę tremtį. Archyvai atskleidė išdavusiųjų pavardes, bet kerštas nematerializavosi – liko skausmo, skriaudos jausmas.

P. Balčiūnas: „<...> Tremties nuoskauda jausis iki mirties. O skaudžiausia dėl to, kad atsirado išdavikai iš tų, pačių, su kuriaisėjome kartu <...>“ (žr. 7 priedą).

T. L. Daunienė: „<...> Tai moteriai, apie kurią sužinojau po tėvų mirties iš archyvinių duomenų <...> nejaučiau pykčio. <...> tik paklausiau, kodėl ji, aštuoniolikmetė, pasmerkė mane mirčiai? Lyg neišgirdusi, dejavo, kad kojos labai skauda, kad tokie laikai buvo... kad pati kentėjusi... Tepasakiau, kad kai jos sielą sutiks Dievas – ne taip skaudės... <...> O juk iki ją pamatant, virė nepavaldus

²⁶⁰ Musteikis, Audrius. „M. Zalytė: skrydis su nepakeliama našta“. Lietuvos žinios, 2016 m. gegužės 13 d. P. 12.

protui jausmas: primušti, sutrypti, kaip gyvatę, už tokį raštu įkūnytą melą... Už tokią nepataisomą skriaudą, už baisias dienas ir naktis, už šaltį, uodus ir mašalus, už prievartą, už vergo dalią ir t.t. Pasąmonėje teruseno nepelnyta skriauda <...>“ (žr. 8 priedą).

Patirta nuoskauda buvo nukreipta ne tik į išdavusį asmenį, bet sieta ir su pačia valstybe. Protesto forma tapo lietuviškos tapatybės atsisakymas.

G. Novickajos motina buvo labai įskaudinta, įžeista savo kaimynų, kurie įskundė, ir Lietuvos, iš kurios ją ištrėmė, todėl šeimoje net nekalbėjo lietuviškai. Netgi kai po reabilitacijos jai buvo pasiūlyta grįžti, atsisakė. Nieko, kas buvo nusavinta, jai negražino. (žr. 20 priedą).

Nuoskauda sutapatinama su asmeninėmis netektimis, praradimais.

E. Buitvydienė: „<...> Nuoskaudą jaučiu iki šiol, nes galvoju, kad nebūčiau likusi viena, nes sveikata buvo pažeista visų <...>“ (žr. 17 priedą).

Apmąstoma ir tai, kad galėjo pasisukti visos valstybės gyvenimas, jie ne tremties metai.

I. Burkauskienė: „<...> Jaučiu nuoskaudą dėl tremties ir okupacijos, nes galėjome gyventi demokratinėje šalyje, laisvi ir laimingi, kaip kitos vakarų šalys <...>“ (žr. 5 priedą).

Nuoskauda jaučiama dėl atimtos Tėvynės.

B. Petrauskienė: „<...> Nuoskaudą dėl tremties jaučiu iki šiol, nes daug metų praleidau be Lietuvos <...>“ (žr. 10 priedą).

M. Juozapaitytė: „<...> Visas gražiausias laikas praleistas toli nuo Tėvynės, jos ilgesys ir skausmas <...>“ (žr. 12 priedą).

Stipri nuoskauda išsakoma dėl to, kad, grįžę į Lietuvą, buvę tremtiniai jautėsi atstumti, nuvertinti, neturėjo karjeros galimybių, iškilo kliūčių siekiant mokslo.

B. Petrauskienė: „<...> Tremtis atėmė iš manęs galimybę mokytis lietuviškai, bendrauti su aukštesnio intelekto žmonėmis <...>“ (žr. 10 priedą).

V. Urbonavičius: „<...> Negalėjau siekti mokslo stacionare, neturėjau normalios vaikystės <...>“ (žr. 21 priedą).

Nurodoma ir paradoksalių atsakymų, kuriuose vietoje galimos nuoskaudos bandoma išvelgti šviesių pusių (visi šie atsakymai – vyrų).

A. Martinaitis: „<...> Galbūt nebūčiau net gimęs, jei ne tremtis? Susidarė tokia situacija tarp tėvo ir mamos Ukaro kaime, kuri galbūt Lietuvoje nebūtų tapusi mano atsiradimo priežastimi? <...>“ (žr. 16 priedą).

V. Petrauskas: „<...> Nuoskaudos nėra: jei ne mane tai kitą būtų įgrūdę į gyvulinį vagoną, kur nebuvo sąlygų atlikti gamtinius reikalus. Tušti vagonai į Sibirą nevažiavo. Kaimynai, kurie buvo parašę, kad mūsų šeimą reikia ištrėmti – sugrįžus tėvams iš Sibiro dėl to atsiprašinėjo. Tėvai be jokios nuoskaudos kaimynams atleido <...>“ (žr. 18 priedą).

V. Kemėšis: „<...> Nuoskaudos dėl tremties kažkodėl visai nejaučiu. Mano jaunystės metai (10 m.) prabėgo tenai, todėl tai yra mano gyvenimo dalis, kurią aš vertinu. Tremtis padėjo man išlikti lietuviu patriotu ir sulaukė nuo kolaboravimo su sovietais <...>“ (žr. 14 priedą).

V. Rimkus: „<...> Pyktis, nuoskauda dėl tremties? Tokia buvo valdžia, sunkiai paaiškinama situacija, kai teoriniai gerovės siekiai grįsti masiniais žudymais. Pats gyvenimas įstumia į tam tikras vėžes. Galima daugybę paradoksalių dalykų pastebėti. Jei mūsų šeimos nebūtų išvežę, būtų klausę, kodėl nevežė, nes pagal visus kriterijus turėjo išvežti. Sibire neareštavo mano vyresniosios sesutės, kuri visą gyvenimą tarsi jautė nuoskaudą: ar ji buvo blogesnė? Net ir taip būna <...>“²⁶¹.

Paprašyti trumpai – trimis esminiais žodžiais – apibūdinti tremties metus, buvę tremtiniai pateikė labai skirtingus atsakymus, jų skalė – plati. Į tris žodžius telpa ir liūdesys, nusivylimas, praradimas, ir ryžtas, ir retoriniai klausimai, susitaikymas, ir viltis bei pergalė.

A. Petunina: „Kaltė, negalėjimas suprasti (už ką? kodėl? Baimė)“ (žr. 6 priedą).

R. Makaveckas: „Vaikystė yra vaikystė“ (žr. 15 priedą).

I. Burkauskienė: „Skurdas, nepilnavertiškumas, baimė“ (žr. 5 priedą).

P. Balčiūnas: „Tremtį apibūdinčiau kaip didelius praradimus“ (žr. 7 priedą).

E. Buitvydienė: „Sugadinti gražiausi metai“ (žr. 17 priedą).

V. Jokubauskienė: „Ištverti, iškentėti, sugrįžti“ (žr. 13 priedą).

A. Martinaitis: „Tai buvo likimas“ (žr. 16 priedą).

B. Petrauskienė: „Skausmas, viltis, sugrįžimas“ (žr. 10 priedą).

V. Petrauskas: „Kritimas, pastangos, pergalė“ (žr. 18 priedą).

T. L. Daunienė: „Taip grūdinosi ŽMOGUS“ (žr. 8 priedą).

V. Urbonavičius: „Juodi kančių metai“ (žr. 21 priedą).

Z. Bilevičienė: „Mano: laiminga kūdikystė, mylintys tėvai, seneliai. Tėvų: šaltis, badas, ligos.“ (žr. 9 priedą).

2000–2003 metų tyrimo projekto „Sovietų ir nacių represijų psichologiniai padariniai“ dalyviai nurodė, kad per represijas išmokti įveikos būdai buvo naudingi jų vėlesniame gyvenime. Pirmiausia nukentėjusieji nurodė, kad jie išmoko geriau ištverti sunkumus. Kai kurie įgijo profesinių įgūdžių, išmoko bendrauti, geriau suprasti kitus žmones²⁶².

Šiame tyrime prisiminimais ir išgyvenimais pasidaliję tremtiniai į klausimą, kokią įtaką jų asmenybei padarė tremtis, taip pat nurodė teigiamų aspektų.

²⁶¹ Kavaliauskaitė, Živilė. „Vytenio Rimkaus gyvenimo paradoksai“. *Šiaulių kraštas*, 2010 m. sausio 16 d. P. 1, 3, 6.

²⁶² Gailienė, Danutė, sud. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004. P. 109.

„<...> *Kaip ten bebūtų, tačiau metai Sibire mane užgrūdino, kad iki šiol nieko nebijau <...>*“, – teigia D. Teišerskytė²⁶³. Kitame interviu šią mintį išplėtoja: „<...> *Kaip žmogui, kaip asmenybei man tą patirti buvo naudinga. Supratau, kas yra atjauta, gerumas, kantrybė, duona <...>*“²⁶⁴.

A. Ajupova: „<...> *Užgrūdino charakterį <...>*“ (žr. 11 priedą).

R. Makaveckas: „<...> *Galbūt jaučiau mokykloje pranašumą, mokėjau rusų kalbą, nors skamba negražiai, patyrimo daugiau, aš gi iš kaimo <...>*“ (žr. 15 priedą).

P. Balčiūnas: „<...> *Gal žmogus būni daugiau užgrūdintas, kada visko netenki ir vėl pradedi iš naujo <...>*“ (žr. 7 priedą).

V. Jokubauskienė: „<...> *Tik būdamas toli nuo Tėvynės, pajauti, kokia ji tau svarbi, kokia brangi, kokia neįkainuojama. Nė į jokių turtus neiškeistum jos niekada <...>*“ (žr. 13 priedą).

V. Petrauskas: „<...> *Žinau, kad ir kaip būtų sunku, bet visada gali būti dar sunkiau <...>*“ (žr. 18 priedą).

Z. Bilevičienė: „<...> *Dabar, kad ir sunkiausioje situacijoje, sakau – ne Sibiras, išgyvensim <...>*“ (žr. 9 priedą).

I. Bartulienė: „<...> *Tremtis buvo visokeriopi gyvenimo universitetai – daug ko išmokė, užgrūdino, visam laikui atvėrė akis į žiauria, absurdišką sovietinę tikrovę <...>*“ (žr. 23 priedą).

A. Žižiūnas: „<...> *Tremtyje patyriau visko: alkį, artimųjų netektis, sunkų darbą. Bet tai mane ir užgrūdino, išugdė darbštumą, atkaklumą, nenuėjau gyvenimo šunkeliais <...>*“ (žr. 22 priedą).

D. Gailienės teigimu, vis labiau aiškėja, kad traumos, o ypač sunkaus ir ilgalaikio traumavimo poveikis yra sudėtingas – ji gali ne tik žaloti žmogų, bet ir pažadinti jo giliausius žmogiškuosius resursus, paskatinti asmenybės augimą ir brandą²⁶⁵.

Bet tremtis paliko ir sunkių psichologinių padarinių, lydinčių visą gyvenimą. Atsirado nepilnavertiškumo kompleksas, kalbinė, kultūrinė sumaištis.

A. Petunina: „<...> *Išsivystė neryžtingumas, nepasitikėjimas savimi, nuolatinis bijojimas <...>*“ (žr. 6 priedą).

T. L. Daunienė: „<...> *Net dabar, turint 77 metus, man lengviau rusiškai suformuoti sakinį. Geriau suprantu, girdint rusiškai. Man atgaiva geri rusiški kino filmai – jie savi. Daeinantys. Mėgstu rusų ir lietuvių liaudies dainas. Taigi aš – kitokia. Mišinys. Nevienatautė asmenybė <...>*“ (žr. 8 priedą).

²⁶³ Susitikimas su poete Dalia Teišerskyte – Švenčionių rajono savivaldybės viešoji biblioteka. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.svencioniuvb.lt/lt/naujienos/781-susitikimas-su-poete-dalia-teiserskyte>>.

²⁶⁴ Dovidavičienė, Snieguolė. Tremtinė Teišerskytė kažkada ruošėsi bėgti atgal į Sibirą. Interaktyvus. alfa.lt. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.alfa.lt/straipsnis/14810194/tremtine-teiserskyte-kazkada-ruosesi-begti-atgal-i-sibira>>.

²⁶⁵ Gailienė, Danutė. *Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos žvilgsniu*. Vilnius: Tyto alba, 2008. P. 182.

M. Kalugina: „<...> *Dėl rusiško akcento kitiems kyla klausimų, ar aš rusė, ar lietuvė <...>*“²⁶⁶.

Šiandien buvę tremtiniai tikina nebejaučią baimės ir netikrumo. Dalyvauja visuomeniniame tremtinių gyvenime, įvertina tai, kad gyvena savo tėvynėje.

P. Balčiūnas: „<...> *Šiandien jau nejaučiu jokios baimės ir netikrumo <...>*“ (žr. 7 priedą).

V. Jokubauskienė: „<...> *Baimės nejaučiu, jokios. Gyvenu, džiaugiuosi, kad galiu dar būti naudinga, kad vaikštau savo išsvajotos Tėviškės žemę <...>*“ (žr. 13 priedą).

Kiek abejonių pasėja dabartinė Rusijos vykdoma politika. Išreiškiamas ir apmaudas, kad Rusija iki šiol nenori priimti atsakomybės dėl okupacijos padarinių.

E. Buitvydienė: „<...> *Nepatinka Rusijos politika Lietuvos atžvilgiu, bet baimės nejaučiu, nors abejonių kyla <...>*“ (žr. 17 priedą).

A. Martinaitis: „<...> *Apmaudu, kad kartais sutikti Rusijos piliečiai nenori priimti tam tikros atsakomybės. Girdi ten kažkoks „dėdė Stalinas“ ėmė ir jus nuskriaudė, kažkaip savaime <...>*“ (žr. 16 priedą).

Atsakydami į klausimą, ar Lietuvos valdžia skiria pakankamą dėmesį buvusiems tremtiniams, atsakiusieji pasidalijo į dvi dalis. Vieniems atrodo, kad skiriamas dėmesys yra pakankamas.

R. Makaveckas: „<...> *Aš skaitau, pakankamai, likę Lietuvoj irgi vargo. Reikia padėti tik grįžtantiems <...>*“ (žr. 15 priedą).

I. Burkauskienė: „<...> *Dėl dėmesio stokos nejaučiu <...>*“ (žr. 5 priedą).

B. Petrauskienė: „<...> *Dabar Lietuvoje tremtiniams dėmesio nestinga: LPKTS, bendrija, Ariogala, laikraštis „Tremtinys“ <...>*“ (žr. 10 priedą).

Kiti tremtiniai negaili kritikos, išreiškia nusivylimą dėl nepakankamo dėmesio, finansinių klausimų.

P. Balčiūnas: „<...> *Man labai skaudu, kad Lietuva nesurado lėšų sukurti senelių namų tremtiniams ir politiniams kaliniams. Juk yra daug vienišų senų, kuriems reikėtų ramios senatvės. Nejaugi jie nenusipelno, iškentėję lagerius ir tremtis <...>*“ (žr. 7 priedą).

E. Buitvydienė: „<...> *Dėmesio stokojame iš valdančiųjų, iki šiol negražinama nuimta dalis tremtinio pensijos <...>*“ (žr. 17 priedą).

A. Ajupova: „<...> *Mums, likusiems Sibire, Lietuvos valdžias skiria nepakankamą dėmesį <...>*“ (žr. 11 priedą).

G. Novickaja: „<...> *Mama visą gyvenimą pragyveno Rusijoje, ir jokios pagalbos iš Lietuvos nesulaukė <...>*“ (žr. 20 priedą).

M. Juozapaitytė: „<...> *Klausimas sudėtingas, skaudus. <...> Prisimenama prieš rinkimus ar tada, kai yra patogu, ir tai tik žodžiais. Net tiems buvusiems tremtiniams, kurie buvo ištremiti*

²⁶⁶ Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.

vaikais, dabar jau solidaus amžiaus, žilagalviai, nėra pagarbos, paramos ir dėmesio <...>“ (žr. 12 priedą).

Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad privilegijos suteikiamos visiems tremtiniam, neatsižvelgiant į tai, kokią poziciją tremtyje buvo užėmę, ar nuo jų veiklos, veiksnių nenukentėjo kiti asmenys.

A. Martinaitis: „<...> *Tarp tų vadinamų tremtinių buvo visokių: parsidavusių ir nukentėjusių. Lietuvos valdžia jų nerūšiuoja, ir „stukačiai“, ir patriotai turi vienodas privilegijas. Bet man ta praeitis yra tarsi perskaityta ir beveik pamiršta knyga <...>*“ (žr. 16 priedą).

Kalbama ir apie tai, kad dėmesys tremtiniam piktna tremties neišgyvenusius. I. Bartulienė: „<...> *Daug ką išsikovojo patys tremtiniai. Gaila, kad tas dėmesys papiktina kai kuriuos tautiečius <...>*“ (žr. 23 priedą).

Apibendrinant tremtinių atsakymus matyti, kad tremtis, o vėliau ir patirta atskirtis, atstumtis grįžus į Lietuvą, jų gyvenime įrėžė aiškia žymę. Asmenybės keitė sunkios gyvenimo sąlygos, netektys, patirtas pažeminimo, neteisybės jausmas. Vienus sunkios aplinkybės stiprino, grūdino, kitiems įdiegė nepilnavertiškumo, nepasitikėjimo savimi, neryžtingumo jausmą. Nuoskaudos liko dėl prarastos vaikystės, Tėvynės, patirtų netekčių, trauminių išgyvenimų, atimtų galimybių, o grįžus į Lietuvą – dėl „svetimo“ jausmo, prarastų namų, antrą kartą prarastos Tėvynės. Sibire likusius lietuvius nuo tautiečių Lietuvoje atskyrė kultūrinė, kalbinė atskirtis, mentalitetas.

Tremtiniai mano, kad juos gali suprasti tik tuos pačius išgyvenimus patyrę žmonės.

3.4. Grįžimas į tremties vietas

Sovietiniais metais į tremties vietas nuvykdavo geologų, miškininkų, keliautojų ekspedicijos, kartais slapta aplankydavusios ir tremties vietas, kapines. Nepriklausomybės priešaušryje prasidėjo tikslinės ekspedicijos į tremties vietas. Bendrija „Lemtis“ nuo 1989 metų buvusioje SSRS teritorijoje surengė 27 ekspedicijas, rado ir inventorizavo 350 lietuvių tremtinių ir politinių kalinių kapų ir jų pėdsakų. Manoma, kad jau išnyko apie 87 proc. kapaviečių²⁶⁷.

Vienas iš dalyvių – patyręs keliautojas, bendrijos „Lemtis“ pirmininkas Antanas Sadeckas surinktą medžiagą išleido knygomis. Jose pateikti ne tik įspūdžiai, bet ir kapų ir kapinių fotografijos, planai, sąrašai²⁶⁸.

²⁶⁷ Kam rūpi lietuvių tremties paveldas – Bendrija Lemtis. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.lemtissibiras.lt/index.php?id=22>>.

²⁶⁸ Sadeckas, Antanas. *Obels žiedų ašaros*. Kaunas: Marijonų talkininkų centras, 2003; Sadeckas, Antanas. *Tėvyne, ilgesy miriau*. Kaunas: Marijonų talkininkų centras, 2004.

Lietuvos gyventojų ir rezistencijos centro duomenimis, ekspedicijų metu Irkutsko srityje iš viso yra aplankytos 75 tremties ir kalnimo vietos. Centro duomenimis, iš viso Irkutsko srityje tremta į 915 gyvenviečių²⁶⁹.

Daugiausiai kartų į ekspedicijas vyko, duomenis (videomedžiaga, fotofiksacija, kapinių registras ir t. t.) surinko keliautojas, fotografas, ekspedicijų į tremties vietas rengėjas Gintautas Alekna, į Sibirą iki šiol vykstantis kasmet. Šiemet G. Alekna apdovanotas Kultūros ministerijos garbės ženklu „Nešk savo šviesą ir tikėk“. G. Alekna nuo 1989 metų ir iki 2016-ųjų yra dalyvavęs 46 ekspedicijose. Jis vadovavo 36 ekspedicijoms, 22 iš jų pats organizavo. G. Alekna siekia surasti, inventurizuoti ir tvarkyti Sibire esančias lietuvių tremtinių kapines, jas pagal galimybes globoti ir informuoti visuomenę apie tremties laikotarpį. Surinkta medžiaga ir ekspedicijų ataskaitos pateiktos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui, daug medžiagos publikuota internete²⁷⁰.

Plačiausiai viešojoje erdvėje žinomas pastarojo dešimtmečio su dabartine Lietuva ir tremtimi susijęs kelionių projektas – „Misija Sibiras“, kurios nariai tvarko kapus, lanko lietuvius, rašo dienoraščius, po misijos pristato dokumentinį filmą apie misiją, rengia susitikimus, fotografijų parodas. Šiemet išleista knyga-nuotraukų albumas „Misija Sibiras 2006-2015“²⁷¹. Joje fokusuotasi į misijos dalyvių patyrimus, įspūdžius – emocijas. Į Irkutsko sritį keliautojai pirmą kartą vyko 2006 metais. Šis kraštas pirmai ekspedicijai pasirinktas dėl to, kad čia kalėjo arba buvo ištremta didžioji dalis nuo XX a. vidurio tragiškai Lietuvos istorijoje nukentėjusių asmenų. Šia pirma ekspedicija Irkutske buvo tikimasi sulaukti kuo didesnio atgarsio visuomenėje.

G. Alekna atkreipia dėmesį, kad šių dienų jaunimui jau sunku suvokti ir tapatinti save su senelių patirtimi: „<...> *Dabar Rusija (ir Sibiras) yra labai stipriai pasikeitusi nuo tremties laikų. Miestuose dūzgia prabangios mašinos, parduotuvių ir prekybos centrų lentynos lūžta nuo prekių gausos, todėl jaunuoliams sunku suprasti apie ten išgyventas protėvių kančias <...>*“²⁷².

Nemažai tremtinių dar sovietmečiu buvo nuvykę į buvusias tremties vietas. Vieni kartu su ekskursijomis – susitikti su likusiais pažįstamais, pažiūrėti, kaip pasikeitė aplinka.

I. Burkauskienė: „<...> *Aplankyti norėjosi. Su turistiniais kelialapiais važiuojame į Irkutską-Baikalą. Susirinko visas kursas su mumis susitikti, aplankėme technikumą. Ten mūsų sunki jaunystė <...>*“ (žr. 5 priedą).

Kiti slapta, lagaminuose, parsigabendavo artimųjų palaikus ar bent aplankydavo jų kapus.

²⁶⁹ Ekspedicijos – Lietuviai Sibire. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.lietuviaisibire.lt/lt/ekspedicijos>>.

²⁷⁰ Ekspedicijų į tremties vietas rengėjui G. Aleknai – Kultūros ministerijos apdovanojimas. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/ekspediciju-i-tremties-vietas-rengėjui-g-aleknai-kulturos-ministerijos-apdovanojimas.d?id=71233088>>.

²⁷¹ *Misija Sibiras. 2006–2015*. Vilnius: Vaga, 2016.

²⁷² Armalytė, Giedrė. Dešimtmečius tremtinių kapų ieškojęs G. Alekna – į Sibirą galiu ir nebeišvykti. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.delfi.lt/projektai/archive/desimtmecius-tremtiniu-kapu-ieskojes-g-alekna-i-sibira-galiu-ir-nebeisvykti.d?id=66769546>>.

Prasidėjus Sąjūdžiui, palaikai į Lietuvą gabenti masiškai.

J. Vaitkevičius skrido paskutiniuoju reisu, skirtu tremtinių palaikams į Lietuvą pargabenti: „<...> *Visą laiką turėjau tikslą parsivežti brolių. Dar rusų laikais sapnuodavau, kad plaukiu per jūrą į šalį. Mano svajonė išsipildė. Atkastas karstas buvo sveikas – toks, koks įamžintas nuotraukoje. Čeverykai, mėlynas kostiumas. Pilnas žmogaus vaizdas, net atpažinti gali. Plaukai. Paskui viskas pavirto dulkėmis. Galvojau pagaliuku pavalyti rūbus, o nebėra, ką valyti. Psichologiškai labai sunku <...>*“²⁷³.

Aplankyti tremties vietų buvę tremtiniai vyko ir vėliau. Kas buvusius tremtinius traukia grįžti į tremties vietą? Ar tai – potrauminis padarinys? „<...> *Sibire praleidau 10 metų, ten užaugau, pripratau prie senosios rusų literatūros, gamtos, o vietinių rusų gerumas buvo nuginkluojantis. Ten liko mano taiga, mano draugai, mano lelijos <...>*“ – su ilgesiu kalba D. Teišerskytė²⁷⁴.

Pagrindinės buvusių tremtinių nurodomos priežastys – vaikystės, jaunystės dienų, kurios iš laiko atstumo nebeatrodo bauginančios, paieška, likę artimųjų kapai.

P. Balčiūnas: „<...> *Į tremties vietą 1989 metais važiauvau, nes ten liko palaidotas mano tėvas, kurį labai mylėjau. Neparsivežiau jo palaikų, nes tokia buvo jo valia <...>*“ (žr. 7 priedą).

E. Buitvydienė: „<...> *Aplankyti buvau nuvykusi su vyru (jis – ne tremtinys), nes norėjosi aplankyti kapines. Paskui dar kartą vykau parsivežti palaikus <...>*“ (žr. 17 priedą).

R. Makaveckas, gyvenantis Irkutske, į tremties vietą Krasnojarsko srityje grįžo 1989 metais, minint Molotovo-Ribentropo pakto 50-ąsias metines: „<...> *Ryžausi aplankyti vietas, paliktas prieš 34 metus.<...> Vagone klausinėjau apie gyvenvietę Tiličeta. Jos jau nėra. <...> Netoli jos – stotelė ТИЛИЧЕТЬ 2. <...> Čia – lageris, spygliuota viela, sargybos bokštai. <...> Dairiausi, aplink miškas, žmonių mažai. <...> Nutariau toliau neiti, radau kokį kelią, lyg turėtų vesti į mano kaimą, bet eiti mišku į nežinią nediršau <...>*“ (žr. 24 priedą).

Dabar į Sibirą buvę tremtiniai vyksta be nuoskaudos, bet išvysti vaizdai vėl sujaudina, atgai vina prisiminimus, kurie buvo išblėšę. Galima kelti prielaidą, kad tremtiniai, grįžę į tremties vietą, sau ir aplinkai įrodo, kad sugebėjo pakilti nuo dugno, į kurį pateko, ir įsitvirtinti gyvenime, nepaisant jokių išorės kliūčių.

E. Bagdonienė: „<...> *Grįžti į tremties vietas norėjau visą laiką. <...> Tremties metais Alzamajuje buvo 13 tūkstančių gyventojų. Dabar likę 7 tūkstančiai. Daugybė apleistų namų. Į kelionę*

²⁷³ Kavaliauskaitė, Živilė. „Per Baikalą – pas brolių“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 5 d. P. 3, 8.

²⁷⁴ Dovidavičienė, Snieguolė. Tremtinė Teišerskytė kažkada ruošėsi bėgti atgal į Sibirą. Interaktyvus. alfa.lt. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.alfa.lt/straipsnis/14810194/tremtine-teiserskyte-kazkada-ruosesi-begti-atgal-i-sibira>>.

vežiausi kelis buvusių tremtinių adresus, prašė pažiūrėti, kaip atrodo jų buvę namai. <...> Vėsiola gyvenvietės nelikę nė žymės. Šlaitas, kur buvo žmonių įdirbti daržai, užaugęs mišku. Barakai sunykę. Kiekvienas po savo kambariu turėjo išsikasęs rūsiuką bulvėms laikyti. Likusios tarsi apkasų duobytės. Stovėdama buvusių barakų vietoje daugiausia galvojau apie mamą. Ką jai reikėjo išverti <...>“²⁷⁵.

M. Juozapaitytė į Irkutską aplankyti vietų, susijusių su darbo ryšiais, bičiulių, draugų, likusių lietuvių, nuvyko 2003 metais. Vyko į gerai pažįstamas vietas, susietas su ilgalaikę karjera ir kasdienybę, kur tebegyvena žmonės, su kuriais sieja ilgalaikiai santykiai.

„<...> Šilti, jaudinantys susitikimai. Labai šiltai buvau sutikta darbovietėje, t. y., Irkutsko akademinio miestelio ligoninėje kolegų, jaudinantys, šilti susitikimai, buvusių ligonių prisiminimai. Buvo labai malonu ir gera, kad šiltai prisimena, ir supratau, kad gyvenimas tolumoje nuo Tėvynės prabėgo ne veltui, liko įminta stipri pėda <...>“ (žr. 12 priedą).

Į tremties vietą neturėję ar neturintys galimybių grįžti buvę tremtiniai teigia, kad – norėtų. Traukia įvairios priežastys – nuo atmintyje įstrigusio gamtovaizdžio iki amžinojo poilsio Sibiro kapinėse atgulusių artimųjų kapų. Įgyvendinti norus riboja objektyvios priežastys: garbus amžius, sveikata, finansai, tolimas kelias.

V. Jokubauskienė: *„<...> Norėčiau pavaikščioti po vaikystėje bėgiotus takus. Ten gamta nuostabi: žydinčios pievos, šilagėlės (mano mėgstamiausios gėlės), uolos, upė Bėlaja <...>“ (žr. 13 priedą).*

I. Bartulienė: *„<...> Labai norėtušį pamatyti tas vietas, kur praleista 10 metų. Aišku, viskas ten labai pasikeitė, bet akyse vėl atgytų matyti vaizdai, širdyje vėl virpėtų jautrios išgyventų jausmų stygos <...>“ (žr. 23 priedą).*

V. Petrauskas: *„<...> Nuvykti negaliu, todėl nuteikiu save, kad nenorėčiau. Nors sesers kapą Osoje aplankyti norėčiau <...>“ (žr. 18 priedą).*

Pergalvojama ir pasikeitusi politinė situacija, santykių krizė, paaštrėjusi įtampa tarp valstybių. Baiminamasi, kad susitikimai su vietiniais gali būti sudėtingi, nemalonūs, įžeidžiantys.

A. Martinaitis: *„<...> Būtų įdomu, bet dabar jau per vėlu. Esu labai praktiškas, labai gerai įsivaizduoju, kaip atrodytų susitikimas su visiškai nežinomais ir dar galbūt priešiška nusiteikusiai sibirakais. Nesinorėtų rizikuoti, ten jie dabar pusiau išprotėję, nusigyvenę. Nesinorėtų rizikuoti, galbūt mes jiems vis dar fašistai <...>“ (žr. 16 priedą).*

Dar vienas aspektas – tremtyje gimusiųjų giminė yra Sibiras.

²⁷⁵ Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.

Z. Bilevičienė: „<...> *Kaip bebūtų, juk ten mano gimtinė, (priverstinė gimtinė)... Tėvynė – čia, o ten – gimiau. Labai norėčiau aplankyti, bet jau nebėra nei senelių, nei tėvų, kurie mane, kaip tada už rankos pavedžiotų po savo gražiausių jaunystės metų vietas <...>*“ (žr. 9 priedą).

Apibendrinant tremtinių atsakymus, pasakojimus matyti, kad dažną jų traukia grįžti pamatyti buvusias tremties vietas. Nemaža dalis jų jau buvo nuvykę, dažniausiai – aplankyti kapų ar parsivežti mirusių artimųjų palaikų. Kiti buvę tremtiniai į Irkutsko sritį vyko susitikti su likusiais draugais, bendradarbiais. Pastaraisiais metais atsidaro ir turistinis aspektas – tremtinių palikuoniams šis kraštas tampa egzotiškas.

IŠVADOS

1. Lietuvoje, kaip ir kitose Sovietų Sąjungos okupuotose šalyse, tremties tema penkis dešimtmečius buvo neliečiama. Atgavus nepriklausomybę, istorikai pradėjo pildyti baltas istorijos dėmes. Vyraujanti kryptis historiografijoje – atskleidžiama tremties organizacija, mastas, tremtinių atžvilgiu vyravusi politika, nusikaltimai žmogiškumui. Dauguma publikuotų memuarų yra 1941 metų birželio 14-osios tremtinių. Galima daryti prielaidą: pirmojo didžiojo trėmimo tikslas buvo Lietuvos inteligentija, ko gero, šiai žmonių grupei buvo lengviau išdėstyti mintis popieriuje. Pokario tremtin daugiausiai siūsti kaimo žmonės – žemdirbiai.

2. Prisiminimais esamuoju laiku besidalijantys asmenys ištrėmimo metu buvo vaikai, paaugliai arba jaunuoliai. Todėl pasakojimai – šiandieninio suaugusio žmogaus perėjimas į vaiko būseną. Dalis prisiminimų perimti iš artimųjų arba nukreipti artimuosius, dažniausiai, tėvus. Pateikiamuose prisiminimuose neišvengiami pasikartojimai, chronologijos iškraipymai. Žodinio interviu pašnekovai dažniausiai atskleidžia daugiau detalių, kalba plačiau, o, atsakydami į klausimus raštu, mintį koncentruoja. Kai kurie asmenys, pasakodami gyvenimą raštu, jaučiasi saugiau. Tremties tema, prisiminimai tebėra skaudūs.

3. Kaip pirmąjį prisiminimą, susijusį su tremtimi, dauguma buvusių tremtinių nurodo patyrimą iš namų: beldimą, kilusią paniką. Gana smulkiai nusakoma, kokius daiktus šeima pasiėmė. Tremtiniais ypač įsiminė pirmieji metai tremtyje, nes skurdas buvo didelis, trūko maisto, kankino itin vargingos buities sąlygos, sunkus (dažniausiai tėvų) darbas, svetima rusų kalba, vietinių priešiškus (pravardžiavimas „banditais“, „fašistais“). Giliai į atmintį įsirėžė kasdienė aplinka, buitis. Lietuviai dažniausiai dirbo miške, anglies, metalo rūdos šachtose, plytinėse, lentpjūvėse, statybose, žvejybos sektoriuje. Iš pradžių į lietuvius žiūrėta įtariai, iš aukšto, su panieka. Dažnas tremtinys atkreipia dėmesį, kad ilgainiui lietuviai tapo gerbiami už darbštumą, buvo geri specialistai, negirtuokliavo.

4. Šviesus vaikams tremties prisiminimas – grįžtantys iš įkalinimo vietų tėvai. Kilo ir psichologinių problemų – dažnai vaikai nebeatsiminė tėvų iš vaikystės Lietuvoje, tad teko kovoti ir su jausmu, kad namuose atsirado nepažįstamas žmogus – svetimas vyras. Prie šeimos prisijungus maitintojui, šeimos jautėsi tvirčiau, keitė gyvenamąsias vietas. Dar vienas akcentuojamas šviesus prisiminimas – Sibiro gamtos grožis.

5. Tremtiniai nurodo, kad žemino statusas – beteisio be kaltės žmogaus padėtis, reikalavimas nuolat registruotis komendantūroje. Skaudino, kad yra atskirti nuo tėvynės, nežinojo, ar kada dar grįš. Į klausimą, kas padėjo išlikti, tremtiniai dažniausiai atsakė, jog tikėjimas ir lietuviškas darbštumas; noras išgyventi, tikėjimas ir viltis, kad kada nors vis tiek grįš į Lietuvą; užsispyrimas, noras nepažūti. Dar vienas svarbus išlikimo būdas – mokslas.

6. Pirmuosiuose grįžtančiųjų tremtinių prisiminimuose – džiaugsmas, pamačius įprastą gamtovaizdį, artimuosius. Jį keitė nusivylimas: rusakalbė aplinka, prarasti namai; buvo nelaukiami ir svetimi, kitokie, nepilnaverčiai, nepatikimi. Tėvynė jau buvo kitokia, visuomenė pakitusi. Tremtiniai nebuvo registruojami, negalėjo rasti darbo, kildavo kliūčių studijuoti aukštosiose mokyklose, užimti pareigas. Ši visuomenės dalis buvo stigmatizuota. Kai kurie tremtiniai atskiria santykį su žmonėmis ir valdžia. Ne visiems pavyko įsitvirtinti, teko grįžti į buvusią tremties vietą.

7. Sibire lietuviai liko dėl įvairių priežasčių: vieni nebeturėjo, kur sugrįžti, nebematė prasmės, jautėsi dar kartą atstumti, kiti baigė mokslus, gavo darbus, įsitvirtino, sukūrė šeimas, tretį atvyko dirbti. Sugrįžti dabar trukdo kalbos barjeras, nusistovėję ryšiai, įprasta aplinka. Irkutsko lietuvių kultūros bendrijai „Švyturys“ priklauso apie 200 asmenų, bendrijos veikloje aktyviai dalyvauja 10–12 tremtinių.

8. Tremtiniais teko išgyventi kelis tapatybės lūžius, priverstinai prisitaikant prie naujų gyvenimo (išgyvenimo) sąlygų, kardinaliai kintančių socialinių, politinių aplinkybių. Dažnas tremtinys kalba apie tai, kad slėpė savo praeitį, gyveno baimėje. Vienus tremtis užgrūdino, suformavo charakterį, išmokė siekti tikslo ir nepasiduoti, kitiems įvarė nepilnavertiškumo, nepasitikėjimo savimi, neryžtingumo jausmą, suplakė lietuvių ir ruso tapatybę.

9. Sibire gyvenantys lietuviai nuo tautiečių Lietuvoje jaučia skirtumus dėl kultūros, kalbos, asmeninių dalykų – sukurtų rusakalbių šeimų. Kitokia situacija, jei buvęs tremtinys kasmet grįžta į Lietuvą, daug bendrauja su Lietuvoje gyvenančiais giminaičiais. Lietuvoje gyvenantys buvę tremtiniai teigia jaučiantys skirtumų nuo kitų lietuvių, nebuvusį tremtyje. Mano, kad juos gali suprasti tik tuos pačius išgyvenimus patyrę žmonės. Minimi skirtumai – tvirtesnis, užgrūdintas charakteris, sugebėjimas nesiskųsti, nedejuoti.

10. Šiandien tremtiniai jaučia nuoskaudas dėl atimtos vaikystės, patirtų netekčių, išdavysčių, pažeminimo, o, grįžus į Lietuvą, – dėl „svetimo“ jausmo, prarastų namų, kliūčių įsikurti, registruotis, gauti darbo, siekti karjeros ar studijuoti. Vertindami šiandieną, tremtiniai baimės teigia nebejaučiantys. Vieni išsako kritikos valstybės politikai tremtinių atžvilgiu: dėl dėmesio, pagarbos, paramos stokos, finansinių dalykų, kiti mano, kad dėmesys yra pakankamas, aktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje.

11. Buvę tremtiniai nenukerta ryšio su skaudžia praeitimi – dažnas grįžo pamatyti tremties vietas, domisi, kaip ji atrodo dabar. Dažniausiai vykta aplankyti kapų ar parsivežti artimųjų palaikų. Kiti į Irkutsko sritį vyko susitikti su likusiais draugais, bendradarbiais. Dar viena priežastis – vaikystės, jaunystės ilgesys. Pastaraisiais metais atsirado ir turistinis aspektas – tremtinių palikuonims šis kraštas tampa egzotiškas. Įgyvendinti norą nuvykti riboja garbus amžius, sveikata, finansai. Pergalvojama politinė situacija, paaštrėjusi įtampa tarp valstybių.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Nepublikuoti šaltiniai

1. Agentūriniai pranešimai (4 vnt.) apie Balčiūnų šeimą (kopijos gautos iš Petro Balčiūno). Priedas Nr. 1.
2. Nutarimai dėl Balčiūnų šeimos trėmimo (2 vnt., kopijos gautos iš Petro Balčiūno). Priedas Nr. 2.
3. Archyvinė pažyma apie Urbonavičių šeimos reabilitaciją (kopija gauta iš Vainučio Urbonavičiaus). Priedas Nr. 3.
4. Irenos Editos Audzevičiūtės-Burkauskienės atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 5.
5. Alytės Babonaitės-Petuninos, atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 6.
6. Petro Balčiūno atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 7.
7. Teodoros Laimutės Banevičiūtės-Daunienės atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 8.
8. Zitos Jakubauskaitės-Bilevičienės atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 9.
9. Birutės Jankauskaitės-Petrauskienės atsakymai į klausimus, 2016 m. gegužės 2 d. Priedas Nr. 10.
10. Aldonos Onos Juodsnukytės-Ajupovos atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 11.
11. Marijos Juozapaitytės atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 12.
12. Valerijos Kazlauskaitės-Jokubauskienės atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 13.
13. Valentino Kemėšio atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 14.
14. Rimanto Makavecko atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 15.
15. Alberto Martinaičio atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 16.
16. Eugenijos Matuliauskaitės-Buitvydienės atsakymai į klausimus, 2016 m. balandžio 29 d. Priedas Nr. 17.
17. Vaclovo Petrausko atsakymai į klausimus, 2016 m. gegužės 1 d. Priedas Nr. 18.
18. Virginijaus Steponavičiaus atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 19.
19. Elenos Trumpaitės-Novickajos atsakymai į klausimus. 2016 m. balandžio 30 d. Priedas Nr. 20.
20. Vainučio Urbonavičiaus atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 21.
21. Algimanto Žižiūno atsakymai į klausimus, 2016 m. gegužės 25 d. Priedas Nr. 22.
22. Irenos Žlabytės-Bartulienės atsakymai į klausimus, 2016 m. Priedas Nr. 23.
23. Susirašinėjimas „Skype“ programa su Rimantu Makavecku. 2016 m. Priedas Nr. 24.
24. Irkutsko lietuvių kultūros bendrijos „Švyturys“ istorija (pateikė Rimantas Makaveckas). Priedas Nr. 26.

25. Irkutsko jaunimo skyriaus „Aidas“ darbo planas 2016 m. (pateikė Rimantas Makaveckas). Priedas Nr. 27.
26. Irkutsko lietuvių kultūros bendrijos „Švyturys“ prezentacija, 2016 m. (pateikė Rimantas Makaveckas). Priedas Nr. 28.

Publikuoti šaltiniai

1. 1949 m. masinė gyventojų trėmimo operacija kodiniu pavadinimu „Priboj“. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <http://genocid.lt/UserFiles/File/Atmintinos_datos/2014/04/20140403_priboj.pdf>.
2. Abromavičius, Stanislovas. *Tremties vaikai. Antroji knyga*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2016.
3. Abromavičius, Stanislovas. *Tremties vaikai*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2013.
4. Adomėnas, Vincas. *Kas apverks jų dalią...* Vilnius: Vaga, 1992.
5. Alksninytė-Garbštienė, Onutė. *Sibire ... tremtinių žeme: dienoraštis, 1942–1956*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1993.
6. Antanaitis, Bronius. *Žodžiai iš pragaro*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1991.
7. Armonas, John E. *Kaip aš tapau draugu*. Vilnius: Alma littera, 2016.
8. Armonienė, Barbora. *Palik ašaras Maskvoje*. Vilnius: Alma littera, 2016.
9. Avižienytė-Žukauskienė, Juzė. *Nelaukta kelionė*. Naujasis lankas, 2007.
10. Babonas, Mindaugas. *Per kančias neprarandant vilties*. Vilnius: Valstiečių laikraštis, 1997.
11. Baltutis, Romualdas sud. *Sibiro Alma Mater: post scriptum*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009.
12. Baltutis, Romualdas, sud. *Sibiro Alma Mater: 1941–1991*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
13. Banionienė, Konstancija. *Svetimaj padangėj*. Vilnius: Agora, 1996.
14. Baršketytė, Zofija. *Lietuvių tremtinių gyvenimas Chabarovsko krašte*. Kaunas: Judex, 2001.
15. Baublytė-Balčiūnienė, Izabelė. *Kančių saloj palaidota jaunystė*. Vilnius: Vaga, 1994.
16. Burauskaitė, Birutė. Konferencija. Lietuvos vaikai – 1948-ųjų tremtiniai – Genocid.lt. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://genocid.lt/centras/lt/718/a/>>.
17. Daujotytė-Pakerienė, Viktorija, sud. *Tremtinio Lietuva: eilėraščiai*. Vilnius: Vaga, 1990.
18. Dovidavičienė, Snieguolė. Tremtinė Teišerskytė kažkada ruošėsi bėgti atgal į Sibirą. Interaktyvus. alfa.lt. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.].

- <<http://www.alfa.lt/straipsnis/14810194/tremtine-teiserskyte-kazkada-ruosesi-begti-atgal-i-sibira>>.
19. Ekspedicijos – Lietuviai Sibire. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://www.lietuviaisibire.lt/lt/ekspedicijos>>.
 20. Garbačiauskienė, Marija. *Jeį laimė nebūtų lydėjusi: atsiminimai iš tremties laikų*. Vilnius: Vaga, 1989.
 21. Garbės konsulai. Atstovybė. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://ru.mfa.lt/ru/lt/atstovybe/garbes-konsulai>>.
 22. Gasiūnas, Jurgis. *Ledinio pragaro ratai: atsiminimai*. Vilnius: Mokslas, 1991.
 23. Giedraitienė, Janina. *Kelionė į niekur...* Vilnius: Mintis, 1991.
 24. Grinkeviciute, Dalia. *A Stolen Youth, a Stolen Homeland*. Vert. Izolda Geniusiene. Vilnius: Vilnius: Lithuanian Writers' Union, 2002.
 25. Grinkevičiūtė, Dalia. „Lietuviai prie Laptevų jūros“. *Pergalė*, nr. 8, 1988 m. P. 151–165.
 26. Grinkevičiūtė, Dalia. *Aber der Himmel – grandios*. Berlin: Matthes & Seitz, 2014.
 27. Grinkevičiūtė, Dalia. *Lietuviai prie Laptevų jūros (Mokinio skaitiniai)*. Vilnius: Žaltvykslė, 2006.
 28. Grinkevičiūtė, Dalia. *Lietuviai prie Laptevų jūros: atsiminimai, miniatiūros*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
 29. Grinkevičiūtė, Dalia. *Lietuviai prie Laptevų jūros: atsiminimai, miniatiūros*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015.
 30. Grunskis, Eugenijus, sud. *Lietuvos kovų ir kančių istorija: dokumentų rinkinys*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
 31. Grunskis, Eugenijus. *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1945–1953 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas : Pasaulio lietuvių bendruomenė, 1996.
 32. Grunskis, Eugenijus. *Lietuvos gyventojų trėmimai 1941, 1945–1952 m.: dokumentų rinkinys*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
 33. Gudelytė, Rima, sud. *Gyvensime tėvų žemėje*. T. 2. Vilnius: Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2013.
 34. Gudelytė, Rima, sud. *Gyvensime tėvų žemėje*. Vilnius: Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2004.
 35. Gustainis, Valentinas. *Be kaltės: 15 metų Sibiro tremtyje ir lageriuose*. Vilnius: Mintis, 1989.
 36. Ignatavičius, Eugenijus, sud. *Kryžius Šiaurėje*. Vilnius: Vyturys, 1992.
 37. Irkutsko srityje. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://www.lnm.lt/old/virtualios-parodos/lietuvos-tremtys-1948-iej?task=view&id=619>>.

38. Istorija. Tremtiniai. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.].
<<http://www.tremtiniai.lt/lt/istorija/>>.
39. Jankauskienė, Rožė, sud. *Maža Lietuva Irkutske*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1994.
40. Juodvalkytė-Suščenkienė, Aldona, sud. *Tremties ir kalinimo vietos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995.
41. Juodviršis, Zenonas. *Mes išlikome...* Punkskas: Aušra, 1996.
42. Juškevičiūtė, Marytė. *Vaikų širdys okupuotoj tėvynėj*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
43. Kalytis, Ričardas. *Mūsų – ne dainų metas*. Vilnius: Vaga, 1992.
44. Kašėta, Algis, sud. *Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2002.
45. Katilius, Algimantas. *Tremtinio užrašai*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2013.
46. Kavaliauskaitė, Živilė. „Aukščiausią bausmę gavo už kūrybą“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 26 d. P. 1, 7.
47. Kavaliauskaitė, Živilė. „Baikalas ežero magija“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 31 d. P. 9, 10.
48. Kavaliauskaitė, Živilė. „Dvynės tremtyje nepamiršo Lietuvos kvapo“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. balandžio 18 d. P. 1, 3, 9.
49. Kavaliauskaitė, Živilė. „Į Sibirą grįžo aplankyti vaikystės“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 28 d. P. 1, 7, 9.
50. Kavaliauskaitė, Živilė. „Irkutskas susigrąžina istoriją“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 7 d. P. 8, 9.
51. Kavaliauskaitė, Živilė. „Kai mirusieji sujungia gyvuosius“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 20 d. P. 2.
52. Kavaliauskaitė, Živilė. „Lageris atskyrė pusseseres“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 12 d. P. 1, 7, 8.
53. Kavaliauskaitė, Živilė. „Lietuviškas kampelis Olchono saloje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 6 d. P. 1, 5, 7.
54. Kavaliauskaitė, Živilė. „Mirusieji šaukia gyviesiems“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 11 d. P. 7.
55. Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuo didžiosios upės – į taigą“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 4 d. P. 6, 7.
56. Kavaliauskaitė, Živilė. „Nuotrauka sugrąžino prie tėvo kapo“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 21 d. P. 1, 9.
57. Kavaliauskaitė, Živilė. „Per Baikalą – pas brolių“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 5 d. P. 3, 8.

58. Kavaliauskaitė, Živilė. „Praeitį sustingo dabartyje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 24 d. P. 7, 8.
59. Kavaliauskaitė, Živilė. „Profesorės Sibiro universitetui“. *Šiaulių kraštas*, 2009 m. birželio 27 d. P. 7, 9.
60. Kavaliauskaitė, Živilė. „Savi tarp svetimų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 23 d. P. 3, 7.
61. Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibire susitiko kaimynai“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 21 d. P. 1, 7.
62. Kavaliauskaitė, Živilė. „Sibiro užgrūdinti: Kazlauskų šeimos likimas“. *Šiaulių kraštas*, 2015 m. birželio 13 d. P. 1, 8, 12.
63. Kavaliauskaitė, Živilė. „Sugrįžimas į gimtinę“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 27 d. P. 1, 5.
64. Kavaliauskaitė, Živilė. „Susitikime prisiminta kelionė į Sibirą“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. lapkričio 8 d. P. 2.
65. Kavaliauskaitė, Živilė. „Svirskas – miestas su nutylėta istorija“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 30 d. P. 1, 7.
66. Kavaliauskaitė, Živilė. „Šiaulietis pildo istoriją apie partizanų vadą“. *Šiaulių kraštas*, 2014 m. sausio 17 d. P. 1, 3.
67. Kavaliauskaitė, Živilė. „Širdis dainuoja Lietuvoje“. *Šiaulių kraštas*, 2011 m. gegužės 25 d. P. 1, 5.
68. Kavaliauskaitė, Živilė. „Toli nuo namų, bet savi“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugsėjo 14 d. P. 8, 9.
69. Kavaliauskaitė, Živilė. „Tremtine tapo aštuonerių metų“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. spalio 19 d. P. 1, 7, 10.
70. Kavaliauskaitė, Živilė. „Trispalvė pasitiko Irkutsko karštyje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 14 d. P. 1, 3.
71. Kavaliauskaitė, Živilė. „Vytenio Rimkaus gyvenimo paradoksai“. *Šiaulių kraštas*, 2010 m. sausio 16 d. P. 1, 3, 6.
72. Kavaliauskaitė, Živilė. „Zima: šaltas miesto vardas tremtinių kelyje“. *Šiaulių kraštas*, 2013 m. rugpjūčio 17 d. P. 1, 8, 9.
73. Kerulis, Leonardas, sud. *Išvežtųjų lietuvių sąrašas: Stalino teroras, 1940–1941*. Chicago: Pasaulio Lietuvių Archyvas, 1981.
74. Kuodis, Pranas. *Išdraskyto lizdo paukščiai*. Panevėžys: Panevėžio spaustuvė, 1997.
75. Kuodytė, Dalia, sud. *Tarp vakar ir šiandien*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2006.

76. Ledo vaikai. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://www.llks.lt/Varpo%20straipsniai/ledo%20vaikai.html>
77. Lggrtc istorija – Genocid.lt. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://genocid.lt/centras/lt/672/c/>>.
78. *Lietuvos gyventojų genocidas, 1939–1941 (A–Ž)*. T. 1. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 1999.
79. *Lietuvos gyventojų genocidas, 1944–1947 (A–J)*. T. 2. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 1999.
80. *Lietuvos gyventojų genocidas, 1944–1947 (K–S)*. T. 2. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2002.
81. *Lietuvos gyventojų genocidas, 1944–1947 (Š–Ž)*. T. 2. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2005.
82. *Lietuvos gyventojų genocidas, 1948 (A–M)*. T. 3. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2007.
83. *Lietuvos gyventojų genocidas, 1948 (N–Ž)*. T. 3. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2009.
84. *Lietuvos gyventojų genocidas, 1949 (A–M)*. T. 4. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2012.
85. *Lietuvos gyventojų genocidas, 1949 (N–Ž)*. T. 4. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2012.
86. *Lietuvos gyventojų genocidas. 2–asis patais. ir papild. leid. leid.* Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 1999.
87. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras – Genocid.lt. Interaktyvus. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 18 d.]. <<http://genocid.lt/>>.
88. Lietuvos tremtys: 1948-ieji. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://www.ln-m.lt/old/virtualios-parodos/lietuvos-tremtys-1948-ieji>>.
89. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba – Virtualios parodos. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <http://www.archyvai.lt/lt/lya_parodos/operacija-priboj-bangu-musa.html>.
90. LPKTS. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://www.lpkts.lt/tremtinys/aktyvus>>.
91. Markauskas, Jonas, sud. *Lietuviai Arktyje*. Kaunas: Naujasis lankas, 2008.
92. Markevičius, Mindaugas. *Tremties kelias*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2006.
93. Masaitis, Albinas, sud. „*Tautų tėvo*“ *karalystėje: memuarai*. Kaunas: Šviesa, 1991.
94. Matulkaitė, Aldona. *Igarkos tremtiniai*. Vilnius: Atkula, 1998.
95. Merkienė, Olga. *Aš – Olga, Juozo žmona*. Mintis, 2006.

96. *Misija Sibiras. 2006–2015*. Vilnius: Vaga, 2016.
97. Mutersbachas, Egonas. *Per Sibirą iki Kolymos – mano mirties kelias: atsiminimai iš tremties*. Vilnius: Žuvėdra, 1993.
98. Pranckietis, Vincas Algirdas. *Baikalo žvejys*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998.
99. Preibytė-Valiūnienė, Rozalija. *Ir aš ten buvau*. Vilnius: Vyturys, 1992.
100. Prunskis, Juozas, sud. *Lietuviai Sibire*. Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1981.
101. Pukelis, Kęstutis, sud. *Leiskit į tėvynę: tremtinių atsiminimai*. Kaunas: Šviesa, 1991.
102. Racėnas, Rimvydas. *Į mielą šalį Lietuvą*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2013.
103. Rachlin, Rachel. *Šešiolika metų Sibire*. Vilnius: Lietuvos žydų bendruomenė, 2012.
104. Rimkus, Vytenis. „*Taiga*“ *taigoje*. Šiauliai: Saulės Delta, 2014.
105. Rimkus, Vytenis. *Epochų sandūros: mano takai takeliai*. Šiauliai: Saulės Delta, 2007.
106. Rusija. Artimiausia lietuvių bendruomenė. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<https://www.urm.lt/default/lt/rusijos-lietuviu-bendruomenes>>.
107. Sabonaitytė-Burbienė, Antanina. *Kol dar viltis teberusena*. Vilnius: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2002.
108. Sadeckas, Antanas. *Obels žiedų ašaros*. Kaunas: Marijonų talkininkų centras, 2003.
109. Sadeckas, Antanas. *Tėvyne, ilgesy miriau*. Kaunas: Marijonų talkininkų centras, 2004.
110. Skebėra, Kazimieras. *Reikėjo mūsų kančių: atsiminimai*. Vilnius: Mintis, 1990.
111. Slavickas, Albinas. *Viešpatie, sugrąžink Tėvynę*. Kaunas: Šviesa, 1991.
112. Stanevičius, Leopoldas, sud. *Tremties keliais*. Vilnius: Mintis, 1992.
113. Statistika. Tremtiniai. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://www.tremtiniai.lt/lt/statistika/>>.
114. Stulgienė, Elena, sud. *Tremties dienoraščiai. Bliūdžių šeimos tragedija*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2011.
115. Šarka, Vladas. *Pragaro turguje*. Vilnius: Mintis, 1992.
116. Šiaučiulis, Juozas. *Veidu į Šiaurę: pasitraukimas į Vakarus*. Kaunas: Ajeta, 1991.
117. Šikšnys, Vytautas. *Gyvenimo ratas sukasi...: tremties dienoraštis*. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2005.
118. Tarasonienė, Jadvyga. *Esate ištremta pagrįsta*. Vilnius: Mintis, 2004.
119. Tautvaišienė-Ahlandsberg, Hilda. *Tautų kapinynas Sibiro tundroje*. New York: Amerikos lietuvių socialdemokratų sąjungos literatūros fondas, 1962.
120. Teišerskytė, Dalia. *Ir aš ten buvau...: užrašai apie tremtį*. Vilnius: Alma littera, 2016.

121. Tyla, Antanas, sud. *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1944–1953 metais sovietinės okupacinės valdžios dokumentuose: dokumentų rinkinys*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1995.
122. Toliušis, Zigmas. *Mano kalėjimai*. Vilnius: Mintis, 1991.
123. Tremties vietos – Lietuviai Sibire. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://www.lietuviaisibire.lt/lt/tremties-vietos>>.
124. Vaišnoras, Jonas. *Sudužusios jaunystės svajonės*. Šiauliai: Saulės delta, 1999.
125. Venskevičienė, Albina, sud. *Ešelonų broliai*. Vilnius: Vyturys, 1991.
126. Vidrinskienė, Danutė, sud. *Juos lydėjo šventas jausmas*. Marijampolė: Piko valanda, 2001.
127. Vincas Algirdas Pranckietis – Genocid.lt. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://genocid.lt/centras/lt/2626/a/>>.
128. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <http://www.urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/zmogaus_teises/Visuotine_zmogaus_teisiu_deklaracija.pdf>.
129. Žemaitytė-Petrauskienė, Aldona, sud. *Amžino įšalo žemėje*. Vilnius: Vyturys, 1989.
130. Книга памяти жертв политических репрессий Республики Хакасия. Том 3. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://www.memorial.krsk.ru/Articles/ХКР/3/11.htm>>.
131. Ковальская, Татьяна. В подарок соавторам – книга. Interaktyvus. «Восточно-Сибирская правда». [žiūrėta 2016 m. gegužės 31 d.]. <http://www.vsp.ru/culture/2010/07/21/503211?call_context=embed>.
132. Кулиш, Татьяна. *Репрессии. Как это было*. Усолье-Сибирское: Иркутская типография № 1, 2010.
133. Литовский национальный центр „Швитурис“. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.]. <<http://www.svyturys38.ru/>>.
134. Национальный состав и владение языками и гражданство. Interaktyvus. [žiūrėta 2016 m. gegužės 14 d.]. <http://irkutskstat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/irkutskstat/resources/275e41004e-e5c917b10fb589d810d54e/pub-04-01_%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%3D25000000.xlsx>.
135. Рудых, Мария. „Лауринас – значит, лавровая ветвь“. *Комсомольская правда. Иркутский выпуск*, 2003 m. kovo 24 d. P. 18.
136. Хоста, Марина. „Ищут свое прошлое, или Как молния помогла установить фамилию“. *Комсомольская правда. Иркутский выпуск*, 2003 m. kovo 24 d. P. 18.

Lietuvos Respublikos įstatymai

1. Dėl darbo grupės Sovietų sąjungos KGB veiklos Lietuvoje dokumentacijai tvarkyti sudarymo. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=2932&Condition2=KGB>>.
2. Dėl politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą bei aprūpinimo butais ir darbu Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos metmenų. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.B24D63AA5657&lang=lt>>.
3. Dėl valstybinio Lietuvos gyventojų genocido tyrimo centro įsteigimo ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl ypatingos reikšmės archyvų išsaugojimo“ įsigaliojimo tvarkos. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=1827&Condition2=genocido>>.
4. VIII-342 Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939-1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymas. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 31 d.] <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FA7CC8021E9D>>.

Literatūra

1. Anepaio, Terje. Konferencija – Sovietinės represijos Estijoje: atminimas ir įamžinimas XXI a. – Genocid.lt. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.archive-lt-2012.com/lt/g/2012-06-26_68391_103/Konferencija-Irena-%C5%A0utinien%C4%97-Genocid-lt/>.
2. Anušauskas, Arvydas. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais*. Vilnius: Mintis, 1996.
3. Anušauskas, Arvydas. *Teroras, 1940–1958 m.* Vilnius: Versus aureus, 2012.
4. Armalytė, Giedrė. Dešimtmečius tremtinių kapų ieškojęs G. Alekna – į Sibirą galiu ir nebeišvykti. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.delfi.lt/projektai/archive/desimtmecius-tremtiniu-kapu-ieskojes-g-alekna-i-sibira-galiu-ir-nebeisvykti.d?id=66769546>>.
5. Assmann, Aleida. *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. New York: Cambridge University Press, 2011.
6. Bajarūnas, Mindaugas. „Pašnekesys su filosofu Leonidu Donskiu“. *Splius Šiauliai*, 2005 m. liepos 8 d. P. 3, 4.

7. Béla Várdy, Steven. Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.hungarianhistory.com/lib/vardy/vardy.pdf>>.
8. Bendorienė, Aldona, sud. *Tarptautinių žodžių žodynas*. 4–asis leid. Vilnius: Alma littera, 2005.
9. Chaimo Frenkelio viloje paminėta Vasario 16-oji. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.ausrosmuziejus.lt/Naujienos/Chaimo-Frenkelio-viloje-pamineta-Vasario-16-oji>>.
10. Davoliūtė, Violeta, ir Balkelis, Tomas, sud. *Maps of Memory: Trauma, Identity and Exile in Deportation Memoirs from the Baltic States*. Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2012.
11. Ekspedicijų į tremties vietas rengėjui G. Aleknai – Kultūros ministerijos apdovanojimas. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/ekspediciju-i-tremties-vietas-rengėjui-g-aleknai-kulturos-ministerijos-apdovanojimas.d?id=71233088>>.
12. Gailienė, Danutė, ir Lietuvos Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. *The Psychology of Extreme Traumatization: The Aftermath of Political Repression*. Akreta, 2005.
13. Gailienė, Danutė, sud. *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004.
14. Gailienė, Danutė. *Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos žvilgsniu*. Vilnius: Tyto alba, 2008.
15. Gerbutavičius, Ramūnas. „Poetę išmušė iš vėžių“. *Lietuvos rytas*, 2019 m. gegužės 28 d.
16. Gove, Philip Babcock, sud. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language ' Unabridged: Utilising All the Experience and Resources of More than One Hundred Years of Merriam-Webster® Dictionaries*. Cologne: Könnemann, 1993.
17. Jenkins, Richard. *Social Identity*. 2nd ed. London ; New York: Routledge, 2004.
18. Jenkins, Richard. *Social Identity*. 3rd ed. London ; New York: Routledge, 2008.
19. Jolluck, Katherine R. *Exile and Identity: Polish Women in the Soviet Union During World War II*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2002.
20. Jolluck, Katherine. Exile and Identity. Polish Women in the Soviet Union during World War II. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<https://www.upress.pitt.edu/BookDetails.aspx?bookId=35410>>.
21. Jūra Avižienis. Performing Identity. Lithuanian Memoirs of Siberian Deportation and Exile. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 30 d.] <<https://books.google.lt/books?id=7T8zA-AAAQBAJ&pg=PA512&lpg=PA512&dq#v=onepage&q&f=false>>.
22. Kam rūpi lietuvių tremties paveldas – Bendrija Lemtis. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.lemtissibiras.lt/index.php?id=22>>.

23. Karlsson, Mikael M. „Ar istorija gali būti mokslas?“ *Kultūros barai*. Nr. 7 (2005). P. 19–24.
24. Kavaliauskaitė, Živilė. „Seminare prisiminta tremtis“. *Šiaulių kraštas*, 2016 m. gegužės 18 d. P. 5.
25. Kazlauskas, Evaldas, ir Gailienė, Danutė. „Politinės represijas išgyvenusiųjų potrauminės simptomatikos ir trauminės patirties, demografinių, somatinių veiksmų bei vidinės darnos sąsajos“. *Psichologija. Mokslo darbai*. 2005. T. 32. P. 46–59.
26. Kazlauskas, Evaldas, ir Gailienė, Danutė. „Politinių represijų metu patirto sunkaus ilgalaikio traumavimo psichologinių padarinių kompleksiškas“. *Psichologija. Mokslo darbai*. 2003. T. 27. P. 43–52.
27. Kirss, Tiina. „Survivorship and the Eastern Exile: Estonian Women’s Life Narratives of the 1941 and 1949 Siberian Deportations“. *Journal of Baltic Studies*. Nr. 1, 2005. T. 36. P. 13–38.
28. Krepp, Endel. *Mass Deportations of Population from the Soviet Occupied Baltic States: On the Occasion of the 40th Anniversary of First Deportations of Estonians, Latvians and Lithuanians*. Stockholm: Latvian National Foundation, Estonian Information Centre, 1981.
29. Kubilius, Vytautas. „Apie istorinę savimoneę“. *Knygų aidai*. Nr. 1–2 (2003). P. 2–4.
30. Kuodytė, Dalia, ir Tracevskis, Rokas. *Siberia. Mass Deportations from Lithuania to the USSR*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004.
31. Ledo vaikai (rež. Birutė Mar) – Lietuvos nacionalinis dramos teatras. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.teatras.lt/lt/spektakliai/ledo_vaikai_rez_birute_mar/>.
32. Mara Zalytė. Penki pirštai – Šiaurės Atėnai. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.satenai.lt/2016/01/15/penki-pirstai/>>.
33. Mikšys, Žibuntas. Archyvas, S Nr. 42. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.lkma.org/pdf_files/miksys_archyvas.pdf>.
34. Milevičienė, Danutė, ir Pukienė, Vida. „Мемуары как исторический источник“. *Vēsture: avoti un cilvēki: Humanitārās fakultātes XIV starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture VIII*. 2004. P. 105–111.
35. Misiūnas, Romualdas, ir Rein Taagepera. *Baltijos valstybės: priklausomybės metai, 1940–1980*. Vilnius: Mintis, 1992.
36. Mokslinė-praktinė konferencija „Tremties istorinė ir socialinė atmintis: asmens patirties perspektyva“ | VDU Socialinis Darbas / VDU Socialinio darbo katedra. Interaktyvus. [Žiūrėta 2015 m. gruodžio 29 d.] <<http://socialinisdarbas.vdu.lt/lt/content/mokslin%C4%97-%E2%80%94praktin%C4%97-konferencija-%E2%80%94tremties-istorin%C4%97-ir-socialin%C4%97-atmintis-asmens-patirties-p>>.

37. Mokslinė–praktinė konferencija „Tremties istorinė ir socialinė atmintis: gyvenimas po lemties ženklų“ (2013-06-12). Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=7410&p_k=1&p_t=136290>.
38. Mokslinis žurnalas „Genocidas ir rezistencija“ – Genocid.lt. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://genocid.lt/centras/lt/1199/a/>>.
39. Mokslo ekspresas. Kuo istorinė atmintis svarbi valstybės išlikimui ar visuomenės darnai?. Interaktyvus. Bernardinai.lt. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-01-30-mokslo-ekspresas-kuo-istorine-atmintis-svarbi-valstybes-islikimui-ar-visuomenes-darnai/94523>>.
40. Musteikis, Audrius. „M. Zalytė: skrydis su nepakeliama našta“. *Lietuvos žinios*, 2016 m. gegužės 13 d. P. 12.
41. Petrauskas, Rimvydas. „Istorikas – dabarties istorinės sąmonės ekspertas?“ *Kultūros barai*. Nr. 11 (2005). P. 2.
42. Pušinskytė, Lijana. „Žodinės istorijos metodas, jo taikymo rezistencijos tyrimuose problemos“. *Genocidas ir rezistencija*. Nr. 24 (2008). P. 22–33.
43. Rahi-Tamm, Aigi. Trėmimų tyrimai Estijoje: dabartinė padėtis ir perspektyvos. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 25 d.] <<http://genocid.lt/centras/lt/719/a/>>.
44. Safronovas, Vasilijus. Kas turi formuoti Tautos istorinę atmintį?. Interaktyvus. DELFI. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/v-safronovas-kas-turi-formuoti-tautos-istorine-atminti.d?id=63685004>>.
45. Sambrooke, Jerilyn. Narratives of Identity: A Postcolonial Rereading of Dalia Grinkeviciute’s „Lithuanians by the Laptev Sea“ - Jerilyn Sambrooke. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www.lituanus.org/2008/08_4_02%20Sambrooke.html>.
46. Seimas grąžino tobulinti Tautos istorinės atminties įstatymo projektą. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_k=1&p_d=156168>.
47. Senn, Alfred Erich. „Naujausiųjų laikų istorija ir kolektyvinė atmintis“. *Kultūros barai*. Nr. 1 (2005).
48. Sobeckis, Dainius. Leonardo Andriekaus tapatybės klausimas: išeivis, tremtinys ar pabėgėlis?. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <http://litlogos.eu/L67/Logos67_124_131_Sobeckis.pdf>.
49. Starkauskas, Juozas. *Represinių struktūrų ir komunistų partijos bendradarbiavimas įtvirtinant okupacinį režimą Lietuvoje 1944–1953 m.* Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007.

50. Susitikimas su poete Dalia Teišerskyte – Švenčionių rajono savivaldybės viešoji biblioteka. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.svencioniuvb.lt/lt/naujienos/781-susitikimas-su-poete-dalia-teiserskyte>>.
51. Štutininė, Irena. „Sovietinių represijų atminties reikšmės lietuvių autobiografijose“. *Genocidas ir rezistencija*. Nr. 2 (2008).
52. Tarptautinis mokslinis seminaras „Tremties istorijos: naujos kartos refleksijos ir bendrystės potyriai“ – Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.savb.lt/lt/renginiai/5735-tarptautinis-seminaras-tremties-istorijos>>.
53. Tumelis, Juozas, sud. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
54. Ūksas, Egidijus. „Kelmės KGB veikla perestroikos metais: Vakarų baimėje (I)“. *Bičiulis*, 2016 m. balandžio 27 d. P. 2.
55. Vaiseta, Tomas. Istorikė B. Burauskaitė: „Trys kartos buvo paverstos trąša būsimai sovietinei gerovei“. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 8 d.] <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/-12114290031209621968-istorik%C4%97-b-burauskait%C4%97-trys-kartos-buvo-paverstos-tr%C4%85%C5%A1a-b%C5%ABsimai-sovietinei-gerovei-video.htm>>.
56. Vaiseta, Tomas. Psichologė D. Gailienė: „Sovietmečiu represuoti žmonės iš traumų nėra išsilaisvinę iki šiol“. Interaktyvus. [Žiūrėta 2016 m. gegužės 29 d.] <<http://www.sovietika.lt/486442/straipsniai/atmintis/psichologe-d.gailiene-sovietmeciu-represuoti-zmones-is-traumu-nera-issilaisvine-iki-siol>>.
57. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. IV. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
58. *Visuotinė Lietuvių enciklopedija*. XXI. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013.
59. Zālīte, Māra. *Penki pirštai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016.
60. Бугай, Николай Фёдорович, sud. *Народы стран Балтии в условиях сталинизма (1940-е–1950-е годы) : Документированная история*. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2005.

Živilė Kavaliauskaitė

TRĖMIMŲ REFLEKSIJA ATMINTIES TYRIMUOSE. SAVIIDENTIFIKACIJOS PROBLEMA

SANTRAUKA

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenimis, iš Lietuvos (1941 m. birželį ir 1945–1952 metais) buvo ištremta 132 tūkstančiai žmonių. Iš jų 70 procentų buvo vaikai ir moterys. Į Irkutsko sritį ištremta apie 40 tūkstančių asmenų. 2010 metų surašymo duomenimis, Irkutsko srityje tebegyveno 1 046 lietuviai.

Šio darbo tikslas – įvertinus istoriografiją bei šaltinius, per atminties tyrimus atskleisti iš tremties Irkutsko srityje grįžusių asmenų bei tremtyje likusiųjų santykį su praeitimi ir dabartimi.

Tikslui pasiekti kelti šie uždaviniai: 1) pateikti tremties į Irkutsko sritį aplinkybes, vietas, mastą; 2) atskleisti gyvenimą tremtyje; 3) įvertinti grįžimo į Lietuvą, grįžimo į Sibirą, sprendimo likti Sibire aplinkybes; 4) pateikti buvusių tremtinių, gyvenančių Lietuvoje ir Irkutsko srityje, požiūrį į praeitį ir dabartį per tremties išgyvenimus; 5) išnagrinėti, kaip tremtis keitė tapatybę.

Tyrimo objektas – tremtį į Irkutsko sritį patyrę bei iki šiol Irkutsko srityje gyvenantys lietuviai.

Tyrimas padeda atskleisti, kaip okupacinės valdžios teroras ir metodai keitė ir traumavo asmenys, nes tremtį išgyvenę asmenys patyrė kelis tapatybės lūžius.

Sibire gyvenantys lietuviai teigia jaučiantys skirtumus tarp savęs ir Lietuvos gyventojų. Lietuvoje gyvenantys buvę tremtiniai taip pat mano, jog skiriasi nuo kitų lietuvių, nebuvusių tremtyje.

Darbe atliktas kokybinis tyrimas – naudotas žodinės istorijos metodas (struktūruotas, pusiau struktūruotas, nestruktūruotas interviu, pagal atlikimo pobūdį – akis į akį, internetu), anketinės apklausos metodas, biografinis metodas, mokslinės literatūros ir šaltinių analizės metodas, aprašomasis metodas. Atliekant tyrimą, surinkta, užrašyta kelios dešimtys autentiškų tremtinių prisiminimų, naudotasi medžiaga, sukaupta kelionės Irkutsko srityje metu. Pirmą kartą pateikta surinkta Irkutsko bendrijos „Švyturys“ istorija.

XXI amžiaus antrajame dešimtmetyje, viešojoje erdvėje daug kalbant apie nacionalinį saugumą, varta sugrįžti prie temų, kurios atskleidžia okupacijos padarinius. Svarbu, kad tremties tema išliktų aktuali Lietuvos istorijos dalis, nes penkis dešimtmečius tyrimų lauke ji neegzistavo. Būtina atkreipti dėmesį, kad tremties liudininkai jau yra garbaus amžiaus, todėl kaupti medžiagą reikia kuo skubiau, kol įvykių dalyviai dar gyvi.

Živilė Kavaliauskaitė

REFLECTION ON DEPORTATIONS IN THE MEMORY RESEARCH. THE PROBLEM OF
SELF-IDENTIFICATION

SUMMARY

According on data of the Genocide and Resistance Center of Lithuania 132 thousands of people – at least 70 percent of them children and women – were sent into exile (in June 1941 and in period between 1945–1952). About 40 thousand persons among them were deported to Irkutsk Region. According to the census in 2010 there were 1046 of Lithuanians still living in Irkutsk Region.

The purpose of this research is to reveal the relationship with the past and present of people who returned from exile in Irkutsk Region and those who remained in exile.

The targets set the objectives are the following: 1) find out the circumstances, locations, scope of exile in Irkutsk Region; 2) discuss a life in exile; 3) consider the circumstances of return to Lithuania, return to Siberia and decision to remain in Siberia; 4) introduce the attitude of former deportees residing in Lithuania and Irkutsk Region towards the past and present through experiences of exile; 5) analyze the impact of exile on identity.

Subject matter of the research – Lithuanians who have experienced deportation to Irkutsk Region and have been living there so far.

This research helps to disclose how the terror and methods by occupying powers changed and traumatized human personalities as the survivors of exile went through several identity ruptures.

Lithuanians residing in Siberia declare feeling the differences between themselves and Lithuanians residents. Former deportees residing in Lithuania also think that they are different from other Lithuanians who have never been in exile.

During the research process different methodology was used. Qualitative research – oral history method (structured, semi-structured and unstructured interview, type of conduction – *tete-a-tete*, via e-mail, internet applications), questionnaire survey method, biographical method, scientific literature and source analysis method, descriptive method. Tens of authentic memories of deportees were collected and written down as well as material compiled during expedition in Irkutsk Region was applied in the course of the research. Compiled a history of Irkutsk community "Švyturys" is presented for the first time.

In the second decade of the 21st century, when major discussions on national security take place in public space, it worth to come back to the topics revealing consequences of the occupation, but using different approach. It is important for the theme of exile to remain the relevant part of Lithuanian history as it has not been in the research for five decades. Attention should be drawn to the fact that the witnesses of exile are already of ripe old age, therefore any material and information must be compiled and accumulated as urgent as possible at least during their lifetime.

PRIEDAI

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas. Agentūriniai pranešimai apie Balčiūnų šeimą	99
2 priedas. Nutarimai dėl Balčiūnų šeimos trėmimo	104
3 priedas. Archyvinė pažyma apie Urbonavičių šeimos reabilitaciją	108
4 priedas.	109
Klausimai buvusiems tremtiniams, gyvenantiems Lietuvoje.	109
Klausimai buvusiam tremtiniui Petruui Balčiūnui, du kartus grįžusiam į Lietuvą	110
Klausimai buvusiems tremtiniams, gyvenantiems Irkutsko sr..	111
5 priedas. Audzevičiūtė-Burkauskienė, Irena Edita / Atsakymai į klausimus	113
6 priedas. Babonaitė-Petunina, Alytė / Atsakymai į klausimus	119
7 priedas. Balčiūnas, Petras / Atsakymai į klausimus	120
8 priedas. Banevičiūtė-Daunienė, Teodora Laimutė / Atsakymai į klausimus	123
9 priedas. Jakubauskaitė-Bilevičienė, Zita / Atsakymai į klausimus	127
10 priedas. Jankauskaitė-Petrauskienė, Birutė / Atsakymai į klausimus	129
11 priedas. Juodsnukytė-Ajupova, Aldona Ona / Atsakymai į klausimus	135
12 priedas. Juozapaitytė, Marija / Atsakymai į klausimus	136
13 priedas. Kazlauskaitė-Jokubauskienė, Valerija / Atsakymai į klausimus	143
14 priedas. Kemėšis, Valentinas / Atsakymai į klausimus	145
15 priedas. Makaveckas, Rimantas / Atsakymai į klausimus	149
16 priedas. Martinaitis, Albertas / Atsakymai į klausimus	151
17 priedas. Matuliauskaitė-Buitvydienė, Eugenija / Atsakymai į klausimus	153
18 priedas. Petrauskas, Vaclovas / Atsakymai į klausimus	155
19 priedas. Steponavičius, Virginijus / Atsakymai į klausimus	158
20 priedas. Trumpaitė-Novickaja, Genovaitė / Atsakymai į klausimus	161
21 priedas. Urbonavičius, Vainutis / Atsakymai į klausimus	162
22 priedas. Žižiūnas, Algimantas / Atsakymai į klausimus	166
23 priedas. Žlabytė-Bartulienė, Irena / Atsakymai į klausimus	170
24 priedas. Susirašinėjimas su Irkutske gyvenančiu Rimantu Makavecku „Skype“ programa.	172
25 priedas. Trumpos biografijos	174
26 priedas. Bendrijos „Švyturys“ istorija	178
27 priedas. Jaunimo skyriaus „Aidas“ darbo planas	179
28 priedas. Bendrijos „Švyturys“ prezentacija	180

Agentūriniai pranešimai apie Balčiūnų šeimą

В. ЖИБЕНЕ.

Совершенно секретно.

Копия

УМГБ ПО ШЯУЛЯЙСКОЙ ОБЛАСТИ. ОТДЕЛ 2-Н.

Принял ЛЮМАС 2.ХП.1950 г.

АГ. ДОНЕСЕНИЕ

29 ноября 1950 года источник в деревне Кайряй около мельницы встретился с БАЛЬЧУНАСОМ Мартинасом с которым имел беседу в отношении бандитов.

БАЛЬЧУНАС рассказал, что он передал бандитам просьбу источника вструться с ними, но они не согласились, мотивируя тем, что в деревню Кайряй им приходиться опасно и через БАЛЬЧУНАСА предложили написать им письмо, но источник это сделать отказался, мотивируя тем, что боится. При этом сказал, что он скоро переходит жить в то же место, где бандиты смогут его посещать, и сказал это место БАЛЬЧУНАСУ, что бы он передал об этом бандитам.

Кто такие эти бандиты источник не знает.

"ЖИБЕНЕ"

СПРАВКА: БАЛЬЧУНАС разрабатывается Шяуляйским РО МГБ по предварительной агентурной разработке, как активный бандитский пособник.

ЗАДАНИЕ: По разработке БАЛЬЧУНАСА и установления через него связи с бандитами осведомителю "ЖИБЕНЕ" дано ранее, письменное оставляется то-же.

МЕРОПРИЯТИЯ: Копию донесения направить в Шяуляйский РО МГБ, для оперативного использования.

ВЕРНО: ЗАМ.НАЧ. I-го ОТД-Я, ОТДЕЛА 2-Н УМГБ
ПО ШЯУЛЯЙСКОЙ ОБЛАСТИ ЛЕЙТЕНАНТ -

/ЛЮМАС/

Копия верна: Федимин

В раб. ин.

осведомителю

дел. 1-25

14.12.50.

У 7 Е

Совершенно секретно.

К о п и я

Управление МГБ по Шяуляйской области
Отдел 2Н

Источник: "ЖИБЕНЕ"

Принят: лейтенант Люмас
11 сентября 1950

АГЕНТУРНОЕ ДОНЕСЕНИЕ

В конце августа 1950 года источник встретил знакомого БАЛЬЧУНАС Мартынас, жителя деревни Жвигай Шяуляйского района, который в беседе с источником рассказал, что он встречался с бандитами НАШЛАЙТИС и МАРТИНАЙТИС, которые с 8-ми бандитами приходили к жителю деревни Зайальский Шяуляйского района - ИВЕДРАУСКАС Ионаса.

Источник рассказав ему свое плохое материальное положение попросил БАЛЬЧУНАСА, чтобы он передал бандитам, что он хочет с ними поговорить об этом.

БАЛЬЧУНАС сказал, что бандиты к источнику придти не могут, ввиду чего источник сказал, что если бандиты не могут придти к источнику, то пусть назначат связника для переговоров. БАЛЬЧУНАС обещался просьбу источника бандитам передать.

"ЖИБЕНЕ"

СПРАВКА: БАЛЬЧУНАС разрабатывается Шяуляйским РО по предварительной агентурной разработке "ПРАВЛЕНЦЫ", как пособник банды.

ЗАДАНИЕ: Дано письменное.

МЕРОПРИЯТИЕ: Копию донесения передать Шяуляйскому РО.

В Е Р Н О : Зам.нач. I-го отд-я Отдела 2-Н УМНБ
по Шяуляйской области лейтенант

Люмас

/ Л Ю М А С /

Копия верна: Подлинник не выдана в работу

делу "Жибене"

Одному. Шяуляйскому РО

М. 1-й

14. IX. 51.

Совершенно секретно.

К о п и я

Управление МГБ по Шяуляйской области
Отдел 2-Н

Осведомитель "ЖИБЕНЕ"

Принял: Зам. нач. Отд-я
отд. 2-Н УМГБ по
Шяуляйской области
лейтенант Л Ю М А С .
27.IX.1950 года.

АГЕНТУРНОЕ ДОНЕСЕНИЕ

17 сентября источника на квартире посетил БАЛЬЧУНАС Мартинас, который источнику сообщил, что ночью 15 сентября 1950 года его в доме посетила банда в составе 4-х бандитов, среди них были МАРТИНАЙТИС и НАШЛАЙТИС, два бандита не знакомые.

БАЛЬЧУНАС в разговоре с бандитами передал им просьбу источника встретиться с ними поговорить, на что бандиты БАЛЬЧУНАСУ сказали, что источник живет в неудобном для посещения месте и поэтому они к источнику прийти не могут. Сказала, что встретиться с источником они сами желают и поэтому какнибудь выберут момент для этого.

Бандиты интересовались у Бальчунаса о жизни источника и его мужа, по поводу ареста которого очень сожалели. Бальчунас жизнь источника охарактеризовал очень плохо, особенно с материальной стороны, после чего бандиты сказали, что источника за заслуги его и мужа перед бандитами забыть нельзя и надобно ему помочь. Источник Бальчунаса отблагодарил за "содействие", после чего он ушел домой.

Справка: Бальчунас разрабатывается Шяуляйским РО МГБ по предварительной агентурной разработке. "ПРАВЛЕНЦЫ" № 310, как связник штаба бандокруга "ПРИСИКЕЛИМО".

Осведомитель "ЖИБЕНЕ" имеет задание, через известных ей связников и пособников банды добиться встречи с бандитами с целью завязания деловых отношений.

Задание осведомителю "ЖИБЕНЕ" оставлено прежнее.

Мероприятия: Копию донесения направить в Шяуляйский РО МГБ, с которыми контактировать разработку БАЛЬЧУНАСА с целью подвода банды под оперативный удар.

КОПИЯ ВЕРНА: Зам. нач. 1-го Отд-я Отдела 2-Н
по Шяуляйской области лейтенант

2-ме.

Копия верна: Тющини
Зам. "Жибене"
Одд. 2-Н УМГБ по Шяуляйской области
14.IX.51 М. А. С. /
Л. Касюнас

3 8 1949

Источник "ЖИВЕНЕ"

Принял: ЛЮМАС 9.12.49 года.

АГЕНТУРНОЕ ДОНЕСЕНИЕ

В середине ноября 1949 года источника посетил житель деревни Дочкай, Шауляйской волости и уезда ГАЙЛЮНАС Стасис, работающий конюхом в колхозе "Жвигай". В разговоре с последним источник начал ему жаловаться, что председатель колхоза МУРЗА Пятрас и его заместитель РАТКУС Пятрас притесняют источник потому, что его муж арестован за связь с бандитами. ГАЙЛЮНАС начал возмущаться РАТКУСОМ и МУРЗОЙ и заявил, что они так же поддерживают связь с бандитами, поэтому притеснять было бы нечего. При этом рассказал, что в сентябре месяце 1949 года в хозяйстве РАТКУС, МУРЗА и БАЛЪЧУНАС Мартинас, житель деревни Жвигай длительное время укрывалась банда "Грикаулис", причем сказал, что он одну ночь пас колхозных лошадей и к нему со стороны хозяйства РАТКУС подошли два вооруженных бандита с которыми он разговаривал, однако о чем не сказал и предложил источнику о бандитах лучше не разговаривать.

О том, что бандиты посещали РАТКУСА и МУРЗА источник знает так же от бандита ВЯЛКИНАС, в 1948 году. Последний при посещении дома источника, осенью 1948 года рассказал, что он с четырьмя бандитами и "Грикаулис" с шестью бандитами остановились ночевать у РАТКУСА и там между собой чуть не перестрелялись, так как "Грикаулис" с одним бандитом уходил в деревню, в это время выставили часового.

Кроме того ВЯЛКИНАС источнику рассказал, что они намерены у РАТКУСА рыть бункер, однако в связи с арестами в деревне Жвигай их связников и пособников рыть не стали.

Что касается БАЛЪЧУНАСА то от бандитов ВЯЛКИНАС и других источник хорошо знает, что они часто посещали дом БАЛЪЧУНАСА и сожительствовали с дочерьми БАЛЪЧУНАСА - БАЛЪЧУНАЙТЕ Морта и Эмилия. Самого БАЛЪЧУНАСА бандиты называли "тестем". Особенно часто их посещал и являлся кавалером БАЛЪЧУНАЙТЕ бандит СИНКЯВИЧУС, а так же бандит бывший ксендз, клички и фамилии источник не знает и самого ни разу не видел.

25 или 26 ноября с.г. источник и жительница деревни Жвигай ЯСУИТЕ Аугения получили повестки о явке в ВО МГБ о чем сказали БАЛЪЧУНАСУ и последний в присутствии РАТКУСА и МУРЗА предложили поехать на лошади, чтобы не опоздать. Когда лошадь была запряжена, БАЛЪЧУНАС предупредил их, чтобы они ничего не рассказывали в случае вопроса и сказал, что он, а так же РАТКУС и МУРЗА очень сильно допрашивались органами МГБ и следственные органы против него располагали точными данными, которые видимо сообщил бандит СИНКЯВИЧУС, однако он ничего не рассказал и его отпустили. Затем БАЛЪЧУНАС стал гадать, зачем могут вызывать источника и ЯСУИТЕ, на что источник сказал, что органы МГБ видимо узнали, что источника осенью с.г. посетила банда и поэтому вызывают, причем источник сказал, что его посетили бандиты "Васарис" и "Навлайтис", которые сказали, что встречались с ним БАЛЪЧУНАС.

БАЛЪЧУНАС ответил, что с указанными бандитами осенью 1949 года он действительно встречался. При этом еще раз предупредил ничего в органах МГБ не рассказывать.

В ВО МГБ источнику и ЯСУИТЕ объявили о том, что опись и арест с имуществом снимаются и отпустили домой. По дороге, чтобы руководители колхоза не ругались за лошадь, источник и ЯСУИТЕ договорились сказать, что их органы МГБ допрашивали, чтобы была важнее причина вызова.

Как только приехали на скотный двор колхоза к источнику и ЯСУИТЕ подошел РАТКУС, МУРЗА, БАЛЪЧУНАС и ЗАБЛОЦКАЙТЕ, которые начали расспрашивать для чего вызывали в ВО МГБ. Источник и ЯСУИТЕ сказали, что их допрашивали о бандитах, но они ничего не сказали.

СПРАВКА: Материал вторичный.

ЗАДАНИЕ дано.

МЕРОПРИЯТИЯ: Произвести установку проходящих лиц, взять в разработку и на учет. Одновременно проводить документацию о их практической антисоветской деятельности, после чего решить вопрос их ареста.

Зам. нач. отд-я 2"Н" Шауляйского УС
Литовской ССР - лейтенант

Кочин

(И.М.МАС)

*Кочин Вера: Подписать накладные в
Шауляйском РО М.В. в работе с
"Жидене"*

*Одновременно Шауляйского РО М.В.
М. 1-го*

14/IX-57г.

Nutarimai dėl Balčiūnų šeimos trėmimo

„УТВЕРЖДАЮ“
Министр Госбезопасности
Литовской ССР
ГЕНЕРАЛ-МАJOR

БАЛЧИУНОВ
(подпись)
11 декабря 1951 г.

Зам

„САНКЦИОНИРУЮ“
Прокурор ЛИТОВСКОЙ ССР
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОВЕТНИК
ЮСТИЦИИ 2 КЛАССА-

(БАХАРЕВ)
(подпись)
11 февраля 1952 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

30 ноября 1951 г.

гор. Шяуляй

Я, Начальник Следственного отдела УМГБ по Шяуляйской обл.,

ПОЛКОВНИК ГЕРАСИМОВ, (должность, наименование органа МГБ, звание и фамилия сотрудника) рассмотрев материалы дела о выселении № 0387

оформленного УМГБ по Шяуляйской области (наименование органа МГБ) МГБ Лит. ССР

на семью активного бандпособника БАЛЬЧУНАС Мартынаса с. Иозо,
(указать главу выселяемой семьи или члена семьи, за которого выселена семья, его установочные данные, местоахождение; если осужден, — кем, когда, на сколько)
1893 г.р., прож. в д. Жвигяй, Шяуляйского района и области.

НАШЕЛ:

14 сентября 1951 года было оформлено дело о выселении семьи активно-
го бандпособника БАЛЬЧУНАС Мартынаса с. Иозо, 1893 г.р. в составе:

1. Гл. семьи- БАЛЬЧУНАС Мартынас с. Иозо, 1893 г.р.
2. Жена- БАЛЬЧУНЕНЕ Агота д. Пятраса, 1900 г.р.
3. Сын- БАЛЬЧУНАС Пятрас с. Мартынаса, 1928 г.р.
4. Дочь- БАЛЬЧУНАЙТЕ Марта д. Мартынаса, 1925 г.р.
5. Дочь- БАЛЬЧУНАЙТЕ Эмилия д. Мартынаса, 1931 г.р.
6. _____
7. _____

В момент выселения установлено, что при оформлении учетного дела не были учтены члены семьи:

и допущены искажения: Гл. семьи не БАЛЬЧУНАС, а БАЛЬЧЮНАС Мартынас,
сын Иозо, 1893 г.р. Жена не БАЛЬЧУНЕНЕ, а БАЛЬЧЮНЕНЕ Агота, не
дочь Пятраса, а дочь Пранаса, 1900 г.р.

ДУА-КОПИЯ 3

10

Сын- не БАЛЬЧУНАС, а БАЛЬЧЮНАС Пятрас с. Мартынаса, 1928 г.р.

Дочь-не БАЛЬЧУНАЙТЕ, а БАЛЬЧЮНАЙТЕ, не Марта, а Морта дочь Мартынаса, 1925 г.р.

Дочь- не БАЛЬЧУНАЙТЕ, а БАЛЬЧЮНАЙТЕ Эмилия д. Мартынаса, 1930 года рождения, а не 1931 г.р.

го подтверждается рапортом начальника Шяуляйского Райотдела МГБ, Шяуляйской обл. Лит ССР КАПИТАНА ЧУРАКОВА. (полное наименование органа МГБ)

На основании изложенного, —

ПОЛАГАЛ-БЫ:

активного бандпособ

Считать правильным фамилии, имя, отчество и возраст выселенных членов семьи:

1. Гл. семьи- БАЛЬЧЮНАС Мартынас с. Иово, 1893 г.р.
2. Жена- БАЛЬЧЮНЕНЕ Агота д. Пранаса, 1900 г.р.
3. сын- БАЛЬЧЮНАС Пятрас сын Мартынаса, 1928 г.р.
4. дочь- БАЛЬЧЮНАЙТЕ Морта д. Мартынаса, 1925 г.р.
5. дочь- БАЛЬЧЮНАЙТЕ Эмилия д. Мартынаса, 1930 г.р.
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

НАЧАЛЬНИК СЛЕДОТДЕЛА УМГБ ПО ШЯУЛЯЙСКОЙ ОБЛ.

(должность)

ПОЛКОВНИК

(звание)

Герасимов

ГЕРАСИМОВ

„СОГЛАСЕН“ Нач. УМГБ ШЯУЛЯЙСКОЙ обл. Лит. ССР

ПОДПОЛКОВНИК

(звание)

Яроцкий

ЯРОЦКИЙ

ноября 1951 г.

Чураков

„УТВЕРЖДАЮ“
МИНИСТР ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
Литовской ССР
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ
Мартынас
МАТЮС
(Сорнинский)
15. сентября 1957 года

„САНКЦИОНИРУЮ“
ПРОКУРОР ЛИТОВСКОЙ ССР
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ
II го класса
Бухаров
(Бухаров)
16. сентября 1957 года

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

14 сентября 1957 г.

я, Начальник Шяуляйского Райотдела МГБ, Шяуляйской области,
Литовской ССР (должность, наименование органа МГБ, звание и фамилия сотрудника) ПОДПОЛКОВНИК БАБИЧ

Рассмотрев материалы учетного дела в отношении семьи бандпособника
БАЛЬЧУНАС Мартынаса сына Иозо, 1893 года рождения, уроженец
указать—бандита, бандпособника, националиста, его установочные данные, местонахождение, осужден кем,
и житель деревни Жвиргай, Шяуляйского района и области.
когда, на сколько; убит где, когда; если находится на нелегальном положении, с какого времени, и др.)
из крестьян-кулаков, колхозник.

НАШЕЛ:

Что БАЛЬЧУНАС с 1947 года и по настоящее время
(указываются компрометирующие сведения в отношении семьи, на основании которых она подлежит
поддерживает связь с бандитами, выполняет функции связника,
выселению и что в семье нет награжденных, участников Отечественной войны, находящихся в Советской
предоставляет свой дом для укрытия бандитов, снабжал
Армии и имеющих особые заслуги перед государством)
бандитов медикаментами и продуктами питания. Его дочь,
БАЛЬЧУНАЙТЕ Марта и дочь, БАЛЬЧУНАЙТЕ Эмилия, сожительствовали
ли с бандитами.

В семье БАЛЬЧУНАСА награжденных, участников
Отечественной войны, находящихся в Советской армии и имеющих
особые заслуги перед государством нет.

Изложенное подтверждается показаниями ДАРГУЖАС
Иозаса, агентурными материалами и соответствующими справками.

Archyvinė pažyma apie Urbonavičių šeimos reabilitaciją

Lietuvos TSR

VIDAUS REIKALŲ
MINISTERIJA

Литовская ССР

МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

232754 Vilnius, Janonio g. 2
232754 Вильнюс, ул. Янонио, 2

Informcentras

(valdyba, skyrius — управление, отдел)

1989 m. 01 9 № 6/6 11898

I
Ila

ARCHYVINĖ PAZYMA

Duota pil. (ams) Urbonavičius Henrikas
Henziko 1905 m. Urbonavičiene
Stefanija Stasio 1916 m. Urbonavičius
Vainis Henziko 1946 m. Urbonavičius
Henziko 1943 m. Urbonavičius Alvydas Henziko
1946 m.

ištremtiems iš Lietuvos TSR Tauragės
rajo Norviškes kaimo ir buvusiems specištrėmimo

Edimo m. Jevtško srityje nuo 1948 m. rugpjūčio mėn. 22 d.
iki 1957 m. lapkričio mėn. 18 d.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo
reabilituoti.

Skyriaus viršininkas

Vyr. inspektorius

A. Pečiulis

E. Petrauskas

Klausimai buvusiems tremtiniam, gyvenantiems Lietuvoje

Klausimai magistro darbui „Tremties refleksija atminties tyrimuose. Saviidentifikacijos problema“.

Jei kažkurie klausimai netinka, galima neatsakyti. Jei patys neatsimenate, gal išliksite atmintyje tėvų pasakojimai. Atsakymai bus naudojami tik moksliniame darbe. Nuoširdžiai dėkoju už atvirumą ir sugaištą laiką!

1. Vardas, pavardė, gimimo metai, dabartinė gyvenamoji vieta.
2. Kada, iš kur ir kur buvo išstremta jūsų šeima (kiek asmenų, jų vardai, pavardės amžius, gimimo-mirimo datos).
3. Kodėl išstremta jūsų šeima?
4. Koks pirmasis prisiminimas, susijęs su tremtimi?
5. Kas sudėtingiausia buvo pirmaisiais tremties metais?
6. Kokiomis buities sąlygomis gyvenote?
7. Kas padėjo prisitaikyti prie esamų sąlygų?
8. Kas labiausiai skaudino, žemino?
9. Kokius kontaktus turėjote su Lietuva, likusiais artimaisiais (ar pasiekdavo laišakai, apie ką vieni kitiems rašydavote)?
10. Koks buvo santykis su kitais lietuviais ir vietos gyventojais?
11. Ar buvo svarbu išlaikyti tapatumą-lietuvybę? Kokiomis priemonėmis tai daryta (mokslas, papročiai, tikėjimas)?
12. Kaip keitėsi jūsų statusas nuo tremties pradžios iki reabilitacijos?
13. Koks skaudžiausias ir koks šviesiausias prisiminimas?
14. Kokiais trimis žodžiais apibūdintumėte tremties metus?
15. Ar iki šiol jaučiate nuoskaudą dėl tremties? Kodėl?
16. Kokią įtaką jūsų gyvenimui, asmenybei padarė tremtis?
17. Kada po tremties grįžote į Lietuvą? Koks buvo jūsų santykis su tėvyne, aplinka?
18. Ar jautėtės savi, ar svetimi? Kodėl? Kas jūs skyrė nuo tremties nepalietusių Lietuvos gyventojų, ar jautėtės kitokie?
19. Ar buvote aplankyti tremties vietų, kas traukia ten nuvykti?
20. Ar pakankamas dėmesys Lietuvoje skiriamas tremtiniam? Ar iki šiol jaučiate baimę, netikrumą? Kodėl?

Klausimai buvusiam tremtiniui Petruui Balčiūnui, du kartus grįžusiam į Lietuvą

Klausimai magistro darbui „Tremties refleksija atminties tyrimuose. Saviidentifikacijos problema“.

Jei kažkurie klausimai netinka, galima neatsakyti. Jei patys neatsimenate, gal išliks atmintyje tėvų pasakojimai. Atsakymai bus naudojami tik moksliniame darbe. Nuoširdžiai dėkoju už atvirumą ir sugaištą laiką!

1. Vardas, pavardė, gimimo metai, dabartinė gyvenamoji vieta.
2. Kada, kur buvo ištremta jūsų šeima (kiek asmenų, jų vardai, pavardės amžius, gimimo-mirimo datos).
3. Kodėl ištremta jūsų šeima?
4. Koks pirmasis prisiminimas, susijęs su tremtimi?
5. Kas sudėtingiausia buvo pirmaisiais tremties metais?
6. Kokiomis buities sąlygomis gyvenote?
7. Kas padėjo prisitaikyti prie esamų sąlygų?
8. Kas labiausiai skaudino, žemino?
9. Kokius kontaktus turėjote su Lietuva, likusiais artimaisiais (ar pasiekdavo laišakai, apie ką vieni kitiems rašydavote)?
10. Koks buvo santykis su kitais lietuviais ir vietos gyventojais?
11. Ar buvo svarbu išlaikyti tapatumą-lietuvybę? Kokiomis priemonėmis tai daryta (mokslas, papročiai, tikėjimas)?
12. Kaip keitėsi jūsų statusas nuo tremties pradžios iki reabilitacijos?
13. Koks skaudžiausias ir koks šviesiausias prisiminimas?
14. Kokiais trimis žodžiais apibūdintumėte tremties metus?
15. Ar iki šiol jaučiate nuoskaudą dėl tremties? Kodėl?
16. Kokią įtaką jūsų gyvenimui, asmenybei padarė tremtis?
17. Kada po tremties grįžote į Lietuvą? Koks buvo jūsų santykis su tėvyne, aplinka?
18. Ar jautėtės savi, ar svetimi? Kodėl? Kas jūs skyrė nuo tremties nepaliestų Lietuvos gyventojų, ar jautėtės kitokie?
19. Kodėl nusprendėte grįžti gyventi į Sibirą? Kas nuvylė?
20. Kaip jautėtės grįžęs gyventi į tremties vietas?
21. Kodėl galiausiai apsisprendėte gyventi Lietuvoje?
22. Ar buvote aplankyti tremties vietų, kas traukia ten nuvykti?
23. Ar pakankamas dėmesys Lietuvoje skiriamas tremtiniams?
24. Ar iki šiol jaučiate baimę, netikrumą? Kodėl?

Klausimai buvusiems tremtiniam, gyvenantiems Irkutsko sr.

Klausimai magistro darbui „Tremties refleksija atminties tyrimuose. Saviidentifikacijos problema“.

Вопросы для работы (степени магистра) по теме «Рефлексия ссылки в исследованиях памяти. Проблема самоидентификации.»

Jei kažkurie klausimai netinka, galima neatsakyti. Jei patys neatsimenate, gal išliko atmintyje tėvų pasakojimai. Atsakymai bus naudojami tik moksliniame darbe. Jei sunku rašyti lietuviškai, galima rašyti rusiškai. Nuoširdžiai dėkoju už atvirumą ir sugaištą laiką!

Если какие то вопросы нежелательны, можно не отвечать. Если сами не можете вспомнить, может бы тогда в памяти остались рассказы родителей. Все ответы будут использоваться только для научной работы. Если трудно писать на литовском языке, можно писать на русском. Искренне благодарна за откровенные и затраченное время.

1. Vardas, pavardė, gimimo metai, dabartinė gyvenamoji vieta.
Имя, фамилия, год рождения, место проживания
2. Kada, iš kur ir į kur buvo ištremta jūsų šeima (kiek asmenų, jų vardai, pavardės amžius, gimimo-mirimo datos).
Когда, от куда и куда была выслана Ваша семья (сколько членов семьи, их имена, фамилии, возраст, дата рождения-смерти)
3. Kodėl ištremta jūsų šeima?
Причина ссылки вашей семьи?
4. Koks pirmasis prisiminimas, susijęs su tremtimi?
Первые воспоминания, связаны с ссылкой?
5. Kas sudėtingiausia buvo pirmaisiais tremties metais?
Что было самое трудное в первый год ссылки?
6. Kokiomis buitėmis sąlygomis gyvenote, kas padėjo prisitaikyti prie esamų sąlygų?
Какие бытовые условия были на месте проживания, что помогло приспособиться в таких условиях?
7. Kas labiausiai skaudino, žemino? Kas padėjo išlikti?
Что наиболее было болезненно, что унижало? Что помогло выжить?
8. Kokius kontaktus turėjote su Lietuva, likusiais artimaisiais (ar pasiekdavo laiška, apie ką vieni kitiems rašydavote)?
Какие связи имели с Литвой, с оставшимися близкими (получали ли письма, о чем писали друг другу)?
9. Koks buvo santykis su kitais lietuviais ir vietos gyventojais?
Какие взаимоотношения были с другими литовцами и местными жителями?
10. Ar buvo svarbu išlaikyti tapatumą-lietuviybę? Kokiomis priemonėmis tai daryta (mokslas, papročiai, tikėjimas)?
Важно ли было сохранить идентичность-литовчество? Какие меры принимали для этого (наука, обычи, вера)?
11. Kaip keitėsi jūsų statusas nuo tremties pradžios iki reabilitacijos?
Как изменялся Ваш статус с начало ссылки до амнезии?
12. Koks skaudžiausias ir koks šviesiausias prisiminimas iš tremties metų?
Какие самые болезненные и самые светлые воспоминания с времен ссылки?
13. Kokiais trimis žodžiais apibūdintumėte tremties metus?

- Какими тремя словами вы бы описали годы ссылки?
14. Ar iki šiol jaučiate nuoskaudą dėl tremties? Kodėl?
Чувствуете ли до сих пор обиду из за ссылки? Почему?
 15. Kokią įtaką jūsų asmenybei padarė tremtis?
Какое влияние на вашу личность сделала ссылка?
 16. Kada pirmą kartą po tremties grįžote į Lietuvą?
Когда первый раз возвратились с ссылки в Литву?
 17. Koks buvo jūsų santykis su tėvyne, aplinka? Ar jautėtės savi, ar svetimi? Kodėl? Kas jūs skyrė nuo tremties nepaliestų Lietuvos gyventojų, ar jautėtės kitokie? Kas nuvytė?
Какие ваши соотношения с отечеством, окружением? Чувствовали ли вы себя собою или чужой? Почему? Что вас разделяло от жителей Литвы, которых не коснулась ссылка, чувствовали ли себя другими? Что разочеровало?
 18. Kodėl grįžote gyventi į Sibirą?
Почему вернулись жить обратно в Сибирь?
 19. Ar pakankamas dėmesys Lietuvoje skiriamas buvusiems tremtiniam?
Достаточно ли внимания в Литве уделяется бывшим ссылным?
 20. Ar jaučiatės kitokie, nei gyvenantieji Lietuvoje? Kodėl?
Чувствуете себя другими, нежели проживающие в Литве? Почему?

Audzevičiūtė-Burkauskienė, Irena Edita

Atsakymai į klausimus

1. Irena Edita Burkauskienė gyn. 1939.02.25
gyven. šiuo metu, Vytauto 58-39
2. Mano šeima - tai mano mama Audzevičiūtė Irena
(1904-1992), o Irena Edita Audzevičiūtė (Burkauskienė)
ir sesuo ^{duona} Regina Nijolė Audzevičiūtė (Bielskienė)
gimusios 1939.02.25 buvom iš tremties iš 1949 m.
balandžio 14 d. iš Pasvalio rajono Kalno durų.
į Srečisko sūty, Čeremchovo rajoną
3. Šeima iškuožinta. Turėjom 82 ha žemės
4. Pirmasis prisiminimas, tai kai viduri nakties
kelolimais į duris priklė iš miegų ir liepė degtis
daiktus. Perskaitė įsakymą kad Audzevičiūtė Irena
jos sesuo didijė ir duklė Angilė 1936 m. gimimo
vedamos į Sibirą. Reikėjo 3 žmones, tai
išvežė Irena ir Regina, Angilės mūsų šeimoje
nėkada nebuvo o tėtė didijė čia negyveno.
Kaip tie tremties dokumentai buvo sušiami ir
kas juos ruošė - nežinau.
Na o tremties vietoje tai japonų belaisviai kurie
mums statė pirmus beržkus.
5. Suolifingiausiasis mūsų vaikams buvo kalbos nemokėjimas
kai mūsų gyvenvietėje atidarei mokyklą 1 ir 2 klases
Mes dieturoji buvom 4 klaseje tai nuėjom į 2
kiti į 1 ar 2. Tėvams aišku apsirūpinimas maistu.
nebuvo nieko parduotuvėje kai atvešdavo
produktu mūsų vaikams reikėjo ko prisigriebti
prie prekistalio

6. Atvešė daug šeimų o būkai tik 3. Prie jų dar sandėliukai, tai apgyvendino po kelias šeimas viename kambarielyje ir sandėliukuose. Kambarielyje plyta maištui gaminti. Tučlietėi lauce vanduo Suliniuje.
Vėliau barakus statėu patis ir gavom po kambarį.
7. Noras išgyventi padėjo prisitaikyti prie esančių sąlygų.
8. Lemino bėteisio be kaltės kalto Smogaus padėtis reikėjo registruotis komendantūroje ar dar nepabėgęs. Mama ir dar 2 bendrą statybos dirbusios moteris gavė parodyti atsioletis už tai kad nėsiminko buvo išsiūstos dirbti toliau nei 12 km. nuo gyvenvietės. Tik toks atostanos ~~laikas~~
9. Susisąsinejome tik su mamos seserimi, kuri turėjo būti išvėsta kartu. Laiškais gaudarom ir labai laukdavam Nelengras buvo ir jos gyvenimas, Tai esame gamė tik, vienas šūntinij ir jos. Raseim kaip gyvė, dirbame mokomeš. Žinojom kaip laiškai tikimami,
10. Mūsų gyvenvietėje vietinių gyventojų nebūvo, ja pasistatėu patis ir plyty fabrikę, todėl gyvenvietė vadinosi Kizdovod' N2 (plyty fabrikės N2). Ši su šūnturais sugyvenom gerai. Visi gerbė mūsų mamę nes ji gerai mokėjo rusų kalbą ir iki išnektų rase prašymes į įvairias instancijas dėl šeimų susijungimo

nes buvo išmėlyti po Sibiro plotybes.

Buvo ir 10 Lenkų šeimos, jie daugiausia bendravo savo rate. Paskui atvėrė ir Baltarusijos miškus, jie buvo labai rauskure, geriantis, tamsūs žmonės.

11. Mūsų gyvenvietėje nesukko buvo išlaikyti lietuvių, nes buvo didėbė lietuvių bendruomenė (~ 80 šeimų). Svedavom visas religines šventes, meldavomės per gegužines pamaldas įsirengę altorių didžiausioje barako kambaryje. Ir kai vasario 16 ryčiai dainuodami praeivėavo per visus barakus, tą sekancią dieną komendantas tardė kurie tai proga. Kadangi jaunimas prie barakų dainuodavo dažnai vakarais, tai niekas nenukentėjo. Taip mes vaikai išmokom labai daug lietuviškų liaudies dainų ir romanų. Daugis Tėvas sakydavo kai grįšim apie mus ir knygas rašys.

12 Mamos statusas iki reabilitacijos nesikeitė. durtis statybose.

0 mes kaip gymusias 1939 ^{nuo} tremties buvom alleistos (po Stalino mirties vaikai nuo 1938m. buvo alleisti nuo tremties)

1955 m. mes baigim 7 klases vien penketais ir be stojamųjų egzamenų įstojom į Jekutsko inžinerinį technikumą mecheorikos fakultetą, kuri baigim 1959 m.

ir kartu su mama paleista iš tremties 1958 m grįšom į Lietuvą. Mamos neregistavo, nes buvo paleista be teisės grįžti į Lietuvą.

Kadangi jau buvo pensijos, rašėvo į aukštesniąsias tarypas ir gavom teisę gyventi pas dukras.

0 mes baigiam ~~tas~~ ir sisus parsiem prašymus, dištines liandies ulio tarypas kaip norime dižbti lietuvoje ir gavom iškvietimus, dištinoji kurėsi staklių premone labai truko specialistų

13. Skauliausios prisiminimas, kai kursio kas rusas, mane paradino fasiste ir as trenciu jau per veid. jis publi mane ir budu gerai prikules, bet ~~uosto~~ ~~kiti kursio kai ir ji sulauke~~ pridenge kites kursio kas lydas o paskui ir nisas kursas.

Šviesiausios prisiminimas - kai atejo is diestures isve-
timas dirbti švaulių precizinių staklių gamykloje.
kurtoje 1958 m. spalio 4 o. Kurioje ir
išdirbam iki pensijos.

14. Skurdas, nepilnavertiskumas, baimė.

15. Jauciu muoskaudg del tremties ir okupacijos,
nes galijom gyventi demokratinėje salyje,
laisvi ir laimingi kaip kites vakary salys.

Kubos rasytojas Renaldo trema (pabegss is kubos į JAV
rase

Skirtumas tarp komunistines ir kapitalistines
sistemas yra tas, kad nor abi mums sparde
užpakaluis, komunistame uz tai reiktia ploti
o kapitalizame gali rekti.

16. Tremtis ismoki gyventi ir isgyventi sunkiomis
selygomis, ir kad pagerinti gyvime ceikia
mokintis. Kad galitume mokintis ceikejo per
vasara sunkiai dirbti stetybose.

17. Po tremties grizom 1959 m. baigusios sekutsko
industrinį technikumę gavusios siuntimus
dirbti švaulių precizinių staklių g-loje
kartu parsivesėu mama.
Pirmas ispuolis kai islipom Vilniuje is traukisu

Buro nekoks ir labai muvile ir ugasdino, niekas
su mumis nekaltėjo lietuviškai.
Siauriosose taip pat jautėmis nejaukia ir
su laime. Bijojom sutikti milicininką,
kad prie ko nors neprikibotų ir atgal neišsistytų.
Tai tremties pasekmės
Na o gamykloje kolektyvas jaunas, ka tik
įkurta gamykla, visi draugiški, tik padėjo
įsisavinti lietuviškus techninius terminus.
Kai buvo suaukštas tikis tarybos q. kalbe gamykloje
buvo lietuvių. Panaikino LUT įvedė rusų
kalbę.

18. Taip mes jautėmis svetimi, nes tai pastoriai
valdėse dujodavo suprosti. Būdėti per tatybines
sventes neleidavo - nepasitikejo
kai gamykla pristatydavo etnam apdovanojimui
už gerą darbą - mes saugumas išbraudavo
stojant. ~~Siaurios~~ KPI Sidulij Valarinį fakultetą
murdymu ir nūsiaus gamyklos Direktoriūs
nepasizasė charakteristikos. Nevertos.
Sigaubėję miesto komjaunimo sekretoriūs seser ugro
kurstikes. Jis daug kam padėjo.
Jūsienė išrašė taip pat negalėjom.

19. Grūdų gyvenit; Sibiro net kosmariskame sapne
nesu sapnimo darau. Čia Lietuva-Sibire
išsvajotas kraštas net krapa dietvos išlaikiau
gyvendamo Sibire ir kai grūdai iškaros pajutau
ta pūvy krapa ir pasaxias ditureva krepiu.
Splenkyti - taip norėjosi ir su turistimais keliopiais
vadiavom aplankyti Irkutsk - Daikale.
Susizinko visas kursas su mumis susitikt.
aplankim technikumę. Ten mūsų sunki jaunystė.
Angarškes grūdus mūstas pastatytas Talgoje.
ir galingsi chemijos kombinatai.
Pasis rodo žiuro liko To Polioi. Tai chemijos darbas

o Smoneš ten gyvena .

20. Del dimesio stolas nejauciu trukumu kaip pat
ir baimes bei metikumo . Kito kie nesijaučiu ,
Gaunu pensiją turu daug draugų ir žekitkiečių
ir stakliminų . Džiaugiuosi kad laisvoje
dietuvoje . Galiu vaduot kur noriu , kiek
leidiu finansai . Matau kaip greičiau
mūsų kraštas , miestai ir kaimai .
Apsaugok mus Dieve nuo bet kokios
okupacijos .

Babonaitė-Petunina, Alytė

Atsakymai į klausimus*

1. Пятунина (Бабонайте) Алите Станислава 1943г., Россия Иркутская обл.Г.Усть-Илимск
2. В октябре 1948г. из деревни Суяйняй Россейняйского р-на. Выслали 3-х человек: маму, брата и меня. Мама- Антоне -1.02.19г.-3.04.83г., брат – Альберт – 21.10.47г.- 27.06.97г., и я - Алита (см. сведения выше)
3. Как семью бандита – националиста.
4. Привезли в Игарку, а жить негде. Приютила русская семья.
5. Мама постоянно работала, а мы дети - оставались одни, мне было 5 лет , а брату менее года.
6. Первый год жили в русской семье – условия были нормальные, затем в маленькой комнатухе в бараке, затем нам дали свой дом, который ежегодно полностью затапливался во время весенних паводков, нам приходилось собирать все вещи и временно уходить из дома, затем ждать когда уйдет вода, дом просохнет и нам можно будет вернуться. Помогала выжить мамина профессия – она портниха, постоянно подрабатывала.
7. Не хватало еды, голодали, брат сильно болел, от нехватки витаминов начался рахит. Опять же помогло выжить, то что мама шила абсолютно все, обшивала всех соседей, брала постоянно заказы.
8. Во время ссылки писать боялись, говорить тоже, мама постоянно молчала, ни о чем не рассказывала. Переписывалась она со своей сестрой, но содержания писем не знаю.
9. В Игарке были собраны люди из разных мет, было много разных национальностей; немцы, поляки, колмыки, литовцы, русские и др. Люди дружили и старались поддерживать друг друга.
10. Соблюдали все традиции. Праздновали католические праздники, некоторые литовцы носили национальные костюмы.
11. Была маленьким ребенком т- дошкольником, стала школьницей.
12. Нет ни тех, ни других, с годами все сгладилось.
13. Вина, не понимание (за что?, почему?), страх.
14. Да, все время думаю, что если бы жила на родине, жизнь сложилась бы иначе.
15. Развилась нерешительность, неуверенность в себе, опаска.
16. Мама вернулась в 1967г., я стала ездить к ней с 1972г.
17. К маме относись иначе, называли ее кацапкой (не знаю , что это значит). Бала обида за маму.
18. Не уезжала из Сибири.
19. Не знаю, не достаточно владею информацией.
20. Да, конечно. Большая часть жизни прошла в Сибири, другая культура, условия, климат. Отдаленность от культурных центров, большие расстояния, ограниченные возможности, а так же много всего личного – русская семья (муж, дети) и много, много всего....

* Atsakymų kalba netaisyta.

Balčiūnas, Petras
Atsakymai į klausimus

1. Petras Balčiūnas g. 1928 m. Šiauliai, Gegužė g. 1994
2. Įstipmentas 1951 m. nuvežė į Tskutsko sritį Zalari rajoną, pedkier armėnu šeima. Tėvas Balčiūnas Martynas gim 1895 m. mirė 1960 m. Sibire Limos mieste ten ir palaidotas. Mama Balčiūnė Agota gim 1904 m. mirė 1984 m. palaidota Kačiuose. Sesuo Monta gim 1925 m. mirė 2006 m. Sesuo Emilijė gim. 1930 m. mirusi 2007 m.
3. Įstipmentė už tai kad buvo palaidomi rusai su partizanais taip kaip yra parašyta tremties biloje, bet dar per viena patikima veterinaris, gydytojas, buvo gaurami versta veistai del sureistų partizanų žaidimų gydymo.
4. Šisai prisiminimai sunki ir paaiškinti, viduri, raktis palaidinti is miego ir parakita ir pasakye kad visam laiku vasiojete i Sibira.
5. Pirmaiseis tremties metais buvo gana sunkios gyvenimo saligos
6. Gyvenimo saligos buvo gana sunkios manam kambarilije laivom apgyvendintos dvi šeimos tai buvome 10 žmonėle noris laukie buvo aitis 30tis laip šalcio visi miegodavome ant grindu, noris grizel is po sunkaus darbo
7. O kas padis reikejo patiems prisitarkiti
8. Labiause skaudino kad atskirti toli nuo tėvines ir nebine gal niekada negrisione.
9. Iki Stalno minties galima sakyti su Lietuva kontaktu neturejom nor laiskus rašyti buvo galima bet nenorejome pakentti atsimieses pagal savo tremti.

10. Su vairs lietuvis santikis buvo labai gerai, ten jau nodome lietuvis kurie buvo atvesti dar 1948 metais, jie mums labai pakilėjo draisi, o vietinei gyventojai rusai sakydavo labai nepagerbenkit gyvenome mes ir jus gyvenkite.
11. Viskas papročius laikim lietuviskus atėimėdavome sventes kalėdas - Velykas gegužės mėnesi ir mojevas giesmes giedodavome
12. Jeigu kalbėti apie statusą, iki Stalino minties tai buvo me persiaai kalinei, peluvo galima nueiti net į gelatinhelio stotį, taip pat be komendantų leidimo peluvo galima nueiti net į artimiausie kaimai, po Stalino minties daug kas pasikeitė jau nekaltant apie rebelitaciję
13. Skandinavieses prisiminimas palikti namus sovietais prisiminimas rebelitaciję kad galisime grįšti į tėvynę
14. Tėmti apibūdinti kaip didelius pranašimus
15. Tėmtis neoskau da jaesis iki mintis o skandinavise det to kad atsivado išdarikai iš tu pačiu su kurieis įjome kartu.
16. Gal žmogus būnį daugiau užgredinties kada užsiko netenki ir vėl pradėdi iš naujo
17. Su tėvine santikis buvo geras, tik labai blogas santikis buvo valdantieji valdžiai nei registravo nei darbo beve skaitė kod šis lietuvis priesas.

18. Tarp žmonių jaustimis geri, o dėl valdžios žmonių jaustimis svetimi kai nereikalingi.
19. Dėl grąžimo į Sibirą, metus išbuvau neregiš trauktas ir be darbo, kiek dar turėjau pinigėlių baigėsi. Beto ten dar buvo perilike žiavas ir šėšeris, o aš buvau grūdes tik sumania, kaip ir jaustime kad mums Lietuvoje prisiregistruoti bus sunku pagal tremties dokumentus.
20. Jeigu Lietuvoje buvau miekam nereikalingas, o Sibire buvau visiam reikalingas tuojais pat prisiregistruoju ir gavau darbą, nors ir tremtije bet vel pradėjau gyvenimą iš naujo.
21. Jau minėjau kad begalinė traukė žiavinė konjegos ir aš ges.
22. Į tremties vietą važiuoju po 15-kes metu ynes ten liko palaidotas mano žiavas kuri labai milijau, jeigu klaustymais kade peparvežiau jo kaudu, i tėvyne tai buvo jo valio perkedine pasaki mano kaudu neardikite, jeigu man buvo tai skirtinga taip ir telenie.
23. Dėl demesio tremtinems Lietuvoje parakyčiau taip. man labai skaudu, kad Lietuva nesurado lėšų sukurti senelų namu tremtinems ir politinėms kalinėms, yk' yra dar vienišų senų kuriems reiktų namos senatres nejaugi jie nemusipelnio iokentije lagerius ir tremtis.
24. Ženden jau nejauciu jokios baimes ir netikrumo

Petras

Banevičiūtė-Daunienė, Teodora Laimutė

Atsakymai į klausimus

1. Teodora Laimutė Daunienė, gim. 1939.04.20. Gyvenu Šiauliai, Palangos 39 Pensininkė. Medicininis darbo stažas 47metai.
2. 1948.05.22 su šeima: tėvais- Antanas Banevičius, Jurgio 1902m-02-02-1990-06-29, mama Stasė Ugenskaitė-Banevičienė, Jono 1912-02-16-1992-12-19 ir sesuo Joana Gražina Banevičiūtė 1948-01-12
3. Tėvas klausė-neatsakė.Tėvas pasakė:gal dėl brolio,kuris 1912m išvyko į Ameriką ir dabar jis Jums smirda? Tuomet nedavė net pasiimti 2 kiaulių išrūkytos mėsos iš Kiaunorių dvaro kamino, kurią ten laikė, už 200-250metrų nuo mūsų sodybos. Vos paaiškinus, kad verkianti senutė Karusėle, yra svetimas žmogus, mus prižiūrinti auklė, išvarė mūsų arklių traukiamą vežimū, su 1 čugūninių podelių atsigerti, 1 čugūninių puodu ir 1 keptuve, 1 pagalve keliolika kiaušinių ir paltelę plonų lašinių iš pas mus gyvenančio kaimyno-išvežė link kito kaimyno. Mama garsiai verkė, blaškėsi nes galvojo ,kad mus išvaro sušaudyti. Pinigų neturėjome, nes penktadienį tėvas atsiskaitė <už pyliavas>, 25rublius, mane bučiuodama, į kišenuką stovint ir laukiant sunkvežimio, įkišo artimiausia kaimynė.
4. Klaiki baimė. Verkė mama, aimanavo senutė auklė, buvo atidaryti langai ir į mamos prašymą Lapinskas, su kurio mama mokykloje mokėsi, suriko ,kad vaikas nudvės pakelyje. Tas vaikas-sesuo, kurio visų matytų gandrų tiek metų prašiau atnešti... Išbėgau į kiemą. Norėjosi bėgti ,bėgti, bėgti Už lango . buvo javų siena.. Pagalvojau :jei tiesai per lauką, perbėgi keliuką ir vėl javai iki pat krūmų. Už jų gyvena mamos sesuo ir 2 mano pusseserės...Bet ta pati baimė sugražino manę į trobą.
5. Man sudėtingiausia buvo likti auklės ir mamos pareigose su seserimi. Ją labai ,kaip ir visus ,puolė mažytės muselės MAŠKĖS. Sutindavo visas kūnas. mama bėgte sukasti daržus vietiniams-gaudavo stiklinę ožkos pieno ir gabalėlį cukraus .Košei, nors buvo tikra mama: sunkiai dirbo, verkė ir turėjo dar savo pieno. Maži vaikai mirdavo o sesuo išliko. Taigi, į kiemą manęs neleisdavo iki vakaro o kai vakare , jai sugryžus, išleisdavo-vaikai jau eidavo miegoti.
6. Sąlygos beteisių vergų. Pirmame barake, kur sugrūdo atvežus su jaučių kinkiniu, daugumą, miegoti negalėdavome dėl blakių. Vaikai traiškydavome jas pirštais ir šakalio liepsna degindavome. Kažkas pamokė ,kad sukaltų lovų-narų kojas reikia pamerkti į žibalą. Negelbėdavo-jos šokdavo ant mūsų nuo lubų. Kūnas tokiais storais spogais būdavo išmargintas. Mano garbanose buvo tiek utelių, kad papurčius galvą ties lauko virtuvės virykle<kai niekas nemato ,nes ten daugybe puodų puodelių su viralais stovėdavo>jos čirškėdavo. Įdomu buvo. Nei tų tankių šukų nebuvo, nei tas tepamas žibalas nepadėjo. Kodėl mama plaukų nenukirpo, nežinau. Turbūt gaila buvo mano garbanų. Vergų dalia ,nes vakare tikrindavo ar nepabėgo .Sunkus darbas buvo apmokamos labai menkai ir niekam nepasiskusi Prisimenu tėvus kalbant:mažas, vaikų žaislinis kibirėlis bulvių birželio men, kainavo 40rublių.Tėvas,statybų brigadininkas, už mėnesį gavo 116rublių. Mama ,kaip ir kiti, kastuvu susikasė nedarbamą žemę ir susodino bulvių AKUTES .Rudenį buvo nuostabios, didelės bulvės ,tik mažai.Mama eidavo apie 10km į kolukį,kasdavo o vakare parsinešdavo po 2 kibirus uždarbio Tėvas dirbo taigoje ir sugrįždavo retai. Kada su traktoriumi-aplipę jį, kada pestute visus 40km.Parnešdavo sutaupyto alėjaus ir net didelį cukraus rafinado gabalą...
7. Pritaikė primestas gyvenimo būdas:badas,neturėjome auksinių papuošalų iškeisti į duoną, neturėjome maisto iš namų ,retai ir siuntinuko iš Lietuvos sulaukdavome. 1940m ištrėmė mamos brolių su šeima į Altajaus kraštą o su mumis kartu dar 2 mamos brolius su šeimomis. Liko mamos viena sesuo. Dėka labai stiprių ,darbščių tėvų-kaimo vaikų, apsukrios mamos, likome gyvi . Man Sibiro taigos oras ir badas, niekam nežinant, dovanojo gyvenimą. Valgyt nenorėjau iki 13metų, sirgau visomis ligomis, kuriomis tik buvo sergama. Sakydavo ,kad dažau lūpas. Blyški. Jau Lie-

tuvoje ,rentgenoskopuojant, vis randa sukalkėjusį TBC židinį plaučiuose. Kai pradėjus vaikščioti sesers kojos iškrypo per kelius lyg x raidė-mama darydavo vakare jai įvairių spyglių vonias o diena lėpdavo su ja būti ant smėlio. Jo daug buvo šalia pagrindinio kelio-lenkų-vokečių, mirusių iki mums atvykstant, kapinėse. Ten buvo ir sūpuoklės. Prašydavau draugių eiti su manimi, Supdavomės, valgydavome vaivorų lapus, kramtydavome maumedžių sakus, kol pasidarydavo guma. Nebaugimo iš po smėlio išlindę karstų galai. Iš greta ęsamo barako vyresnė už mus, drasi mergina Benjamina, kuria vadino NINA, bandė pažiūrėti į karsto vidų Naktį jai prisispavė žmogus ir subarė, kad drumsčia jam ramybę. Mes niekad nesidomėjome karstų turinių.

8. Skaudino, kad buvo pasakyta ,jog privalome gyventi ČIA. Kur puola maškės ir uodai, kur kasdien jautis traukia vežimą su karstu į kapines ir skambėdavo iš palydinčių lūpų litaniją o ją prie kapo nutraukdavo tokia gaili artimųjų rauda Taip giliai įsirėžė į atmintį, kad jau—apie 1998m susapnavau: sutemos, einu link kapinių o nuo jų ateina vyrai, lyg kareiviai, bet pilki rūbai o taip gražiai dainuoja-nežemiška melodija. Aš jiems ir sakau :sveiki, broliai lietuviai, o jie man chorą :sveika, sesė.. Labai gaila išvykstant buvo atsisveikinti su liekančiais tose kapose. Jų tarpe ir mano dedienė, kuri mirė vos 32metų ir jos 9 menesių dukra... Svajojome apie likusius namus .Aš, apie mūsų lepūnėlio, didelio juodo šuns Meškio ėdalą. Blogo –jis neėsdavo. Žemino, kad pirmaisiais metais buvome apskelbti banditais. Nežinau ,kaip suaugę o vaikų namų auklėtiniai ,mus grįžtančius iš mokyklos<bandė lietuvių mokytojai mus mokinti sava kalba, bet nepavyko ir kitais metais pradėjome drauge su vietiniais rusų kalba ,kurios menkai tebuvome pramokę> vydavosi, laidydami kuom papuolė , rėkdami<litovskaja špana, na dvoich odna štanga...>o kurį pagavę-prikuldavo. Paskui pradėjo mus sutikti ,kas galėdavo ,iš namiškių. Išdykė buvo ir mūsų berniukai. Mano a. a. Tėvas išgirdęs mano skundus, pasistatė mane mokinio pozoje ir parodė, kaip reikia smogti ir apsiginti. To pakako iki 7klasės.Tik kai klasiokas Vasia nepasidavė-supratau, kad mergaitei nebeįveikti berniuko. Nors, prieš 2 metus, prisiminiau Tėvo pamoką ir likau labai savimi patenkinta.
9. Dar vagone Tėvas KASDIENA prašydavo pakartoti savo vardą, pavardę ir Lietuvos adresą Jis augęs prieglaudoje ,Nižnij Novgorod, gyvenimą išmanė geriau už kitus. Kalbėjo ir rašė rusiškai. Dėl gražaus braižo tarnaujant kariuomenėje, buvo pulko raštininkas. Vėliau jis prašydavo atsiusti lietuviškų knygų. Manau ,kad visi rašydavo laiškus atsargiai. Veikė savų šnipų tinklas dėl geresnės gyvenimo padėties Mūsų kaimyną -agronomą,kuris gyveno už barako lentinės sienos, ryte su triukšmu išvežė Paaikėjo-už sekmadienį, kai kapinėse susirinkus maldai, padainavo lietuvišką dainą. Gavo 25m lagerio. Net vaikai žinojome ką kalbėti, su kuo kalbėti ir apie ką kalbėti viešai, mokykloje. Bijojome, kad tėvų neišvežtu.. Aš laiškus į Lietuvą nerašydavau. tik vieną kartą pusseserės ,dirbusios <Verpste>paprašiau megztuko. Atsiuntė. Buvau laiminga. Toks pilkas, storokas, megztas mašina ,ilgokas ir su oranžine juostele rankogaliuose ir apykaklėje.
10. Geras buvo sąntikis su savais lietuviais. Vyresni auklėjo jaunesnius. Malda sekmadieniais. Gegužinės pamaldos-mojavos kiekviename barake. Kuris barakas turėjo subrendusius, stiprius bernus-abi jo duris puošdavo dideli 2 beržai per devintines Mūsų 12 barake merginos vyravo, bet visi, bendromis jėgomis, ir mes po 2, vos prasiskleidusiais lapeliais, išdidžiai pasidabindavome. Per adventą ir gavėnią negalima buvo dainuoti ir jau jokių budu –eiti į šokius. Tik kelios merginos įstojo į komjaunimą. Nebuvau nei pioniere, nei komjaunuolė. Sesuo-buvo. Tėvai nedraudė, bet gyvenome savu protu. Auklėjo mūsų autonomiškumas. Drausmindavo-ką žmonės pasakys... Lietuvio statusas įpareigodavo laikytis SAVO. Nežinau ,apie kitus .Kalbu tik už save. Baigus 4 klases,su drauge, kas rytą 5valanda,kada šalta ,su šimtasiulėmis, butelių šaltos arbatos, gabalėliu matgarino suteptos duonos, su darbininkais ant KALUŽANKOS,kai p pavadinti atvirą priekabą prie motoro, bėgiais nuvažiodavome į lentpiuvę, ten ir mišką iš upės traukdavo, taigi po 2 savaites ,atkakliai vaikštom paskui meistrą ir prašome darbo. Pirmais metais gavome signališčių postą. Stovi ant didžiulės, prilygstančios kokių 3 aukštus rąstu kruvos .per ją eina lynas ,gerai jei be mazgų, o jei mazgas praeidamas užkliūva už rasto-jį sviedžia ir reikia skubiai peršokti, kitaip...pas Dievulį .Kita rąstu krūva jau eina vaikinuku ūpeje Toporok sugaudytą ir lynais ap-

juostą rąstu pačka-pakuotė link viršaus Ją tempia lebiodka-sėdi motoristas, sukasi bugnai su tušči nueinančiu ir ateinančiu lynais ir žiuri į MANE. Perduodu su raudona vėliavėle signalus:Pirmyn. Stok. Pirmyn.Ar saulė,ar lietus-kaip įkaltas Jei reikia savo reikalui-leidėsi rastais žemyn.Jie susikryžiaavę ir matai lyg korį giliai nueinantį link žemės Jau pastovėję, ne tokia slidus Pasislepi, įsiremi į atskirus rąstus, atlieki ir vėl kaip grybas ,išdyksti. Jei, lyg alpinistas, paslystum-bėda. Buvome atsargios. Brigadoje 14 žmonių Joje ir aš ir paaugliai berniukai Sava tarp savų. Tik brigadininkas Adolis ir dėdė Klimas nesikeikė. Visi-kuo mandriau. Išmokau taip, kad viena moteris pagrasino tėvui pranešti...bet gi tos moterys ne visada girdėjo. Tik kartą ne taip supratau signalą ir PIRMYN- vietoje STOP-Paskandinau dėdės Klimo išdžiaustytus autus. Jo naujus autus. Nuo tolo išklausu kokie jie buvo brangūs ir patogūs, dar visai nauji ... Aš Tau, Laimiki, kailį nulupsiu... vos neverkė žmogus ir aš bijojau net prisiartinti, bet kitą dieną žygiavau greta .Nebesibarė. Po 5 klasės jau su tą pačia Eugejija<mirusi jau> nuskusdavome žievę nuo šlapių rąstų. Specialiais ,lyg ledui kapoti, kastuvėliais. Kitą vasarą-abi dirbome su motoristu Miša. Jis supjaustydavo su elektrinių pjūklų po 2,5 metro ilgio o mes ,plikomis rankomis ,kad geriau išlaikytu sąnariai rąstą, sukeldavome jos į krūvas. Jei Miša po išgertuvių-pačios pjaustydavo ir didžiudavomės. Bėda, jei po lietaus, pjūklas palėsdavo žemę-taip nukrėsdavo elektra Baika. Baigus darbą, sukaičiოდavome kubatūrą. Viena vienoje pusėje rašo mažesnio diametro skaičių, kita savo pusėje Rėkaujame:14, 16. O kazachas dėde Saša mus paminė-Krolik ir Šušolik eina. Karšta Ant galvos maišas su sieteliu nuo muselių, Kerziiai batai ar branavykai Ilgos rankovės ir kelnės-nes muselės visur pralenda Darbas sunkus. O <mūsų dienos> anais laikais... Tik per pietų pertrauka nubėgi prie šalto Toporoko upelio .

11. Svarbu. Vos pramokę rusiškai-kalbėdavome net kieme. Pirmoji mus <pamokė> senutė Švagždienė. Pakrojietiška kalbėdavo. Nepakėsdavo mūsų begalinio bėgiojimo ilgo barako koridoriais. Durys iš abiejų galu. O visur ,lyg arklių tabūnas-bėgte. Vieni bėga, kiti vejasi. Ir vandenių perliedavo ir bardavo. Ramybė būdavo mano tėvui sugryžus sekmadieniui iš taigos statybų. Tuomet senutė džiaugdavo:Banėviče sugryžo-pailsės galva. O kai ji išgirdavo mus <burbuliuojant ruskai>-tomet išgirdavome ko negirdėję. Augom ir vyresnieji tapo mūsų mokytojais. Iš jų išgirdome kas mes tokie ir kaip turime elgtis. Po Stalino mirties pakroječiai darydavo bendrus balius Sambarius-berods taip vadino. Gražiai dainuodavo, bet kai nuvažiavome į Irkutską mokytis ir nuėjome į lietuvišką chorą-mes sutrikome. Dainos tokios patriotiškos o vertimas ...socialistinis. Matomai ten nebuvo šnipinėjančių. Dauguma-besimokantis jaunimas.Pusantrų metų dalyvavau chore-vėliau nebelankiau., nes vaikiną ,kuris pašokdindavo, pajame į kariuomenę...
12. Nesuvokiau to keitimosi. Verkiau, kai laidojo Staliną. Su visa mokykla buvome prie klubo. Prisimenu,-ant durų buvo jo apvainikuotas portretas. Šeimoje manau, elgėsi diplomatiškai, tėvai nei keikė nei mirties priešams linkėjo. Tėvas vis sakydavo-tai istorijos ratas. Pasisuks ir vėl bus kitaip. Manau jis labai išgyveno šitokią skriaudą: tik pirmą žiemą buvome gyvenę ne visai įrengtame name. Mano Kiaunorių kaimynai ir pereitą vasarą pakartojo: tokio darbštaus žmogaus nebuvo. Mus tėvas anksti keldavo prie darbo o Tavo tėvas jau iš laukų, akmenų prisirinkęs grįždavo. Mes vos kojas pavelkame po darbų vasaros vakarą o Tavo tėvas į laukus akmenų statyboms rinkti važioja... Jis visada, net mamai nematant , duodavo pinigų į kiną, į šokius. Jais gerai aprūpindavo Irkutske. Jo prašymas-mokikis, tik į priekį gyvenime. Žiūrėk į žmones, orentokis. Labai džiaugėsi ,kai po 8 darbo metų , įstojau į Kauno medicinos institutą. Iki šiol gėra ,kad nudžiuginau jį o senatvėje buvau ir dukra ir slaugė ir gydytoja...
13. Skaudžiausias prisiminimas-namų ilgesys. Jis daug metų ruseno ir degino . Kokių tik nebūdavo svajonių... Švelniausias-mano platoniška, pirmoji meilė. Ją suvokiau būdama 14metų. Lygiu Jam-nebuvo. Po kelis dvejetus gaudavau, kai Jo nematydavau. Tik viena draugė, prisaikdinta tylėti, žinojo .Lietuvoje su jo apsigyvenome viename mieste. Deja , būdama 22metų, suvokiau kad jis masto kitaip negu aš ir vestuvinio žiedo atsisakiau: bet net iki 1988metų- kas liesdavo jo sveikatą ,padėdavau. Turbūt ne dažnai žmonės yra apdovanojami tokia dangaus dovana-tyra, skaidria ,

lyg ašara...

14. Tai butu trys žodžiai : Taip grūdinosi ŽMOGUS.
15. Taip. Jaučiu nuoskaudą. Mes KITOKIE sugrįžome. Aš gerai jaučiuosi tik <savų> tarpe .Keista: nepažįstu žmogaus, bet sužinojus ,kad TREMTINYS- mano emocijose tolygu,kaip TIKINTIS Dievą. Protas šifruoja vieną o jausmai-kita. Kodėl? Kad buvau kalta be kalties . Visa šeima. 2013 metais sūnus nuvežė pas dar vieną iš dvejų ,likusią gyva, liūdijusią, kad mano tėvai turėjo 30ha žemės<turiu dokumentą-tik 14>, kad samdiniai darbavosi ir pavardės mano 3 puseserių-nažlaičių įrašytos Tai tėvo mirusios sesers dukros ,kuri po gimdymo paliko 6 mažus vaikus. Jos atvažiodavo. Padėdavo. Gaudavo lauktuvių į namus. Gyveno jos su močiute pas tėvo seserį. Tėvai <ant pusės>dirbo močiutės žemę. Prisimenu ,kaip veždavo pas tėvo seserį, kuri ją globojo, šieną, šiaudus, grūdus.. net duonos, ir kitų produktu Tėvas savo mamą labai mylėjo. Mane mokydavo, kad pabučiuočiau jai ranką Jį buvo akla ir man būdavo nemalonu ,kad veidą, plaukus liesdavo... Ji mirė sekančiais ,1949m po mūsų tremties ir aš pirmą kartą pamačiau ,kaip tėvas verkė pasikūkciodamas.... Mama prisimindama tos laikus, sakydavo :kad ežerų apeitu tas ūkis, kurį kūrėme. Tik kaimynai vieni kitiems talkino . Jokių samdomų žmonių. Nebuvo už ką. Negalėdavusi užmigti-taip tirpdavo rankos. Tai moteriai ,apie kurią sužinojau po tėvų mirties iš archyvinių domenų ir kurios tėvas toks žiaurus buvo tremties metu, gyvenančiai aprūkusioje trobelėje, nejaučiau pykčio. Žiūrėjau į jos nešvarius rūbus, į ją, prisėdusią, apverčiau kepmus jos blynus, tik paklausiau ,kodėl ji, aštuoniolikmetė ,pasmerkė manę mirčiai? Lyg neišgirdusi, dejavo ,kad kojos labai skauda, kad tokie laikai buvo.. kad pati kentėjusi... Tepasakiau ,kad kai jos sielą sutiks Dievas-ne taip skaudės .. Išėjau, sėdau šalia sūnaus ir išvažiauvau. .. O juk iki ją pamatant, virė nepavaldus protui jausmas :primušti, sutrypti ,kaip gyvatę, už tokį raštu įkūnytą melą... Už tokią nepataisomą skriaudą, už baisias dienas ir naktis, už šaltį, uodus ir mašalus, už prievartą, už vergo dalią ir t.t. Pasąmonėje teruseno nepelnyta skriauda...Nesimokiau ir lietuvių gramatikos. Kvailas protestas. Kai vienas gerbiamas profesorius pasakė ,kad už darbą rašo man 5 o už klaidas kolą, į jo klausymą KODĖL, atsakiau: kad žmonės taip norėjo. Abu nutilome. Jis manę prisiminė ir padėjo, kai begalinio skausmo vedama nuvykau į lavoninę, kad atlikti formulumus ir įsitikinti ar galėjo būti ,kad mano vyras, išėjęs ryte sveikas ten atsidūrė. Nebesulaikė ,kai įsiveržiau ten, kur vykdavo praktikos darbai, vertinami pažymio, o dabar tarp kitu gulėjo mano vyras... su atlaisvintu kaklaraiščiu, šviesiais baltiniais ir laukiau jį prakalbant... Gyvenimą nugalėję ne lauką pereiti, girdėjau mokykloje vaikystėje. Mėgau literatūrą. Net dabar, turint 77metus, man lengviau rusiškai suformuoti sakinį .Geriau suprantu, girdint rusiškai. Man atgaiva geri rusiški kinofilmai-jie savi. Daeinantys. Mėgstu rusų ir lietuvių liaudies dainas. Taigi-aš kitokia. Mišinys. Nevienatautė asmenybė. Tokia ir liksiu. Konservatorė. Mylinti ir niekur nenorinti išvykti iš Lietuvos. Čia mano namai. Svarbiausia-LAISVA. Visur. Gaila tik, kad kai kreipiausi su paprasčiausiu klausymu į ministrus, i prezidentą-visi nepadėjo. Bandžiau keletą metų-nieko. Atrodo, kad carą būtų buvę lengviau vyžotam muzikui pasiekti ,nei po šimtmečių pasijusti dėmesio vertu žmogumi. Atleiskite. Pasirinkite iš mano padrikų minčių ,kas Jums svarbu. Tikrojo tremties 10 metų pojūčio niekad nesugebėsiu perteikti. Ir nesinori. Rašydama-sudeginau ir taip nebedaug likusių smegenų ląstelių. Krikštasūnis yra prašęs parašyti apie Sibirą-neprisiruošiau. Jums reikalinga medžiaga ir gal kuom prisidėsiu. Nuo vaikystės , prašant, bet neįsakant, mielai padedu .

Sėkmės Jums.

Jakubauskaitė-Bilevičienė, Zita

Atsakymai į klausimus

1. Zita Jakubauskaitė-Bilevičienė, 1955-8-23, Šiaulių raj. Vijolių k., Vandentiekio 3.
2. 1948m. Gegužės 22 d. Irkutsko sritis, Taišeto rajonas, Kvitoko kaimas.
Tėtis – Jokubauskas Bolius (1928 – 2009m.m.), jo brolis Juozas, sesės Valerija, Janina, Regina. Seneliai – Bronislovas ir Ona Jokubauskai. (Jų gim. datų ir tikslios vietovės iš kur ištrėmė, nežinau). Ištrėmti iš Kelmės rajono.
Mama – Rudzinskaitė Adolfina (1930 – 2015m.m.), jos sesuo Eugenija Tamoševičiūtė (1940 – 1948 m.m.). Seneliai – Jonas (1900 – 1991m.m.) ir Julija (1906 – 1985m.m.) Tamaševičiai, (Jonas – mamos patėvis). Ištrėmti iš Šiaulių raj. Kužių m. Norutaičių kaimo.
3. Turėjo 40ha žemės.
Seneliai žinojo, kad bus tremiami. Kaimynai, kurie pasirašė dėl jų ištrėmimo, pranešė, kad jiems patiems grasino, jei nepasirašys – pačius išveš.
4. Gimiau tremtyje. 3 metų grįžau į Lietuvą. Mažai ką prisimenu. Prisimenu, kad labai sirgau, mama veždavo rpgutėmis pas gydytoją į namus, kad suleistų vaistus, atsimenu gydytojos namą, didelį (pati mažą buvau) ir pusnis sniego, virš galvos. Vaistus – peniciliną buvo atsiuntę iš Lietuvos. Dar prisimenu, kaip iš to paties barako vyresnė mergaitė statydavosi mane ant slidžių už savo nugaros ir leisdavomės nuo kalno. Mama labai jaudindavosi, kad kas neatsitiktų, bet man būdavo smagu, norėdavau.
5. Iš senelių ir tėvų pasakojimų, sunkiausia buvo prisitaikyti prie klimatinių sąlygų ir rasti maisto. Pasakojo, kad viena moteris dirbdama kepykloje vogė aliejų: pasisemdavo į burną ir per pietų pertrauką parbėgusi į namus, išspjaudavo į keptuvę ir pridėjusi bulvių lupenų kepėdavo. Ištrėmta buvo be vyro su 5 vaikais. Mamos šeima spėjo į traukinį pasiimti kubilą sūdytų lašinių, bulvių. Pasitaikė, kad vežimui į stotį atvažiavo pažįstami žmonės: senelis gerai mokėjo rusų kalbą, dažnai kviesdavo į valsčių vertėjauti, todėl apsupę sodybą ir atsukę kulkosvaidžius į miško pusę, mašiną pasiuntė kitų kaimynų surinkti, susiruošimui leido apie valandą laiko. Padėjo net rusų kareiviai: kai mama, norėdama pasidaryti maišų daiktams susidėti, ardė pagalves ir patalus, pylė lauk plunksnas, vienas rusas neleido, sako: „dievka, dura, tam holodno budiet“, pats sumetė pagalves į mašiną. O tėčio šeima – buvo atvežti į stotį taip, kaip stovėjo, nieko neleido pasiimti.
6. Pirmiausia apgyvendino buvusiam kalinių lageryje, barake po kelias šeimas. Iš darbų parėję žmonės aplink pečių pastatydavo, taip – pastatydavo, savo sušalusius viršutinius rūbus, kad apdžiūtų. Vėliau, senelis turėjo atsivežęs įvairių statybinių įrankių dėžę, pasistatė baraką 2 šeimoms. Turėdavo po 2-3 kartus per metus baltinti vidaus sienas, pečių, nes labai puolė blakės, utėlės, mažytės muselės, vadinamos maškėmis. Namuose pareidavo tik nakvoti, ir tai, ne visada. Po sunkios darbo dienos taigoje, naktimis dar reikėdavo pakrauti vagonus rąstų ar pabėgių. Būdavo skiriamos normos – vagonas. Mama buvo aukšta, ir jei paskirdavo žemesnį porininką, dar sunkiau krauti, nešti – dirbdavo viena, greičiau padarydavo. Švintant baigdavo prikrauti vagoną, o už poros valandų – į darbą taigoje ar lentpjūvėje.
7. Tikėjimas Dievu. Vilties, kad grįš į Lietuvą, nebuvo. Kaip a.a. mama sakydavo „išvežė naviečno“.
8. Buvo vadinami fašistais. O mamą net hitleriu pravardžiuodavo, nes vardas Adolfina. Skaudino, kad buvo nubausti už nieką, niekam blogo nebuvo padarę.
9. Lietuvoje buvo likę mamos broliai Vytautas ir Vaclovas, ir sesuo Janina. Jie mokėsi Šiauliuose, nebuvo tuo metu kartu su tėvais, gerų žmonių pagalba pavyko išvengti tremties. Laiškus nedažnai, bet gaudavo. Man atsiuntė vaistus. Brolis Vaclovas mokėsi batsiuviu, atsiuntė mamai batus. Likusiems Lietuvoje be tėvų irgi buvo labai sunku išgyventi reikėjo slapstyti.
10. Sugyveno neblogai, lietuviai stengdavosi vieni kitiems padėti, rengdavo šventes, lietuviškas ir

religines, valdžia nelabai suprasdavo, kokia proga švenčiama. Vietinių gyventojų kaip ir nebuvo – visi tremtiniai, kažkurių metų. Buvo suomių, kinų, japonų, kirgizų, rusų ir kt. Mūsų barako šeimos susidraugavo su vietos kepyklos vedėju, po darbo, naktį, kada nereikėdavo krauti vagonų, tas vedėjas pakviesdavo pakrauti maišų miltų, užsimokėdavo miltais.

11. Ir mama 1951 metais ištekėjo – svarbu, ne rusas, o lietuvis... Pati svarbiausia susijimo vieta – kapinės. Kapinėse buvo laikomos Mišios. Jose prie aukščiausios pušies padėdavo staliuką, apipuošdavo gėlėmis, pastatydavo kas kokius turėdavo kryželius, šv. paveikslus...tai būdavo altorius. Iš Taišeto lagerio atsiveždavo kunigą. Vienas tremtinys iš medžio išskobė šv. Marijos statulėlę, pritvirtino ant kamieno. Tai buvo – Pušis-Bažnyčia. Čia susituokė tėvai, čia ir aš buvau pakrikštyta.
12. Seneliai ir tėvai mokė nesakyti teisybės mokykloje, kad lankome bažnyčią, kad buvome ištremti, nebuvo pionierė, nesakiau – kodėl. Pasitarę su namiškiais, įstojau į komjaunimą, nes būtų buvęs užkirstas kelias į aukštąją mokyklą.
13. Skaudžiausia, kad tais pačiais pirmaisiais tremties metais nuo plaučių uždegimo mirė mamos sesuo. Senelis dirbo taigoje už 80km. nuo Kvitoko. Sužinojęs apie nelaimę, per naktį parbėgo į namus. Vienas per taigą, o meškos...vilkai...
Laiminga būdavau, kai Kalėdoms puošdavome eglutę, didelę iki lubų. Kabindavome mamos keptus sausanius, aukštai, kad nesuvalgyčiau tą pačią dieną...
14. Mano: laiminga kūdikystė, mylintys tėvai, seneliai.
Tėvų: šaltis, badas, ligos.
15. Taip, jaučiu. Dėl tėvų, senelių jaunystėje sugadintos sveikatos, atsiliepusios senatvėje: nušalusios kojos, rankos, persirgta maliarija.
16. Nežinau, kaip būtų, jei nebūtų buvę tremties... Gal ir aš sakyčiau, kaip kad dabar sako nebuvo Sibire žmonės (na, ne visi, bet teko girdėti): „Nesąmonė, išsigalvojat, taip būti negalėjo...“
Dabar, kad ir sunkiausioje situacijoje, sakau – ne Sibiras, išgyvensim...
17. Aš grįžau į Lietuvą 3 metų, 1958m. Labiausiai nustebino obuoliai, nebuvo nei ragavusi, nei mačiusi. Dabar praėjus pusei amžiaus jaučiu tą grabšteino obuolio skonį iš senelių sodo.
Tik močiutės atkakumo dėka leido grįžti į savo sodybą, jau ne savo, o valdišką... Be mūsų čia dar gyveno dvi šeimos. Tvoros, net bičių aviliai buvo panaudoti kaip kuras, nors miškas už keliolikos metrų. Seneliai skausmingai išgyveno grįžimą į savo-nebesavo namus.
18. Jautėmės kitokie. Geriausiai jautėmės susitikę sibiriookus, būdavo apie ką kalbėti, nuotaika kita. Bendravome ir bendraujame kaip artimiausi giminės, likimo broliai/sesės.
19. Kaip bebūtų, juk ten mano gimtinė,(priverstinė gimtinė)... Tėvynė – čia, o ten – gimiau. Labai norėčiau aplankyti, bet jau nebėra nei senelių, nei tėvų, kurie mane, kaip tada už rankos pavedžiotų po savo gražiausių jaunystės metų vietas. Domiuosi misija Sibiras, Lemtis veikla. Dėkoju ekspedicijai į Sibirą vadovui Gintautui Aleknai už man padovanotus nuotraukų ir video albumus iš ekspedicijos į Kvitoką.
20. Dėmesio nebūna per daug...Esu Tremtinių sąjungos narys. Šiaulių Tremtinių sąjunga padėjo laidojant tėvus. Prižiūrimos Ginkūnų Tremtinių kapinaitės.
Baimė ir netikrumas yra. Ar nepasisuks istorijos ratas...

Labai atsiprašau už padrikas mintis. Jau nebeturiu, ko paklausti apie anuos laikus, o mano prisiminimai labai skurdūs, kiek teko girdėti iš senelių, tėvų...

Jankauskaitė-Petrauskienė, Birutė

Atsakymai į klausimus

1. Birutė Petrauskienė - 1936 m. Šiauliai
Tilžės g. 144-7

2. 1949 03 25, iš Užpalių mstl. Utenos raj.

Jankauskienė Barbora su 5 vaikais
1904 - 1987

Jankauskas Jonas 1935 - 2002 m.

Jankauskaitė Birutė 1936 m. -

Jankauskaitė Donata 1939 m. -

Jankauskas Vilmantas 1940 m. -

Jankauskas Genovas 1945 m. -

tevas - Jankauskas Jonas 1905 m. - politinis
kalinys, miręs Vorkutoje 1945 m.

Seima ištremta į Irkutsko sritį
Atarskij rajoną, Sulginokm.

dėl badojančių tremtinių buvome iš čia,
iš kolūkio „Stalinskaja zvezda“ išvežti į
Tatarų rajono taigą - Bulykio chimlencho-
tai buvo 1950 01 10. - Apie 10 lietuvių seimų

3. Seima ištremta kaip buožės - turėjo 18 ha
žemės, naudojo samdomą jėgą. Vyras pri-
klausė saulės organizacijai, sukilimo dalyvis.

4. Tai prisimenu tą trečties naktį - siaubo naktį, mama verkia balsu, nejuda, nesikrauslo, o aš su broliu Jonu kečiame klykiančius mažuosius, zengiamo iz krauname į maisus savo turto.
5. Pirmaisiais metais kolūkyje, darbe, mama susižeidė ranką, gavo si kraujo užkretimas. Mamą paguldė į ligoninę, ten gydė 7 savaites, išgydė, bet liko invalidė, nevaldė dešinės rankos. Mes gyvenome vieni vaikai kokį tai pižlyje, neturėjom ko valgyti, badavom.
6. Kada mus nuvežė į kolūki - apgyvendino viename name 32 žmones, gulėjom ant grindų pasiklejž ko turėjom. Kai mamą paguldė į ligoninę, mus 5 vaikus iš to namo iškėlė į kieme buvusią pižlį. Su mumis kartu apgyvendino tokią moterį, kuriai nuo trečties buvo pasimaišęs protas, ji buvo agresyvi, puldavo ant mūsų, mes ję kartais surišdavom. Po poros savaičių ję išvežė į psichiatrinę ligoninę.
7. Kada perkėli į taigą - jau buvo darbas prie miško darbu, gyvenvietėj buvo pastatyti namai, jau broliu Jonas dirbo, gaudavo algę, vasarą dirbom mes visi, rinkom smaltę - gaudavom nors

mažą atlyginimą. Gyvenvietėj gyvenom beveik vien tremtiniai, nes vietiniai rusai išsikraus-
tė į kitas gyvenvietes.

Miške buvo gyvūs, uogų. Tarp medžių, išsi-
kasė žemė, pasodinom bulvių.

Kas turėjo dirbančius, daug dirbo, neilai-
kydami jokius valandus, daugiau uždirdavo.
Tai labai nepatirdavo vietiniams rusams,
todėl jie ir išsikrausė, kad jų manymu buvo
sukeltos išdirbio normos.

Tremtiniai su jais negirtuokliavo, kai jie
gavę algas po savaitę sverdavo, neidavo į darbus.

8. Gyvenvietėj su tremtiniais (buvo ir ukrainiečių)
sugyvenom draugiškai, bendravom, kalbjom
dainavom lietuviškai, kartis šventim šventes.
Skandino, žemino tas nuolatinis komerda-
to apsilankymas, priminimas, kad be jo
šūnies negalima niekur nei eiti, nei važiuoti.
Reikėdavo kas mėnesį registruotis.
9. Rašydavom laiškus giminim, tikusiems
klasiokams. Giminei padėjo, atsirdavo
simtinius prieš didžiasias šventes. Rašydavo laiškus
su klasiokais susirašinėjimas truko
neilgai, nebesinorėjo, turbūt dėl nuostandos
dėl tremties.
Laiškai eidavo ilgai, nes paštas buvo už 7 km.
10. Viskas pasikeitė pradėjus mokytis mokyk-
loje. Iš pradžių sunkiai sekėsi rusų kalba

Vēlāk, kad gerai izsavinau to kalbu
rasiem, gerādi uz tusešiem, gaidāvan vien
penketiskus.

Baigiau 7-ētē mokykla, vien penketais, be
stojamųjų egzaminus istojau i tehnikuma
Irkutske. Komendants darē leidimā išva-
žuoti mokyti i Irkutske, itī kurio būvo
300 km.

Atsangi mokiausi labai gerai, niekas
nežemino, statydavo, kaip pavyzdžs užgera
mokslę, nuofrauka būdavo tehnikumo
garbes lentoj.

Zemino, kad reikia eiti registruotis i ko-
mendanturę ir Irkutske.

Beť iš dalies būvo gera progā susipažinti
su daugybe studentų lietuvius kaip tik cū
komendantūroj.

Jamyste prabego Irkutske. Čia baigiau
tehnikumę, be stojamųjų egzaminų istojau
ir baigiau institutę, išiau ekonomista
specialybę.

Dalyvovau lietuvių meno saviveiklę,
istekėjau už tremtinių, čia gimė sūnus.

11. Išlaikyti lietuvių padėjo sąjone gerai
i Lietuva, bendravimas draugystė tik
su lietuviais. Mūsų saviveikla, bendras
švenčs (Kaliūds, Velykų) šventimas, gegužinės
pamaldos.
12. Tai truko 1949-1958 m. Viskas pasikeitė
gavus pasą, nors jame būvo užrašyta,

Kad jis išduotas, remiantis speckomendatūros pažyma.

Reabilitacijos pažymoj buvo užrašyta - be teisės grįžti į Lietuvą.

13. Skaudžiausias prisiminimas - neturėdama materialinės paramos, tisy, draubuzus negalėjau išvažiuoti studijuoti į Leningradą, nors turėjau technikumą su pagyrimo gautu siuntimu į Leningrado institutą be stojamųjų egzaminų.

Sviestausias prisiminimas - sugrįžimas į Lietuvą.

14. Skausmas, viltis, sugrįžimas.

15. Nuoskauda dėl tremties jauties iki šiol, nes daug metų praleidau be Lietuvos.

16. Tremtis atėmė iš manęs galimybes mokytis lietuviškai, bendrauti su aukštesnio intelekto žmonėmis.

17. Į Lietuvą grįžom su vyru ir sūneliu 1964m, kai gavom leidimą grįžti į Lietuvą.

18. Vyras grįžo anksčiau, pusantro mėnesio jau turėjo darbą ir gyvenamą plotą. Jautėmės svetimi, grįžę iš "ten". Grįžimo labai džiaugėmės. Nuo čia gyvenusius lietuvis, skyrėmės tuo, kad nemokėjom gražiai, teisyklingai kalbėti lietuviškai, buvom surusiję. Nėvylė, kad beveik visur buvo kabama rusiškai.

19. Grižti gyventi į Sibirą, net blogiausiomis
minutėmis nebūvo nozo.

Tremties vietas: Irkutskas, Osa, Angarskas
aplankėme 1978 m.

20. Dabar Lietuvoje tremtiniamis dėmesio
nestinga: LPKIS, bendrija, Ariogala,
laikraštis „Tremtinys“

Nei laimės, nei netikrumo nejaučiū
Džiaugiamės buvusiu tremtinu susi-
tikimais, bendravimu.

Jie mums daugiau negu gimines,
O latvišiai džiaugiamės Nepriklausoma
Lietuva! Viskas džiaugina, tik trūksta
jau sveikatos. Jaučiames skirtingi, nes
mes nedejuojame. Esame laimingi.
Tik norėtume, kad mūsų vaikas
arba anūkas netektų patikti
Tėvynei.

Birutė Petrauskienė
Šiaurčiai

2016 05 02

Juodsnukytė-Ajupova, Aldona Ona

Atsakymai į klausimus

Добрый день! Ответы на вопросы.

1. Аюпова Алдона-Она д. Ионас (Juodsnukitė), 14.02.1939, Иркутская область, Усольский район, с. Сосновка.
2. Год высылки 1948 из Литвы, село Шурупис Марьяполис район, волость Шилавотас в Иркутская область, Усольский район, поселок Тальяны (Широкопадский леспромхоз. 7 членов семьи: отец Juodsnukis Jonas Antano 1882-1972, мать Juodsnukenė Ona Juozo 1902-1982, сестра Juodsnukitė Monika 1923-1993, сестра Juodsnukitė Marjona 1925-2002, сестра Juodsnukitė Aneli 1928, брат Juodsnukis Alfonsos 1933- 2011.
3. Раскулачивание
4. Ужасная жизнь в холодных бараках по несколько семей в комнате.
5. Привыкнуть к русскому языку и к сибирским морозам, учиться в школе на русском языке.
6. Холодные бараки, клопы, голод, нехватка, даже хлеба, одежды, постели. Позже сами стали строить двухквартирные дома, и в них стали расселять семьи, которые жили в одной комнате, по несколько семей.
7. Грусть, воспоминания о родине. Старшая сестра Мариона, владеющая русским и немецким языком и получившая работу в шоке, помогла быстрее адаптироваться к местным условиям.
8. Переписывались с оставшимися на Родине родными. Описывали свой быт. Они отправляли нам по возможности посылки с едой.
9. Взаимоотношения с литовцами были добрососедские. Отношения школьных учителей к литовским детям и к русским детям было одинаковое. Местные жители относились к литовцам хорошо, за некоторым исключением.
10. Сохраняли и сохраняем до сих пор веру, обычаи, праздники. В 1951-1957 была организована комната для молитв по прибытию из тюрьмы католиком-священником.
11. В это время была школьницей, была отличницей, думала о поступлении в Высшее учебное заведение.
12. Нехватка еды, одежды. Сами организовывали художественную самодеятельность на литовском и русском языках.
13. Страх перед неизвестностью, преодоление языкового барьера, восхищение сибирской природой.
14. Чувствую, по другому бы могла сложится жизнь.
15. Закалила характер.
16. лето 1959.
17. Советское литовское руководство считало нас чужими. Литовцы, которых не коснулась ссылка, нас никогда не поймут.
18. Закончив русскую школу, трудно было поступить в литовские вузы.
19. Нам, оставшимся в Сибири, недостаточно внимание уделяет нынешнее литовское правительство.
20. Хуже знаем литературный литовский язык, отстаем от литовской культуры.

Juozapaitytė, Marija
Atsakymai į klausimus

2
Ab. Marija Juozapaitytė, gimė 1938 m. Okmen. Od. gimiau
Kadvilobio raf. Sėdriės kaime.

Dabas gyveno Draugystės ps. 5-23. Žiauliai.

Mama politikė baigėsi 1949 m. 04. 25, kada mairis apie
4 val. išvertė 3 lietuvių stribai iš vienos busas ir
manytėi įtakė per 2,5 val. susireisti, pasiūti maist
to ir drabužių, mes mes kaip amerikano ir bus-
dės beime įvedami už Lietuvos ribų. Mūsų be-
me manytė Elena Juozapaitienė 1914-1996 m.,
ab Marija Juozapaitytė 1938 m., broliukas Rimantas
Baltramiejis 1944-1982 m. ir manytės sesuo Onutė
Dunabaitė-Dunabytė (rusai taip rašydavo jos pavardė ir
dėl to visada būdavo problemų) 1925-1996 m. Būvo
nuvežti į baisią, vėliau į Kadvilobio geležinkelio
stotį ir patalpinti į gyvulinis priekabėtas vagonus.
Pagonus užpydė per 3-4 dienas.

3. Mama tėvelis Justinas Juozapaitis buvo gėdės
į JAV, ten pradė darbu buvo Jėsidirbės pinigėlis, gis-
dės į Lietuvą mesipirko 36 ha žemės, pasistatė sto-
dybą, vedė mamą manytė, "Gandis", atnešė mane
ir kai man buvo 13 mėn., 1939 m. Tėvelis mirtė.
Po 5 m. manytė, vel ibtėdejo, gimė broliukas Rimantas
1944 m. ir aš tėvelis pasistatė vokiečianus tiau-
kintis, perplaukė Odeio upę, buvo belaisris, vėliau
mesidavė gimė iki Toronto Kanadoje. Manytė liko
viena su mumiis 2 vaikai. Mūsų jau buvo praėbeje
daug laiko nuo mano tėvelio mirties, bet mūsų
žemė kaime buvo pravaršimajame amerikano
beime, netis dokumentuose mama buvo Juozapaitienė
kaip amerikano, busdės beime beime ir vežami.

4. Suotėdo į gyvulinis vagonus. Langelis užkatas. Vago-
mas pilnas žmonių, rybulių, abalos ir veiksnių, maldos
ir aiškių. Dėlis užkatas. Langelis ibkito juseš
pusiau nepleta lenta. Ebelomas pajudejo. Prasidejo kelo-
ni ir nežini. Žmonės vienas prie kito atit savo rybulių,
Evankė, karbtas. Maistu dalijomės. Gamtinis šiekales
reikėjo atlikti dia pat. Pribome patode, man buvo vėde, itai
kėntėjau, vėskiau. Jau Rusijos teritorijoje atrakinavo
dėris itpėsniam lokui, leido ibėit atlikti gamtinis šiekales

2

po vaionais, stebint sąsąybinius. Leido atsivesti vandenius
 ir viešų kaktų, per dieną duodavo karkotio sėkalo.
 Moolje - šikščiokje - palutinė kelionė geležinkelio stotis. Visas
 išlaipino. Ašėjo "pirkliai", daktis buvo masinomis įvežti,
 o mūsų beime Masmenys ir dar kelios beimos nuved-
 tos bulžušio mašina ~~nuvežta~~ prie upės ir paklausti
 šikščiokje. Plaukimas, upė, vėl mašina nuvežti, Arlio-
 morsko gyvenvietė, vėliau Arliomorsko miestelis Bodaišo
 pajūryje, šikščioko sąjūdis. Mūsų beimę namų Elenę,
 nuėmė duotę, broliukų kintę ir teta. Ometę ir dar Mas-
 menų beimę namų paleitę ir jos sūnų 13m. Vytautą
 apgyvendino sename namelyje su mažu langeliu ir stulči-
 siakais duetimis 8-9m, bet žviesos - elektros. Nėra nei
 žilumos. Net vandens nėra nei pasibildyti, nėra jokio židinio.
 Po kuro laiko atvežė geležinę "beždviakę" pečių. Pastatė
 viduryje po baldos, įvežė kaminą prašaptę stulpelėse, lubose,
 bet nužkerius pečius labai vieni. Židnos karkotus, bet
 maistys Baltos, o pabeigoje nepiūcio jae Baltos, rupsio
 jae ir smėgas. Upė lytėjimas užbalę spalio mėn, bu-
 šiojimo jaktis, apatė vėjas mašinspažniais iki Bo-
 daišo, žutis už 80 km. duomas

Namų pastyrė dirbtį kepukoje. Maisto tutejome
 mažai. Kabači laukdavome sėkrių tancios namos, gal
 parnes nors mažą, pakalėty duonos, bet sėkrių davome
 tetai, nes namų beijo, labai tikrino ir bėdė.

Teta, Ometė dirbo prie smelio - žviro plavimo. Reikėdavo
 stovėti vandenyje oranduo labai Baltas, sėaonus kalnų.
 Ji dirbo per 14,5 mėn. su sūrio. Labai karkotavo, vėliau su-
 štino, labai viena koja, didžiuliai skausmai. Jis pasky-
 rė stovėti ant žviro, bet ne vandenyje ir kitiems į sūtes
 pylti teta žviro. Bet ilgai dirbti nepblėjo - sūrio. Mašins
 davineys buvo vigienės mūnų y ašneheims, teta davie-
 nys 2000 - 4000, mūnų roitę po 400 - 300 gr. o namų
 8000. Namų darbas buvo labai bėdė prie pečių,
 labai karkota, reikėjo kilnoti mašins miltes, mašins ir
 meikyti duomas rānkoms. Duomas karkotavo labai daug
 nes reikėdavo apšūpinti ir Bodaišo miestelį ir aplink Arlio-
 morską visas gyvenvietes. Gesnia, duomas karkotavo fas-
 mašins pabonakei, o šie mašins pjuvienomis ir kitais

3.

piedais Irenčinians, liponians ir pārdarīnieši.
 Mamelyje buvo Baltā. Mes vairāki eidavome rindīti māky
 kursos buvo po sniegu. Man buvo 11m. Pyfeturis 13m. Tai
 mes sniege rādavome luženg ir vilkome, nebēne jakelenti
 pēdīka. Vēlīs labāi rūko. Dab' ir dabas pīsīnemei tas
 gyvenimo sāļpās pīraus, Irenčīs zīemā. Mes sū rufetur.
 īmūmīkū, mējome, mes meokykla buvo solīst labā
 daug sniegu. Ab' mōkīnīs māmūst rūsū kalbos. Baland-
 zio del pēpuzēs mēm. ī smēlio plūvklā, remontuotī ko-
 kīz tā īstēpīnīs, buvo atvestī 2 jādai lētīvīai. Tēbe
 pasīkvīetē jūos ir jē mēmūs pāstēmōtaro tā pēdīka, ka-
 mūmā, ir tādē jār nebētīto. Buvo labāi pētāi. Kai-
 mūmā, sū sūmēnī rufetur īskēlē kītes us 30km. Ņ tā-
 mē mamelyje 8-9 km² likome mes H. Tādē buvo labāi
 pētāi. Grūtī Irenčīs mētāi buvo pēsēnī, vasarā dab
 sū rufetur ir bōlīdēt pīsīnōpavome bōlētīnīs, mēlīnīs.
 Jās sū baldēne, tāi vīsā zīemā valpēne. Ab' jār ī
 mōkykla us 3km. nōīs daug sniegu ir buvo Baltā, bet
 labāi mōrējār mōdīnīs.

8. Labāi skaidrino Baltā, zeminantis elgesys sū at-
 vēstāisīais, nepagābe zmoģei, īsakantis lēpīdantis tonas.
 Man labāi buvo pēte māmūstēs, jī pīsīdaro labāi
 labāi parāgusi. Dīrbdaro nūo 5val rūtō vīkī 6-7val vārātō,
 arbe eidarv vārātē 6val ir pīsīdard 8-9val. Labāi pēte
 buvo tētōs kētīos kōje buvo sūtīnētī, labāi skaidrījo, o
 jī vīšīnē tūcējo eītī ī dabā, ir dab' sūmēi dībtī. Pēgal-
 bōs īs pēldētēs jētīos nebēvo.

9. Sū lētīva sūsīdētīnīs bydō laībīkai. Ab' rādūdārār laībīkēs
 zētāi-māmūstēs sēsātē, kītīcūs gīnēnācīnīs, klāsīkōkūs.
 Laībīkai eidarv labāi ilgai, sūsīdētīnīs īlgās bōdāisō-
 bīkīstīkās-māskrē ir tādē ī lētīva. Antrās Irenčīs
 mētāis gāpome sūntīnūrā, ī tētōs. Tēn rādome labāi skā-
 nīs labīkūstēs, dāīovīntū obālīs, īr māmīnēs lētīvīstōs dūo-
 mōs dāīvēsēlīs. bydō labāi dīdēlē zventē sū dāīcūmō
 abāstōnīs. Mes rādūdārōmē abīe gyvenīma, bet labāi skāstīs
 māmūstē mēlēdō, skāydarv mēgalīnēs, mētīsībē. Rādū-
 dārōmē abīe vīstā, īr abīe mēlētā.

10. Bōdāisō rājōnē gyvenēs labāi daug lētīvīs Irenčīs
 1948-1949mm. rājōnās Vlabāi dīdēlīs lētīstāndīai km.

4.

Šai bendravinimā kopā ir nebevis, o šai šai nes pūrenome
bevo šai šai pūrene lūnēle. Pirmais tūrenies metas lūnes pū-
kai bendravinome visi 3, mēisig manupis Elena ir teta pū-
lytē ir teta omuē. Šabbe manupis bendrāvo su dar nē-
ne liešne. Jos dirbo kēfēklojē, o teta omuē bendrāvo su
lietuvais darbe. Pirmais tūrenies metas teta bevo ma-
ne nesivedusi pas lietuvais, bet as labai labai pūfēgān,
sūbaliam, mois bevo labai pēca. Manupis dāvojān nebe-
išteidpo, bijojo kad nebalēsi nesusigānān. Taip ir pūve-
nānē. O3 šķāvojān šķ. brolietas jkt. Līnēn 1952-53m
manupis labai susigānān apemāksas, ja su malun-
šānig ibvēzē, bōdāis, vēliān labai zēnāis bēsenos,
ibvēzē ir šķētsko līgānē. Praejo dāvojān pūren. Teta
ibvēkālāvo, kad nēis veikis ir ja leister ibvāzīmōti ir
šķētsko. Ir 1953m. pasānig, nēis bevo leista vāzīmōti
ir šķētsko pas manupis, o tetai kopā palydōjē vāzīmōti su
nēis. Šai bevo nēis Stālmā. Šķētsko sūnāvōsijē
lēdjo pūbiregistrimōti kōvāndantūrojē ir kas nēn. Šai
apšillānūti-pāsirodūti, kad mēdē medingome, nē pabēgome.
Manupis šķēkātē bevo labai bōpā. Liko labai dānē
pāsekūmānig jo operācijē. Gāpō invalidumā, nūmāvojōnē
būstē, māzā nāmpē. Ir šķētsko pūdējo sūvāzīmōti
šķētskōnig jāpūrinān, nes leido tūrenānānē sūēdē mo-
kōnig. Manupis, šķimōnē ir nēis nēfikānānēis veikis
reabilitāvo, pūpūzēs nēn. 1955m. Gāpōnā bevo vāzīmōti
ir Lietuvā. O3 šķ. bevo pūstojān ir šķētsko medicinosfeld-
žēnig nūmākōnig. O3 likānē šķ. teta, nes teta dānē nēbevo
reabilitānē, o manupis su bōdānēn 1955m. nēpūzēs 3
dēnā, ibvāzīmōti ir Lietuvā. Teta reabilitāvo bōpūzēs 1955m.
Ir šķētsko, atvāzīmōti nūmākōnig dānē lietuvā, visis bevo
viēnā šķētsko nūmākōnig. Tai vienintēlīp ibsūpēbēnān! Tū-
nēnē šķētsko bevo dānē akadēmānig jāpūrinān. Su
sitikōnē kōnēservātorijē šķētsko studentis, J. Kesilis, kōn-
nō ar šķ. tūrenānē šķētsko kōpōnēnē-šķētsko kōnē-
būē lietuvā, savivēkātē pū 300 dānēnēnē, šķētsko
šķētsko būēlī, kōpēlānē vārtē ir nēpūnēnē. Šķētsko lietuvā-
kā dānē, bōdānē, Gāpōnānē šķētsko Lietuvā, savivēkātē
apšūnōsē lāimēdāvōnē pūnānē viētas, bevo nē apdōvānōti
diploņmāis-lāvēnānēnē ir pūzāis. Jānūnānē bevo pū 300.

6.

pensijas aizinas. 1993m. vācēdžio 23d. priēdā i Lietovā, B-
bipylidē mano duotas šodis, kad mīti priēdā i Lietovā.
Labi paita, buvo palikti draugūko kolektīvo, gēis,
bīdīlijs, vīdēto darbo, pasīktis rezultātes, kēl bekvou-
aeste subēsta ir iēite i uēstānāte paito; (nuo 11m-
-55m. 09mēn). buvo dā jēps, 2inīs ir šupebejmīs fēstis
darbā.

14-15-16. Parovte paitēstē-jānēstē, visas prasīasias
pvenīmo tēstas pāletas šolj nuo Tērvnē, jās ilgē-
stis, ir skāesmas. Prāstē vīdētinē/nuosīkātā, iēdētās-
kūtā) Patīrtas pašēminimo jānēstas, paitēstējē ir
mēkādē nuēzīmīstāmas pašēminīmas, skāesmas
sūpīdūs, šū diplonē i Tērvnē, sveikātes apsaugos mēn.
parādūotojō elgēsūs - šīkio komūnīstō elgēsūs, jō
šūmōnīkēnē pāradīnēmas.

17 Kad ir 1993m. sūpīdūs i Tērvnē ilgās kelias gā-
tē Repīklāesomōs Lietovos pašā, būvō iēkōmā tēlo
ilgāi mēnētē Bīasēlīs jāsū skētiāis stēnēstē, būvō iēkō-
nā pīēzāsīs, kabīlīs, kas, kōdēl, kēip ir šī ir šī. Ten
dā bēdējō rāndōmā palīkōnē. Acīr, būvō pētīs
sāzīnīngūs 2mōnīs, kēstē, šāpīnīkārō, padējō ir nēf
pō dāpīas 3mēn. šāpār pīlmāteisē Repīklāesomōs
Lietovos, pīlētē. Pēlīas iēlētājā i LPKTB sāzīnīngōs
Bīasēlīs pīlātō māstīs pētās. Bīltas bēndrāvīnēks sū
bēndrāvīnēks, bēndrāvīnēks, šāpār šāpībes mācē,
vīcōmōnēnē veiklā, šūgīai pārtīzānūs šāpās, sāstīdīnīs
Atīogēlōjē ir šī ir šī.

19. 2003m. sūpīdūs - sūpīdūs mēn. būvā nuosvīkēsi i šīlēt-
sē. Aplānīkār, dāpīlīs nētīs sū šēstīnīs būvā sū-
sīetē dārbā, šūzīas. Aplānīkār bīdīlīs, dāpīas, ten
likūsīs hētēvīs. būvō labāi Bīltē, jāndīnāntīs sūstī-
kīnāi, labāi Bīltē būvā sūstīktē dārbōnētējē šūp
šēstēskō akādēmīnā, mīestēlīo līgōnījē kolēgēs, jāndīnāntīs
Bīltē sūstīkīnāi, līgōnīs būvōsīs pīstīnīnīmāi. būvō labāi
mālonē ir pētīs, kēl Bīltē pīstīnēnā ir sūpīrātā, kad
pvenīmas šōlūmōjē nuo Tērvnē pīabējō nuēvētīs, līkō
hīnīntā šīpī pēdā.

20. Klāesīnēks sūdētīnās, skāndūs. Dēnēsūs sūstīnāmas
šēnētīnānūs, valdīsīs šēlētūosē nēfakānānās. Pīstīnēnānūs

7

pretē vīrdzīvē, ar lada lada šai yra patogu ir šai šis
kodžiais. Net šie būve tēmtinīai, kštie/bērb īstēmti
veikōis, dabas jau solidaus auzīaus, zilapalviai nēbe
pavābos, pavāmos ir dēmesio. Škandziāssids nebūpsan-
tāmas ir nekārtīgas klaušmas - kuo būro kati mā-
žamedioi, vaikai, ligonīai ir bēnēti, invalidai kštie
būromē, kati nāmī Tēvīs, priēšais, ir pūvulinimose
priēnēkšēose vagonuose, utēlētī, subale vīzīrošīg
būromē īstēmti vī Tēvīs Lietūos, pīmtūjū nāmū.
Mozai kalbomē apie tēmti, jāsmīnēš dāt re-
dāmū šīno papīk tēmtimē. Lēnēlīs saro šīg
palvē, priēš ītos kštie dalyvāje "Misijē Sibi-
riāstī" ir īto garsīnā senētīg atminimū ir nē-
tē Tēvīnēi Lietūvai...

Kazlauskaitė-Jokubauskienė, Valerija

Atsakymai į klausimus

1. Valerija Kazlauskaitė - Jokubauskienė, gim. 1943 – 12 – 25, gyv. Trakų 24 – 22, Šiauliai
2. 1949 m. kovo 25 d. Kazlauskienės Valerijos šeima su penkiais mažamečiais vaikais buvo ištremta į Irkuto sritį, Usoljės r., Uzkyj Lug km.
Kazlauskienė Valerija, Prano, gim.1891m. (mirė Lietuvoje 1979 m.)
Kazlauskas Albinas, Jono gim. 1932 m. (mirė Lietuvoje 2001 m.)
Kazlauskas Aloyzas – Andriejus, Jono, gim. 1934m.
Kazlauskaitė Elena, Jono, gim. 1939 m.
Kazlauskaitė Eugenija, Jono, gim.1941 m. (mirė 2016 m.)
Kazlauskaitė Valerija, Jono, gim. 1943 m.
3. Mano tėvas – Kazlauskas Jonas buvo ryšininkas nuo 1945 metų. 1948 m. jį suėmė, uždarė į kalėjimą 10-čiai metų. Kalėjo Mordovijos lageriuose. Mus ištrėmė todėl, kad vyras – tėvas yra „liaudies priešas“, palaiko ryšius su partizanais.
4. Begalinis Tėvynės ilgesys, tikėjimas, kad grįšim į tėviškę.
5. Neturėjimas ką valgyti, bausis šaltis, rūbų, avalynės neturėjimas.
6. Viename nedideliame kambaryje (maždaug 30 kv. m.) gyvenome trys šeimos, atsiskyrusios širmomis – paklodėmis. Pro lubas tekėjo vanduo, žiemą langai užšaldavo visiškai, nenutirpdavo per visą žiemą. Tualetas lauke. Išeiti į lauką vieni vaikai negalėjome, turėjo lydėti mama, nes rusiškai mėtė į mus akmenukais ir šaukdavo „fašysty“- fašistai. Man buvo tris kartus praskėlę galvą.
7. Noras išgyventi, Tikėjimas, viltis, kad kada nors vis tiek grįšim į Lietuvą.
8. Didelė neteisybė. Tremtinių nelaikymas žmonėmis. Gyvenimas nužmogintomis sąlygomis.
9. Pirmaisiais metais į Lietuvą buvo galima parašyti tik vieną laišką, juos cenzūruodavo, gaudavome atplėštus vokus, todėl rašydavome labia atsargiai, užuominomis. Labai norėjome žinoti, kas dedasi Lietuvoje, ar daug ištrėmė giminių, kaimynų. Gavę laišką, bėgdavome pas kaimynus – tremtinius ir visi skaitydavome, aptarinėdavome įvykius Lietuvoje.
10. Labai draugiški. Visi buvome kaip viena šeima.
11. Buvo labai svarbu, tačiau apie tai nereikėjo net kalbėti – viskas gaudavosi savaime. Šeimose kalbėjome tik lietuviškai, jaunimas šeštadienio vakarais susirinkdavo, dainuodavo tik lietuviškas dainas, žaisdavo lietuvių liaudies žaidimus,pvz.,„Šiaudiniai batai, šakaliniai padai“, „Jurgeli meistrelis“ ir kt., švėsdavo Vardo dienas. Visas religines šventes pradėdavome „Tautine giesme“, rinkdavomės į Mojavines (Gegužines) pamaldas, ėjome į Velykinį prisikėlimą, šventėme Kalėdas, Kūčias. Visi tremtiniai buvo tikintys, todėl labia nuoširdžiai meldėsi, giedojo Kalnus (- ilgos pamaldos Gavėnios metu).
12. Vietiniai rusai pamatė, kad lietuviai yra darbštūs, tvarkingi, taikūs žmonės. Pakeitė nuomonę apie tremtinius. Lietuviai tapo pavyzdžiu vietiniams gyventojams.
13. Skaudžiausias – pirmais metais buvome su seserimi apkaltintos, kad pavogėme iš rusės kaimynės forminės duonos pusę kepaliuko. Darė kratą. Mes su seserimi labai verkėme. Mama išeidavo dirbti pas vietines ruses, o mus vienas palikdavo namuose. Mes net į kiemą bijodavome išeiti, o mus apkaltino tokiu bausiu nusikaltimu. Ir dar skaudu prisiminti, kad, grįžus į Lietuvą, mūsų niekas nelaukė, mes Lietuvai nebuvome reikalingi.
Šviesiausias – tai, kad GRĮŽOME namo.
14. Išverti, iškentėti, sugrįžti.
15. Grįžome, o mūsų niekas nelaukia. Namų nabėra – nugriauti. Niekas (net giminės) nenori priimti gyventi. Apylinkėje neregistruoja, o neregistruotą nepriima į darbą.
Labai buvome nusiminę, kol susitvarkėme visus reikalus.

16. Tik būdamas tolil nuo Tėvynės, pajauti, kokia ji tau svarbi, kokia brangi, kokia neįkainuojama. Nė į jokių turtus neiškeistum jos niekada.
17. Grįžome į Lietuvą 1958 m. vasario 28 dieną. Širdis be galo džiaugėsi, nes šitiek metų buvo laukta, ilgėtasi giminių, pažįstamų, savojo krašto. Tačiau žmonės, kuriuos mes susitikdavome, neypatingai džiaugėsi.
18. Jautėmės kaip svetimi. Nuvylė Lietuvos gyventojai. Tarsi visai kitokią Lietuvą radome, kiti žmonės. Kas atsitiko su mūsų tautiečiais?
19. Ne. Niekuomet. Aplankyti nebuvo, tačiau norėčiau. Pavaikšjoti po vaikystėje bėgiotus takus. Ten gamta nuostabi: žydinčios pievos, šilagėlės (mano mėgstamiausios gėlės), uolos, upė Bėlaja.
20. Tikrai nepakankamas. Baimės nejaučiu, jokios. Gyvenu, džiaugiuosi, kad galiu dar būti naudinga, kad vaikštau savo išsvajotos Tėviškės žemę.

Pagarbiai

Valerija Kazlauskaitė - Jokubauskienė

Kemėšis, Valentinas
Atsakymai į klausimus

①

Valentinas Kemėšis, g. m. 1934.05.05 Anykščių rajone Elmiminkų kaime.

Tėvai: Bronius Kemėšis 1899m. } ūkininkai, mirė 1989
Jadvyga Kemėšienė 1901m. } 22 ha žemės, mirė 1989
Sūnūs: Aleksandras 1927m. tremties metu mokesči
klaime kunigų seminarijoje,
tremties išvežė - mirė 1977m.

Algimantas 1931m. }
Vytautas 1934m. } ištremti su tėvais
(mirė 2009m.) }
Valentinas 1937m. }

Ištremti iš Elmiminkų, Anykščių rajone 1949m.
Kovo 25d.
1949 balandžio 14d. apgyvendinti Irkutsko
srities, Tyretis rajono (С. Тиретский), Тажнос kaime.
Kолхозе.

Oficiali trėnimo priežastis - "buožinis" ūkis.

Skandėrausios tremties momentas man -
kai mūsų sodybą apsepo ginkluoti kareiviai
iš "stribai" ir sužinojom, kad esame tremiami
iš namų. Mes su broliu Vytautu ir Algimantu
mokėmės Anykščių gimnazijoje (as - 5je klasije, jū 5je)
ir trėnimo išvakarėse grėšome namo, nes prasidėjo
paravario atostojos.

Pirmaisiais tremties metais suaugę -
siems buvo sunkiausia prisitaikyti prie
naujos gyvavimo sąlygų ir išmaitinti šeimą.
Man buvo 12 metų, todėl šalia tėvų ir vyresnių
brolių jautėmės saugiai.

Tremtinis apgyvendinimo apleistuose
namuose ir kuris, kaip vėliau sužinojome,
1929-1930m. šeimiminkai buvo ištremti
į Steiro šaurs.

② Britis buvo labai skurdi, buvo drabužių, žiemą šiltos avalynės, maisto produktų, nes atvirėti greitai laigėsi.

Matėme, kad vietiniai gyventojai dar labai skursta, vyrai žavę karę, moterys su vaikais gyvena pusbadžiu, apiplyšę, tad mūsų naminių mėsos drabužiai ir pradžia atvėdi vos ne praleidžiai.

Tik apsigyvenus visi suaugę vyrai, moterys, paaugliai privalėjo dirbti kolchojė, tremtiniams dauguma buvo tikimikai, tad žemės ūkio darbai buvo įprasti. Kadangi, kas nors buvo atvėsti 60 šeimų lituvais - apie 200 žmonių, tai jau pirmą vasarą pavyko užauginti ir sudoroti derlių ir gauti šiekį tokių išdarų. Mažo broliui, Coiff mechanizatoriaus kursas, pradėjo dirbti traktoriaistikais, kombainininkais.

Mama buvo sūrija - todėl užsidirbdavo maisto produktus (pavyzdžiui pieną) siūdama rusėms drabužius, volėmų irgyjome karves, užsiaugindavom kiaules, vištas - gyvenimas palengvėjo.

Tremtinis prisiūtas buvo pašautos komendantas - KGB kariūnikas ir jo pradėjėjos ir vėtinis. Be komendanto leidimo negalėjome įvykti nė kolchozo tikis. Jis labai mėgo tardyti tremtinis, verbevo išpūsinėti.

Vėtiniai gyventojai - rusai, ukrainiečiai buvo tolerantiški lietuviams, kai keisė ir vėdai draugiški.

③ Su artimausiai driturėje suimamajame laiškas. Kartais gaudavome siuntinius. Brolis Aleksandras atsusiolavo (ne savo vardu) lituviškus knygas. Tarp jų buvo net A. Šapokos „drieturio istorija“. Bijodami cenzūros apie savo vargus tremtyje daugy nesusižadavome. Lituviams gyveno tarpukarių draugiškai, jaunimas rinkdavosi; vakarėlius, šokių, kaimo „klubų“ su rusais neidavo. Dairuodavo vyresnieji suimamajame melstis, mūsus laidojo pagal lituviškus papročius, ant kapus statė kryžius.

Ladangi mūsų lituvis bendruomenė buvo gan dielė, kalbą tapatumą, papročius buvo išlaikyti nesudėtinga.

Veikai kuri tik buvo mokyklinius amžius, laukė kaimo mokyklą, kuri buvo septynetė, o vėliau vidurinė. 1949 metais pradėjau lankyti 6-ą klasę, o 1955 baigiau 10 klasę (vidurinę).

Rusų kalbą išmokau greitai, be jokių pastangų, bendraudamas su vietiniais. Mokykloje mokytojas nebuvo išskiriamas visiems reikalingamai buvo riudė.

Ši mokykla itinoriau labai gerus šėtus patimimams. Mokėjusi labai gerai, kaip ir dauguma lituvis. Laimas buvo dirpis upis santakoje (Tegnos ir Okos upės) gamta atšiauri bet kartu ir labai graži. Žiema vargino šalčiai, vasara uodai ir moskitai (moukepa)

④ Tėvynės ilgesys skaudė bet ir vertinga gyvavimo patirtis. Formavosi pasaulėžiūra, Charakteris. Mes jautėmės kitokie negu visa „taurinė lietuvis“ ir todėl mokėdama netikėjome jų propaganda.

Atsiskaudos dėl tremties karštedel visai nepajūčiau. Mano jaunystės metai (10 metų) prabėgo tenai, todėl tai yra mano gyvavimo dalis, kurią aš vertinu. Tremtis padėjo mani išlikti lietuviu patvirtu ir sulaukti nuo kolaboravimo su sovietais.

Šeima į Lietuvą grįžo 1958m. o aš buvau dar metais penkiais, nes mokiausi Irkutsko žemės ūkio institute, mechanizacijos fakultete.

1959m. grįžęs į Lietuvą mokiausi Lietuvos žemės ūkio Akademijoje. Baigęs 1963m. tapau inžinieriu - mechaniku.

Grįžus į Lietuvą nustebino, kiek daug žmonių sutikau su okupacija, patarė kavos sovietų valdžiai, veidmainiavo o kiti gal ir ne. Mes stengėmės nesireklamuoti, kad esame buvę tremtiniai, tačiau viduje jautėmės visai kitokie. Ypač mieli būdavo sutikimai su likimo draugais.

1977 metais buvau turistinėje kelio - neje Irkutske ir prie Baikalo ežero, Tuomet ir pavyko aplankyti Taguro kaime. Radau dar penkėliksius lietuvių šeimą. Ypač įjaučiantys sutikimai buvo su buvusiais mokytojais.

Mes buvę tremtiniai tarpusavyje esame labai artimi, tačiau visuomenėje nesame karštoki išsiritiniai, ypatingi. Viskas mums gerai!

Makaveckas, Rimantas

Atsakymai į klausimus

1. Rimantas Makaveckas 1944m. Irkutskas Rusijos F.
2. 22 gegužės 1948 m. ištremti iš Ripaičių kaimo Utenos rajono (tų metų paskirstimas): Makaveckienė Julija (1914-1975) jos sūnus: Rimantas 1944 m.g. , Laimutis 1945 m.g. Duktė Jura 1943 m.g. liko Lietuvoje , nes tą naktį su senele nakvojo pas kaimynus už 1 km. pamiškėje. Vyras Makaveckas Kazys (1911-2000) nuo 1945 m. kalėjo Vorkutoje. Išvežė į Krasnojarsko kraštą Nižnij Ingašo raj. Verchnij Bagašet kaimą.
3. Nežinau . Nebuvon nei buožės, nei tarnautojai.
4. Vagono durys, kurios traukiniui sustojus buvo atstumiamos ir žmonės išeidavo vandens atsinešti. Po dviejų metų , kai atvažiavo paleistas tėvas , pervažiuoju į kaimą Tiličėt, rogėse žiemos keliu. Apgyvendino mus viename kambaryje 2 šeimas ir vieną vyrą . Rodos apie pusmetį taip gyvenom. po to buvo suręsti kiti namai ir gyvenom viena šeima kambaryje ir virtuvėje. Ankstyvesniame kaime buvo geležinė krosnelė «Buržuika», įkaisdavo iki raudonumo.
5. Asmeniškai nieko neatsimenu. Mama pasakojo , kad rankiodavau duonos trupinius. Tap pat, kai susirgau ji pasikeisdama su kita moterimi -tremtine iš gretimo su Ripaičiais kaimo Lietuvoje, nešė mane į kaimą pas daktarą . Tai pasakojo jau 80 metais moteris, kuri padėjo nešti.
6. Geriau atsimenu jau gyvenimą Tiličete su tėte, su broliu lankėm vaikų darželį. Atsimenu naujametinę eglutę , kai gavau dovanų , bet man pasirodė, kad kiti gauna po antrą maišiuką nubėgau, irgi gavau . Mama suprato ir grąžino. Jaučiau save negerai. Kartą žiemą su broliu ėjom rytą į darželį , buvo labai šalta . Atėjom , bet jis buvo uždarytas dėl šalčio,mes girdėjom kalbas , kad buvo -53 laipsniai. Ant pečiaus buvo dėžutė su gabaliniu, kietu cukrum, aš pasiimdavau dažnokai ir čiulpdavau. Matyt daug sučiulpau , kai mama aptiko, vėl buvo gėda. Įsigijom karvę ,vardu Šura , juodmargę. laikėm paršiuką, vištas . Jos žiemą nenešdavo kiaušinių, todėl pririnkti Velykom buvo sunku.
7. Vaikas buvau. Nežinau kaip kiti bet aš tokių jausmų neatsimenu.
8. Gal tėvai susirašinėjo , aš neatsimenu.1953 metais tėvas per atostogas buvo nuvažiavęs į Lietuvą. Atvežė lietuviškų knygų (pasakas didelio formato). Rodos iš savo pusbrolio Vinco Žilėno (Vilniaus etnografinio muziejaus direktoriaus).
9. Mes visi mokykloje žinojom lietuvius , ne mokykloje bendravom su kaimynais vaikais arčiau. 1954 pas atvažiavo mamos brolis -kunigas Antanas Mažeika po 10 nelaisvės metų Sachaline. Jis pasakodavo istorijas iš biblijos , iš netolimos Lietuvos istorijos. Vis delto jis buvo gerai apsišvietęs , mokėjo lenkų , rusų kalbas.
10. Namuose kalbėjom lietuviškai .Aš, kaip vyresnis, turėjau prižiūrėti namus ir gimusius Sibire Stasį 1952 m.g. ir Bronę 1953 m. g.žinoma tada, kai jie pradėjo vaikščioti. Tėvo Lietuvoje neatsimenu . Pamačiau tik kai man buvo apie 5 metus. Mama buvo artimiausias žmogus/. Iš jos pasakojimų stebėjau kaip skyrėsi butis Lietuvoj ir Sibire. Mes gyvenome vienkiemyje , žemės nors nedaug buvo. Mama pasakoja kad vištos išperėdavo viščiukus vyšnių krūmuose ir tik tada suaugusieji pamatydavo. O aš atsimenu ,kad kiekvieną kiaušinį prieš Velykas Sibire mes skaičiuodavom. Obuolius aš gal ir valgiau, bet atsimenu tik obuolius pirmą sykį valgiau rudus ir juodus -papūvusius gal 1953 m. Dėdė -kunigas skaitė ir mano perskaitytą knygą «Kaip grūdinosi plienas» ir kaip pavyzdį sąžiningumo parodė, kad sumelavęs Pavką išvengė arešto, o sąžiningai papasakojęs D. liko daboklėje. Mama mane išmokė rašto.Nuo jos sužinojau apie Vasario16, kad buvo Vytė Nemunėlis, Pupų Dėdė.
11. Į Lietuvą po pradžios mokyklos mane,kaip minėjau anksčiau, su klasioko ir vyresne mergaite

(abi Birutės) įsodino į traukinį Rešotų stotyje. Į Rešotus atvykom garvežyje, iki siauruko ėjome pėsti, netoli buvo. Mama dar nebuvo paleista iš tremties. Dėdė kunigas rašė prašymus Vorosilovui. Sekančiais 1956 metais atvažiavo Laimas. 1957 atvažiavo likusieji; tėvai su Stasiu ir Brone ir dėde (mamos brolis).

Apie reabilitaciją išgirdau kai gyvenau Irkutske 1985, brolis Stasys atsiuntė pažymą. Vilniuje gyvenau 3 dienas pas Žilėną, kol manęs atsiimti atvažiavo teta iš Ripaičių.

Nuvedė į mokyklą, jau buvo 13 ar 14 rugsėjo, priėmė į 5 klasę. /1962 metai baigiau vidurinę.

12. Mano amžiaus vaikams, man rodos, sunku atrasti atsakymą- visi atsiminimai šviesūs. Nors nuotraukoje iš mokyklos metų antroje ar trečioje klasėje pimoje eilėje aš sėdžiu basas. Aš, jei ne nuotrauka, neprisiminčiau.
13. Vaikystė yra vaikystė.
14. Taip, gaila mamos, ji kentėjo už mus.
15. Tapau savarankiškesnis. Išvažiavau mokytis į Charkovą.
(Tą 1955 metų rudenį kai grįžau, Kaune vairuotoju mokėsi dėdė Edvardas (tėtės brolis) kartu kalėjęs su tėte ir gyvenęs Sibire kartu Tiličete. Jis jau ruošėsi atgal į Sibirą pas žmoną ir sūnų, aš su ašaromis prašiau pamti ir mane, taip išsiilgau. Tėtė ir jo brolis buvo laisvi, bet šeimos buvo išvežtos visam laikui. Jau grįžusi mama pasakojo kad pergyveno, kad Edvardas nepasiimtų manęs.
- 16.
17. Gal but jaučiau mokykloje pranašumą, mokėjau rusų kalbą, nors skamba negražiai, patyrimo daugiau, aš gi iš kaimo. Svetimas jaučiausi besimokydamas aukštojoje ir jaučiausi netvirtai dėl biografijos dėmių beveik iki 80 jų metų praėjusio šimtmečio.
18. Baigiau institutą, gavau paskyrimą, pagal jėgas pasirinkau Irkutską, galėjau net ir į Tolimuosius Rytus.
19. Aš skaitau, pakankamai, likę Lietuvoje irgi vargo. Reikia padėti tik grįžtantiems.
20. Šiais laikais nesijaučiu, Ryšys geras.

Martinaitis, Albertas

Atsakymai į klausimus

1. Albertas Martinaitis, 1953, Šiauliai
2. 1949 išvežė į Irkutsko sr, Nižneudisko r. Ukaro k. tėvus ir vyriausią 1948 m gim seserį. Ten vėliau 1949 m gimė brolis, 1953 m. aš ir 1955 – sesuo. Tėvas mirė 2001 m.
3. Galbūt dėl to, kad mamos brolis būdamas 16 metų Kelmėje iš komjaunimo kabineto nukniaukė rašomą mašinėlę atsišaukimams spausdinti, bet buvo areštuotas ir ištremtas. Kiti mamos broliai irgi buvo tardomi Liolių stribyne, nes dirbo eiguliais ir „privalėjo“ pasakyti kur yra miškinių partizanų. Eitmantis Jonas po tardymo neišgyveno ir mirė Šiluvos ligoninėje. Na o iš tėvo pusės tai senelia Antanas Martinaitis stebuklingu būdu sugebėjo per langą į miško pusę pabėgti kai sribai paryčiais atėjo jo vežti į stotį dėl 80 ha žemės ir 20 h miško. Mano tėvai jau buvo įsirašę į kolūkį, bet kai giminės slapstėsi – atėjo ir iškraustė.
4. Realus prisiminimas yra kelionė į Lietuvą, vaizdai vagone, aš tada dar buvau 3 metų. Bet visada kažką tokio jaučiau, tik negalėjau prisiminti kas ten man veikė atmintį.
5. -
6. Buvo medinis namelis, mėginau vyresnę seserį bandyti nupiešti interjerą, bet nepajėgė prisiminti. Kažkur netoli buvo miškas ir upė Uda.
7. -
8. Sesuo pasakojo, kad ruskiukai tyčiodavosi, vadino mus niemcais.
9. Susirašius su giminėmis pavyko sužinoti kad prieš mus ištremti mamos tėvai buvo Zimoje, bet močiutė mirė po ilgos kelionės peršalusi skalbiant kelionės mantą upelyje, nuo plaučių uždegimo. Senelį pavyko parsivežti pas save į Ukaro kaimą, jis mus mažiukus ir prižiūrėdavo, nes tėvai turėjo eiti į fermą dirbti. Senelis kažką meistraudavo, remontavo pakinktus ir pan.
10. -
11. Girdėjau kad vieni kitų bijodavo, kad dėl bent kokio įtartino tautiškumo ar kūrybos galėjai būti įskūstas.
12. Mano tėvas po to kai grįžom į Lietuvą ir nerado kur įsidarbinti, susigražinti užimtų namų su kažkokiu biču išlėkė atgal į tą patį kolūkį sibire, ten įsigudrino įstoti į kompartiją ir po dviejų metų grįžo kaip ponas. Buvo paskirtas ūkvedžiu ir todėl tarsi problemų nebuvo. Bet iš tiesų tai ne kartą pajausdavau kad esu „ne toks“. Kažkodėl neįstojau į Šiaulių pedagoginį. Bet tai dabar laikau kaip sėkmingą likimo pokštą.
13. Sunku buvo vaikystėje matyti kaip mama kovojo su jos tėvų namą užėmusiais gyventojais, jie net neleisdavo obuolių pasirinkti kurias jos tėvas sodino. Sunku buvo būti prieštaringoje šeimoje, kur mama tikinti o tėvas komunistas ir dar nežmoniškai daug girtuokliaujantis. Bet tie dalykai buvo jau grįžus į Lietuvą.
14. Tai buvo likimas.
15. Galbūt nebūčiau net gimęs, jei ne tremtis? Susidarė va tokia situacija ten tarp tėvo ir mamos Ukarro kaime, kuri galbūt Lietuvoje nebūtų tapusi mano atsiradimo priežastimi?
16. Visada kažkaip rūpėjo, kažkas tokio kažkur toli. Kurie nebuvo „iš Rusijos“ į mus žiūrėjo kažkaip iš aukšto. O aš didžiavaus kad gimęs Rusijoje. Abu labu durniai.
17. 1956 m.
18. Grįžus iš Sibiro tėvas nerado žmoniško darbo, paliko vėl mus keturis vaikus porai metų. Mama turėjo eiti į darbus, todėl mus išdalino giminėms ir taip gyvenom išsibarstę. Kai tėvas grįžo su partiniu bilietu tai ir namą atsiėmė ir tarnybą gavo ūkvedžio. Bet vaikams tai nebuvo svarbu, mes galėjom gauti diržo nuo bet kurio vyresnio diedo, visiems galiojo mandagaus elgesio taisyklės, drausmė. Bet nemaloniausia yra prisiminti kad girtas tėvas kaltindavo mamą dėl jos brolių „miškinių“, kurie iš tikrųjų nebuvo partizanuose, jie tik dirbo miško darbuose. Tėvas girtavo, mušė

- mama, ir aš buvau maždaug kartą per savaitę pritalžomas diržu ir kumščiais. Dėl bet ko.
19. Būtų įdomu, bet dabar jau per vėlu. Esu labai praktiškas, labai gerai įsivaizduoju koai atrodytų susitikimas su visiškai nežinomais ir dar galbūt priešiška nusiteikusiai sibirakais. Nesinorėtų rizikuoti, ten jie dabar pusiau išprotėję, nusigyvenę. Gal būt mes jiems vis dar fašistai...
 20. Tarp tų vadinamų tremtinių buvo visokių: parsidavusių ir nukentėjusių. Lietuvos valdžia jų nerūšiuoja, ir „stukačiai“ ir patrijotai turi vienodas privilegijas. Bet man ta praeitis yra tarsi perskaityta ir beveik pamiršta knyga. Apmaudu kad kartais sutikti Rusijos piliečiai nenori prisiimti tam tikros atsakomybės. Girdi ten kažkoks „dėdė Stalinas“ ėmė ir jus nuskriaudė, kažkaip savaime. Bet ir lietuviai ko gero tik gražius dalykus nori prisiminti. Mes galim būti ramūs, Sibiras ko gero atiteks Kinijai. Bet kažkodėl daugybė lietuvių už savo pinigų „tremiasi“ kur didesni pinigai...

Papildymas: Kai prasidėjo perestrojka darbovietėje man pasiūlė stoti į partiją. Pasitariau su R. Braziuliu, jis sako stok, jei ką ten būsi savas ir kai reikės mus užtarsi. Bet įmonės kompartijos sekretorius pradėjo pasakoti kad reikėtų išsižadėti giminių, kurie buvo represuoti arba buvo kuniguose, klausė, kaip, atsitiko kad Sibire gimiau. Tai atšoviau, kad gimiau kaip ir visi – ten, kur tėvai padarė, o tėvas komunistas. Atšoko. Bet po gero mėnesio vėl prilindo ir sako, kad esu tinkamas, tik einant į miesto partkomą reikės barzdą nusiskusti. Tai jau buvo riba, išrėžiau kad Marksas, Engelsas ir Leninas buvo su barzdom, kodėl eiliniam negalima??? Pasipiktino - girdi tu prie tokių nesilygink, o aš atrėžiau kad ir nesilyginsiu, gyvensiu su barzda be jūsų partijos. Taip ir baigėsi viskas laimingai, neįlipau į Š... dėl savo principų.

Matuliauskaitė-Buitvydienė, Eugenija

Atsakymai į klausimus

1. Eugenija Buitvydienė, 1939 06 13. Šiauliai, Radviliskio 70-4.
2. Šeima buvo ištremta į Jakutsko sruvies, Tulūną 1949. 03 25
Tėtis: Pranas Matuliuskas gim. 1898 u. mirė tremtyje 1956 08 10
Mama Ona Matuliuskienė gim. 1904 mirė tremtyje 1950 04 25
Broliai: 1. Algirdas gim. 1924 u. jau buvo suimtas ir kėlėję lageryje
2. Jonas gim. 1926 u. ištremtas kartu, 1986 u. žuvo avarijoje
diėtuvoje
3. Juozas gim. 1930 u. ištremtas kartu, 1968 u. žuvo avarijoje diėtuvoje
4. Steponas gim. 1933 u. ištremtas kartu 1989 mirė diėtuvoje
5. Romualdas gim. 1938 u. mirė Sibire 1953 u.
Sesuo: Danutė Donata gim. 1925 mirė 2014 u. diėtuvoje
ir an Eugenija Matuliuskaitė gim. 1939 06 13
3. Tikrai nežinau, tikriausiai kad brolis Algirdas buvo politinis kalinys.
4. Buvo labai baisu ir palikti savo namus, ir vežiuojant traukiniu uždarytame gyvuliniaume vagonė, kai girdėjai suaugusiųjų verkimą aimanas ir tokias ilgą kelionę nežinią.
5. Sudėtingiausiai buvo trūkumai maisto, kuris buvo normotas ir dar reikėjo nuo pusės nakties stoti į eilę kad gautum tą duonos normą, nes ir tos pritrūkdavo.
6. Gyvenome po kelias šeimas viename apie 16 m² kambariujė tarakony ir blakius apsuptyje.
7. Tikėjimas ir lietuviškas darėstumas, kad šiek tiek atsiskaitylume tarakony ir blakius kambari, belindavome kalkėmis su dūstu, kuris aišku „pasitarnavo“ mūsų visų sveikatai.
8. Pralėjęs kankyni mokykla, vietiniai mokiniai ir pirmuodavo ir kitaip tyčiojosi iš mūsų.
9. Dažniau gaudavome iš mamos seserų, kuri gyvena Sūdarų miestelyje ir dirbo mokytoja mes irgi jai rašydavome, bet skūstis savo likimų negalėjome.
10. Mūsų barake 24 žuvose butuose gyveno vien lietuviai, labai bendraujome su visais nuosirolėiais ir draugisčiai, su vietiniais būdavo visko, bet buvo daug ir gerų žmonių.
11. Labai svarbu buvo išsiskirti lietuvių, todėl susirinkę kartais rašydavome lietuviškus diėliantus. Kambariujė pasidarydavome altorius per gegužinę pamaldas ir susirinkę melsdavomės.
12. Po stalinio misties pažiūros vietinė, valdžios truputis sušveinėjo, visi pamatė kad lietuviai labai darbuotės ir sąžiningi žmonės todėl gyventi tapo lengviau.

13. Staudžiamais buvo kai buvom reabilituoti, be nelūšijome kur važiuoti, nes mūsų namus buvo jau nugriovę ir pasistatę kiti žmonės tokias giminis kurse galėjo mus priimti gyventi buvo tik teta Stefanija, pas kuria, važiuojome gyventi eizis Tarka po vieną seimą, nes broliaiten sukūrė seimas, todėl mes su seserimi grįžome tik 1961m. Ir labai staudu buvo palikūr savo tėvelių ir broliuko kapą. (palaikus parvežiau 1988 metais)
14. Sugadinė gražiamis metai.
15. Nuoskauda jaučiu iki šiol, nes galvoju kad nebūčiau likusi viena, nes svestaia buvo pažeisti visus.
- 16.
17. Grįžau į Lietuvą 1961m., kaip ir daugeli "sibirioke" neregistravo niekas ir į darbą nepriėmė, kad grįžusi iš Sibiro, vyř. buhalterė paprotino nueiti pas partijos sekretoriaus, nes es aprašiojau kad viliskyje pas būsimą uošvį. Pasiskundus rajono partijos sekretoriui, jis liepė priimti mane į darbą buhalterijoje jeigu nėra kitų priežasčių nepriimti išskyrus tą, kad grįžusi iš Sibiro.
19. Grįžti gyventi į sibirą minėtas nebuvo. Aplaukyti buvo nuvykęsi su vyru (jis netremtinys), nes norėjosi aplaukyti kopines. Paskei dar karis vykau parvežti palaikus.
20. Dėmesio stokaėjame ir valdaučiųjų, iki šiol negražinama nuimta dalis tremtinio pensijos. Nepatinka Rusijos politika diėnuos adžvilgiu, bet baimės nejauciu, nors abejonių kyra.

2016 04 28.

Smilė

Petrauskas, Vaclovas
Atsakymai į klausimus

1. Vaclovas Petrauskas 1935 Šiauliai ①
2. 1949 03 28 į Jekutisko srytį, Osos rajono Bur-
-jangučių gyv., kol. "Enisei"
tėvas Vincas 1891-1987
mama Sofija 1913-1996
duktė Irena 1937-2010
- " - Justina 1941-1962
sūnus Vaclovas 1935
3. Turėjo 70 ha žemės, naudojo samoliumus, božė
4. Šeima buvo pasmerкта tarybų valdžios, finans-trem-
tis.
5. Sudėtingiausia buvo susitaikyti, kad esi ištremtas
amžinai.
6. Gyvenome susispaude, bet sienos, stogas buvo.
7. "Enisejuje" buvo atvertos 2-ju vagonu, 12-14
šeimų apie 50 žmonių. Bendravimas tarp
lietuvių, taip pat ir vietiniais buržatai
mums priešiški nebuvo.
8. Buvo pasakyta: mokytiis negalėsite - turite
dirbti, esate tarybų valdžios priešai, beteisiai,
ta visada turite žinoti.
Jilikti padėjo užsitpyrimas, noras nepažinti,
bet išrodyti (kad ir prieš dietuvoje likusias
klases draugas), kad man viskas gerai.
9. Susirašinėjimas su klases draugais nutrauko
greitai. Susirašinėjome su mamos sesezimi,
kurį siuntiniais padėjo, kad nemunimiztuome
bada. Rašėme paprastai, žinojome - laisškai
tikrinami.
10. Lietuviai buvo kaip broliai, vietiniai (dau-
guma) mūsų nesmerke. Buvo atvejis, kai
girti jaunuoliai iš kitų gyvenviečių (ru-
siskų) atėdavo mūsų jaunuoma, paau-
klėti, išivėlti į mustynes. Bet didelių
mustynių nebuvo.

11. Užlaikyti lietuvių buvo svarbu. Bet, kai⁽²⁾ pakrovus automašiną, stovėjome eilėje gauti atlygį (gal po 5 rub.) už darbą — man pinigų, vedavė, bet pasakė: tu lietuvis, tau nepaklauso, tu turi ir taip dirbti. Man 5 rub. buvo labai reikalingi, dėl lietuvių buvau nukariautas.

Norint išlikti — reikia susitapatinti su vietiniais. Ten mėgsta ne saviškius. Ne saviškius mūsų.

Po uvertinimo, jam gegužės mėnesį, iširengę atžvilį lietuviai meldėsi gegužinėse pamalduose. Vietiniams būvūtu — kams per langus buvo smalsu žiūrėti į suklauputius lietuvius.

12. Statusas neturite: „speepereselimec“ ir virkas, registruokis kas mėnesį; patėigsi — 25 metų kalėjimas. Kai reabilitavo — gavome pasą, kuris rodo, kad esame „spee“. Pasą suklijau rošalu ir gavau geramą pasą. Iš Lietuvos grįžti nebuvo leista.

13. Skaudžiau, kad uvertint pasą (1953m) negalėjau įstoti į institutą. Švienausias — kai (1962m) gavau Irkutsko politechnikos instituto baigimo inžinieriaus diplomą.

14. Kritimas, pastangos, pergale:

15. Nuoskaundos nėra: jei ne mane tai kita, būtų įprūde į gyvulinį vagoną, kur nebuvo sąlygų atlikti gamtinius reikalus. Tusti vagonai Sibire nevažiavo. Kaimynai, kurie buvo parašę, kad mūsų šeima reikia ištremti — sugrįžus tėvams iš Sibiro dėl to atsiprašino. Tėvai be jokios nuoskaundos kaimynams atleido.

16. Žinau: kad ir kaip būtų sunku, bet⁽³⁾
visada gali būti dar sunkiau.
17. Po 15 metų trepties. Tėvynei Lietuva
labai jaudino, nors stengiamasi to
neparodyti. Po kokių dvejų metų
atsirado pripratimas būti kaip visi,
neišduoti, kad esi iš "ten".
18. Apsilankius gimtajame kaime, geras
kaimynas, atsišaukdamas man patarė
- čia geriau neieškodk. Supratau: ai
indinierius, mano buvę vaikystės draugai
- paprastai kolūkiečiai.
19. Priešregistruoti ir gauti darba, buvo nepap-
rastai sunku (jei to nebūčiau įveikęs
per 1 mėnesį (toki buvo išstatymai) man
jeiga būtų išmėgę iš Lietuvos.
Nuvykti negalėj, todėl nutiekia save, kad
nenorėčiau. Nors ystinos kama. Osoje
aplankyti norėčiau.
20. Dėmesys pakankamas skiriamas:
Valstybinei pensijai, Arto galos sąskrydriai,
tik reikia patiens juoėti.
Jokio baimės, jokio netikrumo, viskas
gerai. Jei esame kitokie - tai todėl,
kad maniau dejojame negu kiti.

2016 05 01

tel. 868026853

Steponavičius, Virginijus

Atsakymai į klausimus

- 1. Vardas, pavardė, gimimo metai, dabartinė gyvenamoji vieta.**

Virginijus Steponavičius 1968-03-20, Kapsų 10-2, Vilnius
- 2. Kada, iš kur ir kur buvo ištremta jūsų šeima (kiek asmenų, jų vardai, pavardės amžius, gimimo-mirimo datos). Kada po tremties grįžo į Lietuvą?**

LGGRTC GRTD Archyvinio vardynų skyriuje duomenų apie Nenortą Joną nėra, tačiau daug informacijos sutampa su Nenartavičiumi Jonu. Galima manyti, kad tai ir yra Jūsų ieškomas asmuo. Kažkoku gyvenimo momentu jie keitė pavardę iš Nenorto į Nenartavičių.

Nenartavičius Jonas, Andriaus, g. 1912, gyv. Žydiškių k., Trakų r., valst. Suimtas 1946.12.30. Karo trib. 1947.04.04 nuteistas aštuoneriems metams lagerio ir penkeriems tremties. Išv. į lag. – Oziorlagas, Irkutsko sr.; 1952.08.03 mirė lageryje. ANK BBK

Nenartavičienė Ona, Petro, g. 1905, gyv. Žydiškių k., Kaišiadorių r., valst. Tremtis - 1949 03 25 Plytinės II gv. (Kirzavod II), Čeremchovo r., Irkutsko sr. - Kasjanovka, Čeremchovo r., Irkutsko sr.; paleista 1957 10 10, 1959 grįžo į Lietuvą. Vyras Jonas Nenartavičius, žr. II t., K-S. ANK TB

Mirė duktė Nenartavičiūtė Antanavičienė Filomena, Jono, g. 1947, gyv. Žydiškių k., Kaišiadorių r. Tremtis - 1949 03 25 Plytinės II gv. (Kirzavod II), Čeremchovo r., Irkutsko sr. - Kasjanovka, Čeremchovo r., Irkutsko sr.; paleista 1957 10 10, 1959 grįžo į Lietuvą. ANK TB

duktė Nenartavičiūtė Steponavičienė Ona, Jono, g. 1938, gyv. Žydiškių k., Kaišiadorių r., moksleivė. Tremtis - 1949 03 25 Plytinės II gv. (Kirzavod II), Čeremchovo r., Irkutsko sr. - Kasjanovka, Čeremchovo r., Irkutsko sr.; paleista 1957 10 10, 1959 grįžo į Lietuvą. ANK TB

Mirė 2014 liepos 25 d.

Šaltiniai: ANK – anketos ir laiškai, 1988–1990 metais atsiųsti Sąjūdžio komisijai stalinizmo nusikaltimams tirti ir 1991–1997 metais – Represijų Lietuvoje tyrimo centrui. 1999–2002 metais surinktos anketos vykdant LGGRTC atsiminimų rinkimo programą. Saugoma LGGRTC.

BBK – baudžiamųjų bylų kartoteka, kurią sudaro suimtų asmenų kortelės, užpildytos pradėjus baudžiamąją bylą. Saugoma Lietuvos ypatingajame archyve (LYA).

TB – tremties byla. Saugoma LYA.

Nenartavičiaus Jono baudžiamoji byla saugoma Lietuvos ypatingajame archyve adresu: Gedimino pr. 40/1, Vilnius, tel. (85) 261 00 04. <http://www.archyvai.lt/lt/lya.html>

Duomenys apie Nenartavičių Joną spausdinami LGGRTC leidinyje “Lietuvos gyventojų genocidas” II tomas (K-S), 628 psl. <http://www.genocid.lt/centras/lt/1198/a/>

Apie šeimą - “Lietuvos gyventojų genocidas” IV tome (N-Ž), numatoma išleisti 2014 metais.
- 3. Kodėl ištremta jūsų šeima?**

Pirmą kartą sužinojau, kai buvau vaikas. Tada Baba užsiminė, kad senelis buvo Žaliukas, todėl jie buvo ištremti į Sibirą. Jau tik Nepriklausomybės laikais sužinojau, kad žaliukais buvo vadinami kovotojai, kurie kovojo pas Žalią Velnią. Taip buvo vadinamas Jonas Misiūnas, Didžiosios Kovos apygardos partizanų vadas. Tai – „A“ rinktinė, kovojusi dabartinio Kaišiadorių rajono teritorijoje, Čiobiškio krašte, Trakų rajono siaurinėje dalyje.
- 4. Ar mama pasakodavo apie tremtį? Ar atvirkščiai, vengdavo tos temos?**

Mama iki 1990 m. vengdavo pasakoti apie tremtį, bet labiausiai įsiminė tai, kad neleisdavo žaisti su viena toje pačioje gatvėje gyvenančia mergaite. Vieną kartą, įpykusi, kai klausiau, kodėl negalima su ja draugauti, pasakė, kad jos tėvas buvęs Stribas ir kad tai žmonės, kurie nelinki mums gero ir negali būti draugais.

Viskas pasikeitė 1990 m., kai gavo reabilitaciją, kurią pasirašė Aukščiausios Tarybos pirmininkas V. Lansbergis. Pažymyje buvo teigiama, kad panaikinamas Liaudies prieš kaltinimas ir nuo šiol

ji yra išteisinta. Tada mama verkė tris dienas ir iš džiaugsmo, ir iš skausmo, po to ji daugiau papasakojo apie tremtį ir kad senelis buvo politinis kalinys. Papasakojo, kaip buvo sunku tremtyje ir kad sesuo Filomena buvo ištinusi nuo bado ir vos nenumirė. Pasakojo, kad seserį Aldoną senelė atidavė tolimai giminaitei, nes ji dar nevaikščiojo ir būtų neišgyvenusi.

Man buvo sunku suprasti, ką turėjo padaryti 11 metų mergaitė, kad taptų liaudies prieše.

5. Ką pasakodavo, kokie buvo ryškiausi prisiminimai? Ar jautė nuoskaudą?

Šis gyvenimo etapas jai buvo sunkus ir jautė skausmą dėl praleisto laiko tremtyje visą gyvenimą. Sovietmečiu sakė, kad Panevėžyje gyvena žmonės, su kuriais buvo tremtyje, norėjo juos aplankyti, bet nedrįso. Dar pasakojo, kad dar buvo dvi dvynukės draugės Audzevičiūtės.

6. Kokią įtaką jūsų šeimos gyvenimui padarė tremtis? Kas skyrė nuo tremties nepaliestų Lietuvos gyventojų?

Pirmas nesuprantamas atvejis įvyko, kai po aštuonių klasių klasės auklėtoja rekomendavo man stoti į profesinę mokyklą. Aš niekaip negalėjau nuspręsti, kur eiti mokytis, bet, kadangi labai mėgau techniką, paprašiau teikti dokumentus tapti autošaltkalviu. Keisčiausia buvo, kai mokyklos atstovas pasikvietė mane ir mamą ir paprašė atsiimti dokumentus bei pasiieškoti kitos mokyklos. Paaiškinio, kad nėra vietos, nors aš mokinausi, kaip tada sakydavo, be trejetų. Karinio rengimo mokytojas buvo siūlęs eiti mokytis į Vilniuje besikuriančią Suvoroviečių mokyklą ir tapti karo lakūnu. Man tai atrodė patrauklu, be to, man buvo sudarytos visos sąlygos patekti ten mokytis ir dokumentus sutvarkė mokykla. Mamai pasakiau, kad būsiu lakūnas. Tarp kitko, mamos abejones dėl mano pasirinkimo būti lakūnu išsklaidė senelė, ji pasakė tegu eina, nes tikrai neužsimušiu. Senelė buvo kaimo būrėja ir nuspėdavo ateitį ir kitiems žmonėms. Tiesa, pabaigęs Suvoroviečių mokyklą dar kartą bandžiau paduoti dokumentus studijuoti VISI (Vilniaus inžineriniame statybos institute), bet dokumentų nepriėmė, nes kažkas netiko, todėl tęsiau stojimą į karo lakūnų mokyklą.

Antras keistas dalykas atsitiko po stojamųjų egzaminų į karo mokyklą, mane pasikvietė majoras ir pasakė, kad jei noriu būti lakūnu, turiu perrašyti prašymą ir pareikšti norą stoti į Borisoglebsko aukštąją karo lakūnų mokyklą vietoje mano pasirinktos Charkovo aukštosios karo lakūnų mokyklos. Man dėl to jokios abejonės nekilo, bet, kai atvažiavau į Borisoglebską, sužinojau, kad esu atrinktas į geriausią skyrių, kuris mokysis su naujaisiais lėktuvais Su-25, kai kitus planavo mokytis su senais MiG-21. Kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo specialus skyrius, kuris buvo ruošiamas karui Afganistane, nes Rusija jau tada turėjo problemų verbuojant lakūnus į Afganistaną. Viskas baigėsi tuo, kad 1989 metais sovietai išvedė kariuomenę iš Afganistano ir aš iš perspektyvaus lakūno pasidariau niekam nereikalingas. Norėjau grįžti tarnauti į Lietuvos kariuomenę, tačiau, kai 1990 m. kreipiausi dėl galimybės tarnauti Lietuvos kariuomenėje, man buvo pasakyta, kad dar paskraidyčiau Rusijoje, nes Lietuvoje dar nėra galimybės skraidyti, o aš, ką tik baigęs mokyklą, ir turiu dar treniruotis. Rusijoje buvau paskirtas dirbti instruktoriumi su pasenusiais lėktuvais L-29 Orenburgo karo lakūnų mokykloje.

Dar vienas atvejis buvo tai, kad per sovietų pučą 1991 m. buvo man įsakyta panaudojant ginklus išvaikyti Jelcino šalininkų protestuotojus, kurie surengė mitingą. Šį įsakymą aš atsisakiau vykdyti, žadėjo atiduoti tribunolo teismui, bet pučas baigėsi Jelcino pergale, manęs nelietė. Rudenį gavau skambutį iš mamos, kad mane jau kviečia tarnauti į Lietuvos kariuomenę. Aš sugrįžau.

7. Ar susidūrėte su situacija, kuomet kenkė tai, kad esate tremtinės sūnus?

Manau, manęs dėl to ir paprašė atsiimti dokumentus iš Kauno profesinės technikos mokyklos, kur ruošė autošaltkalvius ir visas kitas kelias man buvo parinktas atitinkamai, iki sugrįžau į Lietuvą. Manau, jei būčiau nestojęs į karo mokyklą, būčiau buvęs pašauktas kareiviu atlikti internacionalinę pareigą Afganistane. Kaip paradoksas, jau tarnaujant Lietuvos kariuomenėje dėl to, kad esu baigęs sovietinę karo mokyklą, buvau priskiriamas prie tų nepatikimų, kuriuos būtina patraukti iš vadovaujančių pareigų.

Norėčiau paminėti dar vieną atsitiktinį įvykį mano gyvenime - tai, kad man, kaip Šiaulių įgulos

vadui, teko organizuoti palydas į paskutinę kelionę paskutiniam Lietuvos partizanų vadų pasitarimo Minaičiuose 1949 m. dalyviui, Lietuvos Kovos Sąjūdžio Prisikėlimo apygardos vado adjutantui Viktorui Šniuoliui.

Manau, jei nebūčiau buvęs tremtinės sūnus, būtų susiklostęs visai kitoks gyvenimas, bet manau, kad jis man susiklostė daug geresnis, nei mano mamai.

Ar, prasidėjus Sąjūdžiui, mama bendraudavo su kitais tremtiniais?

Taip, mama įstojo į Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Kaišiadorių skyrių ir buvo jos narė iki mirties.

8. Ar mama pritapo Lietuvoje, baigė mokslus?

Kai grįžo į Lietuvą, mamai buvo 22 metai, iki tol ji buvo baigusi keturias klases, todėl pradėjo dirbti statybose pagalbine darbininke, kur išmoko tinkuoti. Labai norėjo tapti pardavėja, todėl, kai sesuo pradėjo dirbti pardavėja Jagelonių kaimo parduotuvėje, labai džiaugėsi. Kai gimėme mes su broliu, ji dirbo Kaišiadorių miesto katilinėje kūrike, po to gatvių valytoja, nes reikėjo mus prižiūrėti, mes nėjome į darželį iki mokyklos. Po to iki pensijos dirbo klijų fabrike fasuotoja.

9. Kodėl jums buvo svarbu nuvykti į mamos (močiutės) tremties vietą?

Na, tai nebuvo vien tik noras aplankyti mamos tremties vietą, norėjosi aplankyti senelio kapą Taišete, kurio tikriausia nėra. Nes pirma buvo gauta pranešimas, kad jis mirė, vėliau, kai aš jau buvau gimęs, buvo gautas pranešimas, kad jis dingo be žinios ir, kaip nekeista, 1990 buvo gautas laiškas, kad jis mirė Lenkijoje. Kuo aš netikėjau, ir mes nereagavome į tą žinutę, nors širdyje norėjosi tikėti, kad tai yra teisybė. Vargu, ar jis galėjo išgyventi iki tokio amžiaus, be to, jeigu ir pabėgo, Sibire nebuvo šansų išgyventi, nors senelė tikėjo, kad jis grįš ir niekad daugiau netekėjo. Ji turėjo ypatingų sugebėjimų ir galėdavo išpranašauti žmonių ateitį ar atskleisti praeitį, buvo būrėja. Žmonės kaime ją vadino Furtseva (pagal sovietų moterį politikę) Be to, po grįžimo iš Sibiro, atsirado kažkoks vidinis jausmas, kad viskas baigėsi ir dabar viskas priklauso tik nuo mūsų pačių.

O noras aplankyti, kaip sakė Irkutsko lietuvių bendruomenės pavaduotoja Liudmila Strižniova, tikriausiai tai – protėvių šauksmas, o gal noras sužinoti daugiau informacijos apie to meto laikotarpį.

Trumpaitė-Novickaja, Genovaitė
Atsakymai į klausimus

Laiškas gautas iš Genovaitės Trumpaitės-Novickaja dukters Elenos Novickaja

Добрый вечер, я передала ваши вопросы, но к сожалению, никакой подробной информацией мама не обладает. На момент приезда в Сибирь, ей было всего два года и о всей тяжести жизни на новом месте она не помнит.

Моя бабушка Наталия была очень обижена на своих соседей которые написали на семью донос и на Литву из которой её выслали, поэтому в семье даже не разговаривали на литовском языке и даже когда после реабилитации ей было предложено вернуться бабушка отказалась. Так как ничего из того что было экспроприровано у семьи ей не вернули. Моя мама прожила всю свою жизнь в России и ни какой поддержки из Литвы не получала. С уважением Елена.

Суббота, 30 апреля 2016

Urbonavičius, Vainutis

Atsakymai į klausimus

- 1 -
1. Vainutis Urbonavičius, gimęs 1942 m.
Dabar gyvena Rudupio 9, Kelmė
 2. 1948 m. gegužės 22 d. ištremtas iš Tauragės
raj. Korbiškės km.
Tėvai: Urbonavičius Henrikas, Henriko gimęs
1905 m - 1961 m (mirė)
Urbonavičienė Stefanija, Stasio gimusi
1916 m - 1995 m (mirė)
Broliai: 1. Urbonavičius Jurgis, Henriko gimęs
1943 m - 2006 (mirė)
2. Urbonavičius Alvydas, Henriko gim. 1946 m
 3. Tėvas buvo baigęs Dotnuvos Žemės ūkio akade-
miją (agronomiją). Turėjo 47 ha žemės.
 8. Rusų neapykanta tremtiniams, mus vadin-
davo fosistais. Kai susitikdavo lietuvius
jaunimą tuoj pradedavo muštynės.
 9. Mūsų šeima nuo pat pradžių palaukė
tysius su giminėmis lietuvioje, ypač su
mamos sesers šeima. Nors ir jos šeima
buvo nemaža, bet vis tiek ryškavo mūsų
santuokos.
 10. Santykiai su kitais lietuviais ir atitsem-
tais ukrainiečiais buvo labai draugiški.

- 2 -

11. Lietuva mums vaikams atrodi kaip pasakų šalis.
Mes stengėmės lietuviškai mokyti skaityti ir rašyti
savarankiškai, nes mokykloje mokėmės tik rusiškai.
Aplink mus barakuose gyveno daug lietuvių, tai
buvo laikomasi lietuviškus papročius. Sekmadieniais
vykdavo jaunimo šokiai, skambėdavo lietuviškos dainos.
12. Mūsų šeima buvo be teisinį grįžti į Lietuvą.
Gyvendami Lietuvoje (vėliau) buvome stebimi KGB.
13. Šačėdžiūsi prisiminimai tremtis, o šviesiausi -
atgimus Lietuvai nepriklausomybę.
14. "Juodi kancius metai"
15. Nuoskaudų jausiai: negalėjau siekti mokslo stacio-
nare, neturėjau normalios vaikystės, buvau atskirtas
nuo tėvų (auščiau grįžau iš tremties ir gyvenau pas
gimines).
17. Į Lietuvą grįžau 1955 metais
19. Tremties vietas neaplančiau.
20. Pagal Lietuvos ekonomines galimybes, manau - pakanka-
mas.

Vainius Urbonavičius

SIBIRO „NAKTINIAI UNIVERSITETAI“

Gimiau 1942 m. Kelmės rajone, Žibuoklių kaime pasiturinčių ūkininkų, Henriko ir Stefanijos Urbonavičių, šeimoje. Tėvelis buvo baigęs Kražių gimnaziją bei Dotnuvos Žemės ūkio akademiją ir dirbo agronomu. Mama baigė žemės ūkio mokyklą, todėl tėvai, būdami žemės ūkio specialistai gražiai ir pavyzdinčiai tvarkė savo ūkį. 1940 m. sovietams okupavus Lietuvą, šeima, vengdama represijų, pasitraukė iš gimtinės į Tauragės rajoną Norkišės ^{Kauno rajoną ir Lauko ūkio akademiją} darbininkų kaimą, kuriame tėvas tapo pat ^{ter. ūkiu,} dirbo agronomu.

1948 m. gegužės 22 d., ankstų rytą enkavedistų gauja pasibeldė į mūsų namų duris. Tėtis tuo metu buvo komandiruotėje. Mama, pamačiusi kas atėjo, išsoko per langą ir pabėgo per sodą, manydama, kad vienu mažamečių vaikų neveš. Man, vyriausiam, tuo metu buvo 6 metukai, broliui – 5-eri, o mažiausiam – 2 metukai. Bet deja, jie atsigabeno iš komandiruotės tėvą ir mus išvežė į Tauragės geležinkelio stotį. Ten mus patalpino į vadinamą „gyvulinį“ vagoną. Mano tėtis parašė mamai laiškučių, kurį per pažįstamus jai perdavė. Jame parašė, kad jeigu nori, kad vaikai nežūtų, turi pasiduoti ir ateiti į vagoną. Mama taip ir padarė. *Ji dėl mūsų sutiko eiti Sibiro tremties kančių keliais.*

Kelionė buvo varginanti. Vagone buvo prigrūsta daug žmonių, kepino saulė, nebuvo kuo kvėpuoti. Durys užrakintos, o langai užkalti. Valgyti neturėjome, maitino mus sūria žuvimi, nuo kurios norėjosi gerti, o vandens nebuvo. Daugelis tokios varginančios kelionės neišlaikė, kelyje mirė.

Pagaliau pasiekėme kelionės tikslą. Mus atvežė į Irkuto srities Zimos miestą. Apgyvendino jau tuščiuose buvusiuose japonų karo belaisvių barakuose. Lovos – sukalti narai iš lentų. Barake buvo neišpasakytai daug blakių ir tarakonų. Žmonės visokiais būdais kovojo prieš tuos parazitus.

Taip prasidėjo tremtinių gyvenimas. Tėtis ir mama dirbo darbininkais medžio apdirbimo fabrike. Mieste trūko ne tik darbininkų medienos pramonei, bet ir mokytojų. Vėliau silpnos sveikatos tėvelį pasiuntė į vidurinę mokyklą, kurioje didžioji dalis mokinių buvo lietuvių tremtinių vaikai. Dėstė biologiją, chemiją, anglų kalbą. Gyvenome mažame kambarelyje, kuriame tilpo tik narai ir stalas prie lango.

Mums, vaikams, įdomiausias buvo „naktinis universitetas“. Vakarais į mūsų būstą rinkdavosi ne tik tėvo draugai lietuviai, bet ir tremtiniai – mokslininkai, inteligentai iš Ukrainos, Rusijos. Tuomet langą užleisdavo stora užuolaida ir prasidėdavo pokalbiai, kurie tęsdavosi iki paryčių. Mes, vaikai, tupėdavome ant savo narų ir įdėmiai klausydami, godžiai gaudėme mintis apie ateitį, apie demokratiją, apie Rusiją, kurią Stalinas ir jo pakalikai pavertė tautų kalėjimu. Tai mums buvo tikras „naktinis universitetas“, kuris suformavo mano ir mano brolių pasaulėžiūrą. Visi tėvo draugai buvo išsilavinę žmonės. Jis pats mokėjo vokiečių, prancūzų, lenkų, latvių kalbas ir mokėsi italų. Pas jį sekmadieniais atvykdavo žmonės, kuriems reikėdavo parašyti Maskvos valdžiai pareiškimus, įrodančius, kad jie nekaltai ištremti.

Tėvelis labai daug skaitydavo. Grįždamas iš tremties į Lietuvą parsivežė konteinerį knygų.

Aš su šeima išsiskyriau 1955 m., būdamas 13 metų. Po diktatoriaus Stalino mirties visi lengviau atsikvėpėme. Aš, su keliais nepilnamečiais vaikais ir vienu seneliu, slapta pabėgau iš Sibiro ir grįžau į Lietuvą.

Grįžęs prisiglaudžiau Kelmėje pas tetą. Tuo laikotarpiu ir Lietuvoje gyvenimas buvo sunkus. Tai matydamas, pradėjau dirbti ir mokytis Kelmės vakarinėje mokykloje.

1958 m. iš Sibiro grįžo tėvai. Jiems nebuvo kur prisiglausti, nes jie buvo paleisti be teisės gyventi Lietuvoje. Tėvai nelegaliai apsigyveno Ukmergės rajone, Siesikų miestelyje. Tačiau neišgyvenus nei metų, buvo atleisti iš darbo ir liepta išvažiuoti iš Lietuvos. Teko bėgti į Lietuvos pakraštį prie Baltarusijos. Pavyko prisiregistruoti Švenčionių rajone. Vėliau persikėlė į Šilutės

⊗ Reabilituotas 1999.01.09, anksčiau priegab Nr. 6/6 1989

rajoną. Klajokiškas gyvenimas ir nuolatinė baimė labai išvargino visą šeimą. 1961 metais, eidamas 56-uosius metus, mirė tėvelis. Palaidotas Pakražančio kapinėse (Kelmės raj.) ⊗

Aš į šeimą daugiau negrižau. Turėjau polinkių ir gabumų dailei, todėl labai norėjau stoti į Telšių vidurinę taikomosios dailės mokyklą, tačiau dėl sunkios materialinės padėties teko savo ketinimų atsisakyti. Įstojau į Šilutės politechninę mokyklą, kurioje maitino, davė aprangą ir bendrabutį. 1961 metais įgijau elektromonterio specialybę.

Artėjo metas atlikti karinę tarnybą, todėl pradėjo kviesti į karinį komisariatą ir vos ne per prievartą ragino stoti į komjaunimą. Aš griežtai atsisakiau, todėl po dviejų dienų paėmė į sovietinę kariuomenę, žadėdami pasiūsti ten, „kur Makaras veršelių neganė“. Nusiųtė į Komiją, kuri yra aprašyta A. Solženicyno „GULago archipelage“. Ten su ginklu ir šunimis saugojau kalinius-recidyvistus. Tarnyba buvo sunki, atšiaurios sąlygos, šaltis, blogas maistas. Bet ir ten sutikau įdomių žmonių, daug skaitydavau, diskutuodavau ir su kaliniais, ir su karininkais. Atsimenu vieną pulkininką, kuris buvo tarnavęs Maskvoje, Kremliuje. Jį už „nuodėmes“ atsiuntė į šiaurę. Buvo labai protingas žmogus. Atsargiai, bet kritiškai vertino sovietinę imperiją ir esamą totalitarinę santvarką.

Baigęs tarnybą kariuomenėje grįžau į Kelmę. Baigiau vakarinę-vidurinę mokyklą ir įstojau į Klaipėdos politechnikumo neakivaizdinį skyrių - įgijau techniko-elektriko specialybę. Baigęs norėjau stoti į institutą, bet nebuvo galimybių.

Visą gyvenimą mane lydėjo knygos. Pirmiausia išstudijavau A. Šapokos „Lietuvos istoriją“, kuri „atvėrė“ akis. Gaudavau pagrindinės literatūros: „LKB Kroniką“, A. Maceinos filosofiją ir t.t. Stengiausi (kiek galimybės leisdavo) savarankiškai studijuoti kraštotyra, psichologiją, filosofiją. Pasekiau tėvo pėdomis – sukaupiau turtingą, ypač Rytų filosofijos knygų biblioteką, turiu didelę prieškarinio Lietuvos įvairių periodinių leidinių kolekciją.

Ieškodamas atsakymo į klausimą apie gyvenimo prasmę, perskaičiau senosios kinų išminties perlus, sudėtus į knygą rusų kalba „Išmintingų žmonių mintys“, Nerono mokytojo Senekos laiškus, rašytus prieš daug šimtų metų, bet atrodo, lyg vakar: žmonių jausmai, dvasingumas ir niekšybė – tokie patys. Knygos vertė mane mąstyti. Filosofą Kantą įveikiau tik skaitydamas ketvirtą kartą. Perskaitęs kartą, supratau, kad nieko nesupratau. Perskaičiau dar sykį. Vėl nieko gero, bet suvokiau, kad tam reikia pasirengimo. Rengiausi, bet ir trečio karto neužteko. Tik po ketvirto skaitymo pasidarė daug kas aiškiau. Šalia filosofinių traktatų, domėjausi mitologija. Susipažinau su majų, actekų, kinų mitologija, suprantama, daugiausia dėmesio skirdamas lietuvių, baltų mitologijai. Man artimas rusų mąstytojas, antikos žinovas, profesorius A. Losevas. Tremtinys, kasęs „Belomorkanalą“, sakė, kad ir protą, kaip ir kūną, reikia kasdien treniruoti. Kasdamas kanalą, gyvendamas nepaprastai sunkiomis sąlygomis, jis kasdien sprendė matematikos uždavinius, kad nuo vergiško darbo protas neatbuktų.

Žmona Irena manęs yra klaususi:

- Sukaupė didelę biblioteką, bet nei vaikai, nei anūakai knygų nebeskaito – jiems duok kompiuterį, internetą... Kur tas knygas reikės dėti?

- Aš iš knygų pasiėmiau juse sukauptus dvasios lobius, o fizinės knygos liks po manęs ateinantiems – samprotavau pats su savimi.

Nesigailiu, kad mano gyvenimas buvo tarsi kova už egzistavimą. Gyvenime sutikti žmonės buvo patikimi, niekas manęs neišdavė. Jie buvo tikri Tėvynės patriotai. Žmogaus gyvenimas žemėje – tarsi užkoduotas. Niekada nereikia pulti į paniką, niekam nejausti pykčio, neapykantos, pavydo. Per gyvenimą pereiti dorai, sąžiningai, nieko neskriaudžiant, kad nebūtų baisu mirti.

Aš tikiu pomirtiniu gyvenimu. Gyvenime tobulybė lieka siekiamybe.

Gerbdamas savo tėvelio **Henriko Urbonavičiaus** šviesų atminimą, norėčiau į savo prisiminimus įterpti keletą jo poezijos posmų, parašytų Sibire.

Žižiūnas, Algimantas
Atsakymai į klausimus

1-

Aš, Algimantas Žižiūnas, gimiau 1936 m. gegužės 26 d. Stebikių km., Ramygalos valsčiuje, Panevėžio rajone. Šiuo metu gyvenu Verbiūnų km. Keičius sen. Šiaulių r. 1949 metais mokiausi Ramygalos gimnazijoje, 6-oji kl. sije. Tų metų kovą mėn. buvo pavašarė etatologas, todėl buvau namuose ir 1949 m. kovą 28 d., aukštyvų mišlotą rytą mūsų sodybą Stebikių km. apsupo giukluoti strėbai ir enkedistai. Užėję į namą 2 kareiviai ir 1 civilis asmuo perkaite kažkoki popiergali rašyti perkilimui; Tol. Rytus. Išžėmė tėvą Juozą Žižiūną (1903 - 1972) mamą Veroniką Žižiūniene (Čiutraitė) (1903 - 1953) ir 12 m. mažą, Algimantą

Tėvai turėjo 24 ha žemės, kėliamąją mašinę su dyzeliniu varikliu, gyvenome pagal anų metų sąprastimą pasitūzinčiai. Čia, motomai, ir priešasti mūsų šeimą ištremti. „Buožėi“

Vežė gyvulinuose vagonuo 18 dienas. Išlaižino Makarjovo geležinkelio stotyje, Irkutsko sritis, ant Angaros ūpės kranto. Ten savaitę ū būdome lauke, nes lauke kol ūplauks ledai ūpėje

Po to pokrėve į baržą ir nuplūtde žemyn Angara 300 km. nuo Irkutsko. į Ust-Udos gyvenvietę. Pastėri nuvežė į nusi-gyvenusį kolchozą „Krasnyj pachoz“ (Raudonasi artojas)

4. Prisiminus tremties metus krėto;

- 2 -

vietinių žmonių skurdas socialistiniame rajuje
6. Pirmaisiai tremties metais mūsų gyvenimų
apsunkino kalbos nemokėjimas, klimatas. Vasaros
ten karštos ir puola debesys mažų musyčių
„moškara“, kurių įkandimai sukelia smarkų niežė-
jimą. Todėl apranga turi būti sandara, ant
veido tiukleli. Todėl dirbti 30° karštyje labai
vargina

6. Kokių apgyvendino mūsų 3 asmenų ir
Juozo Budnikos 2 asmenų šeimas pas vietinę
zusę 16 m² kambaryje. Jokių komunalinių patosemų,
valgi, virsdavome lauke

7. Esant tokioms vergo sąlygoms išgyventi įdėję
mano tėvų sumanymas, darbštumas. Tai kietu-
vos ir kietų brožai. Iki tremties tėvas turėjo
kalvę, kurioje pramoko kalvystai darbu. Tad
ir tremtyje gavo kalvio darbą. Kalviuje dirbti
vis geriau, nei lauko darbuose karštyje ir
šaltyje

8. Labiausiai skaudino gimtųjų namų netektis,
Tėvnei ilgesys, vietinių višniukėlių niekinanti
požiūris į tremtinius. Atseit liaudies prieši, bau-
ditai, fascistai

9. Labai ilgėdavome laisvy iš kietuon. Rašydavo
2 dėdei, 2 dėdei kalijo lageriuose, tai ir jie
retkarčiai galijo parašyti. Bet ir laisvumo
ne apie viską gėrčiai galėjai parašyti, ne
cenzūra nesnaudė

. 3.

10. Kaip sakoma - žmogų pažinsi varge. Trentiniai lietuviai buvo gana vieningi, padėdavo vieni kitiems būloje, užjausdavo. Vietiniai gyventojai buvo mūsų trentinių atžvilgiu pakantūs, nes nemažai jų buvo išbuožinti, atitręsti iš kity vietų. Įdiejiniai komunistai buvo priešiški.
11. Baigiau mūsų vidurinę mokyklą (Ust-Uda. Tskatsko sūitri) įstojau į Tskatsko žemės ūkio institutą. Ust-Udos vid. mokykloje mokėsi nemažai lietuvių. Tai Petras Katilius, Kęstutis ir Danguolis Micevičiai, Gražina Juškevičienė, Elena Juozaitytė ir kt. Tskatske lietuvių jaunimas organizavo meno sąjungeklą. Teko ten dalyvauti ir man. Tėu bendravome lietuviškai. Tai padėjo nepamiršti gimtosios kalbos, apsisveikdavome lietuviškomis knygomis.
12. Jki Stalino mirties buvome spekomendantų priežiūroje. Reikėjo kas mėnesį registruoti komendantūroje, draudžiama buvo išvykti iš gyvenamosios vietos į kity vietas. Po „tėvo“ mirties režimas susilpnėjo. Todėl daugeli lietuvių išvyko į miestus, stėjo į aukštusias mokyklas, gavo pasus. ir galų gale panaikino trentinio statusą.
13. Skaudžiausias smūgis buvo mamos mirtis 1953 m. Mirtį sulaukusi vos 50 m. po sunkios ligos (vėžys) Palaidota liko Sibire. Kapinas užbetonuotas, nes pakliuvo į Bzatsko HES vandens saugyklos

4.

zonā iz uzliedz vaudus. Sunki Jai Sibiro zīcnei
šviesiausias prisiminimas, kai 1958 m. 10 10
metu vēl griezau atostogų į gimtąjį miestą.
Tarp viskas atrodo graži ir miela.

15. Iki šiol jaučiu nuostabą dėl tremties. Suetu
prabėgo gražiausi vaikystės, ~~jaunystės~~ metai.
Už ką? Kodėl? Kuo nusikaltau? Kartėlis
liko iki gyvenimo pabaigos
16. Nežinau kaip būtų susiklostęs gyvenimas be tremties
Tremtyje patyriau visko: alkį, artimųjų netektį,
sunki darbą. Bet tai manė ir užgūdinio, išugdė
darytumą, atkaklumą, nemėjamą gyvenimo
šunkelį
17. 1967 m. griezau visam laikui į Lietuvą. Radau
ją pasikeitusia. Vaikystės draugai užaugo. Dingo
laisvi ikiniukai. Visur kolūčiai, kaip Sibire,
Bet tai yra Tarybų, nors ir pakitusi ir aš jau
čiuonu jos senus ir savas
18. Tremties vietų aplankyti neteko. Praėjo jau
daug metų, Je ten viskas pasikeitė
20. Mūsų, tremtinių svajoni išsipildė: gyvenome
laisvoje nepriklausomoje Lietuvoje iš
džiaugiuosiu, kad mano anūkamis neteks
tremtybės gyvulinioose vagonuose į Sibiro
taigas ir ten kaimiški tremtinių daug

2016. 5. 25

Zmij

Žlabytė-Bartulienė, Irena

Atsakymai į klausimus

1. Irena Bartulienė, 1936 11 19. Šiauliai, Gubernijos sodų 9-oji g. 31.
2. 1948 05 22, Irkutsko sritis, Golumetės (vėliau Čeremchovo) raj., Voznesensko miškų pramonės ūkis, Talnikų apl., Kurtujus. 4 asmenų šeima – tėvas Aleksandras Žlabys (1901-1977), motina Marija Žlabienė (1910-2000), sūnus Aleksandras Žlabys (1933), duktė Irena Žlabytė (dabar Bartulienė, 1936).
3. Vadovautasi principu „būtų žmogus, o straipsnį pritaikysim“. Pagrindinis nusikaltimas – buožė (19,31 ha, 3 arkliai, 4 karvės, 4 kiaulės), sklypas buvo pirktas iš varžytinių 1935 m išsimokėtinai. Namu per karo metus negalėjo pasistatyti (konfiskavo statybinę medžiagą), ir „buožė“ tebegyveno trobelėje (vienas kambarėlis, virtuvėlė ir mažytis podėlis). Tuoju randama daugiau įkalčių – Žlabys vet.technikas, reiškia padėjo miškiniams vaistais ir tvarslia. Maža? Ir vienas „šaltinis“ skuba informuoti – Žlabys 1939 m. prisiekė ištikimybę Smetonos valdžiai, Tautininkų partijai, Šaulių organizacijai. O, dabar jau tinkamas ištremti!
4. Grubus nekviestų „svečių“ įsiveržimas į namus, pasimetimas, betikslis blaškymasis nesuvokiant ką imti, kur veš, kodėl, už ką... Man tik 11 su puse metų. Supratau, kad netenkame visko – namų, draugų, giminių, tėvynės gal visam laikui. Visą kelią lydėjo didelės netekties skausmas, gaila buvo žiūrėti į prislėgtus tėvus.
5. Košmariškus prigrūstus gyvulinius vagonus pakeitė slogūs dideli barakai su lentų gultais kiekvienai šeimai, jokių pertvarų, aplink taiga ... Trūko maisto. Gavę adresą likę artimieji pradėjo atsiųsti siuntinius, pamažu įdarbino prie miško darbų.
6. Artėjant žiemai visus perkėlė į Talnikus ir apgyvendino vėl barakuose, kuriuose neaukštos lentų pertvaros skyrė mažas patalpas atskiroms šeimoms. Būrelis vyrų už 20 km pradėjo statyti tipinius dviejų galų namus, skirtus dvejoms šeimoms, o gyveno juose po 5-6 šeimas. Taip dauguma palaiptiesiems apsigyveno jau lietuviškoje tremtinių gyvenvietėje, netoli mažo rusų kaimelio Kurtujaus. Lietuviai savo gyvenvietę vadino Suchaja, nes ji buvo prie Suchajos upės., nors oficialus pavadinimas liko Kurtujus.
7. Buvimas greta tokio pat likimo savo tautiečių. Bendra nelaimė visus suartino, subūrė tarsi į vieną šeimą ir tas artumo jausmas išliko visam laikui, net sugrįžus iš tremties.
8. Visą laiką skaudino mintis, kad šitaip naikina tautą atėjūnai, pasijutę šeiminkais mūsų tėvynėje, o jiems talkina dalis vergiškos sielos tautiečių.
9. Kontaktus su artimaisiais Lietuvoje palaikydavome laiškais.
10. Su vietos gyventojais santykiai buvo draugiški. Bičiuliški santykiai buvo ir su kiek toliau gyvenusiais tremtiniais baltarusiais.
11. Išlaikyti tapatumą-lietuviybę nebuvo sunku, nes visi gyveno, dirbo kartu ir bendravo visą laiką. Jauni vyrai subūrė krepšinio komandą, aktyvus buvo saviveiklininkų kolektyvas. Švęsdavome religines šventes, vestuves su lietuviškais papročiais..
12. Be komendanto leidimo negalima buvo niekur išvažiuoti. Irkutske iš pradžių reikėdavo kas mėnesį registruotis. Tai žemindavo. Vėliau viso to nebereikėjo. Gera buvo jausti, kad dėstytojai lietuvius studentus gerbia, vertina, nes jie užsirekomendavo kaip stropūs, drausmingi, aktyvūs sporte ir saviveikloje. Nėpasant griežto paskirstymo į darbą po baigimo, mums be jokių problemų davė laisvus diplomus.
13. Kartą važiuodama pas tėvus į Suchają su keliomis kitų tautybių draugėmis apsistojome taip vadinamajame užvažiuojamajame kieme. Prie mūsų prisėdęs rusas vyrukas man trenkė į veidą kažkaip supratęs, kad aš esu lietuvė. Turėjau nemalonumų ir vidurinėje mokykloje – išmetė iš internato apkaltinę, kad Stalino laidotuvių dienomis šokinėjau iki lubų. Tai buvo mūsų visų pamėgta mankšta aplamai. Tada supratau, kad esu akcentuota kaip tremtinė, nepatikima ir sekama.

Besimokant Irkutske su broliu dalyvavome didelio lietuvių jaunimo tautinių šokių ir choro kolektyvo repeticijose ir koncertuose. Visa tai paliko šviesius, gražius prisiminimus. Tai buvo mūsų Mažoji Lietuva. Tebedraugaujame, tebesusitinkame kasmet ir čia kiek dar galime, kiek dar mūsų liko..

14. Tai tamsių ir šviesių spalvų kaleidoskopas. Tamsioje tremtyje mūsų jaunystės metai. Tos pačios akys verkia, tos pačios juokiasi. Žmonių tremtis – tai nužmogėjusių komunistų pakuokliška orgija.
15. Taip. Nepelnyta, skaudi netektis gimtųjų namų. Ten, kur stovėjo graži sodyba tuoj už Papilio dvaro Biržų rajone, nebeliko nei medžio, nei akmens. Liko moralinė ir materialinė skriauda ir slegiantis praradimo bei neteisybės jausmas.
16. Gyvenimas buvo sujauktas. Man pasisekė, kad ten baigiau mokslus. Tai pasiekta dėka didelio noro, užsispyrimo, pasiryžimo išgyventi kiek įmanoma palengvinant uždėtą našą sunkiai dirbančiam tėvui, kantraus susitaikymo su pastoviais materialiniais sunkumais. Tremtis buvo visokeriopi gyvenimo universitetai – daug ko išmokė, užgrūdino, visam laikui atvėrė akis į žiaurią, absurdišką sovietinę tikrovę.
17. Šeima grįžo į Lietuvą 1958 metais, Man liko dar vieneri metai mokytis, todėl grįžau tik 1959 metų vasarą. Sugrįžimas buvo labai jaudinantis. Akys godžiai gėrė Lietuvos gamtos grožį.
18. Vilniuje buvau šokiruota, nes užkalbinti lietuviškai praeiviai atsakydavo lenkiškai arba rusiškai. Tėvynė sutiko nelabai svetingai, su nepasitikėjimu. Ieškant darbo pasijutau svetima savame krašte. Tai skaudino. Vadovai stropiai vykdė rajonų partijos komitetų nurodymą – „jokių apdovanojimų buvusiems tremtiniais. Geru darbu jie turi išpirkti savo kaltę“ (! – be žodžių).
19. Ne, nebuvo galimybės. Labai norėtusi pamatyti tas vietas, kur praleista 10 metų. Aišku, viskas ten labai pasikeitė, bet akyse vėl atgytų matyti vaizdai, širdyje vėl virpėtų jautrios išgyventų jausmų stygos ...
20. Stengiamasi. Daug ką išsikovojo patys tremtiniai. Gaila, kad tas dėmesys papiktina kai kuriuos tautiečius.

Susirašinėjimas su Irkutske gyvenančiu Rimantu Makavecku „Skype“ programa

<...>

[2016.04.25 17:49:42] Živilė: ar dar turite mokinių?

[2016.04.25 17:54:29] Rimantas Makaveckas: dar atsiranda, bet jau kita karta . Kartais lanko Bamo statybų savanorio sūnus su savo sūnumi , lanko rusė gyvenusi Vilniuje, bet baigusi rusų mokyklą, nors buvo galimybė pasirinkti lietuvių , jos mama gyvena Vilniuje

[2016.04.25 17:59:24] Živilė: gal yra užrašyta bendrijos istorija-kada įkurta, kiek ir kas pirmininkavo ir pan.?

[2016.04.25 18:01:33] Rimantas Makaveckas: metraštininkų nebuvo. Pamėginsiu nors chronologiją

<...>

[2016.04.28 17:35:37] Živilė: kiek žmonių bendrijai priklauso ir kiek iš jų yra tremtiniai?

[2016.04.28 17:38:03] Rimantas Makaveckas: Kurie lankosi suėjimose, aktyvesni ar pasikalbėt 10-12 tremtinių . Jų žinoma daugiau, bet amžius solidus.

[2016.04.29 15:25:21] Rimantas Makaveckas: Tremtinių buvo pradžioje virš 25 , bet daug jau mirė buvo iš rajonų pradžioje, dabar retai atvažiuoja iš toliau, ir kaip juos skaityti . Daugiau jau antroji karta.

<...>

[2016.04.30 13:36:48] Živilė: „Ssilnyje liudi: ir „specpereselency,, Kokiais atvejais sąvokos vartotos?

[2016.04.30 14:32:56] Rimantas Makaveckas: kalba eina apie tremtinius, anksčiau dokumentuose buvo rašoma specpereseleny ar ssylnyje, nesigilinant

[2016.04.30 15:07:50] Živilė: ar kada buvote nuvykęs į tremties vietas?

[2016.04.30 15:42:59] Rimantas Makaveckas: Taip . 1989 metais -50 metų Ribentropo- Molotovo protokolams. Duktė įstojo į institutą ir 9 rugpiūčio švažiavo į Lietuvą iki rugsėjo. Aš dirbau po to išėjau atostogų ir ryžausi aplankyti vietas paliktas prieš 34 metus . 11 rugpiūčio ankstų rytą sėdu į traukinį ir važiuoju į Rešotus. Vėlai vakare jau ten Laukiu iki 16 valandos ir sėdu į traukinį važiuojantį į šiaurę. Vagone klausinėjau apie - gyvenvietę Tiličeta. Jo jau nėra. Tai man ir tėtė pasakojo , kad girdėjo jog ji apleista keletas gyventojų buvo atlikę. Netoli jo stotelė ТИЛИЧЕТЬ 2

[2016.04.30 15:57:38] Rimantas Makaveckas: Išlipiau, jau vakaras Čia lageris , spygliuota viela, sargybos bokštai. Neramu. REikia ieškoti nakvynės . Radau lyg viešbutį. Su komandiruotais kariškiais pernakvojau , o ryte dairiaus, aplink miškas Žmonių mažai. ir kai kurie daugiau panašūs... Nutariau toliau neiti, radau koki kelią lyg turėtų vesti į mano kaimą, bet eiti mišku į nežinią nedrįsau. Grižau. Palaukiau iki 16 val. Atėjo traukinys. Įsėdau ir kitą dieną po paros buvau Irkutske .

[2016.04.30 16:03:49] Rimantas Makaveckas: 19 dieną skrendu į Maskvą po to į Vilnių. 23 rugpiūčio aš su dukteria ir sūnum, seseria su sūnėnu važiuoju į Baltijos kelią netoli Ukmergės . Autobuse važiuoja mano vokiečių kalbos mokytoja, kuri sako savo dukrai rodydama į mane: -Štai mylimiausias tavo tėvo mokinys.

<...>

[2016.05.16 15:44:36] Živilė: kokia veikla užsiima „Švyturys“?

[2016.05.16 16:20:17] Živilė: kas parengė prezentaciją, kuri parašyta lietuviškai (pirmasis atsiųstas dokumentas)?

[2016.05.16 16:25:52] Rimantas Makaveckas: Pirmininkė parengė informaciją prieš kelionę Peterburgan, kur buvo suvažiavę Rusijos lietuviai, paprašė išversti į lietuvių kalbą , norėdama kalbėti lietuviškai, bet tik pradėjo, bet atsiprašė ir tęsė rusiškai. Vertimą dariau aš. Galite pastabas išsakyti, išeis į naudą

[2016.05.16 16:30:57] Rimantas Makaveckas: suvažiavimas vyko 16-19 balandžio, paskutinę dieną teko skubėti

[2016.05.16 16:31:52] Živilė: ar susirenka žmonių į renginius, pavyzdžiui, poetų metinių minėjimus?

[2016.05.16 16:37:21] Rimantas Makaveckas: žiurint kada ir kur vyksta, Donelaičio minėjimas buvo miesto Bibliotekoje (šiuolaikinis pastatas), Oginskio M.K. katalikų bažnyčioje(gal matėt) Kiti mūsų patalpose 10-20 žmonių

[2016.05.16 16:42:46] Živilė: lietuviai ar ir kiti vietos gyventojai?

[2016.05.16 16:43:34] Rimantas Makaveckas: taip

[2016.05.16 20:18:35] Živilė: „3. Organizavosi ir veikia LTKC filialai Irkutsko srities didesniuose miestuose ir rajonuose“ - gal žinote, kokiuose?

[2016.05.17 04:21:09] Rimantas Makaveckas: miestai Bratskas ir Ust- Ilimskas, rajonuose statuso tiksliai nežinau (Usolje -Sibirskoje, Tuluno)

[2016.05.17 21:39:33] Živilė: nurodyta, kad „Švyturiui“ priklauso apie 200 žmonių. Kiek maždaug iš jų kalba lietuviškai?

[2016.05.18 16:10:04] Rimantas Makaveckas: Pas mus jau seniai bandoma įvesti dokumentus bendrijos nariams, bet nesiseka. Valdžia įstatymu numatė, kad tai būtina, bet visi prieštarauja. Todėl mūsų duomenys nėra tikslūs, sąrašų gal ne vienas. Lietuviškai kalbančių nedaug, kurie užsuka pas mus į nepriklausomybės šventę, pamėginau suskaičiuoti apie 20 suskaičiau, įskaitant ir jaunesnius kurie jau iš nepriklausomos Lietuvos atvažiavo. Vienas po tarnybos kariuomenėje atvyko, kitas vėliau. Jei prieš 20 metų mano lietuviškas knygas skaitė 5-6 žmonės tai dabar liko vienas kitas, pamėginau duoti Aldonai Juodsnukytei tremtinių atsiminimus, keletą paskaitė ir atsisakė-“verkiu skatydama, negaliu miegoti“, teko duoti Filomenos Taunytės knygą. Skaitė tik žmonės virš 70 metų. Antra karta tremtinių lietuvių kalbos nemoka. Pirmojo pirmininko St.Sausaičio sūnus baigė Kauno žemės ūkio akademiją ir neliko Lietuvoje.

Trumpos biografijos

Audzevičiūtė-Burkauskienė, Irena Edita (g. 1939), Audzevičiūtė-Bielskienė, Regina Nijolė Audzevičiūtė-Bielskienė (g. 1939). Šeima iš Pasvalio r., Kalno dvaro, į Irkutsko sr., Čeremchovo r., ištremta 1949 m. balandžio 14 d. Ištremti: mama Ana Audzevičienė (1904–1992), dukros dvynės Irena Edita (g. 1939) ir Regina Nijolė (g. 1939) Audzevičiūtės.

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Babonaitė-Petunina, Alytė (g. 1943). Šeima iš Raseinių r., Sujainių k., į Krasnojarsko sr., Igarką, ištremta 1948 m. spalį. Ištremti: Antonė Babonienė (1919–1983), Albertas Babonas (1947–1997), Alytė Babonaitė (g. 1943). Tėvas partizanas Stanislovas Babonas (g. 1910) nušautas 1947 m.

Gyvena RF, Irkutsko sr., Ust-Ilimske.

Balčiūnas, Petras (g. 1928). Šeima iš Šiaulių r., Kairių k., į Irkutsko sr., Zalari r., ištremta 1951 metais rugsėjo mėnesį. Ištremti: Martynas Balčiūnas (g. 1895, mirė 1960 metais Sibire, Zimos mieste, ten ir palaidotas), Agota Balčiūnienė (1904–1984), Morta Balčiūnaitė (1925–2006), Petras Balčiūnas (g. 1928), Emilija Balčiūnaitė (g. 1930).

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Banevičiūtė-Daunienė, Teodora Laimutė (g. 1939). Šeima iš Kelmės r., Kiaunorių k., į Irkutsko sr. ištremta 1948 m. gegužės 22 d.

Ištremti: Antanas Banevičius (1902–1990), Stasė Banevičienė, (1912–1992), Teodora Laimutė Banevičiūtė (g. 1939), Joana Gražina Banevičiūtė (g. 1948).

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Jakubauskaitė-Kolegova, Marytė (g. 1940).** Šeima iš Radviliškio r., Paežerių k., išvežta į Irkutsko sr., Zulumajų, 1948 m. gegužės 22 d. Ištremti: Bronė Jakubauskienė, Marytė Jakubauskaitė (g. 1940), Angelė Jakubauskaitė (g. 1942). Brolis Bronius Jakubauskas gimė antrą tremties dieną vagone, greičiausiai kažkur Baltarusijoje. Tėvas Bronius Jakubauskas 1947 metų rudenį buvo suimtas, kalintas Šiauliuose ir išvežtas į Norilsko lagerį (Krasnojarsko sr.).

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Jakubauskaitė-Bilevičienė, Zita (g. 1955). Gimė tremtyje. Tėvai į Irkutsko sr., Taišeto r., Kvitoko k., ištremti 1948 m. gegužės 22 d.

Ištremti: tėvas – Bolius Jokubauskas (1928–2009), jo brolis Juozas, sesės Valerija, Janina, Regina. Seneliai – Bronislovas ir Ona Jokubauskai (jų gimimo datų ir tikslios vietovės, iš kur ištrėmė, nežino). Ištremti iš Kelmės r.

Mama – Adolfina Rudzinskaitė (1930–2015), jos sesuo Eugenija Tamoševičiūtė (1940–1948). Seneliai – Jonas (1900–1991) ir Julija (1906–1985) Tamaševičiai (Jonas – mamos patėvis). Ištremti iš Šiaulių r., Norutaičių k.

Gyvena Lietuvoje, Šiaulių r., Vijolių k.

Jankauskaitė-Petrauskienė, Birutė (g. 1936). Šeima iš Utenos r., Užpalių miestelio, į Irkutsko sr., Alarskij r., Šulgino k., ištremta 1949 m. kovo 25 d. Ištremti: Barbora Jankauskienė (1904–1987) ir penki vaikai: Jonas Jankauskas (1935–2002), Birutė Jankauskaitė (1936), Donata Jankauskaitė (1939), Vilmantas Jankauskas (1940), Zenonas Jankauskas (1945).

** Prisiminimai publikuoti spaudoje.

Tėvas Jonas Jankauskas (1905) – politinis kalinys, mirė Vorkutoje 1945 m.

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Juodsnukytė-Ajupova, Aldona Ona (g. 1939). Šeima iš Marijampolės r., Šurupio k., į Irkutsko sr., Usolės r., Toljanų gyv., Širokopadskij miško pramonės ūkį, ištremta 1948 m. Ištremti: Jonas Juodsnukis (1882–1972), Ona Juodsnukienė (1902–1982), Monika Juodsnukytė (1923–1993), Marijona Juodsnukytė (1925–2002), Anelė Juodsnukytė (g. 1928), Alfonsas Juodsnukis (1933–2011), Aldona Ona Juodsnukytė (g. 1939).

Gyvena RF, Irkutsko sr., Usolės r., Sosnovkos k.

Juozapaitytė, Marija (g. 1938). Šeima iš Radviliškio r., Vendrės k., į Irkutsko sr., Bodaibo r., Artiomovsko gyv., ištremta į 1949 kovo 25 d.

Ištremti: Elena Juozapaitienė (1914–1996), Marija Juozapaitytė (g. 1938), Rimantas Baltramaitis (1944–1962), mamos sesuo Onutė Durušaitė-Durušytė (1925–1996).

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Kalytis, Ričardas* (g. 1932).** Motina ir sūnus Ričardas Kalytis (g. 1932) iš Utenos aps., Kauliniškio k., į Irkutsko sr., Ivanovo k., ištremti 1949 m. kovo 25 d.

Gyvena Lietuvoje, Vilniuje.

Kazlauskaitė-Jokubauskienė, Valerija (g. 1943). Šeima iš Tauragės r., Lomių k., į Irkutsko sr., Usolės r., Uzkyj Lugo k., ištremta 1949 m. kovo 25 d. Ištremti: Valerija Kazlauskienė (1891–1979) ir penki vaikai: Albinas Kazlauskas (1932–2001), Aloyzas Andriejus Kazlauskas (g. 1934), Elena Kazlauskaitė (g. 1939), Eugenija Kazlauskaitė (1941–2016), Valerija Kazlauskaitė (g. 1943). Tėvas Jonas Kazlauskas nuo 1945 metų buvo ryšininkas, 1948 m. suimtas, uždarytas į kalėjimą 10-iai metų. Kalėjo Mordovijos lageriuose.

Kemėšis, Valentinas (g. 1937). Šeima iš Anykščių r., Elmininkų k., į Irkutsko sr., Tyretės r., Tagnos k., ištremta 1949 m. kovo 25 d.

Ištremti: Bronius Kemėšis (1899–1989), Jadvyga Kemėšienė (1901–1989), Algimantas Kemėšis (1931), Vytautas Kemėšis (1934–2009), Valentinas Kemėšis (1937). Sūnus Aleksandras Kemėšis (1927–1977) mokėsi Kauno kunigų seminarijoje, tremties išvengė.

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Makaveckas, Rimantas (g. 1944). Šeima iš Utenos r., Ripaičių k., į Krasnojarsko sr., Nižnij Ingašo r., Verchnij Bagašet k., ištremta 1948 m. gegužės 22 d. Ištremti: mama Julija Makaveckienė (1914–1975), sūnūs Rimantas (g. 1944), Laimutis (g. 1945). Duktė Jura (g. 1943) liko Lietuvoje, nes tą naktį su senele nakvojo pas kaimynus už 1 km pamiškėje. Tėvas Kazys Makaveckas (1911–2000) nuo 1945 m. kalėjo Vorkutoje.

Gyvena RF, Irkutsko sr., Irkutske.

Martinaitis, Albertas (g. 1953). Gimė tremtyje. Šeima iš Kelmės r., Žvirblių k., į Irkutsko sr., Nižneudisko r., Ukaro k., ištremta 1949 metais. Ištremti tėvai ir vyriausioji 1948 m. gimusi sesuo. Tremtyje 1949 m. gimė brolis, 1953 m. – A. Martinaitis, 1955 m. – dar viena dukra. 1948 m. į Zulumajaus gyvenvietę Irkutsko srityje buvo išvežti A. Martinaičio seneliai – Kazimieras ir Juzefa Eitmančiai.

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Matuliauskaitė-Buitvydienė, Eugenija (g. 1939). Šeima iš Anykščių r., Svėdasų k., į Irkutsko sr.,

*** Prisiminimai publikuoti knygomis.

Tulūną, ištremta 1949 kovo 25 d. Ištremti: Pranas Matuliauskas (g. 1898 m., mirė tremtyje 1956 m.), Ona Matuliauskienė, (g. 1904 m., mirė tremtyje 1950 m.), Jonas Matuliauskas (1926–1986), Juozas Matuliauskas (1930–1989), Steponas Matuliauskas, (g. 1938 m., mirė tremtyje 1953 m.), Danutė Donata Matuliauskaitė (1925–2014), Eugenija Matuliauskaitė (g. 1939). Algirdas Matuliauskas (g. 1924) jau buvo suimtas ir kalėjo lageryje.

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Petrauskas, Vaclovas (g. 1935). Šeima iš Kelmės r., Kalniškių k., į Irkutsko sr., Osos r., Bur-Jangutų gyv., kolūk. „Enisei“, ištremta 1949 m. kovo 28 d. Ištremti: Vincas Petrauskas (1891–1987), Sofija Petrauskienė (1913–1996), Irena Petrauskaitė (1937–2010), Justina Petrauskaitė (1941–1962), Vaclovas Petrauskas (g. 1935).

Gyvena Šiauliuose, Lietuvoje.

Pranckietis, Vincas Algirdas*** (1923–2016 05 03) iš Kauno kunigų seminarijos ištremtas į Irkutsko sr., Olchono salą, 1949 metų kovo 25 dieną kartu su kitais 5 kunigais ir 7 klierikais.

Mirė Lietuvoje, Jonavoje.

Rimkus, Vytenis (g. 1930), Rimkutė-Bagdonienė, Elzbieta** (g. 1942).** Šeima iš Šiaulių r., Pikeliškės k., į Irkutsko sr., Alzamajų, ištremta 1949 m. kovo 25 d. Ištremti: Jaroslavas Rimkus (1888–1976), Apolonija Rimkienė (1926–1980), Irena Danguolė Rimkutė (1927–1983), Elena Neužmirštuolė Rimkutė (1932–1988), Vytenis Rimkus (g. 1930), Vaidevutis Rimkus (g. 1940), Elzbieta Žibutė Rimkutė (g. 1942), Alfonsas Rimkus (g. 1946).

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Steponavičius, Virginijus (g. 1963). Tremtinių sūnus ir anūkas. Šeima ištremta iš Kaišiadorių r., Žydiškių k., į Irkutsko sr., Čeremchovo r., Plytinės II gv. (Kirzavod II)-Kasjanovką.

Ištremti: Ona Nenartavičienė (1905–1991, V. Steponavičiaus močiutė), Filomena Nenartavičiūtė (g. 1947), Ona Nenartavičiūtė (1938–2014, V. Steponavičiaus mama).

Jonas Nenartavičius (g. 1912) suimtas 1946 m., Karo tribunolo 1947 metais nuteistas 8 m. lagerio ir 5 tremties. Išvežtas į lagerį – Irkutsko sr., Oziorlagas, mirė 1952 m.

Šikšnys, Vytautas* (1932–2007).** Šeima iš Raseinių r., Fliorencijos vienkiemio, į Irkutsko sr., Nižneudinsko r., Špicino k. (Molotovo kolūkis) ištremta 1949 m. kovo 25 d. Išvežti Monika Šikšnienė (1907–1999), Teodoras Šikšnys (1889–1972), Vytautas Šikšnys (g. 1932), Vincas Šikšnys (1933–1989), Irena Šikšnytė-Bakšienė (g. 1938).

Gyveno Lietuvoje, Raseinių r., Fliorencijoje.

Teišerskytė, Dalia* (g. 1944).** iš Kretingos į Irkutsko sr., Zimos r., Meždugrankos k., ištremta 1953 m. su broliais ir senele. Tėvas ūkininkas, turėjęs ryšių su partizanais, iš namų paimtas 1946 metais, pateko į Taišeto lagerį. Mama su vyresniuoju broliu ir seserimi buvo ištremti 1948 m.

Gyvena Lietuvoje, Kaune.

Trumpaitė-Novickaja, Genovaitė (g. 1946).** Šeima iš Utenos r., Vyžuonų k., į Irkutsko sr., Bolšaja Rečka, išvežta 1948 m. Išvežti: mama ir trys mažamečiai vaikai – sūnus ir dvi dukros.

Urbonavičius, Vainutis (g. 1942). Šeima iš Tauragės r., Norkiškės k., į Irkutsko sr., Zimos miestą, ištremta 1948 m. gegužės 22 d. Ištremti: Henrikas Urbonavičius (1905–1961), Stefanija Urbonavičienė (1916–1995), Jurgis Urbonavičius (1943–2006), Alvydas Urbonaičius (g. 1946), Vainutis Urbonavičius (g. 1942).

Gyvena Lietuvoje, Kelmėje.

Vaitkevičius, Jonas.** Šeima iš Skuodo r., Būdviētės k., į Krasnojarsko sr. ištremta 1949 m.

Brolis klierikas Valerijus Vaitkevičius (g. 1925) mirė tremtyje 1953 metais, Olchono saloje, Chužyre, Irkutsko srityje. 2000 metų gegužės 7-ąją Romoje, Koliziejaus aikštėje, Šventasis Tėvas paskelbė 114 lietuvių kankinių. Tarp jų buvo ir Valerijaus Vaitkevičiaus pavardė.

J. Vaitkevičius nuo tremties išsislapstė.

Gyvena Kuršėnuose, Šiaulių r., Lietuvoje.

Valiūtė, Vanda.** Šeima iš Šilalės r., Karužiškės k., į Irkutsko sr., Centralnyj Chazan, ištremti 1948 m. Ištremti: tėvai, 14 metų Albina, 13 metų Vladė, 7 metų Jonas, trejų Salomėja. Brolis Celestinas buvo pasitraukęs iš namų, Vanda ir vyriausias iš brolių Viktoras jau anksčiau suimti. V. Valiūtė suimta 1946 metais.

Gyvena RF, Irkutsko sr., Centralnyj Chazan.

Vilkevičius, Jonas (1929–2015). Iš Jurbarko r., Seredžius, į Irkutsko sr. ištremti tėvai, sesuo. J. Vilkevičius suimtas 17 metų, kalėjo lageriuose Mordovijoje, Kengyre.

Mirė RF, Irkutsko sr., Irkutske.

Žižiūnas, Algimantas (g. 1936). Šeima iš Panevėžio r., Stebėkių k., į Irkutsko sr., Ust-Udo gyv., ištremta 1949 m. kovo 28 d.

Ištremti: Juozas Žižiūnas (1903–1972), Veronika Žižiūnienė (1903–1953), Algimantas Žižiūnas (g. 1936).

Gyvena Lietuvoje, Šiaulių r., Verbūnų k.

Žlabytė-Bartulienė, Irena (g. 1936). Šeima iš Biržų r., Papilio, į Irkutsko sr., Golumetės (vėliau Čeremchovo) r., Voznesensko miškų pramonės ūkį, Talnikų apl., Kurtujų, ištremta 1948 m. gegužės 22 d. Išvežti: Aleksandras Žlabys (1901–1977), Marija Žlabienė (1910–2000), Aleksandras Žlabys (g. 1933), Irena Žlabytė (g. 1936).

Gyvena Lietuvoje, Šiauliuose.

Bendrijos „Švyturys“ istorija

Bendrijai pradžia suteikė apsilankymas Lietuvos valdžios ir visuomeninių oranizacijų atstovų Irkutske 1999 metais, rugpiūčio mėnesį, jam vadovavo Gabrielius Žemkalnis. Surinko lietuvius Stasys Sausaitis (1943-2016), kuris ir tapo bendrijos pirmininku. Iniciatyvinėje grupėje buvo Spycina Angelė(1958 m.g.) Jonušas Leonardas (1937 m.g. palikuonis 1863 metų sukilimo dalyvio,ištremto po sukilimo numalšinimo), Marinskaitė Irena (1938 m.g.), Stupuras Laurynas (apie 1937-8, tiksliai nežinojo, nors archyvų departamento direktorius pažadėjo padėti, bet nerado įrašų archyve. Tremties su šeima išvengė,nes sirgo ir buvo sanatorijoje, po vidurinės mokyklos baigimo išvažiavo pas šeimą Irkutske 1956 m. Čia baigė dar kažkokius mokslus ,dirbo matematikos ir muzikos mokytoju. Grojo akordeonu. Mirė 2007 metais).

Stupurienė Julijona su sūnumis(1937 – apie 2011 m.)Navickaitė Paulina, Strižniova Liudmila 1947 m.g.

Juridiškai bendruomenė įregistruota 2000 metais.

Valdyba: Sausaitis, Soyčina, Strižniova, Stupurienė J. Lychin J., Vilkevičius J., Banaitis G., Zujeva Jadvyga

Pirmuoju mokytoju mokykloje buvo Kulikauskas Antanas 1918 m. g. -

Po to mokė Nepomniaščich Eugenija 1931m.

Nuo 2001 metais pirmininku išrinktas Vilkevičius J.

Nuo 2007 pirmininkė Strižniova L.

Po jos Jonas Mašalas.

Be Irkutsko lietuvių bendruomenės 2015–2016, susibūrė bendruomenės Ust-Ilimske, Bratske.

Jaunimo skyriaus „Aidas“ darbo planas

План работы молодежного отделения «Айдас»
ЛНКИЦ Иркутской области «Швитурис» на 2016 год

Цели: сохранение, развитие и популяризация литовских национальных традиций и обычаев; изучение литовского языка; сохранение и развитие культурных и общественных связей с Литовской Республикой; развитие и укрепление межнациональных отношений.

Задачи: сохранение и обогащение исторического и культурного наследия; популяризация национальных традиций и обычаев; содействие органам государственной власти и местного самоуправления в разработке и осуществлении программ в области сохранения и развития национальных культур; гармонизация межнациональных отношений и развития единой российской нации.

№	Мероприятие	Ответственный	Сроки проведения
1	Курс английского языка	Рыбачкова Ольга	В течение учебного года
2	Продвижение группы Швитурис/Айдос в сетях vkontakte.com, facebook.com	Ляудинскайте Юлия	В течение года
3	Празднование Дня восстановления Литовской государственности	Рыбачкова Ольга	16 февраля
4	Участие в межнациональном турнире по мини-футболу	Ступурс Артур	Май
5	Мастер-класс «Riešinis» (в рамках выставки «Сибирь мастеровая»)	Рыбачкова Ольга	Июнь
6	Участие в городских мероприятиях к 355-летию юбилею г. Иркутска	Ромашкявичуте Елена	Июнь
7	Участие в ежегодном городском карнавале	Ромашкявичуте Елена	4 июня
8	Участие во всемирном беге литовцев «Пять за Литву»	Ступурс Артур	5 июня
9	Работа над проектом « » (в рамках международной конференции, посвященной 75-летию начала ссылки литовцев в Сибирь)	Карпова Кристина	В течение года, 1 и 2 этап – до августа
10	Выставка фоторабот Р. Ступурайте	Ступурайте Регина	Август
11	Проект международной викторины «Квиз»	Карпова Кристина	Сентябрь-октябрь
12	Проведение открытого урока литовского языка	Рыбачкова Ольга	1 октября
13	Вечер композитора и художника М. Чюрлениса	Рыбачкова Ольга	Октябрь
14	Участие в межнациональной спартакиаде	Ступурс Артур	Ноябрь
15	Участие в празднике, посвященном дню народного единства	Ромашкявичуте Елена	Ноябрь
16	Участие в проведении праздника День Блукаса	Вашкелите Виктория	Декабрь
17	Мастер-класс «Литовская игрушка на елку»	Рыбачкова Ольга	Декабрь
18	Празднование католического Рождества	Карпова Кристина	Декабрь

- Irkutsko Dienos šventėje,
 - Irkutsko srities Dienos šventėje,
 - taikos ir susitaikinimo šventėje
23. Kasmet dalyvaujame nacionalinių kultūrų festivalyje.
 24. Dalyvaujame miesto karnavaluose Irkutsko dienos proga.
 25. Švenčiame Šv. Kaledų ir Šv. Velykų šventes.
 26. Literatūriniai ir istorijos vakarai
 - muzikos vakaras , skirtas M.K. Oginskio 250 -mečiui;
 - literatūrinis vakaras, skirtas Maironio 150 -mečiui
 - literatūrinis vakaras , skirtas S.Nėries kūrybai;
 - literatūrinis vakaras vaikų kūrybos namuose, skirtas lietuvių PASAKOMS
 27. Istorijos vakaras, skirtas tranatlantinio Dariaus ir Girėno skrydžio 80-mečiui
 - Literatūrinis vakaras , skirtas lietuvių literatūros pradininko K.Donelaičio 300-mečiui;
 28. Dalyvavimas tarpnacionaliniuose renginiuose:
 - pirmame liaudies festivalyje « Baikalskije pelmeni»
 - мастер- класс nacionalinių virtuvių Europos Name;
 - labdaros vakaras , skirtas paremti neįgaliųjų žmonių socialinės reabilitacijos centro statybą ,
 - pirmame laudies šokių ir žaidimų festivalyje “Цветик-семицветик”
 - dideliame tautinių mažumų koncerte « Priangarje -naš dom»
 29. Supažindinimas su lietuviškais valgiais .
 30. Sporto renginiai. Organizuota futbolo komanda -vadovas Arturas Stupuras, kasmet dalyvauja tautinių mažumų turnyruose.
 30. Pasaulinis bėgimas lietuvių «Penki už Lietuvą».
 31. Dalyvaujame šachmatų turnyre tarp tautinių mažumų.
 32. Liaudies kūryba
 - Keramikos studija «Возрождаю» (Atgaivinu) vadovė O.Čechavičiūtė -
 - (Jaroslavceva)
 - Rankdarbystės sąmbūris vad. G.Kočiūnaitė- Predanova
 - 2015 m. organizuotas pynimo iš karklo vytelių ratelis vad. Arvydas Kulikauskas
 33. Dalyvaujame parodose « Baikalturas» , «Šeimos pasaulis», Sibekspocentre Irkutske
 34. Mūsų bendrija kai kuriais metais buvo organizavusi įvairias parodas
 - Irkutsko miesto muziejuje
 - Kraštotyros muziejuje
 - Sukačiovo sodyboje- muziejuje
 - Utkino vardo vaikų ir jaunimo bibliotekoje
 35. Paroda «Lietuva, žavi tavo grožis» Rogalio vardo galerijoje
 36. Lietuvių šeimų genealogijos medžio knygų pristatymas organizacijoje «Rodoslovije»
 37. Irkutsko srities «Švyturio» bendrijos skyrius Bratsko mieste vadovė Vasiliuk L:
 - tautinių kultūrų festivalis;
 - fotomenininko ..Alfonso Unikausko ciklo «Juos mena Bratskas» paroda regiono istorijos mu-
ziejuje
 - Lietuvos pristatymas vaikų darželyje
 - lietuviškų valgių pristatymas
 38. Irkutsko miesto tautinių mažumų konkurse «Geriausias tautinės kultūros Centras» «Švyturys» užėmė prizines vietas ir gavo 2013 ir 2014 m piniginius prizus
Pagrindiniai LNKC veiklos tikslai
Lietuvių kultūros, tradicijų ir papročių išsaugojimas lietuvių bedrijoje.
Mokytis lietuvių kalbos.

Skatinti lietuvių kilmės jaunąją kartą veikti bendrijoje, sudominti juos Lietuvos gyvenimu, kultūra ir lietuvių kalba.

Supažindinti lietuvių kilmės žmones su grįžimo į Tėvynę programa, pagelbėti ruošiant dokumentus.

Paieška lietuvių tremtinių kapaviečių ir jų priežiūra.

Kultūrinių ryšių su lietuvių bendrijomis Sibire stiprinimas ir vystymas, taip pat ir su istorine Tėvyne - Lietuvos Respublika.

Bendravimo su kitomis tautinėmis bendrijomis kultūros ugdymas, ryšių su kitais tautiniais susivienijimais vystymas ir kultūrinių ryšių tarp Lietuvos ir Irkutsko plėtojimas.